

د افغان ښځو انلاين ادبي بهير

کره کتنه، ادبي بحثونه او مشاعره

لړۍ: (۱)

Ketabton.com

د افغان ښځو انلاين ادبي بهير
Afghan Women Literary Online Association

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر، راپور

یو شمېر ښځینه لیکوالو آنلاین ادبي بهیر پیل کړی دی چې دلته یې د لومړۍ غونډې راپور لوستلی شئ.

نیټه: ۲۸، می، ۲۰۲۳

ځای: آنلاین (واتس اپ)

د گډونوالو شمېر: ۱۶

غونډه د افغانستان د ماښام پنځه نیمې پیل شوه. په دريو برخو ویشل شوي وه. لومړۍ برخه کې پر دې بحث وشو چې څنگه کولی شو دا بهیر فعال او ګټور وساتو. دوهمه برخه د شعر کره کتنې ته ځانګړې شوې وه او په دریمه برخه کې یې مشاعرې وشوه.

د بهیر د فعال ساتلو لپاره بېلابېل نظرونه وړاندې شول چې دلته یې غورچاڼ راخیستل شوی:

- د بهیر د فعال ساتلو لپاره یو وړاندیز دا و چې بحثونه مو منظم او دومره ښه واوسي چې په لیکنې ښې یې خپاره کړو، تر څو هغو لوستونکو ته هم ورسېږي چې نه شي کولی په غونډو کې ګډون وکړي. په دې ډول به د بهیر د ګډونوالو فعالیت لا ډېر ګټور وي. دا لیکنې به نورو نجونو ته هم روحیه ورکړي. بله خوا، له ځینو رسنیو سره هم باید د بهیر د پیلېدو په اړه خبرې وشي.
- بحثونه دې یوازې تر غونډې محدود نه وي او که ممکنه وي په چټکۍ کې هم پر ځینو ادبي مسایلو، کیسو او شعرونو بحث وشي.
- د غونډې اجنډا باید مخکې له مخکې شریکه شي. یو کس باید غونډه مخته یوسي، بله یې راپور ولیکي.

دوهمه برخه:

دا برخه کره کتنې ته ځانګړې شوې وه. د شفيعي خپلواک په دې شعر کره کتنه وشوه:

زړه

چې زه درومم

حس کوم

تن مې وي پاتې

طلايي وي

نارنجي وي

يو نيم رگ يې لا زرغون وي

خو تير مې

لکه ډېره زړه ونه

چې بې جرړې هم ترې ليرې

او پر ځمکه راوتلي

نه خوځېږي

نه بدليږي

چې زه درومم

حس کوم تن مې ايرې دی

له ورو، ورو باد مې هم ویره

خو تتر مې

خو تتر راپسې دروند وي

لکه غر د لنډو تېرو

نه ښورېږي

نه حسېږي

چې زه درومم

حس کوم

تن مې وروستی لمبه د شمعی

خو تتر مې

بیه سمخه د تیاری ده

چې رڼا یې هم له مخې نه تېرېږي

خو یې وینې، خو یې گوري

تیاره لا هم پراخېږي

اوو! نه، نه!

زه یم تېروتي

زما دا احساس غلط دی

زه نو کله یم روانه؟

دا خو باد دی

چې له څنگه مې تېرېږي

دا خو پانې دي

چې شاوخوا نڅېږي

دا خو شمعی دي

بلېږي او بلېږي،

زه ولاړه یمه

تن مې هدېره دی

او تتر کي مې

یو مری گرځومه

چې ورو، ورو راپسې درنېږي

چې وینېږم

وینه یې وچه

نه په چا پسي خورېږي

نه خورېږي

نه درېږي

نه درزېږي

زړه مې مړی

زما د زلفو په تک سپین کفن کې نغبتی

او د تن په هديره کې

په واړه قبر کې ایښي

څه به درومي

څه به ژوند ته هوسېږي؟

نرگس سهاک دا وویل چې د شاعري سبک ځانگړی دی، خو دې شعر کې ډېره ناهیلې ده. اوسني وضعت ته په کتو باید داسې لیکني وشي چې هیله او امید پکې وي او مثبت پیغام باید ولېږدوي. خو په شعر کې احساسات په ښه توگه بیان شوي.

د هیلې پسرلی نظر دا و چې دا شعر عالي تصویرونه لري او د مني رنگونو د پیل د تصویر ښکلا څو برابرې کړې ده. په پښتو شعر کې د رنگونو یادول کم دي، ښایي یو دلیل دا وي چې مورن گڼو رنگونو ته نومونه نه لرو خو رنگونه د ښکلا او سمبولیزم جالبه دنیا ده. دې وویل: ښه شعر هغه دی چې پر ما یو څه پوره احساس کړي او یو واحد تاثر ولري، چې په دې شعر کې و. هیلې، "حس کوم" فعل ته اشاره وکړه چې په پښتو کې ډېر طبیعي نه راځي.

شفيقي خپلواک وویل: په حس کوم کې ځکه شعر پیل کړی چې ښایي دا ټول حالت یوازې احساس وي. اصلا کې داسې کوم څه نه وي. ښایي یوازې احساس وي او بله خبره د تضاد وه چې تاسې یو ځای کې اشاره وکړه. گوندي دوه متفاوت فعلونه مې یاد کړي د «ولاره یم» او «گرځوم». زما استدلال دا و چې هڅه مې کړې یو تضاد رامنځته کړم. چې شونې ده ولاره یم او شونې ده هېڅ نه یم.

ملالی کلیوالي د ښه شعر ځانگړتیاو ته اشاره وکړه چې باید نوې خبرې ولري. د دې په باور: د دې نظم ځانگړنه دا ده چې ډېر طبیعي او له عواطفو څخه ډک دی. د ټټر تشبیه له زړې ونې سره یوه نوې او نادره تشبیه ده.

فرشتي غني وویل:

چې زه درومم

حس کوم تن مې ايرې دی

له ورو، ورو باد مې هم ویره...

زه په دې برخه کې بنده پاتې یم، دې ته حیرانه یم چې څنگه شاعري دومره ژور درد دلته بیان کړی. شاعره حس کوي چې تن یې ايرې دی خو له ورو ورو باده وېره لري. کله چې تازه اېرو ته ورو ورو باد ورکړې هغه بیرته تودیري، که کومه برخه یې لا سمه نوي اېرې شوی نو ممکن بیرته سکروټي شي. نو دلته د شاعري وېره بلکل په ځای ده، هغه ویریري چې پټ زخمونه یې تازه نشي او و نه سوزي.

غونډه په مشاعره پای ته ورسیده. ځولي لمن، ملالی کلیوالي، فرشتي غني، امنې فنا خپل شعرونه، نرگس سهاک او گلالی مومند د امنې فنا شعرونه ولوستل. د بلې غونډې راپور به نویده خوشبوه لیکي او غونډه به گلالی مومند مخته وړي.

ادبیات؛ استعداد که زحمت؟ / بحث (۱)

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر، د وټس اپ په چټ کې پر ادبي مسایلو بحثونه پیل کړي دي. دلته د دې لړۍ لومړی بحث لوستلی شئ.

هیله پسرلی:

سلامونه،

ځینې وایي، تخلیقي لیکوالي (شعر، کیسه..). استعداد دی. ځینې نور بیا وایي، نه داسې نه ده په کوښښ هم زده کیدای شي. یو شمېر کره کتونکي په دې باور دي، تر هغو چې اصول او ادبېت زده نکړو د استعداد په زور خاص څه نشو کولی. یو شمېر لیکوال بیا وایي، اصول ښه دي خو تخیل ازاد مرغه دی د اصولو په قفس کې یې باید ایسار نکړو. په دې هکله ستاسو تجربه او نظر څه دی؟

صفیه وردګ:

په لیکلو کې زما د اندکې تجربې په اساس زه غواړم ووايم چې لیکل تمرین دی او د دې تمرین استمرار! زده کړه د وخت مسله ده او استعداد غوریدل خو خپله وخت دی، نو لیکل مجموعاً زمان دی.

مثلاً ډېر خلک له موسیقي سره علاقه لري. د دې زده کولو ته هم پیسه لري. هم وخت او نور لازم امکانات، خو اصل کې به هنرمند له هغه جوړیږي چې دوامداره کار کوي، او استمرار لري.

شفیقه خپلکواک:

ما د شاعرۍ په دې دومره کلونو کې یو څه چې درک کړل دا و چې هنر د استعداد او ریاضت گڼوله ده. که د چا په خټه کې یو څه نه وي (ممکن استعداد، ممکن احساس، یا غوښتنه) طبیعي هنر نشي پنځولی. د داسې یو کس چې طبیعي غریزه هنر لیکوالي او شاعري ته نه لري ممکن په ټولو قوانینو برابره لیکنه وکړي خو که کله هم لوستل کېږي طبیعي احساس به نه لېږدوي. ما د ډېرو پوهه کسانو شعرونه لوستي چې ډېر وچ و، حتا تصویرونه یې هغسې مرطوب نه و.

مثلاً که لنډیو ته وگورو زه فکر نکوم هغوی دې ډېر کتابونه لوستي وي او ډېر ریاضت دي کړي وي، لیکن شهکار اثر یې پنځولی. زه فکر کوم د چا په روح کې باید لیکلو ته تنده او یو څه وړتیا وي. دا وړتیا/استعداد ورو، ورو غورېدلې شي. او که څوک ریاضت ونکړي ممکنه ده چې دا وړتیا وچه شي او هېڅ شي.

گومان کوم که وړتیا د تخم یوه کوچنۍ دانه وي، یوازې او یوازې په زده کړه، مطالعه، جدي گڼلو او ریاضت دا دانه ثمر ته رسیدلې شي. که دا دانه نه وي ریاضت داسې دی لکه په بي تخمه پټي چې اوبه لگوي. که هر څه کوښښ وشي چې څه کرل شوي نه وي نه شنه کېږي. خو مازي دانه هم وي وپالل شي حتما گل کوي.

فاطمه اعظم:

زما په نظر دا خبره به په کیسه او شاعرۍ کې یو شان نه وي. کیسه لیکل څومره چې لیکل ډېر وکړو او ډېرې کیسې ولولو کولای سو یو ښه کیسه لیکوال اوسو خو په شاعرۍ کې ممکن داسې نه وي. تر یوه حده ځکه شاعري یو الهام دی چې تاته درځي او شاعري د زور کار نه دی چې ته ووايي زه دې موضوع په اړه شعر لیکم ممکن ولیکي خو هغه خوند او شوق چې په خپله شعر کې انځور کولای سي هغه به نه وي ځکه دلته شاعري محدوده سوه تا شاعرۍ ته چوکاټ جوړ کړ.

د ځینو کره کتونکو په وینا چې هر کله اصول زده کړو کولای سو ښه شاعري او لیکوالي وکړو ممکن تر یوه ځایه سم وي. مور وایو چې په یوې برخې کې که کوښښ وکړو شاید یوه ښه پایله ولري خو دا خبره په شاعرۍ کې نسو تطبیق کولای.

په کیسه لیکلو کې اصول قواعد ډېر زیات اړین دي. مور چې د کیسو لیکلو اصول زده کړو په ډېرې اسانۍ سره کولای سو کیسې ولیکو ځکه مور یې مسیر پیدا کړ خو په شاعرۍ کې باورې نه یوه. څنگه مې چې پورته یادونه وکړ چې هر څه اصول لري همداسې شاعري هم پکې شامله ده خو ما ډېر داسې خلک لیدلي او گورم چې د شاعرۍ له اصولو به اصلا خبر نه وي دوی به حتی په دې هم نه پوهېږي چې قافیه، ردیف، ردف... یانې څه خو کله چې شعرونه لولو گورو به زبردسته شاعري به یې کړې وي او دا هم امکان لري چې د شاعري اصول زده کړو او یو ښه شعر ولرو.

لېمه ودان:

زما په اند د نثر د ښه کېدو لپاره تمرین مهم دی؛ خو په لومړي سر کې باید اصول او قاعدې زده کړو. دا سمه ده چې مور د ښه نثر د لیکلو لپاره باید دوامداره لیکل وکړو؛ خو که پوه نه شو چې د ښه نثر ځانگړنې څه دي یا د ښه نثر لیکلو لپاره باید کومو ټکو ته پام وکړو؛ نو څنگه به ښه نثر ولیکو!؟

باشو ویلي: د شعر ټول تخنیکونه زده کړه، بیا ټول هېر کړه، بیا شاعري کوه. دا خبره یوازې د شاعرانو لپاره نه ده؛ بلکې د کیسه لیکوالو او د تخلیقي ادب د نورو ژانرونو د لیکوالانو لپاره هم لارښوونه ده. د اصولو زده کول ځکه ضروري دي، چې مور د خپلې لیکنې خامیو ته متوجه کوي او د نورو لیکوالانو له تجربو مو هم خبروي.

په پای کې باید ووايم، چې زما په نظر نثر په تمرین او مطالعه ښه کېږي.

د امریکايي ناولیست ویلیام فاکنر خبره ده: ولوله، ولوله او ولوله. هر څه ولوله، بې کاره لیکل، کلاسیک ادب، ښه او بد هر څه ولوله او وگوره چې څرنگه لیکل شوي. لکه ترکان چې اول یې زده کوي او بیا ترکانې کوي. ولوله چې هضم یې کړې بیا لیکل کوه.

زه وایم مطالعه خو د هر چا لپاره اړینه ده؛ خو څوک چې لیکل کوي، هغه یې نو پرته له لوستلو نه شي شل کولی.

هغه وایي چې په اصطلاح بې کاره کتاب/لیکنه هم د دې ارزښت لري چې یو ځل ولوستل شي. زه وایم که کتاب یا لیکنه ښه وي، ښکېلو ته به یې ځیر شو، ترې زده به یې کړو؛ خو که بې کاره لیکنه هم وي، مور یې خامیو او ستونزو ته ځیر کېږو، په خپلو لیکنو کې یې ښایي تکرار نه کړو.

شفیقه خیلواک:

دا بحث جالب روان دی. دې پوهنتون کې چې زه یم د یو سمستر لپاره یې جاپاني لیکوال هاروکی موراکمي راغوښتی و. ده سره څو سیمینارونه د ده په ځینو لنډو کیسو و. د ده کیسې به ټولو لوستي بیا به یې هغلته له لیکوال سره بحث پرې کاوه. یو څه ته چې زه په دې ناستو کې متوجه شوم دا و چې کله، کله به لوستونکو د ده کیسې ډېرې ژورې لوستي وې او ځینې تصویرونه او کلیمات به یې په سمبولونو اخیستي و ژور به یې تشریح کړل خو لیکوال به بیا ویل چې گوندې دی دې مسلې ته نه و متوجه چې ولې یې دا یاد کړي. دا همداسې ترې شوي. مثلا د ده یوه وروستی کیسه چې بحث پرې وشو په بنکاک کې لیکل شوې. ده وویل چې هغه ځای ته یې بیخي سفر نه دی کړی خو ډېر ښه یې ترسیم کړی و. په دې کیسه کې چې کرگتړه خپل میره ته د غچ او انتقام فکر لري او حتا دعا کوي زلزله کې مړ شوی وي (فکر کوم ۱۹۹۵ کې په جاپان کې ډېره بده زلزله وشوه) دې کیسه کې دا کرکټره دوه خوبونه ویني: یوه خوب کې سوی په خوب ویني بل خوب کې مار په خوب ویني. ما چې موراکمي د دې خوبونو په اړه وپوښت راته وویل چې ده هېڅ فکر نه دی پرې کړی همداسې یې یاد کړي. د سوی په اړه نپوهېږم خو مار په هغه کیسه کې ډېر مانادار راغلی و. یو کرکټره ښځه چې یوازې په انتقام فکر کوي مار په خوب چې مار خپله یو خطرناک ځناور دی عجیب و. د موراکمي له دې ناستو چې یو څه ته زه متوجه شوم دا و چې کله کوم لیکوال یا لیکواله، شاعر یا شاعره پخه اړیکه له لا-شعور سره ولري یا یې هم عقل، پوهه، تجربه او تخیل پوخ شوی وي بیا خپله په خپله ځینې خبرې ترې کېږي چې ښایي کله یې دوی لیکي ډېر یې ورته پام نه وي. نو په دې حساب انسان دا هم ویلی شي چې احساسول، تجربې او له لا-شعور سره پخه اړیکه لرل ښایي د لیکوالی او شاعرۍ لپاره یو له مهمو تهدابونو وي. ممکن انسان د ښو تصویرونو جوړولو تومنه ولري خو تصویر ته معنی له لا-شعور، احساس، تجربې او پوهې راځي. ممکن یو څوک ډېره پوهه ولري خو د پوهې هنري کیدل بیا عاطفې، درد او استعداد ته اړتیا لري.

شېبه گهڅ:

زما په اند کیسه لیکنه او شعر لیکنه دواړه اسانه کار نه دی. دواړه خورا عالی ذوق او ذهانت ته اړتیا لري. اول به کیسه لیکني په اړه ووايم. د فاطمي گلي د خبرو په تاييد کيسه لیکوال/ه ډیر دي ته باید پام ولري چې پیل منځ د عروج ځای او پای په کیسه کې مراعت شي؛ یعنی هغه قالب د کیسي ته یې باید برابر کړي. دلته په منځ کې که لفاظي وکړي لا به کیسه خوندوره شي. دا په ډیرو لوستلو هم زده کیدای شي.

کیسه لیکنه په ریاضت قوی کیدا شي خو شعر لیکل د کوښښ کار نه دی ځکه که شپه تر سهاره یا سهار تر شپې څوک کښيني او ووايي چې کوښښ کوم شعر ولیکم؛ نو یوازی به یې الفاظ یو د بل تر څنګ برابر کړی وي کیدا شي وزن به هم ورته برابر کړی خو د شعر جوړېدو تمه ترې نه شي کېدای. د شعر په هکله دا هم وایم زما په اند هم شعر الهام او مخیل کلام دی. له دروند شاعر سره می مرکه وه؛ نو هغوی د شعر په هکله داسې راته وویل « شعر یو الهي دالی او اسماني الهام دی؛ یو شهاب دی چې کله کله د خیال او عاطفې به اسمان کې ځلیري او زیات دوام نه کوي. هغه څوک چې له دغه شغلي څراغ بلوي، د ژبي وجود کې روح ورکوي شاعر دی.» سمه ده شاعري کې هم قاعدې او قالبونه شته خو که قالب او قاعدې ته په شعر کې پام وشي بیا نو کوم اغیز چې باید ولري هغه هیر شوی. زه وایم په شاعري کې چې څومره اصول زده شي بیا شعر ولیکل شي هومره به شعر له خوند څخه پاتې وي؛ ځکه تل به دې ته پام وشي چې کوم ځای غلط دی، یا هم وزن خراب شوی او یا قافیه پاتې ده. مور لیدلې یا یې گورو هغوی چې لا د شعر له اصولو الف او ب هم نه دي زده داسې شاعري کوي چې هغه کسان چې د شعر اصولو په هکله کتابونه لیکلي نه یې شي لیکلی. د ښه شعر لپاره اصول نه بلکې د شاعر عاطفې احساس اړین او خوند زیاتونکي توکي دي؛ خو د کیسه لیکني په برخې له عاطفې احساس سره قاعدې زده کول اړین دی.

خپلې خبرې داسې راټولومه چې نه هر موزون کلام شعر دی او نه هر عاطفې کلام شعر وي.

نرګس سهاک:

استعداد او ریاضت د زنجیر هغه تړل شوي کړی دي چې په یوازي ځان د موجودیت اغیز یې یوازي ځان پورې محدود کېدلای شي او بس! مطلب دا چې یو څوک که استعداد ولري نو د لیکوالی او شاعری یو رمز ورسره شته او که ریاضت هم ورسره ملګری شي نو دوه رمزه ورسره دي، همداسې که عاطفه، لوړ احساس د پدیدو د درک وړتیا، لفاظي، انځورګري، خیال ورسره ملګري وي نو دا په دې مانا شوه چې ده سره د جادوګری ټول هغه مدارک شته کوم چې دی یې په مرسته کولای شي د لوستونکو په ذهن، زړه او ژوند جادو وکړي او په هغه باندې خپل تاثر پریږدي. پرته له استعداد به یو کس ممکن د ادب د قواعدو په رڼا کې څه ولیکي اما دا لیکنه به کم رنگه وي او دومره کشش به ونلري څومره چې ترې تمه کیږي، ځکه چې دوی لیکني ته نه وي جوړ او داسې وچ کلک لګیا وي ته به وایي لکه په جبر چې چا پرې لیکلي وي، استعداد د اوبو هغه چینه ده چې څومره پرې لاس وهي خپل اصلي رنگ، جوش او خروش راښيي، مونږ د ډېرو داسې شاعرانو دلیکنو او شعرونو شاهدان یو چې د بېلابیلو مسلکونو خاوندان دي خو په ادب کې یې هڅې دومره پیاوړې دي چې اصلا باور نشو کولای چې گني دا شعر یا دا کیسه دي ده جناب ډاکټر یا انجنیر صیب تخلیق کړي وي او دا شاهدي مونږ په دې باوري کوي چې استعداد هغه ذاتي او فطري ښکلا ده چې د ریاضت، تکرار او تمرین او ډېرې مطالعې سره یې ځلا او ښکلا نوره هم زیاتېږي. یو بل څه چې زه یې یادول اړین گنم هغه دا چې هر څه چې غواړئ ولیکئ؛ نو ولیکئ یې په دې پسي مه ګرځئ چې گني دا ستونزې لري له ستونزو سره یې ولیکئ او هر ورو یې ولیکئ د کاروان صیب خبره د شعر ښایي ناهیلې کوی مه، ځکه چې که یو ځل مو پریښوده بیا که څومره هم فکر آرامه کړي او گوښي ځای ته لاړه شي د قواعدو او ګرامري اصولو پیروي وکړي په قافیو او د شعر په جوړښت دې فکر وکړي بیا هم ته یې نشي لیکلی ځکه چې هرڅه درسره وي خو ښایي نه وي، الهام نه وي. ویې لیکه سره له ټولو ستونزه څه چې قلم دې انځورول غواړي انځور یې کړه خو دا هم مه هېروه چې بیا بیا یې ولوله او ټولي هغه ستونزې یې راسمي کړه کوم چې دا لیکنه یې بې خونده کړي ترڅو چې ستا لیکنه ستا ذوق خړوب نکړي نو همداسې یې مه پرېږده. ډاډه اوسه څه چې تاته خوند درنکړي هغه به هیچاته هم خوند ورنکړي مطلب خپل د وړتیا غمي دي د ریاضت او تمرین په مرسته دومره صیقل کړه چې تاته یې ځلیدل له ورايه ښکاره شي.

ولوله، خیر شه، فکر وکړه، ته تر هغه ډېره پیاوړې یې چې فکر یې کوي ته تر هغه څه دلیکلو لوړه وړتیا لري کومه چې په ځان کې یې ویني.

هیله پسرلی:

استعداد ممکن په مور یوه نېمه ښه کیسه ولیکي خو په کیسه لیکوالي مو نه بدلوي. فکر کوم مور ټول باید پر خپلو استعدادونو فکر وکړو، ویي پالو، ویي روزو او د خپل سبک په ځانگړنو یې بدل کړو. مثلاً، یو څوک ممکن له اولي ورځې لا د ډیالوگ په لیکلو کې ښه وي خو که په دې برخه کې لا ډېر دقت ونکړي، د لویو لیکوالو محاورې بیا بیا مطالعه نکړي، د نقد له اصولو ځان خبر نکړي، فکر نه کوم چې د ډیالوگ لیکلو دا طبیعي استعداد دې یې په هنر بدل شي. استعداد په ابتدا کې داسې دی لکه په ډبره کې غمی، دا لوی بخت دی چې په لاس کې مو داسې ډبره شته چې غمی لري. خو که غواړو چې دا غمی مو په کیسه کې وځلېږي بیا نو باید د ډبرې د تراشلو زحمت ته غاړه کېږدو.

د داستان د تخنیکونو او د نقد د اصولو زدکړه د کیسه لیکوالي کار اسانه کوي. ځینې لیکوال ممکن ووايي چې د کره کتنې اصول د کافي کرښې نه دي، خپل خلاقیت باید د اصولو په زندان کې بندي نکړو. زه فکر کوم ادبي اصول داسې وي لکه څراغ، څراغ مور ته دا نه وایي چې په کومه لار روان شو بلکې په کومه لار چې روان یو هغه راته روښانه کوي. د لویو کیسه لیکوالو له اثارو ډېر داسې لوی او کوچیني تخنیکونه زده کیدای شي چې خپلې کیسې پرې پخې کړو.

د کلونو اوښتو په یو شي پوهه کړم، هغه لیکوال چې د ادب هنر یې زده دی بختور دي. د ځان ادبېت سخته وي مثل دی وایي خپل عیب د ولي مینځ وي. تازه لیکل شوی اثر په انسان گران وي عاطفي اړیکه ورسره لري او ممکن عیبونو ته یې پام نشي. د ادبېت په زور یو څوک ممکن خپله متوسطه کیسه په ښي کیسې بدله کړي. ادبېت طبعاً حوصله، زحمت او دقت غواړي.

د ماشومتوب تاثیر پر لیکلو / بحث (۲)

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر، د وټس اپ په چټ کې پر ادبي مسایلو بحثونه پیل کړي دي. دلته د دې لړۍ دوهم د بحث لوستلی شئ.

شفیقه خېلواک:

زه څو ورځې وړاندې د امریکایی شاعري ایملې ډیکنسن کور ته چې اوس موزیم دی تللي وم. ایملې د ډسمبر په لسمه کال ۱۸۳۰ ز کې د مسچوسټس ایالات په امریست ښار کې زېږیدلې وه. د ۵۵ کلونو په عمر وفات شوه. یو څه چې ماته جالب و د دې ماشومتوب و. مثلاً یو کار چې دې کاوه د گلانو راټولول و او بیا به یې هغوی ته نومونه موندل. فکر کوم دا کار د ښوونځي لخوا پرې کیده. زموږ په تېرو بحثونو کې د گلانو یادونه وشوه چې زموږ په شاعري کې څومره کم او تکرار دي.

بل د کتابونو لوستل و. د ایملې کورنۍ له اقتصادي اړخ ډېره ښه وه. دوی د هغه وخت په حساب نسبتاً لوی کتابتون کور کې درلود. دې ډېر زیات کتابونه لوستل او ځینې یې د شاعري د پوخوالي دلیل هم همدا بولي.

د ورجینیا وولف د ناولونو (To the Lighthouse, Jacob's room) په اړه ویل کېږي چې د ماشومتوب خاطرې یې دي. یا پرې دې هغوی برلاسی سیوری دی. داسې ښایي ډېر نور مثالونه هم وي. نو زما پوښتنه داده چې څومره د ماشومتوب خاطرې، تجربې، پېښې، زده کړې او تصویرونه پر اثر تاثیر لري؟ فکر کوئ که ماشومتوب مو متفاوت و اوس به مو لیکل هم بدل و؟ کوم ځانگړی اغیز یې محسوسوئ؟

نویده خوشبو:

دا په لویدیځ کې مهمه او د پام وړ موضوع ده. د ماشومتوب تجربې د ژوند په ټولو پړاونو او چارو مستقیم اغیز لري. په عادتونو او خصلتونو، فکر او لیک په ټوله کې د انسان کرکټر او شخصیت د ماشومتوب له پېښو رنګ اخلي.

درځانی:

د خاطرې لیکل زموږ پر لیکنو مستقیمه اغیزه لري. ما ځینې خاطرې لیکلې دي اوس چې یې کله لولم زما لپاره په زړه پورې او جالبه وي. زه له کوچینوالي ناول او کیسو سره علاقه لرم. تل به مې ناولونه له راډیو اوریدل او خپله مې هم د کیسې لیکلو هڅه کړې ده. ما له کوچینوالي

تر اوسه هغه ورځپاڼه، مجله، کتاب او کتابچه نه دي غورځولي چې پلار به مي د لوستلو لپاره راته راوړل. لومړۍ کيسه مي نه پوهېږم په کوم سن کې ليکلي ده. د هغې کيسې د کرکټر نوم تلوسه ده. څه وخت مخکې هغه کيسه په مخه راغله. جالبه راته دا وه چې اوس زما د مشرې لور نوم هم تلوسه ده. زما کوچنيوالی که له نورو سره ډېر توپير ونه لري څه نا څه توپير خو لري. زه ډېر وخت کيسه او خپل نثر کې هغه څه ليکم چې خپله مي ليدلي وي. زما په اند د ماشومتوب خاطرې او پېښې زموږ له ليکنو سره مرسته کوي چې له نورو څخه توپير ولري.

ميمونه کامران:

اديب او ليکوال ته د کوچنيوالي د ټولنيز او فردي ژوند تاثيرات او تجربې پاتې وي. نو په ليکنو کې يې راڅرخوي، د ژبې په جامه کې يې پټوي، د تخيل په رنگ يې رنگينوي او ټولني ته يې د يو گلالي اثر په توگه سپاري. ليکوال/ ليکواله هڅه کوي چې هغه څه وپنځوي چې د ژوند ارزښتونه يې پکې نغښتي وي، نو دا چې د کوچنيوالي له تجربو او خاطرې څخه څه لري، اختياري او غير اختياري يې په خپلو پنځونو کې راوړي او يا ترې متاثره کيږي.

زه چې خپل ماشومتوب ته گورم نو باوري يم چې زما پر ليکنو ډېر اثر لري، تل مي زړه غواړي د کوچنيوالي هغه صحنې په ليکنه کې راوړم چې بيا تکرار به يې زما په ژوند کې ناممکن وي. شخصاً فکر کوم چې ماشومتوب دوره يوه ارزښتمنه دوره ده، چې ډېر څه له ځان سره لري او ليکوال هم تل هڅه کوي چې يو ارزښت ورته پاتې شي.

ملاله کليواله:

ماشومتوب مي د لوړو غرونو منځ کې، په شنو باغونو او د شنو روانو سرشاره ويالو ترڅنگ، د غونډيو په معطرو لمنوو، د طبيعت په ښکلو رنگونو کې تېر شوی. دې ښکلاوو او کليوال ژوند، د ماشومتوب خوږو خاطرې، زما په شاعرۍ پوره اغيز کړی. زما په شاعرۍ کې اوس هم د هماغه څرکلي، شني ويالې، د چنچنو زمزمې، د پيغلو د ډوډۍ د پخولو ټپا، د کوچنيو سيرلکيو بغ بوغ او له خټو د جوړه شويو وړو، وړو کوټنو انځورونه شته.

خولی لمن:

ماشومتوب، ټولنه او ماحول چې مونږ پکې پايږو يوازې په ادب نه بلکې د ژوند په هره برخه خوارا اغيز لري شي. کله کله مي ذهن ته شوخ شعر راشي، خو د ليکلو جرات يې نه کوم که چېرته يې يوازې ځان سره نوټ کړم هم يو ډول د ملامتيا او شرم احساس کوم، ځکه چې له ډير وړکتوبه، په خپل جېلکتوب او احساساتو يا ځورول شوي يوو يا ملامتي شوي يوو.

په افغانه ټولنه کې چې د ماشوم احساساتو ته ډېره پاملرنه نه کيږي، ډېرې ليکوالي يا شاعرانې ممکن له خپل ماشومتوبه ښې خاطرې و نه لري. ښايي دوی هغه وري وري پېښې چې د دوی ذهنونه يې ژوبل کړي دي په شعر کې ځای پر ځای کوي او خپله رنځور شوي روح تر يو حده پرې رغولي.

شفیقه خپلواک:

ستا دي تبصرې ماته د جولین بارنس برتانوي ليکوال يوه تبصره راباده کړه، دی وايي:

«ښايي لس يا يولس کلن به وم چې له مور سره په بس کې ناست وم. ما سر بله پسې بېلابېل نظريات وړاندې کول. بې له دې چې ځان سانسور کړم په يوه خبره پسې مي بله کوله. مور مي راته وويل: چې ته ډېر خيالي يې.»

دا خبره يې جدي او يو ډول تعرضي وه. ښه راباندې ونه لگيدله. زما د ماشومتوب کليدي خاطرې د تشويق، هڅونې او دا چې مخکې د تگ لار ووينم نه وه، بلکې د غندنې او هغه وختونو دي چې راته ويل کېدل ځينې شیان ونکړم او سترگې پرې پټې کړم. د هر ليکوال لپاره ښايي دا متفاوت وي ښايي چا کوم مهربان کاکا لرلی وي چې په ماشومتوب کې يې په کتابتون کې د منډو اجازه لا ورکړي وي. خو زما لپاره داسې نه و. زموږ په کور کې طبعاً کتابونه و، زما مور او پلار دواړه د ښوونځي معلمان و نو د کتابونو کمی نه و. خو زموږ کور کې فضا داسې وه چې مور له هغو کسانو نه يوو چې کتاب ليکلی شو، بلکې کتابونه نور خلک ليکي. زما د ليکوال کيدو په پروسه کې بېلابېل عناصر و خو

يو له مهمو عناصرو دا و چې زه مي د خپلې مور پر وړاندې بغاوت وکړم. ما غوښتل مور ته مي وښيم چې تخيل بي خايه څه نه دی. ما غوښتل مور ته مي ثابتې کړم چې په ماشومتوب کې کنترولول د ليکوالي په هنر بدلیدای شي. ما غوښتل ورته وښيم چې ته په غلظه يې. ما چې خپل لومړی ناول چاپ کړ د مور به مي حتما د بس پيښه هيره شوي وي خو زه يې د هغې غندنې منندويه يم.»

شېبه گهيځ:

ماشومتوب دوره د انسان هغه دوره چې ډېر څه به يې هير وي لږ څه به يادېږي. يعنې داسې ووايو که چېرې يو انسان دغه دوره په خوشحالی تېره کړې وي ډېر څه به يې ياد نه وي؛ خو خدای مه کړه چې يو انسان دې دغه دوره په محروميت کې تېره کړي. دا محروميت که له هر څه، له زده کړو محروم، له مينې محروم، له خوب لېدلو يا هم له هيله لرلو محروم او په ټوله کې د ژوند له هر هغه خواړه چې بايد يو ماشوم يې ولري محروم. يا هم دا چې بدې پېښې يې د ژوند ډېره تجربه کړې وي.

کله چې پر يو ليکوال/ه دغسې د محروميت دوره تېره شوې وي په اثارو کې؛ که هغه شعر وي يا نثر اغېز يې ډېر ليدل کېږي. تل به دا هڅه کوي چې هغه څه انځور کړي چې ده پر خپله ليدلی يا حس کړی. نړۍ ته به هم له همغه زاويې گوري. برعکس که چا د ماشومتوب ښه دوره تېره کړې وي کېدای شي اثار يې تر دې بلې ډلې توپير ولري. ليد به يې نړۍ ته له بلې زاويې وي.

زموږ په اثارو کې په ځانگړي ډول کيسو کې تل له بې عدالتي، د ښځمنو حقوق پښو لاندې کېدل او داسې ډېر څه نور پکې راځي. برعکس هغوی که خپلو اثارو پيل کې ناکامي راوړي وروسته له دغو ناکاميو برياً او له مثبتو پيغامونو ډک اثار وړاندې کوي. دا ځکه چې محيط او ټولني توپير کوي.

په ټوله کې داسې ويلی شو چې ماشومتوب دوره او ټولنه د يو ليکوال يا شاعر په اثارو کې اغېزه لري. کېدای شي دا اغېز او حالت ځينې په صريحو الفاظو بيان کړي؛ خو ځينې بيا له د يو بل د ژوند د ورته حالت په ليدلو او هغه مخاطب کولو په ډول بيان کړي.

ځلانور:

ماشومتوب نه يوازې د ادیب په ژوند بلکې د ټولني د هر وگړي په ژوند ژوره اغېزه لري. که چېرې په يوه ټولنه کې ماشومان ښه وروزل شي نو دا ټولنه به ډېر ښه راتلونکی ولري خو زموږ په ټولنه تر ټولو ډېر له ماشومانو سره تشدد او بد رفتار کېږي او ماشومان هم ډېر زر له پېښو اغيزمن کېږي. زه ستاسو د ټولو غوندي له ماشومتوبه ښې خاطرې خو د ښو تر څنگ بدې هم لرم چې په ژوند مي ژورې اغيزې لري.

د انسان په لاشعور کې له ماشومتوبه ځينې صحنې ثبتېږي چې ځينې يې په ښامارانو بدلېږي چې آن انسان مکمل په ښامار بدلولی شي او يا هم په يو ضعيف او کمزوري انسان...

بله يې دا چې په ماشومتوب کې خيال ډېر فعال وي، چې په لويښي فعال خيال هنر رامنځته کوي او هنر ته لاره هواروي.

فاطمه اعظم:

زما په اند د کوچنيوالي پېښې او خاطرې د ليکوال پر اثارو مستقيمي اغېزې لري. يو ښه مثال د کافکا ور کولی شو. کافکا په يوې داسې کورنۍ کې زېږېدلی و چې په کورنۍ کې يې د غرو ترمنځ يو لړ ستونزې او ناخوالي تر سترگو کېدلې او دی په خپلې مور او پلار باندې گران نه و. د دوی ترمنځ هغه د مور او پلار مينه له اولاد سره نه تر سترگو کېده.

د کافکا په اثارو کې د کوچنيوالي د پېښو اثر ښکاره دی. د ماشومتوب د حوادثو سپورې په «مسخ» ناول او «پلار ته ليک» کې په ښکاره توگه ليدلی شو.

مور په خپل ورځیني ژوند کې هم گورو، د چا چې کوچنیوالی په ښه توګه تېر شوی وي د ده کړنې او فکر له نورو خلکو سره توپیر لري. شاعر او لیکوال هم د کوچنیوالي له پېښو خلاصون نه لري او په لاشعوري توګه د ده په اثارو کې تر سترگو کېږي.

فرزانه زیار:

د انسان د شخصیت لویه او مهمه برخه په ماشومتوب کې جوړېږي. د ماشومتوب دردونه تل او تل د انسان په زړه او ذهن کې وي هېڅ نه هیريږي او پر لیکنه ژوره اغیزه کوي.

لیمه ودان:

زموږ د ماشومتوب د وخت یوه برخه خاطرې زموږ په ذهن کې پاتې کېږي؛ خو طبیعي ده چې ډېره برخه یې زموږ له یاده وځي. دا تېري هېرې خاطرې زموږ په لاشعور کې پاتې کېږي. مثلاً: زه په درې کلنۍ کې له یوې پېښې سره مخ شوې وم، چې په لویوالي مې بیخي په یاد نه ده؛ خو بیا هم ښایي په خوب کې همغسې پېښه ووينم. دا پېښه زما په ذهن کې شته خو زما هېره ده.

زموږ د ذهن هغه موضوعات چې هېر مو دي هغه زموږ لاشعور دی او د ذهن هغه محتویات چې زموږ په یاد دي هغه مو شعور دی. د لاشعور ژبه سمبولیکه وي، ښه بېلګه یې خوبونه دي، لکه مور کله داسې خوبونه وینو چې په ریښتیني ژوند کې نه مانا ترې اخیستی شو او نه منطق لري. د دې دلیل دا دی چې د لاشعور ژبه د سمبولونو ژبه ده. ادبیات معمولاً زموږ همدا هېرې خاطرې دي.

په پای کې باید ووايم، چې مور له خپلو تېرو هېرو خاطرې او تجربو خلاصېدی نه شو، هغه مو په خوبونو کې راځي، هغه مو په ادبیاتو او شعرونو کې راځي

ګلالی مومند:

زما د مالوماتو له مخې د ماشومتوب خاطرې او تجربې د لیکوالانو او شاعرانو لپاره د الهام سرچینه وي. که یو ماشوم په خپله مورنۍ ژبه په ماشومتوب کې مکمل حاکمیت ولري هغه د نورو په نسبت په ډېر ښکلي طرز د خپلو افکارو او احساساتو بیان کولی شي. د یو ماشوم په ازاده توګه د لوبو کولو او تصور کولو وړتیا کولی شي شاعران او لیکوالان وهڅوي چې نوي نظرونه وپېژني، غیر روایتی لیدونه واخلي، نوې او اصیلې کیسې او شعرونه رامنځته کړي، یعنې د تخیل او خلاقیت وړتیا لري. په ماشومتوب کې غمجنې پېښې، د کورنۍ شرایط او ټولنیز چاپیریال کولی شي د شاعر یا لیکوال په احساساتو، افکارو او نړۍ لید باندې خپله نښه پرېږدي. دا خبرې کولی شي د دوی په کار کې یو ځانګړي موضوع یا یو ځانګړی غږ رامنځته کړي.

نرګس سهاک:

انسان چې هغه نومونه په ماشومتوب کې زده کوي، کله یې هم نه هېرېږي. هغه خوبونه او خیالونه چې په ماشومتوب کې گوري د هغه د ټولو کړنو، پلانونو، اهدافونو او فعالیتونو بنسټ هم هماغه جوړوي.

که یو انسان له ماشومتوب څخه د خپل فکر د بیانولو موقع ترلاسه کړي نو هغه به بیا هیڅکله د بل چا په فکر پسې لار نشي، که هغه ته د خبرو او د خپل نظر د ارایې حق ورکړل شو بیا به دغه کس د هیچا نظر ته بې احترامې ونکړي. همداسې یې برعکس درواخلی منفي کړنې، عقدي، منفي فکرونه د ماشومتوب د محرومیتونو څخه سرچینه اخلي. مونږ په ادبیاتو کې لیدلي دي چې په هرې هغې کورنۍ کې چې کتابونو سره ملګرتیا یې په تقسیم اوقات کې ځای په ځای شوې نو پرته له شکه چې دغه ماشومان د ادب په نړۍ کې خپلې او د ماشومتوب ټولې مثبتې تجربې یې په نظم او نثر کې خوندي کړي، همداسې هغه لوی لیکوالان چې په ماشومتوب کې له خپلو حقونو څخه محروم شوي دي د هغوی لیکنې له ژوند څخه د ناهیلې پیغام لیردوي آن کله کله خو داسې شوي چې دوی د ژوند په پای کې ځان وژني ته اړ شوي دي ځکه چې د دوی د ماشومتوب تورې وریځې ددوی د ژوند له آسمان څخه هیڅکله نه دي لرې شوي او همداسې یې خپلې وزرې پر دوی باندې غوړولي دي.

فرزانه تره كي:

بیشکه چې ټول عمر له ماشومتوبه رنگ اخیستی دی. ان تر دې چې د زربنت سپین نارونه مو هم د ماشومتوب له ارشیفه رنگیدلي دي.

یاد مې شي، کله کله به مې په کم عمر کې ډېرې لوبې وکړې. چې کله د هونبیاړي بلې ته ورسیدو، څو ملگري مو پیدا کړل، چا راته وخنډل، چا راته وژړل او چا راته ډېر داسې نور څه وویل. نو چې کله په خلوت کې پر هغو ټولو خنداگانو او ژراگانو فکر کوم ځان سره وایم که دا شیبې له نورو سره هم شریکې کړم، څنگه به وي؟ همدغه احساس دی چې لیکلو ته مې هڅوي.

شفیقه خیلواک:

ما ته دا پوښتنه د ایملې ډیکسن (۱۸۸۶-۱۸۳۰) د موزیم له لیدو سره ریاډ شوه. ایملې د انگریزي ژبې، په ځانگړې ډول د امریکا یو له خورا مهمو شاعرانو ده. د دې یوازې لس شعرونه د دې په ژوند چاپ شول، خو دې ټول په اوسط ډول ۱۸۰۰ شعرونه لیکلي. د ایملې پلار ایډوارډ ډیکسن وکیل و او یو څه وخت د کانگرس غړی و. د ده نظریات د ښځو په اړه حتا د هغه وخت د خلکو له نظره هم ډېر سخت درېځي و. په ځانگړې ډول ایډوارډ هېڅکله د ښځو د اثارو د چاپېدو پلوی نه و، ده یې تل د خپرېدو مخالفت کاوه. ده نه غوښتل ایملې او بله لور یې لواییا ځینې کتابونه چې په کور کې و، وې لولي. د ایملې ورور، اسټن به ایملې ته هغه کتابونه چې پلار به یې له لوستلو منع کوله د پیانو په کونج کې پټول. ایملې په لومړیو کلونو کې نسبتا له کوره د باندې تگ راتگ کاوه، او ځینو کسانو ته به یې لیرې، لیرې لیکونه هم لیکل. په دې کې ډېر د هغه وخت لیکوالان او شاعران و. خو وروسته، وروسته ډېره گوښه گېره شوله. دې تر اخره واده ونکړ. ماشومتوب کې یې لاتین ژبه زده کړه. ایملې د خپل ښوونځي د همخولو تر منځ په تېزه ژبه مشهوره وه. دې به ډېرې خبرې کولې او ډېرې په جزییاتو. ایملې ډېر کتابونه لوستل، او ډېر وخت به یې بن کې تیراوه. د دې گلانو انځورونه مې درولېږل چې ده به راشکول بیا به یې نومونه ورته موندل. د ایملې شاعري د خپل وخت له نورو شاعرانو متفاوته ده، امریکایان یې (اورینجل) یا سوچه بولي. هم د سترکچر له اړخه او هم د موضوعاتو له لحاظه ایملې خپل جلا سبک وموند. ځینې د دې دلیل د ایملې په حساب محدود ژوند بولي، چې دا ډېره زیاته له ځان سره پاتې شوه. او خپل ځانته په سفر کولو، او خپل چاپیریال یې کې په پاتې کېدو یې هغه څه وپنځول چې نورو ښایي نشوای تصور کولی. د شعر په ایدیت یا اصلاح کولو کې ایملې یو عجیب عادت درلود. دې پرته د خپلې وربندارې سوزان نه د بل چا خبره په گرانه منله. له چا یې په شعر کې مشوره نه غوښته خو خپل اکثریت شعرونه یې ایدیت کړي. ځینې یې دا ډول شعرونه شته چې هېڅ وروستی بڼه نه لري. مثلا که دې به یو شعر ولیکه، یوه مشخصه کلیمه به یې په نښه کړه او د هغې معادل څلور، پنځه نورې کلیمې به یې ورسره ولیکلې. دا چې دې په پای کې کومه کلیمه خوښه کړي دا هېڅ معلومه نه ده. ځینې داسې شعرونه یې شته چې دې لس کاله وروسته یې ایدیت کړي. د ایملې د شعر پر پوځوالي د هغې مطالعې ډېر تاثیر درلود، چې دې له ورکوتوب نه لرله. همدارنگه، ځینې استدلال کوي چې ښایي دا ټول چاپیریال بخصوص د پلار درېځ یې چې دا یې د یوې شاعري په توگه په سختې منله له دې پخه شاعره جوړه کړې وي. د ایملې ماشومتوب کې د دوی شاوخوا ځینې کسان مړه شول، دې یې ځنازې په خپله ولیدې او دا تصویرونه د دې په شعر کې په بیا، بیا راغلي. ما د ایملې په اړه اورده تبصره وکړه ځکه چې د موزیم له لیدو یې ما دا احساس کړه چې د دې پر شاعرۍ ښایي د دې ماشومتوب تاثیر و، بخصوص دا چې نه یې خپروله. زه فکر کوم د نه خپرولو یو لوی دلیل ممکن د دې پلار و چې حتا په دې اړه یې مقالې لیکلې او خپرولې چې د ښځو لیکني باید خبرې نه شي. ایملې له مرگ مخکې خپلې خور لواییا ته سپارښتنه وکړه چې شاعري یې وسوځوي، خو هغې چاپ ته ولېږله.

ما په خپله پوښتنه کې د برتانوی لیکوالي ورجینیا وولف (۱۹۴۱-۱۸۸۲) د دوه کتابونو نومونه هم یاد کړي چې په غالب گومان د دې د ماشومتوب تاثیر پرې ډېر دی. ورجینیا خورا حساسه وه. د دوی کورنۍ به هر اوړی په برتانيا کې کارنویل ته رخصتي ته تللي. دا د ورجینیا د ژوند تر ټولو خوشحاله شیبې وې او د دې ناول (To the Lighthouse) پر همدې لیکل شوی. دا د یوې کورنۍ کیسه ده چې وروسته پکې مور مري، زوی په لومړۍ نړیواله جگړه کې ومري او لور د زېږون پر وخت. ورجینیا د خپلې مور، پلار، ورور او میرنۍ خور له مړینې وروسته یو ځای لیکي: (ولی زه دومره ډېره او لاعلاج په کارنویل مینه يم؟ د یو چا تېر، البته همداسې به وي. ماشومان وینم چې په باغ کې منډې وهي. په شپه کې د سیند غږ... د ژوند تقریبا څلویښت کاله مې پر همدې ولاړ دي، همدا پکې خپاره دي، او ډېر زیات نور چې زه یې نشم تشریح کولی.)

دې دا کتاب د مور د مړینې په ۲۳م تلین په ۱۹۲۷ کې خپور کړ. او د ۱۹۲۸ کال کې خپلې ډایري کې یې لیکلې و: (د مور او پلار په اړه مې هره ورځ فکر کاوه، خو د (رنا کور ته) په لیکلو کې مې ذهن کې حک شول. د دوی په اړه لیکل ضروري کار و.)

د دې بل ناول د The Jacob's Room تر يوه بريده د دې ورور د مړينې په اړه دی. خو دې يې کيسه اوږده کړې او کرکټر يې په جگړه کې مړ وي.

فرانسوي شاعر گيراد نروال (۱۸۵۵-۱۸۰۸) په خپلو مشهور شعرونو کې ځای، ځای خپل ماشومتوب ته سفر کړی. د ده پر ناول گوتي سيلويا د ده د ماشومتوب فضا حاکمه ده، حتا ځينې کرکټرونه د ده د ورکتوب پېژندوی خلک و.

شاعر، ليکوال او نقاد ټي. ايس ايليټ (۱۹۶۵-۱۸۸۸) پر دې باور و چې شاعر او شعر مطلق بېل دي. د ده په باور د شاعر ژوند او د شعر هېڅ اړيکه نه سره لري. خو د ده په ځينو شعرونو کې بيا هم د ماشومتوب او ژوند تاثيرات ليدل کېږي. د ده مشهور اثر (Four Quartets) څلور شعرونه دي چې ده بېلابېل ليکلي و خو چې کله بشپړل شول ده ته ښکاره شوه چې دوی سره ورته دي، او بالاخره يوه لړۍ غونډې شوه. د دې لړۍ د دريم شعر نوم (The Dry Salvages) دی. دا نوم شاعر خپله په يادابنت کې تشریح کړی چې معنی يې د کيب ان، مسجوسټيس بحر پر غاړه د ډبرو يو غونډاری دی. ايليټ خپل ماشومتوب هغلته تېر و. په بېلابېلو نورو ځايونو کې داسې شيان او ځايونه يادوي چې د ده د ماشومتوب تصويرونه دي، هغو ځايونو کې يې چې لوبې کړې او گرځيدلې. هغه خلک چې ليدلي يې دي او راشه درشه يې ورسره لرله. مثلاً شاهي گلاب، چې د ده پلار به کرل.

زه کله، کله ځان سره وایم چې که ما ماشومتوب په کلي کې نه وای تېر کړی ايا ما به شعر ليکلی شوی کنه؟ په کلي کې د ماشومتوب گټه دا وه چې زه بيخي ډېره له طبيعت سره نږدې وم. دا اوس زه ښايي سمندر ووينم خو هغسې مې تصوير په ذهن کې نه پاتې کېږي لکه ماشومتوب کې چې مې د لښتې د اوبو تصوير دی. د پولو په څنډو واره گلان، د شولې بوی، د سنځلی د گل وړم، د مارغانو راتگ او په بلې ناسته... په ژمي کې چې به يخ په بنښنه گلان جوړ و، ستوري او په ماښام کې د کلا له بلې د چينارونو د سيورو انځور... زما په شاعري کې که د تصوير کوم روح وي هغه به زما د ماشومتوب د همدې وخت وي. زه د ايليټ غونډې نشم کولی ووايم چې په مطلق ډول شعر له شاعر/ي بېل دی. زه فکر کوم چې شعر يا کيسه زموږ د روح، خوبونو، تخيل، عواطفو، ذهن، حافظې او لاشعور هغه ميوه ده چې ثمر ته رسيدلې، له ونې بايد وشکول شي او نندارې ته وړاندې شي. که داسې نه شوه، خپله به لوېږي او ضايع کېږي. ماته شعر د حافظې او تخيل سفر دی، چې په اوس کې کېږي، تېر ته ستنېږي او د راتلونکي پر لور روانېږي. چېرې مې لوستي و چې شعر د فردي تجربې زېږنده دی، خو اړيکې يې له ټولو سره دي. معنی دا چې د يو چا فردي تجربه د نورو ډېرو د تجربې برخه ده او ترې بېله نه ده. همدا د هنر کمال دی، چې ته ځانته سفر وکړې چې بالاخره بل هر څوک ستا د هنر په هنداره کې خپل ځان وويني. خپله تجربه، خپل تخيل، خپل تېر، خپل اوس او راتلونکي ترسيم کړي. د ايلټ دا خبره د کاني کرښه ده چې شعر بايد د شاعر د ژوند له زوايي ونه لوستل شي، او نه هم د شاعر د ژوند په تله وتل و شي. زما په نظر اثر خپله ژوندی موجود دی، خپله کيسه لري. خپل شناخت لري. خپل روح لري. خپل لوری لري. او دا ازادې يې د يو چا د خاطر، عواطفو، او تخيل د مزل پر مټ تر لاسه کړي. کټ مټ لکه پخه مڼه، چې له ونې بېله ده. په خپل ذات کې د خپلو خواصو، خوند، گټې او ضرر څښتنه ده، خو دې هر څه ته د ونې په زور رسيدلې. که څوک د مني په اړه تحليل کوي، هېڅ اړتيا نه شته د ونې حالت ور ازوي، خو له دې هېڅکله انکار نه کېږي چې د دې ونې حالت به د مني په نمو او رنگ تاثير نه وي لرلی.

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر / کره کتنه

تېره یکشنبې، د ۲۰۲۱ کال د غیرگولي په ۲۱مه، اغلي امنی فنا د “کرکی” په نوم نظم د افغان ښځو په آنلاین ادبي بهیر کې کره کتنې ته وړاندې کړ. پر شعر کره کتنه او بحث اوږد شو، د بهیر غړو وپتبله چې په یوه جلا لیکنه کې یې خپور کړي. په دې لیکنه کې د امنی فنا نظم او پر دې شعر کره کتنه لولستلی شئ.

يوه کرکی

نن مې هغه لارې ټولې وتړلې

هغه لارې، چې تر تا وې رسېدلې

هغه لارې چې د عشق تر انتها وې رسېدلې

نن مې ښه لویه ډبره په زړه کېښوه

نن مې ستا د عشق کیسه نیمکړې پرېښوه

نن مې ځان پسي آن ور د کوټې کولپ کړ

خو

يوه کرکی لا پاتې

ها چې ستا کرکی ته مخامخ وتلې

که څه هم سپینه پرده دې مدام کش وي

خو دا اوس چې نيمه شپه ده ماته ښکاري

د پردې تر شا دې سيوري شم ليدلې

چې پر کوچ باندې تر څنگ د کرکی ناست يې

او پر ميز دې درته شمعي لگولې

د شين چای پيال دې مخ ته سره شوي

ماته ښکاري

تا کتاب مخ ته نيولې

له ستريا او بي خوبی دې

سترگی سري لکه شفق دې

خدای خبر چې څه به لولې

زما سترگو کې دې اوبښکې

د کتاب توري سم نه شم ليدلې

زه يم دلته

خو حواس مې ټول له تا سره ملگري

څه تياره او چوپه شپه ده

يوه پاڼه هم رپ نه کړي

مرغکی کراره ځاله کې ویده ده

او پېشو د ونې ډډې ته پرته ده

رنې سترگې يې ځلېږي
 لکه دوه غمې ښکارېږي
 ما مې تور تیکري له ولو راجاپېر دی
 او په اوښکو لوند پلو مې
 په غابونو کې توک توک دی
 له کرکې دې سترگې نه شم اړولی
 ستا د عطرو خوشبوي راباندې لگي
 زړه مې سرو لمبو کې سوزي
 ستا د شمعو به هم اوس وروستی سلگي وي
 پر پالنگ به درته ناسته
 د خوبونو ناوکی وي
 زه هم نوره خپلو اوښکو کې ډوبېږم
 ستا له شمعو سره یو ځای فنا کېږم.

خلا نور:

شعر په ډېر هنر لیکل شوی دی. نوی فکر، نوي تشبیهات او نوي سیمبولونه پکې کارول شوي.

لومړی نوم: د شعر نوم ښکلی ټاکل شوی دی. لوستونکي ته هر څه له همدې یوه کرکې وربښودل کېږي، یوه کرکې چې مور یې د تړلو توان نه لرو.

د شعر راوی غواړي چې زړه له خپل مین څخه صبر کړي او پر زړه د صبر غټه تېره کېږدي، خو تېره کمزوري ده، د دې زړه نشي لاندې کولی، ان په دې جبر سره یوه داسې کرکې ورته خلاصېږي، چې نږدې ټول حواس یې ورسره په فوق العاده توګه فعالېږي. چې د مین مخته اېښي د شنو چاپو پيالو ویني، سوړوالی یې حس کولی شي، د سترگو رنگ یې ویني، د عطرو بوی یې تر شامې رارسې...

تشبیه: په دې شعر کې تشبیه ډېرې په هنر او منطقي کارول شوي دي، مثلاً د مین د سترگو رنگ له شفق سره تشبیه کول په دې په زړه پورې ده، چې د مین سترگې یې په اسمان کې دي، د میز پر سر شمعي نشي لیدلې، د سپینې پردې څخه آخوا چې څه تېرېږي دی یې نه ویني، له دې څخه دا هم زده کولی شو، چې جبر د انسان مقاومت څو برابره زیاتوي.

پخلاکېدونکی تضاد: په دې شعر کې چې ډېر په زړه پورې دی، هغه (پخلاکېدونکی تضاد) دی، دا چې دوه مینان دي خو په خپلو کې یې یو داسې تضاد رامنځته شوی چې غواړي د ده په لور ټولې دروازي وټري... خو یوه کرکې د دې دا هڅه ناکاموي. همدې ته په لېدو په شعر کې متضادي تشبیه کارول شوي، لکه: د مین د کرکې سپینه پرده، د دې پر ولو تور تیکري، مرغی، پېښو، تیاره شپه او شمعي.

تور تیکري پر ولو پروت او پلو یې پر غابونو توک توک کېدل هم ډېر جالب دي، تیکري له سره غورځیدل، په پښتو کې ښه نه گڼل کېږي اومین یې د سر تیکري گڼل کېږي او د تیکري پلو هم که د چا سر په پیڅه راشي، پښتني ښځې یې په ښه پال نیسي، یانې کور ته یې یار یا ډېر نږدې کس راځي، په دې شعر کې د تیکري پلو په غابونو توک توک شوی دی، یانې دا تمه یې نشته چې د دې کلپ کوټې ته دې څوک راشي او تیکري ته هم تور رنگ انتخاب شوی دی، چې د غم او خواشینی ښه یا سیمبول دی او د مین د کرکې پرده سپینه چې د ژوند سیمبول گڼل کېږي.

د مبین پر وړاندې میز باندې څو شمعي نورې هم بلېږي او (د شعر راوی) یې ویني چې د دې غونډې ویلي کېږي، مگر د مبین هیڅ ورته پام نه دی، هغه په سرو شفقي سترگو خپل کتاب ته گوري چې توري او کلمې یې دا په اوبنکلنو سترگو نشي لیدلې، دې ته نه ښکاري چې څه پکې دي، خو دومره پوهېږي چې د دې کتاب پاڼو د ده له سترگو ویلي کېدونکي شمعي پنا کړي دي...

په دې شعر کې بله خوبی دا چې ټول یاد شوي څیزونه چې له مینې (راوی) سره تشبیه شوي دي، مونث راغلي دي، لکه پر مېز ایښي پیاله، د ونې ډډې ته پرته پېشو، په ځاله کې مرغی... .

او د مبین سره ترلې شیان بیا پرته له سپینې پردې مذکر راغلي دي، لکه: کتاب، شفق، پالنگ، میز، کوچ... .

په دې شعر کې اصلاً دوی کړکې دي، یوه یې د مبین بله د دې له لورې، چې د دې له لورې کړکې څخه یوازې د حواسو راوتلي وړانگې ښکاري، نوره خاموشه او ساکنه ده او بل په دې شعر کې مکمله خاموشي پرته ده، په خاموشو شعرونو کې باید لفظونو ته هم پاملرنه وشي، داسې الفاظ باید غوره شي چې خاموشي ترسیم کړي، چې په دې شعر کې ځینې ځایونو کې ورته کمه پاملرنه شوي ده.

په دې شعر ډېرې خبرې کیدای شي، خدای دی د امنې پنا د شعر څوارلسمه سپوږمۍ نه پنا کوي. امین

هیله پسرلی:

نظم راټول او کامل دی، لکه یوه روغه کیسه. تصویرونه یې ژوندي او روښانه دي. د دې نظم کریکټرونه د یوې ښې کیسې دکریکټرونو غونډې د لوستونکو سترگو ته درېږي.

نظم د مخاطب په هکله راته وایي، پر کوچ باندې د کړکې تر څنگ ناست دی. پر میز یې شمعي لگولي. په پیاله کې یې شین چای سور شوی. کتاب لولي او له ستړیا یې سترگې سرې دي. شاعره، راوی راته داسې انځوروي: “ما مې تور تیکری له ولو راجاپېر دی // په اوبنکو لوند پلو مې، په غابونو کې ټوک ټوک دی.” د مرغی او پېشو کریکټرونه هم واضح راغلي دي.

د نظم فرعي کریکټرونه (مرغی او پېشو) نه یوازې فضا انځوروي بلکې د اصلي کریکټرونو پر کیسې (راوی او مخاطب) یو ډول لنډ اوسیمبولیک تاکید هم کوي. مرغی لکه د شعر مخاطب یې خبره په خپله ځاله کې دی. پېشو لکه راوی هغه ونې ته پرته ده چې د مرغی ځاله پکې ده. مرغی په اسمان کې، پېشو پر ځمکه، مرغی ازاد، پېشو لکه راز..

د شعر هر بند بشپړ دی. د نظم ټولې برخې کلمات، تصویرونه، فضا، موسیقي.. د شعر د احساس په خدمت کې دي. دا شعر د وزن یا خیال تر اثر لاندې اضافات نلري. موسیقي یې عالي ده.

د دې شعر کیسه د انسان د ټول ژوند کیسه هم بللای شو چې د واقعیت او ارزو تر منځ د کشمکش یو بې پایه داستان دی. داسې کیسه چې په امید پیلېږي او ناامیدې غواړي ختمه یې کړي خو تر ناامیدې یو زورور قوت یعنې ژوند غواړي ادامه ومومي. دا نظم دې پښتو شعرته مبارک وي او آمنه دې راته ژوندی وي.

میمونه کامران:

د فنا جاني نظم ډېر عالي دی. په دې نظم کې عاطفه هر خبره بدرگه کوي او عاطفه په داسې یو انداز کارول شوې چې ځانگړی جذابیت لري.

الفاظ یې ډېر فصیح او روان دي او شاعري چې خپل ځان په ډېره ښه توگه په خپل خیال کې ترسیم کړی، خیال یې لوړ ده او دا خپله یو کمال دی.

هر ځای ته یې مناسب لفظ انتخاب کړی او تسلسل یې ډېر ښه ساتلی دی. هغه څه چې له زړه پیدا کېږي او په زړه تاثیر کوي معمولي خبره نه ده. هر څومره چې یو شعر له ژوندانه سره ارتباط ولري همغومره علاقمندي ورسره زیاتېږي، او د فناجانې نظم دغه ځانگړتیا لري. دې د نظم ښایست او معصومیت په ډېره ښه توگه ساتلی.

شېبه گهېخ:

د فنا شاعري بیشکه چې باید وستایل شي؛ که داسې ووايو چې په ځوانو شاعرانو کې د نويو استعارو او نادرو تشبېهاتو شاعره ده مبالغه به نه وي.

راځو دغه شعر ته يې:

دغه شعر انځوريزه ژبه لري هر لفظ منظم کارول شوی. ډېر ښه تشبېهات کارول شوي دي.

دا شعر داسې دی لکه یو څوک چې چا ته کیسه کوي. کیسه د داسې مینې ده، چې په ډېر نږدېوالي کې بیا هم له یوه بل څخه لرې دي. د دوو کرکیو تر منځ د دوو انسانانو اړیکه انځور شوې. یو هغه ده چې له لري والي ځورېږي او بل هم د ناپامی اخري حد کې دی.

“نن مې ښه لویه ډبره په زړه کېښوه
نن مې ستا د عشق کیسه نیمکړې پرېښوه”

دلته شاعري له هغې مینې نا امیده شوې ده چې زړه ورته درځېده. دغه نا امیدی په هرې هغې مینې کې لیدل کېږي، چې ورته د رسېدو وس نه لري.

او په اوبنکو لوند پلو مې
په غابونو کې توک توک دی

دا د یوې پښتنې پیغلې د بې وسې هغه اخري حد ښيي، چې له ناچارۍ اوبنکې تویوي داسې اوبنکې چې یوازې څادر یې د دردونو شاهد دی او بس. په غابونو توک توک بیا څومره طبیعي او ښه انځور شوی.

“له کرکې دې سترگې نه شم اړولی”

نېوهېرم تر دې وروسته دا شعر چې څومره لولم هومره مې خوښېږي. دلته فکر کوم له کرکې مطلب هغه مخ دی چې دا یې په کې ویني. له هغه مخ نه شي اړولی، د عطرو خوشبویي ورته رسېږي.

زه د فنا دغه وړتیا ته حیرانه یم هم په ازاد نظمونو هم غزل لیکلو کې فوق العاده استعداد لري. نو د فنا د شعر په هر انځور ډېر څه لیکل کېدای شي. فنا دې د ژوند په دې بهیر کې فنا نه شي. د پښتو شاعري دې لا وغورېږي او نوي گلان لکه فنا ولري.

ملاله کلیواله:

په نظم کې پیل، پای او یوه موضوع تر پایه تعقیبول ډېر مهم دي، امینې فنا نظم ډېر ښه پیل کړی او په ښه ډول پای ته رسولی، موضوع یې ترپایه پورې په ښه ډول تعقیب کړې ده ځانگړنې یې داده چې له ښځینه احساس، او عواطفو څخه ډک دی.

ډېر ښه انځورونه يې وړاندې کړي، لکه، “يوه پاڼه هم رپ نکړي. کله چې يو څوک خپه وي هرڅه ورته خپه ښکاري، نو دې ته طعيبت هم د ځان په حالات خواشینی او هر څه ورته ساکت ښکاري.

د امنې د لا بریا په هیله،

نعیمه غني:

د انا فنا په شعر کې دوه متضاد حالاتونه دي چې په لومړي سر کې شاعره یوه کوتلی پریکړه کوي او له یوې رابطې څخه لاس اخلې چېدا د انسان د ذهن یا مغزو پرېکړه ده. ذهن تل د انسان په گټه پریکړه کوي او نغواري چې هغه ضرر وويني. له دې پرېکړې وروسته یوه (خو) په شعر کې راځي او حالت بدلېږي چې دا د شاعري د زړه پرېکړه ده. زړه یوه کرکې د رابطې په لور پرانیستی پرېږدي او غواړي چې په خپل مبین نظر ولري او هغه وڅاري.

په تصویرونو به نه غږېږم ځکه ټول ډېر ښکلي پرې وغږېدل راځم دې برخې ته چې شاعره د پردې تر شا یو څوک ویني چې ناست دی او کتاب لولي. تر هغې وروسته بیا وايي چې د چای رنگ دې بدل شوی او سور شوی دی او سترگې دې سرې دي.

دلته دوه حالته کیدای شي یو دا چې مور یو کس له لېرې څارو چې په دې حالت کې بیا دا شیان لیدل ناممکن دي. دوهم حالت بیا دا دی چې مور کله له یو چا سره دومره نږدې حس لرو چې د هغه هر حالت لکه خندا، ژړا، تشویش د خپګان پر وخت د څېرې حالت او د سترګورنگ تر سترګو کېږي چې په دې حالت کې شاعري په یوې کوچنۍ اشارې سره دا خبره کولای شوی او تسلسل یې هم ساتلی شوی.

د شعر په وروستی برخه کې شاعره وايي چې پلو یې په غاښونو ټوک ټوک دی او ژاري. د اضطراب د حالت یو ښکلی ترسیم دی کله چې څوک له ورته حالت سره مخ شي نو ځینې کسان نوکان ژوي، څوک له یو بل څه لکه خپل ټکری یا کله وپښتان تر غاښونو لاندې نیسي چې شاعري هم ورته حالت تشریح کوي.

شاعره وايي چې زه ژارم مطلب چې له خپلې اولې پریکړې څخه خوښه نده او زه دا د شاعري د عمر له تقاضا سره دا مناسبه پریکړه هیولم، درک کوم یې او ورسره خواخوږي يم. په ټوله کې د امنې فنا شعر یو ښکلی انځوریز او مکمل شعر دی.

لا دې بریالی اوسي.

فاطمه اعظم:

د اغلي امنې فنا شاعري عالي ده؛ ځکه دا تل کوبښ کوي نوي الفاظ، نوي استعاري او نوي تشبیهات وکاروي او دا کړنه یې د دې لامل شوې چې شاعري یې له نورو ځانګړې کړي.

په دې شعر کې یې لکه د نورو شعرونو په څېر نوي هنري الفاظ کارولي او دا الفاظ یې په ډېرې رنگینۍ سره کارولي دي.

د شعر ژبه یې روانه او فصیحه ده؛ په شعر کې د کلمو پر خپل ځای کارول یې ځانګړنه ده، دا شعر یې کیسه بیزه ښه لري؛ کله چې ما داشعر د فنا له غږ څخه واورېده سم دستي ورسره انځور جوړ شو هر لفظ یې انځور درلوده.

په شعر کې انځورکښنه او خیال یې فوق العاده دی. په دې شعر کې چې زما یو څه ته پام شو هغه د نجلۍ اراده ده چې دې اراده کړې چې نور به خپل مینن هېروي او زړه به صبروي، ممکن دا کار اسانه نه وي خو دا چې شاعري د دې کار هڅه کړې دا د قوې نجلۍ ځانګړنه ده، او دا توانېدلی چې خپل زړه قانع کړي.

مور گورو په نظمونو او په نثرونو کې تل جلی مظلومه ده او تل پرې یوې خوا څخه ظلم شوی دی او دا تل پټه خوله پاتې شوې ده، دې موضوع تر یوه حده زموږ نظمونه او نثرونه له جذابیته ایستلي دي. دا موضوع او دا سوژه بیخي عادي او کلیشه شوې ده.

څنگه چې زه سوچ کوم ممکن هر لوستونکی دا فکر وکړي، اوس حال داسې شعرونه او کیسې زما پام ځانه نشي اړولی ځکه زه پوهیږم مخکې له مخکې چې د تل په څېر نجلی مظلومه ده او قرباني ده، خو د فنا په دې شعر کې سوژه نوې او جذابه وه.

د امې فنا شاعري دې تل رنگینه او تازه وي!

فرزانه زیار:

په شعر کې اهنګ ډېر ښه دی کله یې چې لولو پر غورونو ښه لگيږي.

دلته د یوې نجلی هغه زوروتیا بیان شوې چې مغروره وي سره له دې چې زړه یې ځورېږي مگر په واضع خپله مینه نه څرگندوي او دا په ټوله کې د یوې پښتنې خاصیت وي.

د شعر سوژه هم له بلاغت نه ډکه ده، یعنې له نوي عصر سره سم لیکل شوی؛ د نورو لارو تړلو نه ممکن موخه د ټولنیزو رسنیو بندول یا بلاک وي، بل د لوړو ودانیو ښه انځور کښنه پکې شوې.

له سترو تشبیهاتو او استعارو مالامال دی؛ لکه: په زړه ډېره ایښودل، سترګې سرې لکه شفق، د زړه په لمبو کې سوزیدل، د شمعو وروستی سلګی، د خوبونو ناوکی.. ټوله کې ډېر ښه شعر دی.

وړاندیز: کاش چې نورې پښتنې تل د نرانو لپاره ماتیدونکي ونه ښایو. په خپلو لیکنو کې څرګنده کړو که مې ونه غواړي نه دې غواړم. که یې لیکلي وای ستا یادونه ستا له شمعي سره فنا کيږي لا به ښه وه.

نرګس سهاک:

د امې د شعر ښکلا په دې کې ده چې له هر اړخ څخه د لوستونکي او اوریدونکي د ذوق سره سمه مانا ترې اخیستل کيږي، دا نظم هم یو بشپړ نظم دی ځکه چې پیل او پای او په منځ کې روانې پېښې په داسې توګه انځور شوي چې لوستونکی ځان سره بیایي او دا تګ او سفر تر پایه دوام مومي.

په دې نظم کې انځور جوړونه فوق العاده عالی ده. په دې نظم کې امې هر څه له یوې کرکې څخه تشریح کړي دي، دا کرکې که څه هم ظاهر کې د نامیدي، د صبریدو او د خدای په امانۍ په شکل انځور شوي خو تر شا یې د هیلو او امید ستره لاره ګڼلای شو.

د سپینې پردې تر شا پر میز د شمعو ایښودل، د چا په انتظار کې د چایو د پیالي سړیدل، کتابونو کې ډوبیدل، د شفق په شانتي د سترګوسره کېدل دا انځورونه د ریښتیني نړۍ څومره خواره او په زړه پورې انځورونه دي.

د دې هرڅه په ویلو لیکواله غواړي وښيي چې زه مخاطب سره د اړیکې، درک او د شناخت دومره نږدیوالی لرم چې دا لریوالی او دا پردې هم پرده نه ګڼم او دا هرڅه صفا صفا وینم او خپله سپینه پرده مطلب له صداقت او له اصل خودي څخه ده چې هرڅه هغومره رښتیا لیدل کيږي څومره چې رښتیا دي.

په ونه کې د مرغه ناسته، د ونې ډډې ته د پیشو ډډه وهل او د سترګو هغه ځلا یې څومره طبیعي، نوی، خوږ او ښکلی تصویر ده چې د چا په انتظار کې دا پیشو همداسې غلې غلې لاره څاري.

مطلب په دې نظم کې شاعري د تنهایی د دنیا ښکلي انځورګري کړې ده سربېره پردې چې دا هرڅه ختمول او له منځه وړل غواړي ځکه چې پرته له درد نه نور څه پکې نشته خو شاعره دغه خور درد زړه کې ساتل او پالل هم غواړي او دا خور درد د مینې درد دی.

شاعرانه احساس یې دومره پیاوړی ساتلی چې لوستونکی تر اخره له ځانه سره ساتي. امنه جانه دې بریالی وي د ذهن او زړه دا کشمکش یې تلپاتې چې همداسې ښکلي ښکلي شعرونه په مونږ راولوروي.

سلما بدری:

شعر عالی دی. پوره کیسه ده. پیل یې، منځ یې او غوټه یې هر څه عالی دي، سم لکه کیسه. زمان یې او مکان یې هم ښه انځور شوی. پوره تصویر سترګو ته دروي.

په پښتو ادب کې داسې شعرونه ډېر کم دي. څومره عالی خبره ده چې په دې سبک باندې شاعري وشي.

مور دې نږدې تېرو وختونو کې د ډېرو داسې شعرونو شاهدان و چې اصلاً مانا یې نه لرله یا به هم ټول د ځان ستایل و؛ چې نه یې پښتو ته ګټه رسوله نه هم ادبیاتو ته او نه هم داسې څه یې ژبې ته ښل چې ګټور وي.

د هیلې پسرلی ارزونه مې بیخي ډېره خوښه شوه دا ځکه چې شعر یې د کیسې له اړخه وڅېره، دا هم وړه خبره نه ده، داسې کره کتنې هم کمې دي.

زه د اغلي فنا د شاعرۍ تر تاثیر لاندې راغلي يم. ما چې کله له اغلي فنا څخه د دې د ژوند په اړه وپوښتل او ما د دې شاعري ولوسته دومره حیرانه شوم چې حد یې نشته. قلم دې یې روان وي. تل دې لکه لمر وځلیري.

ډاکټره شریفه شریف:

د امنې فنا شعر د یو ښه شعر ټولې ځانګړتیاوې چې زه یې په شعر کې لټوم، درلودې.

په شعر کې نوبت او د شعري توکونو تر منځ همغږي یا وحدانیت، د هر ښه شعر ځانګړتیا ده.

اول، ښکلا او خوند: د الفاظو غږیز، انځوریز او د معناوو موزون ترکیبونه، ژبني ښکلا ده چې په دې شعر کې شته.

دویم، انځور: انځورونه چې د شعر د محتوی او د هیله جاني خبره، د شعر د کیسې سره هماهنگ او برابر اوسي، د شعر ښایست زیاتوي. په دې شعر کې د شپې انځور، د شاعر د زړه د حالت انځور دی. د پیشو، ونې او د راوي انځورونه ټول د یوازیتوب او نهیلي سمبولونه دي او د شعر له کلیت سره مطابقت لري.

درېم، محتوا / کیسه / تیم: شعر د یوې ښځې لید لور لري. زموږ په ادبیاتو کې د ښځې د معمول ضعیفي او بي ارادې انځور پر خلاف، دې شعر کې د ښځینه راوي د زړه او مینې واک د دې په لاس کې دی. پخپله د عقل او زړه په کرکچ کې، د عقل خوا نیسي او هوډ کوي چې خپلې مینې نه لاس واخلي. د شعر پیل د ښځې (شاعر) اراده او قوت ښیي.

په عین حال کې، دا مضمون په شعر کې نوبت دی. د مینې شعرونه معمولاً د زاریو او د مینې ”تر ابده نه هیروول“ خبرې لري.

دا ښځینه قوي او واکمن لید لور، زموږ په شعرونو او کیسو کې هم نوی دی او هم اړین.

څلورم، غږ: (Voice) غږ چې تون هم ورته ویلی شو، په شعر او کیسه کې ډیر مهم دی. غږ د شعر د ژبې، کیسې یا محتوی او انځورونو سره پورته کیږي او باید یو له بل سره همغږی او وحدانیت ولري.

په دې شعر کې، د زړه او عقل په کرکیچ کې د یوه راگیر شوي انسان غږ او روح د عقلاڼي هوډ کولو اراده لري. خو شاعر انسانه ده او دا اراده ستونزمنه او دردونکې ده.

پر شعر باندې نقد، ذوقی خبره ده. ماته نوبت خوند راکوي. د محتوا، د تشبیهاتو، استعارو، انځورونو او غږ... که څه هم په دې شعر کې د شمع کلمه او انځور، د شعر د ټولو توکو سره همغږي لري، خو یوه ډیره کارول شوې کلمه او انځور دی.

د شعر پای د شاعر اوښکې تویول او د شمعي سره «فنا» کیدل ښکلی ترکیب دی، خو د شعر د پیل «غږ» سره همغږي نلري. په پیل کې شاعر واکمنه او په ځان باوري ده. په پای کې زموږ د ادبیاتو معموله ژراندو او «گریوان لوند» مینه ده.

دا ښکلی انځوریز پای دی، خو که یوه جمله یا انځور پکې زیاتیده چې د پیل سره یې نښلول، ماته به یې ډیر خوند راکړی و. مثلاً: پاس په اسمان کې ستوری یا د «سبا» فکر، یا کومه سمبولیکه اشاره/د باران څاڅکي.

په ټوله کې شعر خوندور او ښکلی و.

شفیقه خیلواک:

په عموم کې نظم لکه کیسه داسې دی. د کرکټرونو، تصویرونو، فضا، سمبولونو او حتا ممکن ډیالوګ په مټ به کیسه کوي. زموږ په اکثریت پښتو شاعري کې د نظم موضوع ورکه وي، تسلسل یې مات وي او چې پای ته ورسېږي نه به پوهېږي چې د شعر موضوع څه وه. خو د امنې په شعر کې دا ډېر ښایسته راغلي، امنه مقابل لوری را پېژني، ځان راپېژني او موضوع راته د انځورونو په مټ تشریح کوي. سپینه پرده ډېر جالب سیمبول دی، غني خان سپین د ریا رنگ بولي، مور سپین زړه او سپینه خبره ښه بولو خو سپینې سترګې بدې. هندوانې چې کونډې شي سپین کالي اغوندي، په ډېرو نورو کې ناوې سپین کمیس اغوندي، او سپین بیا کفن هم وي. سپینه پرده او تر شا یې تور سیوری ښایسته تضاد دی. خو د نعمې د خبرې په تایید چاته بیا له سپینې پردې ها خوا څه مستقیم نه ښکاري نو که شاعري داسې ویلي وای چې (زه گومان کوم.. یا رایادېږي، یا لکه هر وخت...) مطلب دا چې د تصور په مټ یې ویني. د نظم پای په دې خاطر حیرانونکی نه و چې نجلۍ دې نه ژاري، بلکې زه گومان کوم دا د نظم د تخنیک په حساب ممکن یو څه ناڅاپي وي. که شاعري اخر کې داسې یوه خبره کړي وای چې زه لکه شمعي سوځوم خو په همدې رڼا لار وینم یا زه به اوښکو کې ډوبېږم خو ښایي داسې ځان موم دا تغیر به لا جالب و. زما په نظر شاعري ته باید ونه ویل شي چې وژاري که ونه ژاري، بلکې هغه څه چې احساسوي باید وې لیکي. او د امنه به د شاعري محکمه کلا په همدې جوړوي چې څومره خپلو احساساتو او زړه ته صادق وي چې له نیکمرغه ده. د امنه جاني بل لوی کمال دا دی چې زده کړي ته یې د ذهن او زړه دروازه پرانیستی، او دا به یې د پښتو شعر سرداره کړي. دا دې لا بریالی وي!

د افغانستان بنځو آنلاین ادبي بهیر / راپور (۵) / میمونه کامران

د غونډې ځای: آنلاین

وخت: د کابل پر وخت پینځه نیمې

نېټه: ۲۰۲۱ ال/کال د جنګاښ ۴مه، د جون ۲۵مه

وراندې کوونکي: گلالی مومند

راپور لیکونکي: میمونه کامران

د افغانستان بنځو آنلاین ادبي بهیر د تل په څېر په خپل وخت پیل شو؛ خو دا ځل په دې توپیر چې ټوله غونډه اختر ته ځانګړې شوې وه. دې غونډې هم درې برخې درلودې: لومړۍ برخه د سیمو اختریز دودونه، دویمه برخه مشاعرې او درېیمه برخه لنډۍ جنګي وه.

دا غونډه په اختریزو شیبو، مبارکیو، خورو، خاترو، دودونو، شعرونو او لنډیو رنگینه وه. د یادې غونډې په لومړۍ برخه کې ګډونوالې د خپلو سیمو اړوند په اختریزو دودونو او خاترو باندې داسې غږېدلې دي:

اختر په وخت د گلو راغی

زما نازک زرګي نه خبرې فریادونه

نرګس سهاک:

هر ولایت ځانته ځانګړې دودونه لري، چې د هېواد په اکثر و لایتونو کې یو ډول دي. خو ځینې کوچني سیمه ییز توپيرونه او فرهنګونه دي چې له یوې سیمې او یو ولایت تر بلې سیمې او بل ولایت توپیر لري.

زه به د کابل ولایت په اختریز دود نظر ورکړم. لومړی د اختر لپاره د چمتوالي دوره ده. چې د کور، جامو او مېوو چمتوالی نیسو. همدارنګه د اختر شپه چې ډېره ځانګړې ده، پدې شپه نکړیزې د نجونو لپاره لویه شېبه او فرصت وي. چې څومره هم ستوماننیاوي او کارونه ډېر وي، خو بیا هم نجونې دغې برخې ته ډېر وخت ورکوي، راټولېږي او غواړي د نکړیزو په بهانه دغه شپه تر سبا رڼا کړي.

د اختر په ورځ مور تر هغې اختر نکوو، تر څو ټول په دسترخوان را غونډ شي، د ټولې کورنۍ مشران کشران په دسترخوان د هېواد په ابادۍ، روغتیا، اتفاق، او د خوښۍ په خبرو باندې دعا پیلېږي. د مشرانو له ویناوو وروسته د اختر ځانګړې مراسم بشپړ کېږي. نارینه ټول چمتوالی نیسي جومات ته ځي. بنځې او نجونې د کور په کارونو، د مېوو او دسترخوان په تیارولو بوختې وي. کله چې نارینه له جومات راځي نو اختر پیلېږي. ټول یو بل ته د اختر مبارکي ورکوي، که د چا هر ډول خفکان په زړه کې وي دا یو اړخ ته ږدي او غواړي اختر په حقیقي بڼه ولمانځي. کشران په همدغه لومړي فرصت کې مشرانو ته ورځي. همدارنګه اناګانې، عمه ګانې، مشران ترونه او د قام مشرانو ته د کور په استازیتوب څو نفره ورځي. نجونې سینګار کوي، جامې اغونډي، ماشومان چمتو کوي.

یو څه چې کابل ولایت کې ډېر ورباندې تاکید کېږي، له اختر نه مخکې کوژده شویو نجونو ته اختری راوړل دي. چې په هغه کې د ناوې لپاره ځانګړې جامې، شال، نکړیزې، د اختر میوه شامل وي. کوچنی محفل جوړوي، د اخترې یا عیدې په بهانه راټولېږي. میوه یې کورنۍ په خپلوانو ویشي او ټولو ته وایي چې دا د فلانۍ جلکۍ عیدې وه. د اختر په ورځ بیا بېرته زوم له خپلو خویندو، مور او ملګرو سره د ناوې کور ته راځي. په مقابل کې یې بیا دغه زوم او ورسره ټولو هلکانو ته جامې او له وچو میوو څخه جوړ شوي پاکټونه ورکوي. همدارنګه د زوم لپاره په ځانګړې ډول خجورې، پخې شوي کلچې او په رنگارنگ شکلونو ډیزاین جوش شوي هګۍ ورکول کېږي.

بل دا چې هغه کورنۍ چې خفگانونه یې تر منځ را منځته سوي وي، له دغې موقع استفاده کوي، د پخلا کېدو غوښتنه کوي، عذر ته ورځي، پسونه ور وړي، که هر څومره هم خبره لویه وي، د اختر په برکت او روی ښل کېږي. نو خدای د په هېواد کې تل داسې اخترونه راولي چې خلک یې له زړه په خوښۍ او رښتیني ښه ولمانځي.

ته د اختر په سهار راشه

زه به درو وځم توري سترگې سره لاسونه

نسیمه باري:

زه د جنوبي زون په خاصه توګه د هلمند او کندهار په اړه غږېږم. اختر ته اول چمتوالی نیسي، کور پاکاري کوي، هر څوک د خپل وس سره د کور پردي، بستري او لوبښي نوي کوي. همدارنگه نجونو او ماشومانو ته جامې، بنگري، نکريزي چمتو کوي.

د اختر شپه په خوښۍ لمانځل کېږي. نجونې او ښځې په خپل منځ کې پلان جوړ کړي، د یوې کور ته ورسې او دغه شپه په خوشحالی او ځینې یې په سندرو باندې تېروي. د اختر په سهار کې ماشومان تیار سوي وي، پاک کالي یې په ځان وي، ماشومان یو بل کره مبارکي ته ځي. سهار وختي په کوڅو کلیو او کورونو کې د نکريزو بویونه وي.

نارینه د سهار لمانځه ته ځي. د سهار کاسه چې زموږ رواج ده، له ځان سره یې مسجد ته وړي. هلته چې خطبه وویل شي؛ بیا وروسته له خطبې د سهار کاسه چې وریځي وي یا هم شیربرنج هغه خوري. له هغه وروسته اختر مبارکي یو بل ته ورکوي. کورونو ته ستنیږي او زیاتره مشران هغه کسان چې وفات شوي وي د هغو زیارت ته ځي او دعا ورته کوي. په کور کې اختر مبارکي کوي. مشرانو ته ورځي. که د دوستانو کره مېلمستیا شوي وي، هلته ځي. که نه وي نو دوی له ځان سره مېلمانه راولي. چې د نارینه وو اختر تقریبا همداسې جوړیږي. نارینه میله او تفريح کوي، چې پدې میله کې هګۍ جنګول، غېږ نیول، په یو ځای را غونډېدل او بانډارونه کوي.

د ښځو اختر په درېیمه شروع کېږي. یو بل ته داخر د ډوډۍ مېلمستیا کوي. یو د بل کورونو کې د ډوډۍ په پلمه د اختر ورځ لمانځي. کله د شپې ورځې هلته بانډار کوي، غزلي او سندري وايي. هېره دې نه وي، مور د اختر جوړه یا د اختر د پوښ په نامه هم لرو. هغه نجونې چې نامزد وي، د خسر خپلو له خوا دوی ته د اختر پوښ یا جوړه راوړل کېږي. دوستان او خپلوان را خبریږي.

په کندهار کې چې شیرېخ ډېر مشهور وي، ښځو ته شیرېخ ورکول کېږي. بیا چې ژمی وي فالوده ورکول کېږي. ناوې په ارايشگاه کې جوړیږي. ښځو ته یې را باسي. تقریبا ټوله ورځ یا ټوله شپه له ماښام څخه تر نیمو شپو مېله وي. د نجونو سندري، غزلي او اتڼونه وي. همدا ډول یې د ناوې له لوري زوم ته ور وړي. ټول دوستان او خپلوان راټولي. زوم راولي، گوته او ورغوی ور سور کوي. او هغه میوه چې ورته راوړي وي هغه ټولو خپلوانو ته ویشي. چې دا د پلانکي د اختر میوه ده، تاسې هم خوله په خوږه کړئ.

اختره څومره بختور یې

چې دوه یاران یو بل ته غېږې ورکوبه

درځانی:

دلته په کندهار کې چې کوچنیان کله د همسایه گانو مشرانو ته د اختر مبارکي لپاره ورځي، البته په لرو پرتو سیمو کې کوچنیانو ته کشمش او نخود د اختر په مبارکۍ کې ورکول کېږي. ځینې چې په ښارونو کې دي هغوی بیا کوچنیانو ته د اختر په مبارکۍ کې پیسې ورکوي.

ممکن ټولې خویندې په ماشومتوب کې د نکريزو څخه خاطرې ولري. زما یوه جالبه خاطره دا ده چې کله به مې مور د اختر نکريزي راته وکړي، ټوله شپه به مې همدا خوږونه لیدل چې سهار را کینو، زموږ لاسونو رنگ نه وي اخستی او لاسونه مو همداسې سپین پاتي وي. خو

چې سهار به را کېناستم اول به مې خپل لاسونه او پښې کتل چې رنگ يې اخستی ده کنا؛ خو چې رنگ به يې اخستی وو ډېره به خوشحاله وم. کله به چې خامې وې، نو مور ته به مې ويل دويم ځل نکريزې کوم چې خامې دي.

کندهار کې ورځ په ورځ نکريزو کې تغيرات راغلي دي. زما په کوچنيوالي کې به يې نکريزو ته يو ډول سلوشن کاروو. چې په هغه سلوشن به يې نقشونه جوړ کړه او نکريزې به يې په کېښودې. نکريزې به هماغه ډول راغلل. خو اوس تر ډېره نکريزې يوازې په پښو کېښودل کېږي. په لاسو نقشونه اچول کېږي. خو د نکريزې رواج او مينه په خپل ځای پاتې ده هيڅوک يې نه پرېږدي.

اختره څنگه به خوشحال شم

چې مې په زړه پراته دلې دلې غمونه

گلالي مومند:

ډېره مننه درځانې جانې! فکر کوم چې دغه د نکريزو تشويش د ټولو کوچنيو وو. دغه ته ورته خاطره زه هم لرم. اختر کې به چې مور راته نکريزې کېښودې، نو دا ډول به يې کېښودې چې نکريزې به مو په موټي کې ونيول. کله به مو چې موټي خلاص کړ، په ورغوي کې به سپينې کرښې راغلي. يعنې هغو ځايونو به رنگ نه وو اخستی. خو ما به ټوله شپه له دې غمه خوب نه درلود، چې که زه په خوب کې موټي خلاص کړم نو دغه سپينې کرښې به رنگي شي، بل ډېر لوی تشويش مې دا وو چې ښه که لاس خلاص کړم، وې مينځم او نکريزو رنگ نه وي اخستی بيا به څه کووم. يعنې دا د کوچنيوالي ډېره خوږه خاطره ده، چې ټول يې لرو.

د اختر ورځ ده خوشالي ده

يار مې مېلمه دی د زړه غوښې ورکومه

فرزانه تره کې:

زه به د خپل زېږد ځای يعنې غزني ښار د اختریز دود په اړوند له تاسې سره وغږېږم. د غزني ولايت زياتره دودونه له نورو سيمو سره ورته والی لري. او ځينې دودونه يې ځانگړي دي. څو ورځې مخکې د اختر لپاره چمتوالی نيول کېږي. ښځې د اطاقو ديوالو او برنډې چې مور ورته په خپله لهجه کې چوترې ورته وايو په خاورو را سپينوي. زمور په سيمه بيز لهجه ورته اشوکل وايي. ټول ډېوالونه او چوترې اشوکوي.

زمور په سيمه کې د اختر لپاره له خټو څخه وړې گلدانيانې جوړوي. په هغه کې ځينې شنه بوتې او گلان کړي. او د کور مېرمنې هماغه گلدانی په چرمو، مريو او اينو سره ډيزاين کوي.

د کور مشران د ښځو او ماشومانو د کاليو لپاره ټوټې اخلي. د کورنۍ ټول غړي ځانونو ته جامې جوړوي. نارينه د جامو تر څنگ نوي خولۍ، لونگۍ واسکت او لوی څادرونه جوړوي. ښځې بيا په لاس جوړ کړي ټيکري، جامې او غاړې جوړوي.

پېغلي خپل لاسونه د گوتو تر اخري بندونو پورې په نکريزو سرې کوي. که چېرته يې يې نيمايي گوتي سرې کړې وي او نيمې پاتې وي، نو بيا د پېغلو تر منځ داسې پېغوريري، چې ښايي نکريزې يې کمې راوړي وي يا يې هيڅ نه وي راوړي. او تر څنگ يې کوژدن شوې پېغلي د خپلې خسرگنۍ لپاره ډالۍ چمتو کوي، چې په خپل لاس يې چمتو کړې وي. يعنې مېړه ته په لاس کړی یخن، خسر لپاره جامې، لېوره ته په لاس کړی څادر، ايندرو او خوابښي ته جامې جوړې کړې وي. لستوني او گندونه يې تيار شوي وي، چې زمور په لهجه کې ورته د ولو او گريوانو جامې وايي. دا جامې په چرمو، زرتارو، مريو، د وون په تارونو، خامک او په بيلابيو گلدوزيو سره گنډل کېږي. له ځان سره يې رډي، تر هغه وخته چې خسرگنۍ يې هم اختري ورته راوړي. خسرگنۍ يې په اختریزه ډالۍ کې د نجلۍ لپاره په لاس جوړ شوي څو جوړه جامې، د سينکار توکي، نکريزې، بنگري، رانجه او داسې نور راوړي. دواړه خواوې خپلې ډالۍ په ځانگړو دستمالو کې چې نخود، کشمش، په اور سره کړي غنم او چاکليټ دي غوټه کوي. يو او بل ته يې ورکوي.

د اختر په سهار د کورنیو له غرو څخه یوازې ښځې مخکې له لمانځه څخه راپاڅېږي. تنورونه اچوي، کورنۍ کلچې، فرینې، مربا او جای تیاروي. هگی جوشوي، غنم دانې سرې کوي. ترڅو چې ښځې له خپلو کارونو را خلاصیږي. ښځې په کورونو او نارینه په جوماتونو کې لمونځونه ادا کوي. د لمانځه وروسته ټول اختر مبارکي سره کوي. ځینې خلک د اختر لمانځه وروسته دنږدې خپلوانو قبرونو ته ځي بېرته جوماتونو ته را ستیږي. یو عمومي دسترخوان هوارېږي. له کور څخه چې هر څه چمتو شوي وي جومات ته وړل کېږي. وروسته خپلو کورونو ته ځي. اختر مبارکي کوي.

په ځانګړو سیمو کې ځوانان مېلې کوي. غېږې نیسي، نېزه بازي کوي، ډولونه وهي، او اتنونه کوي. ماشومان بیا جامغز جنګي، هگی جنګي، خوسې او بېډۍ کوي. بېډۍ یوه لوبه ده چې توشلو ته ورته کېږي. وړې ماشومانې ډلې ډلې کورونو ته ځي، چې په اختري کې دسمالونه ورکول کېږي. چې په هغه کې مېوه لکه نخود، کشمش، چاکلېټ او د سره ګډو غنمو دانې وي چې مور ورته نینې وایو. پېغلې ښکړي اچوي، رنگارنگ کالي اغوندي او په لاسو جوړ کړي چوټي ګلان وینستو کې بندوي او سینګار کوي. ډله ډله کورونو ته ځي، اختر لمانځي.

د ښځو اختر په درېیمه پیلیري، مېلمستیایي کوي، د څو کورو ښځې په یو کور کې راټولېږي، چمبې وهي او اختر لمانځي. دا چې نړۍ د بدلون په حال کې ده، په همدې تړاو د پخوا په پرتله په وروستیو کلونو کې په دودونو کې بدلون راغلی ده. پخوا به پېغلو تر اخري بنده ګوتي سرې کولې خو اوس په لاس نقشونه اچوي. او ښځې یوازې مېلمستیایو ته ځي، چمبې نه وهي.

اختر ته ځکه خوشالېږم

چې مرور جانان به ما پخلا کوبینه

میمونه کامران:

زه به د خپلې سیمې پکتیا ولایت د اختریزو دودونو په اړوند ډېره لنډه وغږیږم. مخکې له دې چې اختر سي، د اخر په شپه د څو کورو غږي په خپلو کې سره را ټولېږي او د اختر د کولو لپاره سره تصمیم نیسي. دغه د اختر د کولو اصطلاح څخه هدف د اختر لمانځل دي، په داسې ډول چې په کومه ورځ به د کوم کور د اختر وار وي، نو هغه کور به مری کوي. او د نورو کورونو غږي به ټول لوی واره ښځینه او نارینه ورځي، اختر به ورکړه کوي. که چېرته کورونه ډېر وي، کولای سي یوه ورځ دوه یا هم درې کوره وي. په نوبت به یو ځل به د یو کره مری خوري، بیا له همدې فامیل سره یو ځای دویم کور ته ځي او له دې وروسته ټول درېیم کور ته ځي، که څه هم مری یې خورلې وي خو اختر ورکړه کوي.

چې د اختر په درېیو ورځو کې همدا ډول دوی اخترونه سره کوي. کله چې اختر سي؛ سهار وختي مشران جومات ته ځي، له هر کور څخه جومات ته جای وړل کېږي. د کلي مشران، ځوانان او ماشومان یو له بله ښایسته جامي اغوندي، په جومات راټولېږي. یو ځای، د یو چت لاندې، او په یو سترخوان د اختر جای چکي. وروسته د اختر د لمانځه په اداکولو سره په خپلو منځو کې د اختر مبارکي کوي. که په خپله کورنۍ او یا خپلوانو کې کې یې څوک وفات شوي وي، هدیري ته ورځي، دعا ورته کوي او بېرته خپلو کورونو ته را ستیږي. د کور مشرانو او نورو غرو ته د اختر مبارکي ورکوي. ماشومان کور په کور ګرځي، اختر مبارکي کوي. هغه کورونه په بدل کې د اختر مېوه ورکوي. چې نخود، کشمش، چارمغز او پلي پکې شامل وي. د هر چا چې اختر وو، په هغه ورځ به مری د هغه په کور کې خورل کېږي. خورلني سره راټولېږي بندارونه کوي، ورځ په خوښۍ تېروي او همدا ډول د کور ولا خورلنو او مېلمنو ته هم د اختر مېوه ورکوي. مشران د خېښانو او دوستانو کره ځي، اختر مبارکي کوي. ځوانان په چکر ځي. په ټوله کې اختر په مینه، خوښیو، چکرونو او بندارونو سره لمانځي.

اختر په بل وطن کې راغی

لکه بي مالګې ډوډۍ خوند نه را کوبینه

عابده سپورمی:

دلته بهرنیو هېوادونو کې لس فیصده هم هغه خوشحالي نشته، کومه چې په خپل هېواد کې ده. په سر کې به د قرباني په اړه دومره ووايم چې مسافرو خو دغه اختر وي چې خپلې سیمې یا خپلې کورنۍ ته چې په هېواد کې دي، نغدې پیسې لیرې. او ورته وايي چې مور هم په قرباني درسه شریک کړی. دلته د اختر په ورځ که چېرې له نېکه مرغه داسې تصادف برابر شي چې رخصتي وي او اختر د رخصتۍ په ورځ راشي نو یو اختر دوه اختره شي. او که رخصتي نه وه نو بیا فکر نکوم اختر هاغسې وي چې د کور ټول غړي دې سره را ټول اوسي. د اختر اوله، دویمه او درېیمه دلته په حساب کې نه راځي. هغه ورځ چې رخصتي راغلي وي نو اختر دی. که نه وي نو کولای شي، د اختر په څلورمه ټول اختر د اولې ورځې په شان ولمانځي.

بل دا چې د مېلمه تگ راتگ دلته نه وي خو بیا هم لکه یو دود چې چاته پاتې وي، له اختر مخکې کورونه پاک کېږي. او د اختر په شپه د اختر مېوه یا هم د اختر دسترخوان هوارېږي. او بل دلته چې کومې افغانې ټولني دي له اختر څخه څو ورځې وړاندې پلان نیسي. د اختر په ورځ سره راټولېږي، دا ورځ سره لمانځي. چې مشاعره، اختیزي او ټپي موسیقي پکې وي. بیا هم اختر په خپله سیمه او خپل هېواد کې اختر دی.

اختره تل تر تله اوسي

چې د بېلتون په کور تر مرگه وي وپروته

خولی لمن:

خوست کې خو زما تر ماشومتوبه د میرگن (میرگند) دود وو، چې تنکیو ځوانانو به میاشت مخکې د کیکر، سپنگورو ونې، او اغزي له ټولولو وروسته په کورونو کې جمعه کول تر څو یې د اختر په شپه د کلي میدان منځ کې سره یو ځای او اور ورکړي. یاد می شي چې د اور لمبو ته به هلکانو ټوپونه وهل، ځوانانو به اتنونه کولې او مونږ نابغه نجونو به چې موټو کې لمدې نکریزي نیولې وې، له دوی لږ اې خوا اختیزي سندرې زمزمه کولې. د اختر لپاره معمول دا وو چې ټولې واده شوي لوني، خویندې به پلارگنی کره راتلې او په یوه کور کې به له پیغلو سره را ټولې شوي نکریزي به یې لگولې. یاد می شي چې اخترونو کې به غرمۍ له عادي ورځو وخته تیاریدو، په میوو زېږي وریزې (ډنډکې) کنډک مستې او د غوا زېږ غوریو به بېل خوند وو. پیغلي به له غرمۍ وروسته په نوي جامو او بڼې سینگار شوي ډول، زیارتونو ته تللي. دا تگ به د دعا یا زیارت کولو په موخه نه وو، بلکې یوه میله غونډې بلل کیده. خو اوس خبرېږم چې میرگن، او زیارتونو ته تگ ډیرې خلک د زردشتیانو دود او بدعت گڼي، چې ورو ورو په ورکیدو دی. بل هغه څه چې ممکن له نورو سیمو زمونږه بدل وي، دا وو چې مونږ یوازې کوژدن شوي جیلکې او زوم ته د برخې وړلو دود نه لرو، بلکې په اخترونو کې د نوي زوم «زوم گیري» هم اړینه وي، چې په دې کې هلک په اول وار د خسر کور ته ځي، زما د ادې خبره چې د خسر کره یې ایلا پښه ور ماته شي. نو زوم گیري چې اکثر وخت د اختر اولې نه پس دوو درېیو ورځو کې وي، د کلي ځوانان را ټولېږي او په حجره کې په وړکي او ورسره راغلي ملگرو پورې ټوکی مسخري کوي. پس له ډوډۍ خورلو به وړکې له حجرې کور ته راوست، نو د کلي ټولې شوخي شوخي نجونې به ورته مخکې له مخکې را ټولې شوي وې، ځینو به ترې بوټان پټول، ځینو به په غور شوي جام کې پرې اوبه څښلې، او ځینو به به پرې ټوکی او مسخري کولې، او اخر کې به یې ورته شکور را واخیست چې له خوږو، مپلو بادامو به ډک وو او هلک به له حجرې وروسته نجونو ته هم پکې پیسې واچولې. چې هغه به وروسته ټولو نجونو په خپلو کې سره وپیشلې.

د غونډې دویمه برخه مشاعره وه. میموني کامران، عابده سپورمی، خورې شېرزاد، خولی لمن، گلالی مومند او امین فنا شعرونه دکلمه کړل.

د غونډې درېیمه برخه لنډې جنګي چې گډونوالو ورته شېبې شمېرې او بې صبرانه ورته په تمه وي، د نرگس سهاک په لنډۍ پیل شوه. ورپسې گلالی مومند، خولی لمن، ځلا نور، عابده سپورمی، درځانی، فغانه ژوند او نازو فیضي په نوبت ونډه واخیسته.

د غونډې په پای کې خولی لمن او ځلا نور په خپلو ښایسته ځای او خوستی لهجو لنډۍ جنګي وکړه.

زما دنیا د وخت اختر / خلا نور

زما دنیا جانہ د اتیاوو کالو شاوخوا ده هغی سره می ناسته پاسته ډېره ده، هرکله راته د خپل تېر ژوند خاطرې په ډیر مینه وایې خای خای تپي متلونه سروکي.... هم پکې وایې، دا خلی می غوښتل ترې وپوښتم چې پخوا له ما نه زموږ په کلي (پکتیا خاخیو ایوب) کې اختر څه ډول لمانځل کیده، څه پکې و چې اوس نشته نیا جاني خپلي خبرې د اختر له شپې راته شروع کړې؛ ویل یې چې په هغه وخت کې نکرېزي په سختی پیدا کیدې نو په اختر یا بله خوشحالی کې به دوی خپله نکرېزي یا یو ډول رنگ جوړولو چې په میاشتو به نه پاکیده، د غوریو تیم به مو راوخیست په هغه کې به مو یوه وړه کاسه کېښوده، تور چای او بوره به مو گډ کړې و له کاسې به مو چار چاپېر په تیم کې واچولو او د تیم په سر به مو یوه تیمي کاسه کلکه کېښوده او د تیم لاندې به مو اور بل کړ، د بورې او چایو تاو به چې پورته کېده نو هغه څاڅکي به بیرته په لاندې کاسه کې توپیدل چې دا به موږ راوخیست په لاسو به مو ووهلي نو په میاشتو به یې رنگ زموږ په لاسونو و.

د نجونو به همدا نکرېزي وې او ځینو شوکي هلکانو به هم خپل ورغوي په نکرېزو سره کول، هلکانو به له اختره یوه میاشت یا شل شپې وړاندې د واختي (اوبخته) په نوم د یوې ونې څانگې راوړې په منځ کې به یې یوه اوږد لړگي ولگاوه او چارچاپېره به یې ترې د واختي ونې څانگې کېښودې دا به د یوې ونې په څیره جیکه جوړه کړه، تر اختره به څه ناڅه را وچه شوه او بیا به یې د اختر په شپه اور ورکولو کله به چې ډیوې ډیرې بلې شوي نو د کلي خلکو ته به معلومه شوه چې سبا اختر دی، او بل به متاوي هم وې یعنی په لړگي پسې به یې توتې وترله هغه به یې په تیلو کې ووهله بیا به یې هغه یو طرف بل طرف ته شړله، ورې نجوني به هم ورسرت وې چې دریه به یې وهله او سندري به یې کولې، ښځو به ټالونو اچولې و د اختر په ورځ به په ټالو کې ځنگیدې د هرې یوې به خپل نوبت و او لاندې به چې ناستي هغوی به دریه وهله او سندري به یې ویلې او دوه دوه نفره به هم په یوه ټال کې ځنگیدې، اختر خو د ماشومانو وي نو ماشومان به کور په کور گرځیدل ښځو به په اختر کې (خوني) ورکاوه چې جوش کړې هگي، نیني، پولی، غوزان، مني... به پکې وې. بیا به د اختر مری گاني شروع شوي چې سري به کور په کور گرځیدل او هر کور کې به یې لږه څکه کوله او اخر کې به د کلي مشر یا ملک کور ته راټول شول او هلته به یې ښه په مړه گیده ډوډی وخوره.

ښځي به هم په یوه کور کې راټولي شوي، ډوډی به یې وخوره او توکي تکالي به یې وکړې....

د نیا سترگو ته می وکتل، لکه د خیال په وزرو چې ماضي ته الوتلي وي، د دریا غر وي او دا له کومي همزولي سره په ټال کې څانگي. یادونه: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر د اختر په مناسبت، د سیمه ییزو دودونو په هکله د لیکنو او خاطر و لری پیل کړې ده چې د دوی د خواله رسنیو پر پاڼو یې هم لوستلی شی.

د سیداباد ولسوالۍ اخترونه / سلما بدري

زموږ د سیمې (د وردگو ولایت سید اباد ولسوالۍ) د اختر له دودونو څخه یو هم د اختر په شپه لمبه کول و. په کلي کې به هر یوه کور د اختر په شپه لمبه کوله. خلکو به دې لمبه کې بوتې، وچې پانې، تیرونه، لږکي سوځول. دا د اختر یوه نښه هم وه چې خلک پوه شي چې سبا اختر دی. دا لمبې ډېری وخت د غرونو په لمنه کې کېدې. اوس وخت کې دغه لمبې نه کیږي.

زموږ د کلي (سید اباد ولسوالۍ) د اختر بل دود مېوې ټولول دي. د اختر په لومړۍ ورځ چې کله به د اختر لمونځ وشو، ماشومان به د کلي هر یوه کور ته تلل او اختري مېوې به یې ټولولې. دغه مېوې نینې (ډاډه شوي غنم او بنگ دانې) و. هغه کورونه چې اقتصادي وضعیت یې ښه و، هغو به په نینو کې یو یو نقل هم گډ کړی و. ځینو کورنیو به بیا یو یو چهارمغز هم په مېوه کې ماشومانو ته ورکاوه چې ماشومان به ډېر پرې خوشاله شول. د اختر په لومړۍ ورځ به لویانو هم اختر مبارکي ټولوله. دوی ته به بیا کوربه یوه یوه جوش کړې هڅې ورکوله. دغه هڅې به ډېری وخت سور او ژېړ رنگ شوې وې.

له نېکه مرغه دغه په زړه پورې دود اوس کابل کې هم رواج شوی. د اختر په لومړۍ ورځ ټول ماشومان د اختري مېوې د ټولولو لپاره کورونو ته ورځي.

د اختر په لومړۍ ورځ به د کلي نجونو د کلي په یوه ستر بن کې زانگو اچوله. دغه زانگو به د سترو ونو په ښاخونو کې د پیري په واسطه ټینګه وه. د پیري په منځ کې به یې ماله (تخته ډوله کلک لږکي) اېښودله او د مالي په منځ کې به پینځه شپږ نجوني کېناستي. دوی به د زانگو مشرانې وې. یو بل ته به مخامخ ولاړې وې او د زانگو حرکت او کنټرول به د دوی په لاس کې و. نورې نجونې به د دوی دواړو تر منځ ناستې وې او له زانگو به یې خوند اخیست. دغه خوندور دود اوس کلي کې نشته او نجونې هم د کور نه په یوازې توګه بیرون ته تګ ته زړه نه شي ښه کولی.

یادونه: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر د اختر په مناسبت، د سیمه ییزو دودونو په هکله د لیکنو او خاطرو لړۍ پیل کړې ده چې د دوی د خواله رسنیو پر پانو یې هم لوستلې شئ.

د کندهار اخترونه / درخانی

د کندهار د اختر دودونه:

کندهاریان د اختر په شپو او ورځو کې بېلابېل دودونه لري چې هر دود یې ځان ته ځانګړی بحث غواړي زه به دلته یوازې د اختر د سهار څو دودونه د سره شریک کړم په کندهار کې د کور هغه مېرمن چې د کور سمبالولو چارې ور دغاړې دي د ټولو تر مخه را وینښیږي لمونځ او اودس کوي وروسته تر اودس ځي پخلنځي/ اښپزخاني ته هلته د سهار لپاره کاسه پخوي کاسه: دا د کندهاریانو ډېر په زړه پورې دود دی د کورنۍ نارینه چې د سهار د لمانځه ادا کولو لپاره جومات ته تللي وي هغوی د لمانځه د ادا کولو وروسته کور ته راځي دې وخت کې کاسه هم پخه سوې وي، هغه پخلی چې هر شی وي، خو تر ډېره دا کاسه وریجې او ماچې دي چې یو ځای پخیري او د بورې سره خوړل کېږي. د کور نارینه کاسه له ځان سره جومات ته وړي د کلي او محل نورو کورونو هم خپل له کور کاسې را ایستلې یې ټول سره را ټولېږي لومړی د جومات له ملا او کلیوالو سره د اختر مبارکي وایي وروسته له هغه دا پخ سوې کاسې یو ځای خوري.

د کورنۍ له غړو سره مبارکي: په کندهار کې دوه ډوله دود دی ځینې کورنۍ د اختر مبارکي یو له بل سره د سهار د چاپو پر مهال کوي او ځینې کورنۍ بیا داسې هم دي چې لومړی ځي عیدګاه ته د اختر د لمانځه ادا کولو لپاره وروسته تر لمانځه بیا د اختر مبارکي کوي ټول کندهاریان دا دود لري چې د عیدګاه تر لمانځه وروسته د خپلو دوستانو هدیرو ته ځي دعا ورته کوي.

کوچنیانو ته د اختر مبارکي: د کوچنیانو د زړه ساتلو او خوشاله کولو لپاره کندهاریان دود لري چې هغوی ته د اختر مبارکي کې یو څه ورکړي دا دود هم پر دوه ډوله دی په لیرو پرتو سیمو کې د اختر په مبارکي کې کشمش نخود، نقل نخود یا یو بل د خورک شی ورکوي خو

په ښار کې د دوی د خوشاله کولو لپاره پیسې ورکوي دا پیسې هره کورنۍ د خپل وس برابرې ورکوي کوچنیان دا پیسې اخلي او په ډېره خوشالي بیا تر هغې میلی پوري ځان روسوي چې په محل کې جوړه سوې وي.

یادونه: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر د اختر په مناسبت، د سیمه ییزو دودونو په هکله د لیکنو او خاطرو لړۍ پیل کړې ده چې د دوی د خواله رسنیو پر پاڼو یې هم لوستلی شئ.

د غزني اختر / فرزانه تره کي

زه به د خپل زېږد ځای یعنی غزني ښار د اختریز دود په اړوند له تاسې سره وغږېږم. د غزني ولایت زیاتره دودونه له نورو سیمو سره ورته والی لري. او ځینې دودونه یې ځانګړي دي. څو ورځې مخکې د اختر لپاره چمتوالی نیول کېږي. ښځې د اطاقو دیوالو او برنډې چې مور ورته په خپله لهجه کې چوترې ورته وایو په خاورو را سپینوي. زموږ په سیمه ییز لهجه ورته اشوکول وایي. ټول ډېوالونه او چوترې اشوکوي.

زموږ په سیمه کې د اختر لپاره له خټو څخه وړې ګلدانیانې جوړوي. په هغه کې ځینې شنه بوټي او ګلان کړي. او د کور مېرمنې هماغه ګلدانی په چرمو، مریو او اینو سره ډیزاین کوي.

د کور مشران د ښځو او ماشومانو د کالیو لپاره ټوټې اخلي. د کورنۍ ټول غړي ځانونو ته جامې جوړوي. نارینه د جامو تر څنګ نوي خولۍ، لونګۍ واسکت او لوی ځادرونه جوړوي. ښځې بیا په لاس جوړ کړي ټیکري، جامې او غاړې جوړوي.

پېغلې خپل لاسونه د ګوتو تر اړخې بندونو پورې په نکریزو سرې کوي. که چېرته یې یې نیمایي ګوتي سرې کړې وي او نیمې پاتې وي، نو بیا د پېغلو تر منځ داسې پېغوریري، چې ښایي نکریزې یې کمې راوړي وي یا یې هیڅ نه وي راوړي. او تر څنګ یې کوژدن شوي پېغلې د خپلې خسرګنې لپاره ډالۍ چمتو کوي، چې په خپل لاس یې چمتو کړي وي. یعنی مېړه ته په لاس کړی یخن، خسر لپاره جامې، لېوره ته په لاس کړی څادر، ایندرو او خواښي ته جامې جوړې کړي وي. لستوني او ګندونه یې تیار شوي وي، چې زموږ په لهجه کې ورته د ولو او ګرېوانو جامې وایي. دا جامې په چرمو، زرتارو، مریو، د وون په تارونو، خامک او په بیلابیلو ګلدوزیو سره ګنډل کېږي. له ځان سره یې ږدي، تر هغه وخته چې خسرګنې یې هم اختري ورته راوړي. خسرګنې یې په اختریزه ډالۍ کې د نجلۍ لپاره په لاس جوړ شوي څو جوړه جامې، د سینکار ټوکی، نکریزې، بنګري، رانجه او داسې نور راوړي. دواړه خواوې خپلې ډالۍ په ځانګړو دستمالو کې چې نخود، کشمش، په اور سره کړي غنم او چاکلیټ دي غوټه کوي. یو او بل ته یې ورکوي.

د اختر په سهار د کورنیو له غرو څخه یوازې ښځې مخکې له لمانځه څخه راپاڅیږي. تنورونه اچوي، کورنۍ کلچې، فریني، مریا او جای تیاروي. هګۍ جوشوي، غنم داني سرې کوي. ترڅو چې ښځې له خپلو کارونو را خلاصیږي. ښځې په کورونو او نارینه په جوماتونو کې لمونځونه ادا کوي. د لمانځه وروسته ټول اختر مبارکي سره کوي. ځینې خلک د اختر لمانځه وروسته دښځو خپلوانو قبرونو ته ځي بېرته جوماتونو ته را ستیږي. یو عمومي دسترخوان هواریري. له کور څخه چې هر څه چمتو شوي وي جومات ته وړل کېږي. وروسته خپلو کورونو ته ځي. اختر مبارکي کوي.

په ځانګړو سیمو کې ځوانان مېلې کوي. غېږې نیسي، نېزه بازي کوي، ډولونه وهي، او اتنونه کوي. ماشومان بیا چامغز جنګي، هګۍ جنګي، خوسۍ او بېډۍ کوي. بېډۍ یوه لویه ده چې توشلو ته ورته کېږي. وړې ماشومانې ډلې ډلې کورونو ته ځي، چې په اختري کې دسمالونه ورکول کېږي. چې په هغه کې مېړه لکه نخود، کشمش، چاکلیټ او د سره ګرو غنمو داني وي چې مور ورته نیني وایو. پېغلې بنګري اچوي، رنگارنگ کالي اغوندي او په لاسو جوړ کړي چوټي ګلان ویستو کې بندوي او سینګار کوي. ډله ډله کورونو ته ځي، اختر لمانځي.

د ښځو اختر په درېیمه پیلیري، مېلمستیاوې کوي، د څو کورو ښځې په یو کور کې راټولیري، چمبې وهي او اختر لمانځي. دا چې نړۍ د بدلون په حال کې ده، په همدې تړاو د پخوا په پرتله په وروستیو کلونو کې په دودونو کې بدلون راغلی ده. پخوا به پېغلو تر اخري بنده گوتې سرې کولې خو اوس په لاس نقشونه اچوي. او ښځې یوازې میلمستیاوو ته ځي، چمبې نه وهي.

یادونه: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر د اختر په مناسبت، د سیمه ییزو دودونو په هکله د لیکنو او خاطرو لړۍ پیل کړې ده چې د دوی د خواله رسنیو پر پاڼو یې هم لوستلې شې.

لیکل او نه لیکل / بحث (۳)

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر، پر ادبي مسایلو بحثونه پیل کړي دي. دلته د دې لړۍ درېم بحث لوستلې شې.

هیله پسرلی:

سلامونه،

لیکل تل نه کېږي. د لیکوالۍ په دنیا کې دا غیر طبیعي خبره نه ده چې یو څوک دې په میاشتو، میاشتو، حتا کلونو لیکل ونکړي. کله چې کلمات مرور او د تخیل ښاپیرۍ لا درکه وي، د را پخلا کولو لارې به یې خپلې طبیعي ته په پام پیدا کوي.

ځینې ممکن د نوو کتابونو لوستو ته کش ورکړي، ځینې نور ښایي پخوانو یارانو ته پناه یوسي. ما په خپل ژوند کې د ډېرو لیکوالو له داستانونو خوند اخیستی دی خو محدود لیکوال دي چې کیسې راکوي. کامو یو له هغو دی چې یو پاراگراف یې هم ولولم زره مې غواړي کیسه ولیکم. چخوف په ساعتونو لوستی شم خو هېڅ وخت یې کیسه رانکړه.

ځینې استادانې وايي، د عالي موضوع په انتظار مه کېښئ، هره ورځ خامخا لیکل کوی. دوی په دې باور دي چې د بیکاره شي د لیکو ډار بې ځایه دی. لیکل باید وشي بیا وروسته په دې فکر وشي چې په خپرولو ارزې که نه؟

یو شمېر، د یادښت کتابچه ساتي او خپل تیت و پرک فکرونه پکې خوندي کوي. دا تیت و پرک فکرونه داسې وي لکه د واورې ویلي شوي نړۍ لیکي چې اخر به سره یو ځای شي او ویاله به جوړه کړي. هغه محاوره چې نن د یادښت په کتابچې کې یوازې څو کرښې ښکاري سبا ته ممکن د یوې ښې کیسې برخه شي. هغه تشبیه چې نن بې مورده غوندې په ذهن کې تیره شوي ده، سبا ممکن د یو عالي غزل بیت شي. هغه تصویر چې نن یوازې تصویر دی، سبا ته ممکن یو نظم بشپړ کړي.

داسې لیکوالې هم شته چې د الهام لپاره د نورو هنرونو په کوڅو کې گرځي. د مجسمو سترگو ته تم کېږي، د انځورونو رنګونو ته ځیر کېږي، موسیقي ته غور ږدي او په سندرو کې ناویلي احساسات لټوي.

د ځینو چې وس وي سفرونه کوي. له نوو ځایونو، نوو خلکو الهام غواړي. د ځینو نورو بیا دا کمال ښه زده دی چې تکراري ځایونو او خلکو ته له نوې نظره وگوري.

یوه لیکواله ممکن دا پورته ذکر شوي کارونه ټول وکړي، یوه بله به بیخي ځان ته لار لري. خبره مې دا کوله چې نه لیکل عجیبه خلقتګي لري. کله چې ستاسو د الهام ښاپیرۍ نازونه کوي، څه ورسره څه کوی؟

حمیده وزیري:

له لیکوالې او شاعرې سره مې ډېره جوړه ده. له کله مې چې پوهنتون پیل کړ، دا شوق مې دوه چنده شو.

مور یو استاد درلوده چې تل به یې راته ویل، خپلې خاطرې مو په کتابچه کې لیکئ. دوه سمستره یې راباندې دا کار وکړ، خو دا کار زموږ په زړه نه و، لکه په زور چې راباندې کېده، بیا به یې همغه کتابچه رانه په امتحان کې غوښته، دا یو جبر و د لیکلو.

د پوهنتون له دریم سمستر نه مې کیسه لیکل پیل کړل، که څه هم کیسه لیکل مې هم هغومره پاخه نه دي. په دې هلکه مې ډېره مطالعه وکړه چې څنگه کولای شم ښه کیسه ولیکم. د ځینو کیسه لیکوالو کیسې او د دوی مقالې مې ولوستې، چې څه نا څه ورسره بلده شوم، بیرته مې هماغه د درېیم سمستر کیسې را واخیستې او له سره مې پکې ایډیټ وکړ.

کیسې مې د ارواښاد احمدی صاحب په مرسته بېرته په پښو را ودرولې، خو کله چې احمدی صاحب له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړې، ستا په وینا زما د الهام ښاپېرۍ هم مړې شوې. له هغه وخت وروسته مو چې نور هر څه کول نه مې شو کولای چې کیسه ولیکم.

کله چې سیاسي حالات بدل شول، هلته مې هم هر څه وپایلل، یوازې مې د هغو قرباني شویو سرتېرو په نوم یوه ادبي ټوټه ولیکله چې، د هېواد د ساتنې په موخه یې حتا خپلې تازه واده شوې ناوې پرېښودې او سنگر ته ترې لاړل او بلاخره انجام دا شو چې ډېر یې په اسانه وپلورل.

البته دا یوازې د تېرو کلونو بدلونونه نه دي، بلکې هغه محدودیتونه دي، چې ورځ تر بلې ورسره په وېره کې ژوند کوي. دا هر څه د دې لامل شوي، چې نه مې زړه غواړي مطالعه وکړم او نه کوم نثر ولیکم. زه په داسې حالتو کې که سل زرونه هم سره یو ځای کړم بیا هم نه شم کولای چې، کیسه یا کوم بل نثر ولیکم.

سوژې د کیسه لیکلو لپاره لرم، که چېرې زما پر ځای کوم بل څوک واوسي، ښايي بهترينې کیسې ترې جوړې کړي، خو زما ذهن اوس فلج شوی او په دې هم نه پوهېږم چې کله به ځانته دارو پیدا کوي او څه به یې دارو وي؟

هیله پسرلی:

لطفًا دا سوژې ځان سره نوټ کړئ، په کمه سترګه ورته مه گورئ. داسې لیکوال هم شته چې کلونه کلونه لیکل نه کوي وایي سوژه نه لرم. تجربې یو شی رازده کړل چې په حافظې باور نه وي پکار، ډېر کله یو شی چې څرنگه نن احساسوو سبا ته مو ممکن بیخي وریام نشي. له ما سره چې داسې موضوع وي چې زړه مې غواړي کیسه یې کړم خو نه کېږي، کوبښ کوم ځان سره یې په یوه پاراگراف کې خوندي کړم.

درځانی:

دوه کاله مخکې به مې لیکل او ژباړل ډېر کول. هره ورځ به مې خپلې لور ته په کتابچه کې خپل بیان لیکه، د هغې خاطرې به مې ورته لیکلې چې لویه شي خپلې خاطرې ولولي، د خپلې مور له فکر او زړه خبره شي.

له اردو فارسي او ځینې وخت له انگلیسي به مې لنډې ژباړې کولې. د کوچنیانو لپاره به مې کیسې ژباړلې او د ښځو پر ستونزو او ژوند به مې لیکنې کولې.

دا ډېر وخت کېږي چې لیکل نه شم کولی. په ټولنه کې له ډېرو شیانو خورېږم، له ډېرو څېرو خورېږم او خپلې هغه هیلې مې خوروي چې نیمګړې پاتې شوي دي. کیدای شي زما دا ګډوډ حالت د دې لامل وي چې زه اوس لیکل نشم کولی. موضوعات راسره شته چې باید لیکل پرې وکړم دا موضوعات ډېر د ښځو له ژوند سره تړلي دي. هیله لرم یوه ورځ ستونزې ختمې شي او زه وکولی شم لیکل وکړم زه له لیکلو سره بې انتها مینه لرم.

ډاکټره شریفه شریف:

درځانی جانی!

لیکل د څوریدلو د کمولو یوه لاره ده. د ورځی ځانته یو ساعت وټاکه چې ستا وخت وي، ولوله او ولیکه. مهمه نه ده چې څه ولیکي، هر څه دي چې زړه کي وي.

زه پخپله چې کله هم لیکل وکړم څو ورځي د ارامین او خوښی احساس کوم. دلته بهرنیان د افغانستان د ښځو په اړه لیکنی کوي. ستاسو خبرې، سترگو لید او تجربې خو به بلکل اصلي او اساسي وي.

هیله پسرلی:

یو وخت یو چا راته ویلي ول، لیکواله هغه څوک نه ده چې تل لیکل کوي هغه څوک ده چې تل په لیکلو فکر کوي.

ناهید منهاج:

زموږ په ژوند کي پېښي زموږ په لیکلو تر هر څه ډېر اغېز لري یا مو قلم نور هم غښتلی کيږي یا هم د یو څو وختونو لپاره جاميږي یا هم د ټول عمر لپاره.

له کيسو لیکلو سره مي ډیره مينه وه پوهيدم چې دا شوق ورځ پر ورځ ډير پيري.

خو هغه ورځ چې ما د خپلي خور د قبر د سر، تيرې (شناختي) متن وليکه. غورونو کي مي انگازې کيدلې چې زما لیکوالي اخر دي ورځي ته په کار وه..

له هغې ورځې زما او لیکوالی تر منځ یو غټ دیوال راغلی، چې ماتول یې راته ډېر سخت کار دی.

هیله پسرلی:

ناهید جانی، خوشیني يم چې داسې څه مو تجربه کړې دي. زه چې ډېره خفه شم لیکلو ته پناه وړم.. په خپگان کي مي چې کوم څه لیکلي، ډېر کله هغسي نه راځي چې زړه مي غواړي خو یو ډول مي اراموي...

تاسو ویل چې له کيسو سره مو مينه ده. په ټوله نړۍ کي یو ډېر مشهور او ستايل شوی کيسه لیکوال د روسيې داستایوفسکي دی. داستایوفسکي ۵۹ کاله عمر وکړ. څوويشت کلن و چې د وخت محکمې پري د اعدام حکم وڅېړاوه، په ورستيو شېبو کي يې ژوند بچ شو. څلور کاله يې د سايبيريا په زندان کي په ډېرو سختو شرايطو کي تېر کړل. شپږ کاله محکوم و چې په جلا وطنی کي نظامي خدمت وکړي. په خپل ژوند کي يې د خپلو کوچنيو ماشومانو مرگ وليد. له خپل اول واده خوشحاله نه و. صحي ستونزې يې هم کمې نه وې، له مزمن ميرگي په عذاب و. د قمار په بلا اخته و. د خالي جيب فشار يې ليدلی و.. د ځينو په باور له ژور روحي فشاره هم گريده.. خو، خو، په همدغه سرگردانه ژوند کي يې هم ۱۲ ناوله، ۴ ناولکوټي او ۱۶ لنډې کيسې وليکلې.. خوشبخته يا ښايي اصلي لیکوال هغوی دی چې د خپلو تورو شپو له سپاهي د خپل قلم رنگ جوړوي.

د رحمان بابا خبره:

دا دستور دی چې له درده زگېږوی خېژي

گني څه وو د رحمان له شاعري

زما لپاره د ژوند ضد مرگ نه دی ناميدي ده، له دي گناه به ځان ساتو. سمه ده چې داستایوفسکي کيدای نشو، ناهید او هیله خو کيدای شو.

بیا هم رحمان بابا:

دوباره دي راتله نشته په دنيا

نن دي وار دی که دروغ کړي که رشتيا

لیکوالی یوازې کیسه او شعر نه دی. زما په فکر زموږ ټولنه تر کیسې او شعر دا نورې لیکوالۍ ته لا ډېر ضرورت لري. زما د خاطراتو لیکل خوښ دی. که زه ستاسو پر ځای وای کوبښنې مې کاوه خپل احساسات ولیکم. د خاطرو لیکلو یو کمال دا دی چې د ادبي اصولو فشار نه وي. چې څرنگه دې زړه وي هغسې یې لیکلی شي. د خاطراتو لیکل له انسان سره مرسته کوي چې ځان وپېژني او محیط ته دقیق شي. هرې لیکوالۍ ته د خپل اواز موندل او د چاپیریال په هکله حساسیت او دقت ضرور دي.

حمیده وزیري:

د انسان ژوند ټول له خاطرو ډک دی، ځینې ترڅې او ځینې خوږې وي. زه په دې باور یم چې په اوس په وخت کې په افغانستان کې به د هر نجلۍ ژوند له ناهیلیو ډک وي. خاطري لیکل مې خوښېږي او ډېرې مې لیکلي هم وي. مگر کومې ترڅې خاطري چې مور نن سبا تجربه کوو شاید په نورو هېوادونو کې ډېرې کمې نجونې ورسره مخ شوي وي. حتا دا ژمی چې تېر شو، زموږ د فراغت د ورځې ترڅه خاطر به مې په ټول ژوند هېره نه شي. زما هم خاطري لیکل خوښېږي، خو نه پوهېږم دا خاطري مې له کوم ځای څخه پیل کړم، څنگه یې ولیکم؟! ځکه چې لیکل یې هم غټ زړه غواړي. خاطري لیکل خونډور او اسانه دي، خو ځینې خاطري بیا انسان درد وي هم.

هیله پسرلی:

فکر کوم یو شی باید په یاد وساتو چې ضرور نه ده د نن لپاره لیکل وکړو. همدغه ترڅې خاطري چې نن له منفي احساساتو ډکې دي او ښایي حتا خپرې یې هم نکړو لس کاله وروسته به د افغانستان د تاریخ او ادب یو بهترین اثر وي. د ان فرنگ خاطري یې یو ښه مثال دی. دا کتاب صفیه جاني پښتو ته ژباړلی که ممکنه وي پیدا یې کړئ، ممکن لیکلو ته دې وهڅوئ.

میمونه کامران:

مور د ښوونځي په اووم ټولگي کې وو چې استادي به مو تل کورنۍ دنده راکوله او یو انځور به یې راته ښودله چې دا وگورئ، پدې انځور کې څه دي او د دې اړوند هر څه مو چې فکر کې گرځي وي لیکئ.

نو دا کورنۍ دنده به ما ډېره په شوق ترسره کوله، انځور به مې کتو او اړوند به مې یې صحنې انځورولي. دې کورنۍ دندې زما علاقه له لیکوالۍ سره زیاته کړه، پدې یې وپوهولم چې دا هنر لرم او د هنر غوړولو وړتیا یې راکړه.

زیاتره وخت به مې خپلې خاطري لیکلي. خو چې کله مې یوولس ټولگي کې په ستر غم و غمېږم، د لیکني لپاره سوژې او خاطري رانه تیت پرک شوي، هیڅ مې ذهن دېته آماده نه وو چې څه دي ولیکم. خو دې حالت ډېر دوام ونکړ، لیکوالۍ زما د زړه د ارامولو یو علاج وو، لیکلو ته را وگرځېدم خو د پخوا په شان نه، یوازې د خپل حالت بیان مې کاوه، هیڅ مې دې ته ترجیح نه ورکوله چې څه او څنگه لیکم، فقط لیکل مې کول. او دا کار ماته ډېر سکون را بښه.

زه وایم که چېرته له مور سره سوژې نه وي کولای شو؛ خپلو او د نورو خاطرو، تجربو، چاپیریال، انځورونو او ټولني ته ځیر شو. بیا به ډېر داسې څه وي چې پرې ولیکو.

فرزانه تره کی:

لیکنه څه ده؟ یو دوه د احساس واقعي لفظونه: هغه چې په بېلابېلو تورو، کلمو او معنی گانو راتاوو شوي. په خوله تقریر او د کاغذ پر سپین مخ تحریر یږي.

هغه واضح کلمات او عبارتونه به لا نور څومره واضحه کړم کوم چې خپله وضاحت کوونکي دي، لیکوالۍ خدایي لورینه ده، تر هغه ځایه چې هر لیکوال خپلو لیکنو ته د مور حیثیت لري، هغه لیکني چې له ذهن او احساساتو یې زیږي او په ډیره مینه او مهربانۍ یې ساتنه کوي، د زړه په زانگو، د تصور په ټالو او د احساس په کور کې یې راروزي او پالي.

دا ډیر ښکلې ژوند او خوږ احساس دی. لیکوال او شاعر هم د ټولني د نورو غرو په څیر عادي انسانان دي، ژوند کوي، خوښي لري، غم لري، ښه، بد، مینه، ملگري، دوست، دښمن... لري. یوازنی فرق یې له نورو سره دا دی چې خپل احساس تر نورو پورې په لیکنه کې رسوی. د لیکني هغه ژبه ډیره خوږه وي کوم چې د چا د زړه خبرې وکوي. دا هرڅه چې لیکل کيږي هسې نه دي، دا د هغه روح یو حس وي چې قلم په لاس کې یې اختیاره ژبه وکړي. هر شاعر او لیکوال یو معشوق لري چې د هغه په یاد څو لفظونه د کربسو پر مخ راټول کړي او هغه ته د روح وزن او د خیال قافیې ورکړي.

ملاله کلیواله:

کله چې ستاسې د شعر ښاپیړی نازونه کوي څه ورسره کوی؟

الهام د ذهن هغه حالات ته ویل کيږي چې د نورو وختونو په پرتله لیکلو ته آماده وي دا حالات تنها شاعر یا لیکوال نه تجربه کوي بلکې هر هنرمند دا حالات تجربه کوي. هغه که انځورگر، وي خطاط وي، سندرغاړی او خټگر وي. ځینې وخت حالات د لیکوالی تر منځ فاصله راوړي د ځینو په باور لیکوالی یو څه آرام ذهن او چاپیریال ته اړتیا لري، ځینې بیا وايي چې د انسان ژوند چې څومره هوسا کيږي له لیکوالی، شاعرۍ نه لرې کيږي ځکه چې شاعري او لیکوالی د ستونزو ناخوالو کړاونو، دردونو زیږنده ده. زما په اند دا ناممکنه نده چې د شعر ښاپیړی د بیرته جذب نشي. یوازې د دې نازونه ځان ته جذابولو لپاره. طبیعت، خپل ولس او کلتور او د خدای ښکلې تخلیق ته پناه وړل او ژوره مشاهده یې کول دي چې ښاپیړی، لکه ماشوم ته چې خواږه لاس کې نیسي ترې ځي، منډې به درپسي وهي.

سلما بدري:

کله کله د انسان زړه تنگ وي، خپه وي، هېڅ څه ورته ښه نه ښکاري، گوښه کيږي، لږ غږیږي، دغه حالت عادي نه دی؛ انسان یوه وره خبره زړه ته اچوي او په سوچونو سوچونو یې دومره ستره کړي چې بلا ترې جوړه شي. یا هم زړه کې داسې درد وي چې نه غواړي چاته یې ووايي یا هم فکر کوي لکه ټول چې ترې خپه وي. داسې وضعیت او دا حالت اوس وخت کې خصوصاً افغانستان کې بیخي ډېر شوی، ما خپله هم دا حالت درلود، ښه نو اوس چاره څه ده؟

زه به مې خپله تجربه شریکه کړم؛ ما لیکل وکړل، هره خبر مې له زړه را بهر کړه، قلم او کتابچه مې خپل نږدې ملگري کړل، ما حتا داسې څه هم ولیکل چې له لوستلو وروسته به په ځان شکي شوم چې دا زما لیکنه ده کنه؟

هر حالت، که د خوښۍ وي یا خبگان لیکل پکې پکار دي. که د الهام په تمه کینو داسې ډېرې شپې به سبا شي خو د الهام به درک نه وي.

ماته ښکلې منظري، چکر او ښایسته فضا لیکوالی نه را کوي دا زما زړه دی چې راته وایي همدا یې وخت دی ویي لیکه.

فاطمه اعظم:

د ښوونځي له دورې څخه تر نن زما له کیسو او لیکوالی سره جوړه وه، ډېرې کیسې او لیکوال مې ولوستل او دا لارې چارې چې څنگه کولای شو لیکل وکړو او لیکوالان شو دا ټولې مې و ازمايلي خو یوې پایلې ته ورسېدم هغه دا چې ولوله او ولیکه.

ورور به مې تل راته ویل، ورځینې خاطرې او یادابستونه لیکه خیر که ته دې نوي موضوع ونه لري دا ولیکه نن دې څه وخورل خوند یې در کړ او که نه...

ښوونځي دورې څخه تر نن زه ډېرې د یادابستونو کتابچې لرم، او کله چې هغه څه چې ما لیکلي لولم بیخي یو ډول جالب راته ښکاري کله مې وځنډوي او کله هم وژړوي...

په هر حال؛ کله چې پوهنتون ته تلم ممکن دویم سمسټر به و چې زمونږ څخه استاد د خاطراتو کتابچې و غوښتي او وي ویل چې خپل خاطرات پکې ولیکئ او درنه غواړم یې، دا چاره یې زما خوښه شوه ځکه زه ورسره عادت وم او په ډېر ښه اندازه مې ورته جوړه کړه چې ډېره یې

وهڅولم... دا هر څه تر هغه وخته پورې و چې زما د خیال مرغی آزاده وه او هر لور ته یې آلود کولای شو، خو له نویو بدلونونو سره هر څه گډوډ شو بیا ما نشو کولای چې د پخوا په څېر لیکل وکړم!

دا یو داسې حالت و چې په ټولو یې منفي تاثیر کړی وه، له ډېرو نجونو سره په اړیکه کې شوم چې تاسو هم لیکل او لوستل نشي کولای، د دوی ځواب به هم منفي و، دې کار زه ډېره وځورولم خو ما به خپلو ملگرو ته ویل خیر، تر یو څه وخته پورې به دا ستونزې وي مور به بېرته د پخوا په څېر شو، خو خپل زړه ته می تسل نشو ورکولی، څو ځلې کتاب پلورځینو ته لارم خپل د خوښې کتابونه می واخیستل تر څو بېرته په مطالعې او لیکلو راشم، هر کله به می چې وغوښتل یو څه ولیکم قلم به می په گوتو کې اړو و را اړو خو الفاظ به لکه په ونه کې مرغی چې کله د توپک غږ واورې وا به لوتې داسې و.

دا حالت امکان لري هر چا تجربه کړی وي چې موضوعات او سوژې به لري خو هغه به ورسره یاري نه کوي، خو کله چې قلم کتابچه را واخلي هر څه به ترې هېر شي.

زه خپله کله چې لیکلو زه موضوع پیدا کړم خو زما دا توقع وي چې داسې نوي سوچه او هنري الفاظ پیدا کړم چې زما دا کیسه دې جذابه کړي، هم دا دلیل کېدلی شي چې زما د لیکلو خنډ گرځېدلی دی.

پخوا به می چې لیکل کول ډېره یې کیسه کې نه وم ځکه بې قیده او بنده می لیکل کول دې ته می پام نه کاوه چې زما لیکل یا کیسه به څوک لولي او کنه.

زما سره د هغه وخت لیکنې شته چې څومره د ناهیلې څخه ډک الفاظ می کارولي حتی چې اوس یې هم لولم یو ډول ژرغونې شم.

حتی دا جمله هم ما څو ځلې لیکي: ډېر څه ویلو لپاره لرم خو ویلی نشم!!

خو زه دا باور لرم چې هر انسان چې څه وغواړي هغه تر لاسه کولای شي، ممکن تر لاسه کول یې ستونزمن کار وي خو ورسره لارې چارې هم شته، کوښښ او هڅونه.

ما د کیسو سره ډېره زیاته مینه شته او باوري یمه چې دا مینه بې دلیلې نشي کېدای، تمرین او کوښښ ته اړتیا لري.

لیمه ودان:

دا خبره سمه ده چې لیکل تل نه کېږي، جامېدل هغه ستونزه ده چې لیکوال او شاعران ورسره مخ کېږي، د شاعرۍ په اصطلاح ورته شاعرانه جمود ویل کېږي، دا داسې حالت دی چې شاعر احساس کوي چې تر میاشتو یا ان تر کلونو کلونو شعر نه شي لیکلی. د دې لپاره به شاعرانو حل لارې پیدا کړي وي؛ خو زه راځم لیکوالی ته.

په لیکوالۍ کې هم دې ته ورته خبره ده، چې جامېدل ورته وایو. په دې حالت کې لیکوال داسې احساسوي چې لیکل نه شي کولی. دا خبره به غلطه وي چې د دې حالت څخه د خلاصون لار نشته.

کله چې کلمات مرور شي، د پخلا کولو لپاره یې لارې شته، لکه: د هغو کتابونو مطالعه چې زړه ته مو ډېر نږدې دي، د طبیعت ننداره، د همفکره ادیبانو دوستانو سره ناسته ولاړه یا هم له لارښود استاد یا باتجربه لیکوال سره مشوره او داسې نور؛ خو زه فکر کوم چې هره ورځ لیکل به د دې لامل شي چې جام نه شو.

ښایي مور د سوژې په پیدا کولو کې پاتې راشو؛ خو زموږ خپلې خاطرې، ورځنۍ پېښې او احساسات داسې څه نه دي چې ویې نه شو لیکلی، همغه لیکنې خپله بیا مور ته سوژه راکولی شي. د دې تر څنګ د هرې ورځې د خاطرې لیکل نور کمالونه هم لري. یو دا چې ژوند ته د ځېړېدو قدرت مو ډېروي، بله دا چې قلم مو هم روانېږي.

د دې هرڅه لپاره اړینه دا ده چې لیکلو ته وخت ځانګړی کړو، که وخت ورنکړو کلمات حتماً مرورېږي.

په پای کې باید ووايم چې هره ورځ لیکل به مو له جامېدو وژغوري.

خلا نور:

کله چې موری د مشهورو ادیبانو ژوند ته کتنه وکړو نو دوی کله په میاشتو میاشتو هم یوه کرښه نه ده لیکلې، کله یې بیا په اونی کې یو کتاب بشپړ کړی دی، یانې هر ادیب په خپل ژوند کې له داسې حالاتو سره مخ کېږي.

زه هم په دې وروستیو کې د ډېرو مصروفیتونو له امله له لیکلو لرې وم. دې کار راته ډیر زیان هم رسولی دی، اوس په سختی لیکل کوم خو زموږ د دې ادبي بهیر دا یوه ښه ځانګړتیا ده چې زه یې بیا په لیکلو راوستم او د خیال دروازې مې ورو ورو په پرانیستو دي. په دې بهیر کې به د مشرانو له تجربو او نورو لیکوالانو له هنرونو ډیر څه زده کړو او لیکل به مو لا ښه شي، که چېرې مور هره ورځ لیکل وکړو که پوره کیسه نه شو لیکلې، خاطره ولیکو. که هغه هم نه وي، باید سوژه یا موضوع له ځان سره ولیکو. د دې ګټه به دا وي چې له یوې خوا به له لیکلو سره ورو ورو عادت شوي یو او له بلې خوا به موضوع ګانې او سوژې هم راته یاد وي، چې دا د خیال له وینولو سره ښه مرسته کولی شي.

مور باید په دې ناهیلې وخت کې هیله ښوونکي لیکني وکړو، له یوې خوا به زموږ له روح روان سره مرسته وکړي او ټولني ته به هم ګټورې تمایي شي او له بل پلوه به دا د تاریخ یوه برخه هم وګرځي، چې د ټولني هغه مظلوم قشر چې هیواد ورته زندان او جهنم شوی و، دوی بیا هم د امید او هیلې سندري وپلي.

شفیقه خیلواک:

زه که کله لیکل ونکړم بخصوص شعر ونه لیکم د ګناه احساس کوم. د وجدان عذاب لرم. زما په موږ او روان دومره بد تاثیر کوي چې ماته هر څه بې مانا کېږي. که زه لیکل ونکړم، په خپل ورځني ژوند کې لکه متحرک مری داسې ګرځم. کله، کله پخوا هم زه له داسې حالت سره مخ کېدل چې لیکل به مې نشوای کولی. یا به مې داسې څه نشوای لیکلې چې زما په زړه دي وي، یا دې زما زړه ورسره ارام او تش شوی وي. داسې ورځ هم راغلې چې ما شپږ شعرونه په یوه ورځ لیکلي، خو داسې هم راغلي چې په ورځو، ورځو مې څه نه وي لیکلي. پیل کې مې چې څومره ډېر لیکل کول وروسته بیا هغومره نه و، هغه د چا خبره بیا مې چاڼ کاوه چې څه ولیکم څه نه. خو یو څه چې و دا و چې ما تل لیکل کول، که به شعر نشو، کیسه به شوه، که به کیسه نشوه کالم به شو، که به هغه نشو یادابنت به شو... ښایي یو دلیل چې ما بېلابېلو فورمونو کې لیکل کړي وي همدا به وي چې که یو کې به سم نه راتلو بل کې شوني وه چې خوندي او سم شي. ما حدافل په میاشت کې دوه یا یو شعر حتما لیکلو. خو په تېرو دوه کلونو کې زما لیکل بیخي کم شوي.

ځینې وایي چې د لیکلو لپاره (Routine) یا روال، ورځني عادت یا روزمري مهمه ده. تېرو دوه کلونو کې زما رویتین بیخي بې نظمه شوی. له سقوط وړاندې په کابل کې چې و ما به هر سهار شعرونه لوستل. د استاد پسرلي، کاظم خان شیدا، خوشحال خان خټک، خیام، بېدل، اشرف مفتون، او ځینو نورو کتابونه او کلیات به مې د کت سر ته ایښي و. هغه وخت مې عادت و د شپې به مې موبایل بنداوه، او سهار له دې مخکې چې موبایل پرانیزم ما به د همدې کوم شاعر څو شعرونه لوستل. وروسته به مې موبایل کې ځینې انلاین انګریزي یا د کومي بلې ژبې د شاعرانو شعرونه لوستل. داسې ځانګړی شاعر یا شاعره نه وه چې ماته د شعر الهام راکړي خو حدافل هره ورځ یو څو شعرونه لولي خپله دې خیال پخوي. د فکر او خلاقیت په نوم کې مرسته کوي. او تر ټولو مهم دا چې خوند اخلي. ما خپل ډېر شعرونه سهار وختي خپله کوټه کې لیکلي. ما پرته له هغه ځایه بل چېرې شعر په سختی لیکلې شو، یا بیخي نشو. زه تېرو دوه کلونو کې ممکن درې میاشتي هم یو ځای نه يم پاتي شوی. ځایونه بدل شوي، نو زما لپاره سخته شوې چې یو ځای سره موخت وکړم.

دا خبره مې څه وخت وړاندې ښاغلي اجمل پسرلي ته وکړه، ده د نزار قباني په اړه راته وویل چې کله په بیروت کې اوسېده ویل یې چې د سهار وختي به د سمندر غاړې ته تلم، له هغه لوري چې به بېرته راستنېدم یو جیب ته به مې لاس کړ یو شعر به پکې پروت و چې بل ته به مې لاس کړ هغلته به بل و. پسرلي صاحب ویل چې د نزار موخه له دې وه چې مکان په خپل تاثیر لري. خو مکانونه په یو مخ د هنر مخه نه نیسي. دی شعر د ځمکې لاندې له اوبو سره تشبیه کوي چې کله ډېرې وي کله لږ، نو وایي چې کله څوک ډېر څه لیکلې شي کله لږ.

زما لپاره یوازې دا رویتین نه بلکې دا ټول حالت یو ډول ناڅاپي تغیر شو چې لا تر اوسه هم شاک کې يم. زه ښایي اوس هم وکولی شم ډېر شعرونه ولیکم، یا ډېر لیکل وکړم خو ډېر کله خپله ترې تښتم. نشم کولی له دې درد سره مخ شم. لکه سمندر ډوبوي مې. زه باید لیکلو ته

یوازې و او سم، نه یوازې د لیکلو پر وخت بلکې کله، کله د چورت وهلو ته هم. ما ته افغانستان کې هر څه الهام و، په سرک گرځیدل، کافي شاپ کې کیناستل، کتابپلورنځي ته تگ، ونې، غرونه او اسمان... هغلته ژوند ډېر روان و، ډېر له خوږه ډک و، ډېر شور و... او نهایت تضاد و. مثلاً یو شېبه به ځانمرگی وشو، یو ساعت وروسته به بېرته په هم هغه لار هېر بهیر و... یوه هیله وه، یو هوډ و، یو څه خاص و چې زه به که هر څومره هم ناهیلې شوم بېرته به یې لیکلو ته هڅولم. دا ځایونه ډېر ښایسته دي، ما لومړی ځل سمندر ولید. څپې چې لوڅې پښې مې لمسوي او بېرته درومي. د اوبو پر سر د لمر د لوږولو وروستی وړانګې. ډېر رنگارنگ گلان چې په خوب مې هم نه و لیدلي، ځنگلونه او جېلونونه. لرغوني ودانې او ډېر لوی کتابتونونه خو یو یې هم الهام نه راګوي. زه دلایل نه لرم چې ولې؟ شعر جغرافیه نه پیژني، حتا ټول هنر، دا د انسان د روح غږ دی د زړه غږ دی. دا په قوم او ولس او جغرافیه پورې تړلې خبره نه ده، خو بیا هم ماته دا ونې پردی دي. دا ځمکه او دا لارې خپلې نه بولم. زما د خونې اوسنی کړکی ځنگله ته پري ده، څومره چې لیدل کېږي ونې دي. کله، کله گلان راټوکېږي. نارنجي، اسماني، خړې، او سپینې مرغې راځي، په کابل کې زما د خونې د کړکې مخته شنه پرده راټاوه. ما یوازې د یوې ونې سر لیدلو نور هېڅ نه ښکارېدل، خو څومره شعرونه چې هغې کړکې راګري زه د هغه صفر فیصد هم دلته نه احساسوم. زه حس کوم لکه نن یا سبا به کور ته ځم او لیکل به هغلته کوم.

د تولستوی په اړه هم ویل کېږي چې کله، کله به یې په کلونو څه نشوای لیکلی. ورجنیا وولف هم همداسې یادېږي، او ممکن ځینې نور پنځوونکي هم له ورته حالت سره مخ شوي وي. اکثریت یوه موثره حللار دا بولي چې مطالعه وشي. څومره چې کېږي هغومره باید ولوستل شي.

جمپا لاهري بنگالي-وال اصله امریکایی لیکواله له تایمز ورځپاڼې سره په خپله یوه مرکه کې وایي، چې دا تقریباً د هر لیکوال/ې لپاره د خلاقیت د پروسې یو طبیعي حالت دی چې یو نیم وخت لیکل ونشي کړلی. د دې په وینا، (کله، کله انګېزه، سوژه، تمرکز او هر څه چې د لیکلو لپاره اړین دي وي، او کله داسې کېږي چې له دې عناصرو یو نیم نه وي او په پایله کې لیکل سختېږي. زما تجربه دا راته ښيي چې که څوک د مهال ویش په حساب مخته ولاړ شي، او هر ورځ یو څه ولیکي حالت نورمال کېږي. که زه له داسې حالت سره مخ کېږم دمه اخلم او لولم. او دې هر وخت بېرته لیکل راګري.)

په ادبیاتو کې د نوبل جایزې ګټوونکې ټوني موريسن (۲۰۱۹-۱۹۸۱ز) په خپله یوه مرکه کې وایي، (کله چې ما Beloved ناول لیکلو ما درې کاله پري فکر وکړ. درې کاله یې نور لیکلو ونیول. خو هغه درې کلونه چې ما پري فکر کاوه، زه پري لګیا وم، که څه هم ما کلیمه هم لانه وه لیکلې.) د موريسن همدې ناول نوبل جایزه وګټله.

جاپاني لیکوال هاروکی موراکمي په پوهنتون کې خپل سیمینارونه د ټایلند په نوم په لنډه کیسه پای ته ورسول. ده ویل چې دا کیسه ورته ګرانه ده. دلیل یې دا ښودلو چې ده فکر کوم څلور کاله هېڅ نشوای لیکلی. بیا په جاپان کې زلزله وشوه او ناڅاپي د ده همدا کیسه ذهن ته راغله وي لیکله. د دې کیسې ځای بنکاک دی، او ده وویل چې تر اوسه یې هم همدا ځای له نږدې نه دی لیدلی. هاروکی دا هم ویل چې کله زه کوم ناول لیکم نو سفر کوم، یو ځای نیسم چې له ټولو خلکو او هر څه لیرې یم.

امریکایی شاعري او لیکوالي مایا اینجلو (۲۰۱۴-۱۹۲۸ز) هم د هونل یوه خونه کرایه کوله. دا به سهار ۷ بجې ورتلله او تر ۲ بجو به په لیکلو اخته وه. که کله، کله به یې د لیکلو موډ سم نه و نو تر دولسو نیمو به وه. او که به لیکل ښه روان و، تر هغو به ناسته وه تر څو چې یې امکان درلود. امریکایی لیکوال ایرنست هیمنگوی (۱۹۶۱-۱۸۹۹ز) به هم سهار وختي لیکل. د ده دا تخنیک ډېر وړاندیزوي چې سهار وختي تر هغه لیکل وکړئ چې وپوهېږئ سبا بیا له کوم ځایه ادامه ورکړئ. موريسن هم سهار وختي لیکل کول، دا به له سپیده چاود مخکې جګیدله، یو پیاله کافي به یې تیاروله. د لمر راځتل به یې څارل او دې به ویل چې همدا کار یا مراسم له دې سره په لیکلو کې مرسته کوي. معنی موريسن په دې باور وه له دې مخکې چې لیکل پیل کړی ځینې تشریفات ورته ونیسئ، یا ځینې کارونه له هغه مخکې وکړئ. ښایي څوک یوه پیاله چای تیار کړي، ښایي څوک شمعې بله کړي، ښایي څوک موسیقي چالانه کړي. زه ډېر کله له دې مخکې چې لیکل پیل کړم موسیقي اورم، هغه باید غوږیو کې وي. تکره امریکایی نقاد هارولد بولم په دې باور چې لیکل لکه د اولمپیک لوبه داسې دي. باید دوامدار تمرین شي. د استاد درویش دراني یوه مرکه کې مې تر اووړیدل چې یو څه وخت یې شعر لیکل بند کړل. خبریال وپوښت چې شعر لیکل څرنگ درېږي؟ درویش صاحب وویل چې شعر داسې دی لکه میلمه. که میلمه یو ځل درکره راشي دروازه وټکوي ته یې خلاصه نه کړي، ښایي دوهم ځل بیا راشي او دریم ځل بیا خو څلورم ځل بیا نه راځي. د دراني صاحب دا خبره خورا دقیقه ده، دا میلمه به پخلا کوي. ننوای

به ورولي، فضا به داسې ورته جوړوي چې ميلمه خوشحاله شي او تگ راتگ نورمال شي. خدای بخښلي نصير احمد احمدې د مصور د نويو چاپ شويو کتابونو په پرانيسته کې راته ويل، چې ليکلو ته د وخت او سوږو نه لرل هسې پلمې دي. د ده په وينا هر وخت ليکل کيدلی شي او هر وخت سوږه شته، يوازې چې څوک ورته کيني.

ليکلو ته ژمنتيا مهمه ده. وخت مهم دی. او دا مهمه ده چې ليکواله يا شاعره دا درک کړي چې کوم حالت او وخت کې يې د خيال مرغی الوخي او په کومه ونه کيني. زما په سهار کې الوتله، ښايي د بل چا په شپه کې وي. زما د خيال مرغی چې يوازې يم پرواز کولی شي ښايي د بل چا په شور کې وي. خو څو شيان چې ښايي د اکثريتو د سفر مشترک وي هغه لوستل دي او ورځني روال ساتل دي. هر ورځ که ليکل نه کېږي، حداقل فکر دې پرې وشي. زه دا يوه اوونۍ کېږي په يوه شعر فکر کوم، نيوهېرم څه وخت به وليکل شي خو دا چې فکر کوم زما لپاره لويه خبره ده. زما يو شعر و يو کال مې پرې فکر کاوه، بيا مې وليکلو اوس مې په ياد هم نه دی چې کوم يو دی.. شعر د دراني صاحب په خبره ميلمه دی، په ميلمه به پام کوي، له ښه دسترخوان نيولې تر ورين تندې، که دې کې يو شی هم سم نه و د ميلمه زړه بدېږي. پوهنتون کې مې د تاريخ استاد پوښت چې په روسي ادبياتو کې داسې کوم کمال دی چې هر چېرې يې بر خای نيولی. د ده په گومان د روسي چاپيريال قيد و، او چېرې چې قيودات زيات وي انسان خيال ته پناه وړي. ښايي ځکه دوی بهترين اثار پنځولي وي. د استاد دا خبره به سمه وي يا نه خو د رحمان بابا خبره درنه ده چې که درد نه وي زگيروي به له کومه کېږي؛ درد ښايي بهترينه شاعري راکړي. نو زما په شمول هغه ټولې نجونې چې اوسنيو ناخواله يې قلم لړزولی بېرته دې نوي ساه واخلي، نوی روټين پيل کړي او په دې تيارو کې د خپلو ليکنو ديوي بلې کړي. د ځان لپاره يې وليکي، د راتلونکي نسل لپاره يې وليکي او تاريخ ته يې مستند پرېږدي. د خوشحال بابا د دې بيت په ځواب کې ووايي چې:

زه يې چا لره وهم، قدر يې چا

په اور وسوځه دا تورې قلمونه

خوشحال بابا

زه يې ځان لره وهم، قدر يې ما زده

زما دې گل شي کتابونه، قلمونه

هيله پسرلی:

لکه څرنگه چې د کلونو په تيريدا ليکواله خپله لار پيدا کوي، خپل سبک پخوي همداسې ځان هم پېژني. فکر کوم که لږ څه پر ځان غور وکړو ښايي په اسانۍ هغه کلياني پيدا کړو چې ليکلو ته مو هڅوي. زه چې يوازې يم او گرځم په ليکلو ښه فکر کولی شم. يو وخت مې د حمزه بابا په هکله اوريدلې ول چې د موټر سفر به شاعري ورکوله دا خبره ماته ډېره جالبه وه ځکه ورته تجربه زه هم لرم. زه چې د موټر، بس يا اورگادي په سفر کې يم او موسيقي اورم په ليکلو ډېر ښه فکر کولی شم. دغو فکرونو ته زه “داستاني خيال پلو” وایم. فکر کوم مور ټولې بايد ځان ته دا حق ورکړو چې په ذهن کې داسې کيسې جوړې کړو چې بشپړې نه وي.

تر ټولو مهمه خبره دا ده چې ليکل په عادت بدل کړو. مثلاً، که له ځان سره ژمنه وکړو چې خامخا به هره ورځ دېرش دقيقې د ليکلو کوښښ کوم ښايي ورو ورو مو قلم روان او ليکل مو عادت شي. لازمه نه ده چې دا دېرش دقيقې خامخا ليکل وکړو همدا چې کتابچه را اخلو او په ليکلو فکر کوو لويه خبره ده.

کله چې ليکل نشو کولی د ليکلو تمرين مو ښايي د نه ليکلو له خلق تنگی او ډاره تر يو حده وساتي.

د کيسه ليکوالو لپاره فکر کوم د مکان او کريکټر تمرين درې کماله لري: دقت ډېروي، قلم روانوي او نوي انځورونه درکوي. مثلاً، يو مکان خوبښ کړئ. (کور، پوهنتون، پخلنځی، دوکان، هديره، هوټل، اريشگاه، سلماني ...) بيا يو دوه پاراگراف پرې وليکئ. (په پيل کې صفتونه کاروئ خو بيا ورو ورو تمرين ځان ته سخته کړئ پرته د صفت له کارولو مکان معرفي کړئ.

يا مثلاً، د خپل ژوند له خلکو يو کريکټر خوبښ کړئ. بيا يې په هکله ليکل وکړئ. کوم کريکټر چې تاسو د ليکلو لپاره خوبښ کړئ څرنگه ښکاري، د قهر په وخت څه کوي، چې خوشحاله وي څه کوي، چې شرمېږي څه کوي، کله چې د تاثير لاندې راشي څه کوي، تر ځان پورته

خلکو سره څرنگه خبرې کوي، هغوی چې د ځان سیال نه گڼي څرنگه خبرې ورسره کوي... لازمه نه ده دا خبرې دې ټولې رښتیا وي. دا تمرین ممکن رازده کړي چې په کریکټرونو فکر وکړو او روحیاتو ته یې دقیق شو.

د شاعرانو لپاره مې یو وخت لوستلې ول؛ په خپل ږغ کې د نویو، زړو او خپلو شعرونو جگ لوستل د شعر له موسیقي سره مرسته کولی شي.

نه لیکل به زړه تنگي لري خو د نه لیکلو وخت، لیکلو ته خام مواد برابرولی شي.

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر / راپور (۶) / فتانه ژوند

په وړانه هدیره کې د ژوند رنگ سبحان الله

دا زړونه دا مستي او دا اهنګ سبحان الله

نېټه: د جولای ۲مه، ۲۰۲۳ز یا د سرطان ۴مه ۱۴۰۲ل

ځای: آنلاین

د گډون والو شمېر: ۱۵

وړاندې کوونکي: میمونه کامران

راپور لیکونکي: فتانه ژوند

د افغانستان ښځو د آنلاین ادبي بهیر غونډه د کابل پر وخت د مازدیگر پنځه نیمې بجې پیل او اووه نیمې پای ته ورسیده. اجندا یې مخکې له مخکې شریکه شوې وه. غونډې درې برخې لرلې. په پیل کې د خزان وهلي ارواښاد نصیر احمد احمدی د دویم تلین په مناسبت د غونډې په تیاري خبرې وشوې. یاده غونډه به د جولای په نهمه جوړېږي او بیا به د بهیر په فیسبوک پاڼه خپرېږي.

په دوهمه برخه کې د اغلي نسیمې باري پر لنډه کیسه «د بلا سیوری» باندې کره کتنه وشوه. په سر کې نسیمې باري د خپلو فعالیتونو په اړه بهیروالو ته لنډ معلومات ورکړل. اغلي باري یوه د لنډو کیسو ټولگه، او دوه ژباړل اثار خپاره کړي. دې همدارنگه د دوه شاعرو خوښو چې هلمند کې د کورنیو محدودیتونو له امله خپلې لیکنې نشي خپرولی د کتابونو په چاپولو کې مرسته کړي، د یوه لگښت یې شخصي ورکړی د بل یې له کوم بنسټ نه ورته موندلی و. وروسته اغلي باري خپله کیسه ولوستله چې ټولو پوره خوند ترې واخیست. له دې مخکې چې کره کتنې ته ورشو تاسې راسره د نسیمې باري دا کیسه ولولئ:

د بلا سیوری

د شپې تر تور پلو لاندې هیڅ نه ښکارېدله، څو میله لیرې لویه لاره تېره سوې وه، کله کله به د موټر رڼا تر سترگو سوه، په دې رڼا کې به د خښتو د بټۍ لوړ لوړ دودښکونه لکه توري بلاوي غونډې ښکاره سوې چې توري خولې به یې آسمان ته نیولې وې.

توره کې سر له بالښت څخه راپورته کړ، په وارخطايي یې شاوخوا وکتله، سترگې یې سره ومښلې، سور اسوبلی یې واکیښ او بیر ته پر ځای اوږد و غځېد. یوه شیبه وروسته بیرته راپورته سو، پر ځای کښېناست، لکه یو شي ته چې په ځیر سره گوري، لیري یې په یوه شي کې سترگې وگڼلې، خو نابیره له ځایه ولاړ سو او څنگ ته نژدې بکس یې خلاص کړ، ژر ژر یې خپل څو جوړې کالي یوې کڅوړې ته واچوله. د بکس په کړپ د هغه یو ملگری راوین سو، ویل توره کیه څه خبره ده؟

— بس هسي دا خپله غوټه ټولوم

— نو په دا توره شپه؟

— هو په همدا توره شپه مې په کار سوه

— څنگه دي په کار سوه؟ خیریت خو به وي؟

— هو خیریت دی، کور ته ځم

توره کي له دي خبري سره سم بستره په شا کړه، پلاستيکي کڅوره يي په لاس کي ورسره واخيسته او په چټکو گامونو د سرک خوا ته روان سو. کله چي به د کوم موټر رڼا ورباندي برابره سوه، نو سيوری به يي د توري بلا غوندي ښکاره سو او د مزدورانو تر ډگر پوري به راوړسېد. د توره کي نور ملگري هم له خوبه راويښ سول، يو له بل څخه يي پوښتني وکړي چي څه پېښه ده؟ توره کي ولي داسي ناڅاپه کور ته ولاړ؟ دی خو درې ورځي مخکي له کور څخه راغی، ويل دا وار درې مياشتي تېروم.

توره کي تر دوو شپو مزل وروسته د شپي دوولس بجي خپل کلي ته ورسېد، غوټه يي په مسجد کي پرېښووله او لکه غل د شپي په تياره کي خپل کور ته ورواوبنت، لومړی د اور خوني ته ولاړ، تېشه يي راواخيسته او بيا سوکه د خپلي مېرمنې جميلي خوني ته ورننوت. جميلي د تيلي څراغ پليته کښته کړې او خپل زوی (زرگی) يي څنگ ته پروت و. شپږ کلن زرگی د مور پر تي ويده سوی او کوچنی لاس يي د مور پر سينه ايښی و. توره کي يو وار د زرگی او بيا د جميلي مخ ته په ځير سره وکتل، دواړه په درانه خوب ويده ول. سوکه يي زرگی له مور څخه ليري کړ او تېشه يي تر سر واړوله، له دي سره سم يو لوی آخ وځوت او د جميلي له تندي څخه وینو داره وکړه.

دسهار لمر د خر غره په لمنه کي د خلکو يوه ډله خلک ځلوله. څوک ځوانان، څوک سپين ږيري او څوک بيا په عمر پاخه خلک ول، خو په دوی کي د ځوانانو زريني خولی او لونگی له ليري څخه لمر ته ځلېدلې. څو گامه ليري څو ماشومان ناست وه او کله کله به يي تر خپل منځ سره وځنډل. يو ځوان د قبر په کيندلو لگياو، کله چي به کولنگ پر ډبره برابرسو، نو کرپ به يي د غره په لمنه کي ازانگه وکړه.

د قبر څو گامه ها خوا د جميلي جنازه پرته وه او زرغونه ښارسی ورباندي اواره وه چي کله کله به باد وروپوله. څنگ ته يي ملاصاحب له څو سپين ږيرو سره ناست و، ملا صاحب به يو وار د قبر خوا ته غورونه څک کړل او بيا به يي څنگ ته ناست سپين ږيري مخاطب کړل: دا بدمرغه توره کي د شپي ناوخته زما کور ته راغی. ويل خوب مي ليده چي زما په باغ کي يو غټ تور خر گرځي، زړه مي راته وايي چي زما ښځه له بل چا سره جوړه ده. ما ورته وويل چي د خوب مانا ايستل د هر چا کار نه دی، پر يوې مسلماني ښځي تور لگول په خپله يوه لويه گناه ده، ته څه ثبوت لري چي دا به له بل چا سره جوړه وي ها؟ هسي يو شيطاني خوب دي ليندلی دی، پر داسي خوبونو باور مه کوه. توره کي څه و نه ويله او پټه خوله د کور خوا ته روان سو، ما فکر وکړ چي زما خبره يي ومنله، خو بس شيطان يي لار ووهله او خپله مېرمن يي په شهادت ورسوله.

د سپين اکا بيري وروځي پورته سوي او د ملا صاحب په خبرو کي ورولويد: ياره د شيطان دي کور وران سي، په خلکو يي څه نخري وکړي. داسي بي بي ښځه يي شهیده کړه چي ټول کلي بي صفت کاوه. بس د صبر او پاک لمنی يوه نمونه وه، ټول کور يي په همدې ښځي کور و. توره کي به په مياشتو مياشتو له کوره ورک و، خو دي به د سنتي کار کاوه او په هغه پيسو به يي د کور گوزاره کوله، خو توره کي بدمرغه يي په قدر پوه نه سو او تور يي په پوري کړ. کرپ سو د قبر څنگ ته کولنگ پر خاورو ولوېد، په لور اواز يو چا ږغ کړه ويل ملاصاحب راي ځي قبر تيار سو. له دي سره سم خلک پر قبر وروغونډ سول، په يوه گري کي د زرغوني ښارسی مېرمن تر يو خروار خاورو لاندي سوه.

څو شپي وروسته هديره له خلکو خالي سوه، يوازي د جميلي مور د قبر سر ته ناسته وه او اسمان ته يي ږد ږد کتل. يو ساعت وروسته وريځ راغله، باد او دوري سوي، نری نری باران هم شروع سو، د جميلي مور د خپل تور پورني په پېڅکه پر خپل بارخو رڼه اوبښکه پاکه کړه او له ځان سره يي دا مثل ووايه: ((چي مړه سي مومنان، يا باد وي يا باران)). له دي سره سم له قبر څخه ولاړه سوه، سوکه يي د قبر پر خښته لاس تکيه کړ، ويل زما لورکی پر خدای مي سپارلې يي، زما خو څه به وسه نه ده پوره، خدای دي د ظالمانو مخ تور کړي.

د غره په لمنه کي د باد اواز شپيلکی کاوه، کله کله به يي له لېوه انګولل. په هديره کي يوه تشه پلاستيکي کڅوره باد يوې او بلي خوا ته ځغلوله، کله به يي له يوې او کله به يي له بلي ډبري سره وجنگوله. له هديرې څخه څو گامه ليري يوه بوډی په نيولو گامونو د کلي خوا ته لکه سيوری غوندي روانه وه او سوکه سوکه ليري کېده.

شفيقي خپلواک د کيسې ټول تصويرونه واحد او د کيسې د موضوع په خدمت کي وبلل. د کيسې نثر يي ښکلی او تصويرونه يي سيمبولیک ياد کړل. دا چي په پيل کي د سري سيوری د بلا غوندي ښکاري، سيوری وهم دی او دي کيسه کي ټول شک دی. د کيسې په پای کي چي د پلاستيک خطه باد وري او راوړي او له تېرو سره لگېري ښايي د دي سيمبول وي چي څنگه ځيني ښځي د نرواکي په چاپيريال کي همداسي يوې او بلي خواته د تقدير شمال په مخه کړي او له تېرو سره لگېري. شفيقي ته په کيسه کي د ځوانانو او نورو نارينو لونگی او خولی چي د

جنزای په ورځ لمر ته څلېږي د کاذب غرور او غیریت غوندې ویسېږي. دې د کیسې د مکالمې ستاینه هم وکړه چې کیسه یې پر مخ بیولې او کرکټر هم راپېژني. د کیسې د پیل په اړه یې وویل چې دې ته کیسه له هغه ځایه پیل شوی چې کله توره کی خپل ځای پرېږدي له هغه مخکې څو جملې اضافي راغلي.

ورپسې **خلا نور** خبرې وکړې او وې ویل: «باران ماته دې کیسه کې لږ عجیب غوندې و، لکه هندي فلمونو کې چې وشي.» خلا په دې کیسه کې د ملا مثبت تصویر وستانه او وې ویل چې ملا عموماً داسې کم زموږ کیسو کې انځور شوی دی. خو له شپې وروسته دستي د سهار یادونه یې به زړه نه وه، د دې لپاره پوښتنه وه چې سهار یانې نوی پیل، خو دا نوی پیل د چا لپاره دی؟ د جمیلې لپاره؟ خلا په کیسه کې عددونو ته هم اشاره وکړه، چې باید هر عدد د یادولو دلیل ولري خو په دې کیسه کې د «درې، دوه او دولس» عددونو معنی ورته ګونګه وه.

له خلا وروسته د غوندې وړاندې کونکې **میمونه کامران** خپل نظر وړاندې کړ. د دې په وینا د کیسې پیل لږ ساکن انځور شوی، لهجوي کلیمات ډېر کارول شوي او ځینې پېښې یې تسلسل نه لري. میموني وویل «څومره چې کیسه کې پېښې ځنځیري وي، هغومره یې پلاټ ښه راځي.» دې د یاګانو مسلې او د فعلونو مغیر شکل ته هم اشاره وکړه. اغلي کامران د دې یادونه هم وکړه چې عموماً رواج دا دی چې تر څو یې قیر نه وي کیندلی مری هدیرې ته نه وري، خو په دې کیسه کې د جمیلې مری وړل شوی دی. او د «تور خر» یادونه ورته یې ځوابه وه چې ایا دا هغې سیمې کوم باور دی چې که څوک تور خر په خوب وویني دغسې تعبرېږي او که د لیکوالي پنځونه ده؟

د **هیلې پسرلی**، زړه د د هلمند دې تصویر چې ښځې یې لیکل کوي او کتابونه چاپوي په ټوپونو و.

د دې په نظر «د بلا سیوری» کامیابه کیسه ده: «زه دا حالت احساسولی شم. زه د جنزای په فضا کې شریکېږم، او هنر همدا دی چې یو شی په مور احساس کړي.» اغلي هیلې هم باور درلود چې کلیمات د کیسې د موضوع په خدمت کې دي. په ځانګړې ډول د کیسې په پای کې چې کوم مثل راخیستل شوی، دا د ټولې کیسې پیغام دی. اغلي هیلې وویل «هر مثل خپله یوه کیسه ده، چې له پېړیو، پېړیو زموږ په ذهنونو کې ده، او که په کیسه کې راشي ډېر خوند کوي. ځینې خلک هڅه کوي په زور یې پکې ځای پر ځای کوي خو دلته طبیعي راغلی دی.» اغلي هیلې ته د کیسې تصویرونه روښانه او کلیوال و، دومره چې ټوله کیسه یې د دې سترګو ته ودروله. دې له کیسې دوه پیغامه واخیستل، لومړی دا چې شک ظلم دی، او رواني ناروغي ده چې د ډېرو افغانو ښځو ژوند یې قرباني دی.

هیلې وویل، که د توره کې د لیدلوري پر ځای د جمیلې یانې ښځینه لیدلوري نه دا کیسه لیکلې شوې وای، ممکن لا به ښه وه، ځکه چې ښځینه لیدلوري زموږ په کیسو کې ډېر نشته. دې هم د شفیقي خپلواک خبره بدرګه کړه د کیسې مکالمه یې کامیابه وبلله، خو د دې یادونه یې هم وکړه چې که ځینې کلیمات بدل رابدل شي تصویرونه ممکن سیمبولیکه معنی ومومي، مثلاً د «جنگېږي» پر ځای که «لګېږي» شي. د جنزای او ښارسی انځور ته یې هم اشاره وکړه چې د هنر عمیق تضاد دی. هیلې ته هم د ځینو نور غوندې د کیسې یو نیم ځای کې تسلسل لږ زیډلی ښکارېده، مثلاً د دوه شپو مزل نه وروسته، د دې په خبره «که مور په کیسه کې له یوې صحنې نه بلې ته څوو، لومړی باید بشپړه شوي وي. په دې کیسه کې د زمان خلا ممکن په یو یا دوه جملو ډکه شي.»

خوږې شېرزاد ته کیسې ترڅې خاطرې ور په زړه کړې، دې د یوې افغانې کیسه وکړه چې دوه کاله وړاندې ډنمارک ته کډوال شوي و. «میره یې ښځه همداسې د شک په تور ووژله. د هغې ښځې شپږ ماشومان پاتې شول او همداسې یې ټولو د پاک لمنې خبرې کولې. د ښځې مور په افغانستان کې ده او همداسې بېوسه ده، حتا د سړي له کورنۍ پوښتنه نه شي کولی چې ولې؟ د دې سړي په اړه ویل کېدل چې نشه به یې کوله خو شک به یې په خپلې مظلومې او معصومې ښځې کاوه. مور افغانې ښځې که هر ځای یو همدې بدبختي راپسې ده.» خوږې غږیو نیولي وویل «د ماشوم تصویر چې د مور په ټټر یې لاس ایښی ما گومان وکړ اوس به مینه ناکه صحنه وي، زما زوی الیاس همداسې ویده کېږي، خو هم هغه ځای کې جمیله وژل کېږي، زړه مې وبریښېده.» دې ته کیسه رښتیا او تسلسل یې روان و.

ځولی لمن ته دې حسرت دریده چې «کاشکې دا بهیر مخکې پیل شوی وای او د نسیمې باري غوندې کسان مو پېژندلي او ستایلي وای.» کیسې ځولی ته ماشومتوب وریاد کړ چې د بلا، پیریانو او توري شپې له کیسو به یې ډارولو. دې همدې ټراما یادونه وکړه چې لا هم زموږ په لاشعور کې شته او چې څومره هم لوی شو له شپې به ویره لرو. ځولی هم د ماشوم د صحنې په لیدو خپله لور سترګو ته دریدلې وه. یادونه یې وکړه چې دا کیسې ډېرې زموږ په ټولنه کې پېښېږي او هېڅکله پر دې فکر نکوو چې څومره به زموږ د ماشومانو په روح بد تاثیر ولري. دې باندې کیسې دومره اثر کړی و چې تر ډېره یې د «جمیلې» په اړه فکر کاوه. د دې بې وسې یې ته زړه ژرلې و. خو ځولی ته په کیسه کې دا پوښتنه هم وه چې توره کې دوه شپې مزل کړی، ملا یې پوښتلی و خو بیا یې هم ولې فکر نه و بدل شوی؟ د زړې ښځې یا د جمیلې د مور پخ عکس العمل هم ورته د پوښتنې وړ و، د دې په وینا حدائق یې باید ښېرا کړې وای. خو ځولی د دې یادونه هم وکړه چې هر کله زموږ

په ټولنه کې لوني له کورني تاوتریخوالي سره مخ کېږي مېنډې يې ورته وايي چې صبر وکړي، حوصله وکړي او هغه دنيا به يې ښايسته شي يا به يې به همدې کې خیر وي.

زما (فتاني ژوند) نظر د کيسې په اړه دا و چې دا زموږ د ټولني يو حقيقي تصوير دی. زموږ ټولنه کې خلک له حقيقتونو په شکونو ډېر باور لري. زموږ خلک تر بل هر چا د ملا ډېر اوري، خو د ملا په شتون کې بيا هم داسې پېښه کېږي، په دې معنی چې هېچا هم خپل مسووليت سم نه دی ادا کړی. ښارسی د ځوانمړې نوي د ارمانونو د رژيدو شاهدي ورکوي. خو دا چې توره کې تېشه په لاس کور ته راروانېږي د کيسې تلوسه کمزورې کوي.

نسيمه پارې که څه هم پر سفر روانه وه خو بيا هم د غونډې په پيل کې د خپلې ليکوالي په اړه ځينې خبرې وکړې او د نورو پوښتنو په اړه يې وويل چې وروسته به يې وليکي. اغلي پارې وويل « زما کيسې ډېرې د ټولنو پر ناخوالو دي. هغه څه چې مې شاوخوا ليدلي دي. ډېرې کيسې مې د ښځو په ژوند راڅرخي. خو چې دې کې به څومره بريالی شوي يم نه پوهېږم. ما له اردو ژبې هم چې کومې ژباړې کړې ډېرې يې داسې وې چې زموږ د ښځو ژوند ته ورته والی لري.» اغلي پارې د انلاين ادبي بهير او کره کتنې دې لړۍ ته خوشحاله وه. د دې په باور څومره چې څوک د ښځو سره په ډاډه غږېدلې شي هغومره د نورو سره نه شي. دې وويل چې موږ بايد د يوې او بلې پر اثارو صادقانه نقد، او نظر وړاندې کړو او په دې اوږد اغزن سفر کې د يوې او بلې لاسنيوی وکړو.

د غونډې په پای کې مشاعرې وشوه چې ميموني کامران، ځولی لمن، خورې شېرزاد، امنې فنا، تقوا شکوري، فتانه ژوند او شفيقي خپلواک شعرونه ولوستل.

سلما ډېري:

کله کله د انسان زړه تنگ وي، خپه وي، هېڅ څه ورته ښه نه ښکاري، گوښه کيږي، لږ غږېږي، دغه حالت عادي نه دی؛ انسان يوه وړه خبره زړه ته اچوي او په سوچونو سوچونو يې دومره ستره کړي چې بلا ترې جوړه شي. يا هم زړه کې داسې درد وي چې نه غواړي چاته يې ووايي يا هم فکر کوي لکه ټول چې ترې خپه وي. داسې وضعيت او دا حالت اوس وخت کې خصوصا افغانستان کې بيخي ډېر شوی، ما خپله هم دا حالت درلود، ښه نو اوس چاره څه ده؟
زه به مې خپله تجربه شريکه کړم؛ ما ليکل وکړل، هره خبر مې له زړه را بهر کړه، قلم او کتابچه مې خپل نږدې ملگري کړل، ما حتا داسې څه هم وليکل چې له لوستلو وروسته به په ځان شکي شوم چې دا زما ليکنه ده کنه؟
هر حالت، که د خوښۍ وي يا خبگان ليکل پکې پکار دي. که د الهام په تمه کينو داسې ډېرې شپې به سبا شي خو د الهام به درک نه وي.

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهير د نصير احمد احمدي په ياد غونډه وکړه

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهير د اوومي غونډې راپور

د غونډې ځای: انلاين

وخت: د کابل پر وخت پېنځه نيمې

نېټه: ۱۴۰۲ ل/ کال د جنګاښ ۱۱مه، د جولای ۹مه

وراندې کونکي: گلالي مومند

راپور ليکونکي: ميمونه کامران

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهير غونډه د ۳۲ گډونوالو په شتون چې د هيواد له بېلابېلو سيمو او له بهرنيو هيوادونو يې گډون کړی وو، د تل په څېر په خپل وخت پيل شوه. دا غونډه د ارواښاد ستر ليکوال نصير احمد احمدي د دويم تلين په مناسبت د هغه ياد ته ځانگړې شوې وه. دې غونډې ته مقالې ليکل شوې او خاطرې راټولې شوې وې. د احمدي صيب په بېلابېلو اثارو هر اړخيزه څېړنه د موضوعاتو، ځانگړتياوو، کرکټرونو، په نورو اغېز، او جادوگر قلم په برخه کې شوې وه. دا ليکنې به بيا د هغه کتاب برخه وي، چې د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهير به کار په کوي.

دا غونډه په دوو پنلونو کې وړاندې شوه. په هر پنل کې پښخو وینوالو د خپلو لیکنو یو لنډ غورچاڼ معرفي کړ، بیا نورو گډونوالو ته د پوښتنو لپاره وخت ورکړل شو. لومړی پنل د خدای بښلي احمدي د ناولونو موضوعاتو، ځانگړتیاوو، ته ځانگړی شوی وو. او د دویم پنل موضوع د احمدي صاحب د لیکنو اغیز په ټولنه او ادب وو.

په پیل کې فتاني ژوند د خدای بښلي نصیر احمد احمدي د ارواح او د غونډې د پیل لپاره د قران عظیم الشان څو مبارک ایتونه تلاوت کړل. له اغلی ژوند وروسته شفیقه خپلواک د احمدي صاحب په پښخو ناولونو (رنا، زرو، د غني ځاله، بریوکی، خونکار) کې په ښځینه کرکټرونو او ښځینه لیدلوري چې څه ډول موضوعات انځور شوي کتنه کړې وه، وغږېدله. ورپسې سلما بدري چې کلونه کلونه د احمدي صیب په گاونډ کې پاتې شوې وه؛ د هغه شخصیت، ژوند او کار اړوند په ځینو ناولو خاطر و غږېدله. نرگس سهاک بیا د احمدي صیب د نثر په کمال، ژبه، انځور او جادویی قلم معلومات ورکړل. او لېمه ودان د خپلې مقالې په اړوند وغږېدله؛ دې ویل چې د مقالې سرلیک یې د نصیر احمد احمدي د ناولونو کرکټر کښنه ده. دا یې واضح کړې ده چې د ناولونو او کیسو د کرکټرونو توپیر یې په څه کې دی. همدارنگه یې په لومړي سر کې د کرکټرونو په ځانگړتیاوو هم خبرې کړې دي. د لومړي پنل وروستی وینواله شېبه گهپځ وه؛ چې د احمدي صیب د ناولونو په موضوعاتو وغږېدله. د پنل په پای کې نسیمی باري له شفیقي خپلواک، گلالی مومند له سلما بدري، کاملې عزیزې له نرگس سهاک، میموني کامران له لېمې ودان او ځلا نور له سلما بدري څخه پوښتنې وکړې او مقاله لیکونکو هم په فصاحت سره د دوی پوښتنې ځواب کړې.

دویم پنل د احمدي صیب په کار اغیز ته ځانگړی شوی وو، هیله پسرلی دا وویل چې نصیر احمد احمدي ولې دومره لوستلی شوی لیکوال دی. اصلي موضوعات او موضوعاتو پر وړاندې د ده دریځ مور ته څه وایي.

مینا نظري چې احمدي صاحب همکاره پاتې وه؛ د هغه په شخصیت او خاطر و غږېدله. دا چې څه ډول لومړی یې پېژندگلوې ورسره شوې وه، په خپل مسلک کې څه ډول وو، د څه ډول زړه څښتن وو او خپل د خوښي ناول یې کوم یو وو، دا یې له گډونوالو سره یې شریک کړه.

ورپسې نعیمه غني د خدای بښلي احمدي صیب د لیکنو اړوند چې ماشوم ادب په برخه یې کړې دي، معلومات ورکړل. په پای کې ځلا نور د احمدي صیب په اثارو کې په انسان دوستی او امنه عزیزې د احمدي صیب د اثارو په اغیز و غږېدله.

د دویم پنل په پای کې هم امنې فنا له مینا نظري، ملالی کلیوالي له نعیمی غني، معصومي عزیزې له مینا نظري څخه پوښتنې مطرح کړې او مقابل لوري هم پوښتنې ځواب کړې.

په وروستیو شېبو کې عابده سپورمی ته غونډه وسپارل شوه؛ او غونډه یې په یو ښه خبر پای ته ورسوله. هغې وویل دا چې د احمدي صیب وروستی لیکل شوی کتاب (پاچاخان ژوند لیک) چې د پاچا خان د ژوند کیسه کوي، د دې لپاره چې یاد کتاب په بازارونو کې نه پیدا کیري نو د بهیر لخوا په آنلاین بڼه خپور او د ادب مینوالو ته به وړاندې شي. همدارنگه به یاد کتاب په لنډه موده کې په صوتي بڼه د ښځو آنلاین ادبي بهیر لخوا په خواله رسنیو خپور شي او اغلی مینا نظري به یې وړاندې کوي.

د نصیر احمد احمدي خاطرې / مینا نظري

نصیر احمد احمدي په پښتو نثر او داستاني ادب کې پیاوړی او ځلانده نوم دی، د پښتو ژبې د معاصرې دورې دغه لویې هستی ولې په دومره لنډه موده کې د ادب د مینوالو په زړه کې ځای وموند او د کتابونو او ناولونو بازار یې ولې دومره تود و؟

ایا د نصیر احمد احمدي شخصیت او لیکوالي سره ورته و که بیل بیل یې موندلای شو؟

زه د نصیر احمد احمدي د شاگردې او همکارې په توگه غواړم دلته د ده د ژوند شخصیت او لیکوالی په اړه ځینې خبرې ولیکم چې ما یې په شخصیت کې لیدلې او یا مې د ده له خولې اورېدلې خبرې دي. په پیل کې د دې ځلانده ستوري په هغه رنایې خبرې کوم چې کله یې هم دا رنایې له چا په پور نه وه اخیستې بلکې د پښتو ادب دغه ځلانده ستوري په ډېر کم عمر کې داسې رنایې وپنځولې چې تل به بلېرې او روښنایې به خپروي. نه یې له چا تقلید و کړ او نه یې هم د نورو په پېښو کولو وخت ضایع کړ. د خپل ولس په منځ کې اوسېدلی هره تجربه او هره کرڼه یې د ولس او خپلو خلکو له پاره لیکلې ده.

د احمدي صاحب تر مړینې وروسته د ده د کورنۍ ډېره لویه اندېښنه او غوښتنه دا وه چې د احمدي صاحب اثار دې چاپ شي هغه شپه په امیري روغتون کې د احمدي صاحب یو شمېر دوستان خواخوږي فرهنگیان او همکاران راغلي و چې یو هم غضنفر صاحب و. ده د احمدي صاحب د ورور د غوښتنې په ځواب کې وویل، نه دا غوښتنه او اندېښنه به تاسې نه کوئ، احمدي صاحب خپل کار کړی دی هغه د خپلو اثارو او پنځونو له پاره دومره کار کړی چې مور به نه یو او نه به مو څوک پېژني خو د نصیر احمد احمدي نوم به ژوندی وي او نسلونه نسلونه به یې یاد ساتي. دا خبره به د هرې ورځې په تېرېدو سره ثابتېږي چې څومره په ولس او د ادب په مینواله محبوب شخصیت و. خو زه یې د همکارې او دوستې په صفت په یقین سره ویلای شم چې نصیر احمد احمدي د پښتو ژبې جادوگر او ځلانده ستوری دی.

د نصیر احمد احمدي د ناولونو د یوې لوستوالي په توګه مي احمدي صاحب د زرو ناول له لوستو وروسته وپېژندو د احمدي صاحب نوم مي څو څو ځله د کتاب له پوښتۍ ولوست او له ځان سره مي تکرار و زه هغه وخت محصله وم د دې ناول تر لوستو وروسته مي هڅه دا وه چې نور ناولونه يې پيدا کړم او ويې لولم د کتابتون ادرس به ډېرو ټولګيوالو راکوو خو د کتاب د اخیستو هومره پیسې راسره نه بودېدی یوه ورځ د قلم ټولني غونډې ته بلنه راغلي وه له نورو نجونو سره زه هم ملګري شوم د خدای بښلي شپون صاحب نمانځغونډه وه په لومړي ځل مي احمدي صاحب هلته وليدو څومره مي چې لېوالتيا وه دومره ښه راباندې ونه لګېده.

نصیر احمد احمدي یو مغرور انسان په نظر راغی زړه مي ونه غوښتل ورشم او له نږدې ورسره خبرې وکړم. زما زړه د لیکوال له شخصیت هسک شو، او دا مي له پخوا له ځان سره منلي وه چې هر لیکوال د خپلو پنځونو سره ورته والی نه لري د دوی او لیکوالی يې خوارا لوی و اټن تر منځ پروت وي. دا مي له څو نورو لیکوالو هم تجربه کړې وه، د نصیر احمد احمدي په څېره هم هغسې غرور ښکارېده خو بیا مي هم په زړه کې ویل هر څوک دې داسې هنر ولري کاشکې ما هم ورته یو څه زده کړي وی خو دا ناممکنه برېښېده.

څه وخت تېر شوی و په شپبه راديو کې مي ادبي خپرونه چلوله. له احمدي صاحب سره مي وخت و اخیست دفتر ته يې ورغلم، په ورین تندي يې مرکه راسره وکړه. تر دې وروسته زما تصویر د ده په اړه بېخي بدل شو. څه موده وروسته مي د احمدي صاحب په دفتر کې دنده و اخیسته احمدي صاحب زما د خپرونو ایډېټر و په یو دوه کلونو کې يې دومره څه را زده کړل چې کیدای شوی ما په یو عمر کې نه وی زده کړي.

د احمدي صاحب د شعبي ور به تل پرانیستی و هر همکار به د خپرونو مشورې ورسره کولې ما هېڅکله ونه لیدل چې د ده تندي به تریو شوی وي. احمدي صاحب ډېر اجتماعي نه و دا يې څو څو ځله خپله هم ویلي خو هر کله به چې کومې غونډې ته تلم نو باید مي له ده د تلو اجازه اخیستې وی. نه يې نه راته ویل خو دا خبره به يې راته کوله چې کار دې خلاص کړه بیا لاړه شه. هغه د ادب له هرې غونډې او هرې مسلې سره مینه درلوده. تر څو غونډو وروسته يې یوه ورځ په خندا راته وویل؛ مینا نظري خیر دی یوه ورځ ما هم غونډې ته درسره بوځه. د دې خبرې اورېدو يې حیرانه شوم خو ده به کله نا کله دغسې خبرې په شوخی هم راته کولې ما ورغبرګه کړه او هووو دا مغرور لیکوال چېرې دې غریبانه غونډو ته ورځي. ته خو د یوې غونډې راته ووايه بیا وګوره له دې خبرې څه وخت وروسته د شفیقه خپلواک دماشومانو د هغو چاپ شوو کتابونو مخکتنه وه چې د علومو اکاډمۍ په تالار کې جوړه شوي وه. احمدي صاحب ته مي وویل ويې خندل. خپله و عده مي په یاد ده سمه ده څو به.

تر دې وروسته به احمدي صاحب یو یونیمي غونډې ته تلو او په غونډه کې به يې له ډېرو ګډونوالو سره وخت په روغېر تېر شو. د ادب ډېری مینوال او د احمدي صاحب د ناولونو او لیکنو تریي به ترې را چارپېر شول. یو دوه غونډو ته په تلو مي له احمدي صاحب زده کړل چې دا وکړي او ولس په مینه پوه او د کار په ارزښت خبر دي. احمدي صاحب به د ګټو په شمار خلکو به شخصي پېژانده خو د ډېرو بیا د داستانونو او کیسو یار و هغه يې د داستان له خوړو پېژانده. احمدي صاحب داسې شخصیت و چې مور يې په پښتو ادب کې بدیل نشو موندلی. هغه مغروره څېره چې ما تصور کړې وه ډېره مهربانه او ډېر د سترو اخلاقو بېلګه مي ومونده. کله ناکله به مو زنگ ورته وهو د دفتر کارونو او په کیسو کې به مي ترې مرسته و غوښته خو ځواب به يې وځنډېده بیا به مي ورته ویل؛

- احمدي صاحب ناول خودې هم نه دی چاپ شوی بیا ولي دومره مغرور شوی يې. احمدي صاحب به خندل او رنگ به يې سور شو

- نه داسې خبره نه ده نصیر خوارکی نو چاته ورپه یاد دی.

د احمدي صاحب د ناولونو ژبه هر لوستوال ته مالومه ده او په دې باندې د ده د هر مینه وال سر خلاص دی، احمدي صاحب د کیسې ژبې ته ډېر پام کوو د جملو طبیعي جوړښت ته یې ارزښت ورکوو. ده به تل داسې ژبه خوښوله چې په ذهن کې ورسره تخیل وزېږي - ابی راباندې گرانه وه بصیر وویل:

پر ابی هم گرانه وې، د ژوند خوند همدا دی، په نورو گران و اوسه او نور درباندي گران که.

دا لنډې جملې د احمدي صاحب د ټال ناول یوه برخه ده. په دې کې د احمدي صاحب د هنر خوره ژبه لنډې او له احساس ډکې کلیمې لیدلای شو. زما د کیسو ژبه به یې هر وخت دومره خوږه ایډیټ کوله چې ماته به یې د خپل قلم او وچې ژبې توپیر په خپلو هنري جملو ثابت کړ. زما د کیسو له موضوع سره ډېره ستړه ستونزه وه خو ده به په خورا اسانۍ موضوع پیدا کوله او په ډېره عالی انداز یې تصویري کوله. احمدي صاحب هرې مشورې په پیل کې راته وویل چې هر وخت دې له کوچنۍ موضوع لیکل پیل کړل ته بریالی کېږي. ده به وویل چې هنر په سترو موضوعگانو کې نشته بلکې وړې ستونزې را واخله او د نوي زاويې ورته څیر شه. احمدي صاحب د کلي ژوند او کره وړه خوښول خو له تعلیم سره یې بې کچې مینه وه. احمدي صاحب د خپلو لورگانو تر څنګ خپلو ورېرو او نورو نږدې خپلوانو ته د درس او زده کړو زمینه برابروله هغوی یې له کلي راوستي او په کابل کې یې په خپل کوچني کور کې ځای ورکوو.

د خپلو داستانونو په شان له مینې او عاطفې ډک و ډېره مطالعه یې نه خوښوله کتابونه یې نه لوستل خو کله هم چې نوی کتاب چاپ شوی دی تر بل هر چا لومړی خبرېدو او بیا یې له مور سره هم شریکوو هسې به په خوله وویل چې له کتاب لوستو سره مې زړه تنګېږي خو دا خبره ما هېڅکله هم ورسره ونه منله. خو له فلمونو سره یې بیا علاقه زیاته وه. ده به وویل چې په داستانونو کې څنګه تلوسه ساتلای شو ده به د یوه فلم کیسه تل راته تکراروله چې څنګه یې دغه فلم تر وروستۍ شپې کتلی.

احمدي صاحب خپل مسلک کې دومره مخلص و چې هره تجربه یې له مینوالو او همکارانو سره شریکوله. ده په لیکوالۍ کې د زار خبره نه درلوده ده به هره تجربه چې د کیسې په جوړښت او هنریت کې گټوره تمامېده له نورو سره شریکوله.

د احمدي صاحب د اثارو په پوښتو تل انځورونه لیدل شوي دا انځورونه د ده خپل هنر دی چې په پوښتۍ یې هم خپل تخیل انځور کړی دی. د احمدي صاحب یوه خبره مې تل په یاد راځي، شعبي ته یې ورغلم د زرو ناول مې را پورته کړ ورته ومې وویل احمدي صاحب د دې ناول انځور دې ډېر فلسفي نه دی ایستلی. ده د کمپیوټر له څنګه سر را ښکاره کړ و یې خندل څنګه.

- ډېر عجیب دی د وچې ونې ښاخونه او د زرو ارمانجنې سترګې ...

- بس بس دومره هم ښه نه ده لکه ته یې چې راته تشریح کوي

ومي خندل؛ نه احمدي صاحب جدي وایم ډېر ښایسته تصویر دی

احمدی صاحب ته به مې چې کله هم احمدي صاحب وویل ده به په خندا راته وویل اورم نظري صاحب په دې ورځ یې هم راته وویل

- مننه نظري صاحب خو دې کې یو راز دی چې تاته به یې ووايم

حیرانه شوم څه به وي را غبرګه یې کړه

د دې انځور شونډې رانه خرابې شوې بیا مې دا د ونې په ښاخونو پټه کړه او دا شی ورنه جوړ شول.

احمدي صاحب په هره تېروتنه کې هم یو هنر زېږوو او له خوند او رنگ به یې ډک کړی و. احمدي صاحب د ټولني له هرې ناخوالې سره د یوه لیکوال له زاويې برخورد کوو. ده به له ستونزې شکایت نه کوو بلکې په حل یې فکر کوو. نه یوازې دا چې په دې یې فکر کوو چې څنګه حلوي بلکې پر دې به یې هم فکر کوو چې ټولني ته څنګه فکر ورکړي او څنګه یې بنسټیزه حل راوباسي.

د نصیر احمد احمدي په لیکنو کې ډېر کله د ښځو ژوند او نادودو ته پام کړی احمدي صاحب د گاونډي لور ته خپلواکي او تعلیم نه غوښته هغه د خپل کور نه پیل کړی و هغه د گاونډي د لور داسې صفت نه کوو چې گواکي لور یې زړه وړه ده په بایسکل ځي او له دوکانه سودا را

اخلي بلکې ده د خپلې لور ارزو کيسې راته کولې چې څومره هوښياره او زړوره ده، کومه کيسه چې نصير احمد احمدی رڼا ناول کې کوي هغه په رښتوني ژوند کې مور هر هره يوه تجربه کړې. له بهره راغلي ډاکټري ته سر ټيټوو او هغه ستايو خو د خپلې خور لور لپاره مو دروازو ته ځنځيرونه اچولې دي.

احمدی صاحب گڼې اقتصادي ستونزې هم درلودې خو ده به دا ستونزې د خپل هنر او مسلک سره نه گډولې، بلکې په ډېر اخلاص يې لکيوالی ته ادامه ورکوله. ټال ناول چاپ ته چمتو کړی و ډېرو دوستانو ترې هيله کړې وه چې دا ناول د دوی مطبوعي ته د چاپ له پاره ورکړي خو احمدی صاحب پکې زړه نا زړه و زنگ يې راته وکړ چې يو ځل ورشم کله چې ورغلم ويل چې دا ناول ولوله او بيا راته ووايه چې څنگه دی. ناول مې ولوست ډېر خوندي و. ترې ومې پوښتل کله يې چاپ ته ورکوي. تکیه يې وکړه؛

- نه پوهېدم چاته يې ورکړم ډېری دوستان او ملگري شته چې په لوړ قيمت يې راته چاپوي او زه پيسو ته ضرورت هم لرم خو بيا هم دا کار نشم کولای.

- دې کې د حيراني خبره څه ده خو ښه خبره ده هغه ته يې ورکړه چې ډېرې پيسې درکوي ده سر و خوځو زياته يې کړه؛

- نه کېږي هغه وخت چې ما ليکنې نوې چاپېدې ډېرو راته ځواب راکړی و نه يې چاپولې يوازې مومند خپرندويه ټولنه وه چې هو يې راته وويل او زما لومړني اثار يې راته چاپ کړل. اوس يې هم هغوی ته ورکوم ځکه چې دوی په سخته ورځ راباندې باور کړی .

احمدی صاحب احسان منونکی او د لوی زړه څښتن و. د همکارانو سره خوارا صميمي او ملگري انسان و. تل يې هر يو په خپل انداز هڅولی. د هر همکار پوښتنو ته يې په مينه ځواب ويلی يادېږي مې چې ترې ومې پوښتل ته د ناول ليکلو مخکې کوم شيان ليکي وي ويل ځکه يې ليکم خو بيا يې وځنډل ډېر څه سملاسي ليکم کله يې هم چې مخکې تر مخکې وليکم بيا راته بي خونده ښکاره شي. احمدی صاحب د خپلو ليکنو له پاره مخکې له مخکې هغه څه نه برابرول لکه د ناول په اوصولو کې چې يې مور لولو. د تيوری له مخې دی هغسې ليکوال نه و چې ټول خام مواد يې مخې ته ايښی وي او بيا يې په ترتيب ورباندې کار کړی وي. ده به تل دا خبره کوه چې يوازې موضوع په پيل کې مهمه ده چې بايد پرې فکر وشي وروسته بيا نورې برخې خپله ليکل کېږي. ده به تل خپل داستانونه په يوايتوب کې ليکل کم يې په مجلسونو او غونډو کې گډون کوو ډېر وخت يې خپلو ليکنو او د دفتر کارونو ته ورکوه. له احمدی صاحب سره مو څو ځله تصميم ونيوو چې د ژورناليزم په برخه کې درس ووايي خو اقتصادي ستونزو او د وخت د کمۍ له امله يې دا ارمان پوره نشو او تل به يې ويل چې د انگليسي ژبې کورسونه به لولم خو د څوارنيمرگ احمدی صاحب دغه هيله هم نيمگړې پاتې شوه.

يادونه: دا ليکنه هغې غونډې ته ليکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهير د احمدی صاحب په ياد جوړه کړې وه. ياده غونډه به د ادبي بهير د خواله رسنيو له پانو په ویديو يې ښه خپريږي.

Afghan Women Literary Online Association
د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

”د احمدي صاحب د لیکلو ژبه دومره انځوریزه وه هر کله چې ما د ده کتابونه لوستل هرې جملې سره به ماته انځور جوړېده او ما به داسې فکر کوو لکه هر څه چې وینم او ورسره گرځم، کله چې به د خطر یا ویرې جملې وې له کرکټرونو سره به زه هم ساه نیولې شوم. بله خبره د احمدي صاحب په کتابونو دا وه چې ژبه یې دومره عادي او سیمه اییزه وه چې ما به فکر کاوه دی راته مخامخ ناست دی او کیسې کوي. کیسې یې دومره په زړه پورې وې چې ما به نه غوښتل کتاب یې بند کړم پرته له دې چې به مې لوستل.“

لیکواله: فاطمه اعظم

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

د نصیر احمد احمدي د ناولونو ښځینه کرکټرونه | شفیه خپلواک

په ادبیاتو کې د ښځو د ستاینو کمی نشته. ځینې خو غزل هم همداسې تعریفوي چې د ښځو صفت یې بولي. د هوسۍ سترګې، د وینتنه هومره نرۍ ملا، د سپوږمۍ غونډې سپین مخ، د پرځي غونډې خوله، د مار غونډې زلفې او ډېر نور تشبیهات ممکن د ورځې څو ځلې واورو. د لویو شاعرانو له دیوانونو نیولې بیا د سندر غاړو تر سندرو. خو ډېر کم د دې تورو سترګو تر شا درد، په نرۍ ملا بار غمونه، او د مار غونډې زلفو لاندې عقل او ځیرکتیا ویني. څو کاله وړاندې مې خوشحال خان بابا له معمول ډېر ولوست. د ډېرو نورو شاعرانو برعکس مې د ده په شاعري کې د معشوقې د عقل، ښو خبرو، هوښیاری، هوډ، جرات، زړورتیا او ډېرو نورو خصوصیتونو ستاینه ولیدله. ځینې ځایونه خو ده بیخي له ظاهري ښایست نه د ښځې باطني ښکلا ستایلي وه.

په خصلت، هنر، سیرت دانش باقی وي
قد، قامت، صورت، فاني دي سپین و تور

ملاحظت ده، نزاکت ده، لطافت ده
د خوشحال دلبره سر تر پا ښایست

هغه وخت دې شاعري ته دومره خوشحاله وم چې یوه مقاله مې پرې ولیکله او فکر مې کاوه کوم لوی کشف مې کړی. زه ملامته نه وم، که نیم عمر دې یوازې د ښځو د سترګو، ښو، وینتنو، غاړې او تگ ستاینې اوریدلې وي، بیا دومره وړې خبرې هم لویې چاته ښکاري. وروسته

می چې د خوشحال بابا نور شعرونه ولوستل ځینو ځایونو کې ښځې بیخي د فتنو زېږنده بولي. خو حداقل خوشحال خان له هم هغو نادرو شاعرانو دی چې د خپلې مینې له عقل او مرستې نه منکر نه دی.

اوس می بیا موندنه په کور کښې
چې همپش یې وم په مرسته

یو وخت کوم شاعر د نجلی له دید نه شعر لیکلی و. د ده په شعر کې د نجلی ورور نه و، او دې ته ځان دومره کمزوری ښکارېده لکه بهی سرپناه کور. پر فیسبوک کې ورته ولیکل چې ښایي موخه یې دا وي چې له ښځو سره خواخوږي وښيي خو د دې پر ځای مو بیخي کمزورې گڼلې. که د یوې نجلی ورور نه وي هم پیاوړې ده. ضرور نه ده حتما دې د پلار، ورور، زوی او یا میره په شتون کې ځان خوندي او تکره احساس کړي. زموږ ټولني ته ډېر اوږد مزل پاتې دی چې ښځه سیاله وگڼي، انسان ورته ښکاره شي او د هر هغه څه فرصت ورکړي چې نور یې لري. خو حداقل زما فکر دا دی چې زموږ د ټولني روښانه فکره او د قلم څښتن قشر کولی شي د دې سفر د لارې په اسانولو کې کومک وکړي. زما په نظر ارواښاد نصیر احمد احمدي دا مرسته تر خپل ممکن وسه کړې ده. د ده د ډېرو کیسو او ناولونو موضوعات د افغان ښځو د ژوند پر ناخوالو او ستونزو راڅرخي. ما په دې مقاله کې د ارواښاد احمدي د پنځو ناولونو «زرو، ریا، د غني ځاله، خونکار، بربوکی» ښځینه کرکټرونو ته کتنه کړې ده. په دې ناولونو کې د دوه کتابونو نومونه «ریا او زرو» د ښځینه کرکټرونو دي، د غني د ځالي راویي «طاهره» ښځه ده، د بربوکی مرکزي کرکټره «ماریا» ښځه ده او د خونکار ناول کرکټره «غوتی» په دې ارزې چې څوک ورته تم شي.

احمدي صاحب د ټولني لیکوال و. هیلې پسرلی په خپله لیکنه کې د «ولس لیکوال» بللی. دی ښایي تر بل هر پښتون لیکوال نه ډېر لوستل شوی وي. یوازې لوستل نه بلکې ډېرو یې کیسې له راډیو اوریدلې. څو کاله وړاندې زه کلي ته تللي وم. څو نجوني می څنگ ته غلي راغلي راته یې وویل: «ته د (ریا) ولا نصیر احمد پیژني؟» دوی دې ته لیاواله وي چې نصیر احمدي به څرنگ ښکاري؟ چېرې اوسې؟ ایا ریا د رښتیا وه؟ یو وخت یې اغزن سیم له راډیو خپرېده، یوې خپلوانې مو راډیو چالانه وه. کوټې ته ورننوتلم، سترگې یې تکی سرې وې. چې ومې وپوښتله ناول ته یې ژړل. خدایزده تصادف و که دا چې احمدي د بی غرو غږ و چې ما تل د ده په اړه له ښځو ډېر اوریدلې. هغه که لوستي افغانستان کې ښځې دي، که په بهر کې افغانانې او که کلیوالي نجوني چې الف هم نه شي لیکلی.

د نصیر احمد احمدي په ناولونو کې ښځینه کرکټرې د خپلې «ایجنسي» څښتنې دي. دا په دې معنی چې دوی د پریکړې کولو توان لري او دې ته چمتو دي چې له عواقبو سره یې مخ شي. هغه که د ریا او زرو غوندې د مینې لیونې دي، که د طاهرې غوندې له قمارباز او بېباکه میره ځان خلاصوي، او که د ماریا غوندې د خپل مسلک لپاره هر خطر مني. دا هغه څه دي چې د پښتو ژبې په ډېرو داستانونو کې کم رنگه یا په نشت حساب دي. عموماً ښځه مظلومه ده، بی زړه ده، باید یو څوک یې د خوندیتوب غم وخورې، یا د هندي فلمونو غوندې یو هېرو راڅرگند شي چې دا وژغوري. د احمدي صاحب په ناولونو کې ښځه تل کوښښ کوي په خپلو پښو ودرېږي. مثلاً که د «غني ځالي» ته تم شو، د دې ناول راویي طاهره ده. دا کونډه شي، میره یې برق ونیسي او دا کومک ونکړي چې وې ژغوري. یو لور او زوی ورپاتې شي. له خپل لیوره نیولې بیا د کوڅې هر نارینه یې تیاره گوله بولي. طاهره همت ونه بايلي، خپل اولاد ته په حلال رزق پسې پښې تباکې کړي. په اوږه او تېز لمر کې ناسته وي د خلکو بوتونه رنگوي. طاهره د ښځې د معمول انځور غوندې نه ده، دا نه یوازې چې غلي کېږي نه بلکې که اړتیا شي فزیکي وار کوي. حتا که کوم سړی بې نزاکتې ورسره وکړي دا یې په وهلو پېښمانه کړي. کله، کله پوچې ښکځلي کوي، خو هېڅکله خیرات او مفتې مری ته نه کیني. طاهره تل په چادري کې نغښتي وي، خو هوډ او عقل یې دومره پوخ وي چې ډېر تېز خلک په گوندو کړي. نړیوال زموږ د ښځو انځور تل په چادري کې وړاندې کوي، گوندې مظلومه ده. د خپل ژوند او خپلې پریکړې اختیار نه لري، خو د دې چادریو تر شا ډېرې طاهرې شته چې مخونه به یې پټ وي خو د ژوند له ساره باد سره تل په جگړه کې دي او تر ډېرو پیاوړې دي.

احمدي صاحب په همدې ناولونو کې کوښښ کړی چې د افغانې ښځې یو واقعي انځور ترسیم کړي. زه دا منم چې زموږ ښځې تل خپل برخلیک نشي بدلولی، ډېر وخت د ناسمو دودونو او د نرواکي د بلا قرباني دي، خو دا به هم ظلم وي که دوی بیخي بې لاسه بې پښو او بې تفکره وبلل شي.

د پښتنوالي درنه پټه

زما په خوله دې لاس نیوه گونگه دې کرمه

کله، کله به غلي کېږي. خو کله، کله له خپله سره هم تېرېږي او په جار ناره کوي چې:

که څوک مې ښه بولي که بده

راتول به نکړم د سالو د سره پلونه

د احمدي صاحب د دې ناولونو کرکټري کله، کله د لومړۍ لنډې غونډې د گيلې ناره کوي، او کله، کله د دوهمې لنډې غونډې په چا پي باک هم نه وي. مثلاً د بورېکۍ په ناول کې د ماریا کرکټر. دا نجلۍ په خټه افغانه وي خو بهر کې لويه شوې وي. بيا د هغوی د استخباراتو له لوري افغانستان ته د يوه ماموریت لپاره راغلي وي. دا بايد کوم جنگيالی ومومي نو ځان په يو جنگ کې دښمن ته تسليموي چې همدې کس ته ورسېږي. بالاخره له يوې کوچۍ کورنۍ سره ميشپېږي، چې يو زلمی زوی، زړه مور، پېغله خور او کونډه وربندار لري. په ماریا باندې کوچی زلمی مینېږي، زړه يې د دې له غږ سره درېږي خو په پای کې خبرېږي چې ماریا جاسوسه ده. د دې زلمي خور وړانگه په ځلونه د خپل قهرجن ورور مخکې درېږي، د ځان او نورو دفاع کوي. افغانو ښځو هر وخت هر څه په ځان نه دي منلي، بې غږ نه دي، د دوی غږ تل جوت دی، خو يوازې دومره لور نه دی چې د کېږدۍ له څنډو يا د لوړو کلاو له دنگو ديوالونو د باندې راووخې. ماریا د ټولو هغو تعريفونو برعکس کرکټر دی چې زموږ ټولنه يې ښځو ته لري. دا پوځ کې کار کوي، د دښمن په کور کې بندي کېږي او بالاخره په زړه پاک هلک ته دروغ وايي او په دې اړه هېڅ خجالت نه وي. ماریا خپلواکه، محترکه، په ځان باندې، زړوره، ظالمه، سخت دريځي او د خپل برخليک ټاکونکي کرکټر ده. حتا ماریا د کيسې «انتاگونيست» يا منفي کرکټر ده. خلاصه دا چې احمدي صاحب ماریا دا ډول انځور کړي ښايي که ده د کوم نارينه جاسوس په اړه ليکل هم کول همداسې به و.

د خونکار په ناول کې د غوتۍ کرکټر کټ مټ لکه زموږ د کلي کومه پېغله. د تره خيال ساتي، د ماما خیره مني، واده ته غاړه ږدي. خو چې کله د حق خیره راشي نه غلي کېږي حتا که مرگ په خپلو سترگو ويني هم. چې ميره يې د وژلو نيت کوي دا ورسره سمې ډغري وهي، او له دې هم نه ډارېږي چې قتل به وکړي. زموږ د وطن ډېرې ښځې همداسې دي، ممکن غلي شي او د نورو خيال وساتي خو که کله د عدالت خبره کيدله بيا به يې تر هر چا غږ لوړ وي. بيا به زړورې هر خطر ته ولاړې وي.

ميينه يم منکره نه يم

که شينکی خال مې د چرو په څوکو ځينه

ميينه يم منکره نه يم

که جلاډان مې سر له تورو سره وړينه

مور که له يو چا کرکه کوو، په وياړ وايو چې پلانکی يا پلانکی مې بده ايسي. خو که خبره مينې ته شي بخصوص رومانتيکي مينې ته بيا نو کفر ده. په کومو ټولنو کې چې مينه عار او شرم وي، هغلته نه جگړه درېږي نه بدبختي ورکېږي. په مينه بايد ژوند ښايسته وي خو زموږ د ټولني ژوند پرې عذاب دی بخصوص د ښځو. که ښځه د مينې نوم واخلې يا د خپلې خوښې يادونه وکړي بيا بدنامه ده. بد اخلاقه ده. کنهگار ده، تر دې چې مرگ يې روا دی. دا يوازې زموږ د نکلونو کيسې نه دي، واقعي ټولنيز ژوند مو همداسې دی. ما د دې مقالې لپاره چې د ليکوال دوه ناولونه زرو او رڼا ولوستل زموږ د ټولني د همدې ترخي تجربې واقعي تصويرونه مې سترگو ته دريدل. دوه پېغلي چې خپله مينه ورته تر هر څه سپېڅلي ښکاري، ټول څنډونه، پېغورونه او ستونزې ويني خو بيا يې هم د زړونه چينه يې د مينې په رڼو اوبو مست خوټېږي. ښايي څوک ووايي چې رڼا ډېره مظلومه او بېچاره وه، خو ماته د دې په کرکټر کې دې يوې غښتلې ښځې تصوير و. سره له دومره خبرو، بيا هم د خپل مين «جمال» يو عکس د مرگ تر شېبې زړه ته نږدې ساتي. تر پايه وفاداره وي او د جمال د يوې خورې خبرې په هيله ساه اخلي. رڼا له مظلوميت نه د جمال په تمه نه وه، له مينې وه. دا يې انتخاب و او دا لوی زړه غواړي چې د لاسته راوړلو تمه نه لري خو وفاداري او مينه دې نه لرزېږي. دا قوت او ځواک په ښځو کې ډېر دی. د رڼا لور پانه سره له دې چې ماشومه نجلۍ ده خو د يو پوځ انسان غونډې يې د ژوند مسووليتونه منلي. نه سوال کوي نه زاري، بلکې خپله مزدوري کوي. يوه گوله ډوډۍ د مور او ځان لپاره د لاس په ټياکو مومي. تر دې بل غيرت شته؟

د زرو په ناول کې نجلۍ لومړی هلک ته زنگ وهي. د مينې اظهار کوي، له کلي د تېنېدو خبره کوي. حتا گواښي يې. دا ډېرو د معمول فکر برعکس خبره ده چې باور لري لومړی اظهار بايد په مينه کې نارينه وکړي:

زه درباندي گرانه يم؟

هو!

زرو يوه شېبه غلي وه، ما يې يواځې د ژړا غږ اورېده، وروسته يې په غږيو کې وويل:

ماخستن راشه او ما له دې ځايه بوځه.

ځای پر ځای کېناستم. زرو وويل:

ووبرېدي؟

غلی وم. ويې ويل:

پوهېدم چې دومره زړه نه لري. بس نو، سهار به مي د جنازي خبر واورې. چېغه مي کړه:

دومره بې عقلي مه کوه.

په غږيو کې يې وويل: سهار سپېده چاود، پر بام د مورگانو له دوا سره درته ولاړه يم، د غزني په اولياوو لو(قسم) در ته کوم، که مي ددښتي لخوا د بجلی (لاسي بتی) رڼا ونه لیده، مړه مي بوله. تليفون قطع شو.

زرو د خلکو ستوغې خپرې اوږي خو له خپلې پرېکړې نه پېښمانه کېږي. يوې ښځې ته ښايي د هغې له پاکې لمنې بل هېڅ هم مهم نه وي، خو کله کله مينه دومره پرې غالبه شي چې که د ټولو سترگې ور اوږي هم دا به ونه لرزېږي. لکه دا لنډۍ چې:

خلک دې وايي چې څه وايي

زه مي له خپله ياره نه توبه کومه

د احمدي صاحب د نورو ناولونو کرکټري که ښځې نه دي هم ده د ښځو ستونزي يادې کړي. «د غني ځاله» په ناول کې په بيا، بيا د نجونو په تعليم او کار تاکيد کوي. لوستونکو ته ښيي چې د يوې ښځې زده کړې او کار هغې، کورنۍ او اولادونو ته يې به عزت ژوند ورکولی شي. ده د «جو جو» ناول کې په ځلونو د ښځو پر وړاندې بې عدالتيو ته اشاره کړې. همدې ناول کې يو ځای ليکي:

«په ټوله ولسوالۍ کې يوازې يو مکتب دی، هغه هم د هلکانو له پاره، نو خوارکۍ نجونې څه ملامتي دي، هره ورځ کوټې جارو کوي، په کوم کاغذ پسي به گرځي چې د کار دی که بېکاره. که همدې نجونو مکتب ويلی وای، نو په سيمه کې به مو ډاکټره درلودی، د لال مامد ښځه به يې ولي نيمه شپه په خامو لارو تر ښاره ورله.»

د خوږې شېرزاد يو بيت دی:

غږی مي جگه وه نيولې چا مي ورور ستايه

او ورور مي سترگې ټيټولې زما نوم ياد شو

زموږ ټولنه کې د ښځې نوم شرم دی. نوم هويت دی، بغير له نوم هېڅ شی نشته. خو زموږ ښځې هېڅکله په خپل نوم نه يادېږي. همدا ستونزه احمدي صاحب د «جو جو» په ناول کې ډېره واقعي تصوير کړې. د مرکزي کرکټر تواب مور ته يې تل خسرو د «بلا» په نوم غږ کوي. د تواب يو تره خپلې ښځې ته د «عاجزي» په نوم غږ کوي. له کوم افغان مو تر اوسه اورېدلي چې ووايي «گلالي، شريفه، فاطمه، رحمته» مي ډاکټر ته راوستلي، خو ټول به وايي «واړه» مي راوستلي. د دې ناول يوه برخه کې ليکي:

«يوه ټکي ته مي پام شو، وړې نجونې نومونه لري، زرمينه، طاهره، ملالی... خو چې غټه شوه او واده يې وکړ، بيا يې نوم بدلېږي. تورسري، سياسره، کډه، عاجزه، د حيواناتو مور، بلا ... دا ولي؟»

زموږ په ورځني ژوند، غم او ښادۍ هر وخت کې دود همدا دی چې اول به نارینه مری خوري بیا به ښځې ډوډۍ خوري. ښځو به که پخه شوه غوښه به سړیو خورله، اوبه به یې بیخ کې ښځو ته پاتې شوې. ښځه برخه تل د زوی وي. همدا ناوره دود احمدي صاحب د جوجو ناول کې یو ځای داسې تصویر کړی:

«یوه پوښتنه؟»

_ وایه.

_ نجونو او ښځو ساده چای خور، خو نارینه وو او هلکانو ته د شیدو له چایو ډکه چایجوشه ور وړل شوه، ولې؟

تواب وویل:

_ نیکه مې وایي چې هغوی نجونې دي، بلا یې نه وهي.

جوجو وخنډل:

_ کوب، کوب، کوب... هغوی گېډې نه لري!»

د زرو ناول د شنه توتي په مات وزر پیلېږي. زرو مړه وي، کامران (مبین یې) یوازې پاتې وي. لیکوال راته وایي چې بغیر له ښځې نارینه لکه یو وزری مرغی. لکه همدا تپي توتي، نه به الوت کولی شي نه ژوند. ښځه او نر لکه دوه وزرې که وي مارغه به الوخي کله نو نورو ته به محتاج وي. کورنۍ، ټولني او هیوادونه هغه وخت الوخي چې دواړه وزرې روغي وي. بیا به له ښکاریانو هم ځان ساتلی شي او د چا محتاج به هم نه وي، کله نو یا به یې ژوند د سوال وي او یا به هم نه پايي.

د جولای ۲۰۲۳مه،

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدي صاحب په یاد جوړه کړې وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پانو په ویديويي بڼه خپره شوې ده.

د نصیر احمد احمدي د ناولونو کرکټر کبڼه / لپمه ودان

زه د نصیر احمد احمدي په ناولونو کې د کرکټرونو په ځانگړتیاوو خبرې کوم، په دې مقاله کې به دې ته گورم چې د ده د ناولونو او لنډو کیسو د کرکټرونو توپیر په څه کې دی او کرکټرونه یې څنگه راپېژندلي. د دې سوال د ځواب هڅه هم کوم چې دوی د کرکټرونو ظواهر و ته پام کړی، که رواني اړخ ته.

د دې مقاله په لومړي سر کې د ارواښاد نصیر احمد احمدي د ناولونو د کرکټرونو په ځانگړنو خبرې شوي دي. احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو د درې گونو اړخونو (ظاهري، باطني او ټولنيز) بیان ته ډېر پام کړی دی. کله چې د احمدي صاحب ناولونه لولو، داسې فکر کوو لکه په خپلو سترگو یې چې وینو. احمدي صاحب د کرکټرونو رواني اړخ ته هم پام کړی، د کرکټرونو باطني اړخ یې له رفتار څخه څرگند شوی. د دې تر څنگ ټولنيز اړخ ته یې هم پام کړی دی. د ارواښاد احمدي د ناولونو د کرکټرونو بله ځانگړنه دا ده، چې بېلې څېرې لري او عادتونه یې سره ورته نه دي. دا د دې لامل کېږي، چې لوستونکي په ناول کې له بېلابېلو څېرو سره مخامخ. یوه بله ځانگړنه یې دا هم ده، چې د احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو ځوی پرته له دلیله نه دی بدل شوی. داسې نه ده چې په یوه عادي نصیحت یو کس بیخي بدل شوی وي. په ځینو داستانونو نیوکه کېږي چې کرکټرونه یې یا تک تور وي یا تک سپین، د احمدي صاحب د ناولونو کرکټرونه د دې پر خلاف تک تور یا تک سپین نه دي. داسې نه ده چې ښه کرکټر دې ټول ښه خوښه ولري او بد دې هېڅ ښېگڼه ونه لري. داسې هم نه ده چې د کیسې اتل یا اصلي کرکټر دې تل ښکلی او ضد یې تل بدرنگ وي. د احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو بله ځانگړنه دا ده چې ځینې کرکټرونه یې منفعل دي. د دې بحث بله موضوع د احمدي صاحب د لنډو کیسو او ناولونو د کرکټرونو توپیر ده.

په لومړي سر کې د احمدي صاحب د داستانونو د کرکټرونو ځانگړنو ته راځو:

د احمدي صاحب د داستاني اثارو کرکټرونه داسې نه دي لکه د خیال زېږنده؛ بلکې داسې دي لکه ریښتیني انسانان، له همدې امله لوستونکي د هغې په هره بریا خوښ او په هره سختۍ یې اویښکې تویوي. نوموړي په داستاني اثارو کې د کرکټر د درې گونو اړخونو څرگندونې ته پام کړی دی.

احمدي د ناول د دود پر خلاف د یوه کرکټر فزیکي او رواني ځانگړني درته بیانوي نه، بلکې د بل کرکټر له نظره ورته گوري، د راوي له زاويې یې څېره او عمل درته انځوروي او تا ته پته لگي، چې کرکټر د څرنگه شخصیت خاوند دی. (شکلی، ۱۳۹۶: ۳۶۸)

په دې برخه کې به د احمدي صاحب په داستاني اثارو کې د کرکټر درې گوني اړخونه بېل بېل وڅېړو:

ظاهري اړخ

احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو د ظاهر بیان ته ځانگړی پام کړی دی. ده لوستونکي ته کرکټرونه معرفي کړي نه دي؛ بلکې ښودلي یې دي. د کرکټرونو د ظاهر د بیان لپاره یې ځانگړې جملې نه دي لیکلي؛ بلکې ډېری یې د کرکټرونو د حرکاتو په ترڅ کې راښودلي دي. کله چې مور د ده ناولونه لولو؛ د کرکټر څېره مو سترگو ته درېږي، دا د دې لامل کېږي چې کرکټرونه او کیسه یا ناول مو تر ډېره په ذهن کې پاتې شي.

په بربوکی ناول کې لولو:

(د بودی سپین وېښته له ټیکري راوتلي وو، نرور یې هم خبرنه او ډنگره وه، خو نجلۍ په غوښه پټه ښکارېدله، په غم رنګه زنه یې درې شنه خالونه وهل شوي وو، توري ډېلي وروځي یې لرلي او تر خړې پاسنی شونډې یې واړه، نري تور رنګه وېښته راتاو وو.) (احمدي، ۱۳۸۸: ۶)

په دې برخه کې په یوه جمله کې د بربوکی ناول د درې کرکټرونو ظاهري اړخ تر یو حده څرگند شوی. دلته هېڅ یادونه نه ده شوې چې ګواکي دا کرکټرونه کوچیان دي، خو د شنو خالونو یادونه د یوې کوچي انځور زموږ سترگو ته دروي.

ارواښاد احمدي نه یوازې دا چې د اصلي کرکټر د ظاهري اړخ بیان ته پام کړی؛ بلکې د فرعي کرکټرونو څېرې یې هم لوستونکو ته روښانه کړې دي، د بېلګې په توګه:

(د یوې اووه-اته کلنې نجلۍ په اوږده مخ کې تر غټو خړو سترگو، تور او اوږده بانه تاو وو. ده دا ډول سترګې پخوا لیدلي وې او په دې خړو سترگو کې یې بی شمېره یادونه پراته وو. په بېره یې د نجلۍ نوره څېره تر سترگو تېره کړه، خو دا ډول وچ، ژېړ او ټاپي، ټاپي مخ یې د لومړي ځل لپاره لیده. نجلۍ لمر سوځولی، تور او سپېره مخ درلود او په نړۍ غاړه پورې یې یوه درې کونجه تاویذ تال خور. د دې گرین شکېدلی و او جامې یې سواکرو ته ورته وې.) (احمدي، ۱۳۸۷: ۱۲)

دا په رڼا ناول کې د پانې په نامه فرعي کرکټر دی. یوازې همدې پاراګراف زموږ په ذهن کې د یوې ماشومي انځور ترسیم کړ، که د ناول په بله برخه کې یوازې د دې کومه نښه یاده شي، مطلب که نوم یې وانه خيستل شي؛ نو بیا هم لوستونکي پوهېږي چې پانه ده، لکه:

(کله چې جمال ښي لور ته سلام وګرځاوه، بدن یې څیر شو، ده ته مخامخ د څو مېږو او اوزو په مینځ کې یوه خیرنه نجلۍ ولاړه وه، د هغې تر غټو خړو سترگو تور اوږده بانه راتاو وو او گرین (ګریوان) یې شکېدلی ښکارېده.) (احمدي، ۱۳۸۷: ۳۷)

په دې برخه کې د کرکټر د نوم یادونه نه ده شوې؛ خو بیا هم لوستونکي پوهېږي چې پانه ده.

باطني اړخ

د احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو فطرت، خوی او خلاق هم د ناول په جریان کې د کرکټرونو له کرنو څخه راته روښانه شوي دي. د احمدي صاحب د داستاني اثارو د کرکټرونو باطني اړخ هم معرفي شوی نه دی؛ بلکې ښودل شوی. نه یې دي ویلي چې پلانی مهربان سړی دی؛ بلکې په کیسه یا ناول کې یې راته ښودلې چې مهربان دی یا نه دی. په خونکار ناول کې حمید نومی کرکټر حریص انسان دی، د ځمکې او جایداد لپاره د درې کسانو وینه تویوي. دا هر څه په ناول کې لوستونکي ته ویل شوي نه دي، لیکوال نه راته وایي چې حمید حریص یا خونکار دی؛ بلکې د ناول په جریان کې لوستونکي ته ښودل شوي دي.

په ربا ناول کې اصلي کرکټر (رنا) له ماشومتوبه مننونکې نجلۍ ده. په ژوند کې له ډېرو ستونزو سره مخ کېږي. که څه هم په دې تورو په پورې کېږي؛ خو بیا هم گېله نه کوي. خپلې مینې ته وفاداره پاتې کېږي، ان له خپل خاوند (چرسی خيرو) سره هم بې وفايي نه کوي. کومې پیسې چې د گروپونو له گډلو تر لاسه کوي، خپل خاوند ته یې ورکوي؛ نو دا هر څه د ربا زغم راته څرگندوي او مور پوهېږو چې هغه پاکه او وفاداره مېرمن ده.

ټولنيز اړخ

د احمدي صاحب د ناولو او کیسو د کرکټرونو ټولنيز اړخ هم روښانه دی. دا چې دوی په ټولنه کې کوم موقف لري، روښانه شوي ده. که کرکټر ښونکی دی، بزگر دی، نجار دی او که په ټولنه کې هر بل موقف لري لوستونکي ته ورپېژندل شوی دی.

نویست

د احمدي صاحب د ناولونو د کرکټرونو یوه ځانگړنه دا هم ده، چې له یو بل څخه بېل دي. بېلې څېرې لري او عادتونه یې سره ورته نه دي. دا کار په کرکټرونو کې نویست راولي او لوستونکي په ناول کې له بېلابېلو څېرو سره مخ کېږي، لکه په خونکار ناول کې د جانکو څېره:

(په خري پسي يوه خيرن ځوان گامونه اخيستل... دی هډور سړی و، مړه زيره يې درلوده، سترگي يې غټې وې، پر تندي يې د کالداني لوی داغ ښکارېده.) (احمدي، ۱۳۸۹: ۱۰)

په ټول ناول کې بل داسې کرکټر نه وینو چې جانکو ته ورته څېره ولري، ان ښايي دا څېره د ارواښاد په نورو ناولونو کې هم پيدا نه کړو.

احمدي صاحب د کرکټرونو له کلیشه شوو ځانگړنو هم ځان ساتلی، د ملک دا انځور کلیشه شوی، چې چاغ، ظالم او بدرنگ به وي؛ د خونکار ناول یو کرکټر ملک عطا الدین دی، دا د ملک د کلیشه شوي انځور خلاف دی، یعنی ملک عطا الدین نه بدرنگ دی او نه ظالم:

(په عکس کې ملک عطا الدین شخه لونگی ترلې وه، بریتونه یې پر شونډو پراته ول، سترگي يې ځلېدې.) (احمدي، ۱۳۹۸: ۱۸)

د کرکټر بدلون

داستانی کرکټرونه د بدلېدو له اړخه په دوه ډوله دي، یو ساده کرکټرونه دي بل بېچلې. ساده کرکټرونه هغه دي چې د کیسې په جریان کې بدلون نه کوي؛ خو بېچلې کرکټرونه د کیسې په جریان کې بدلېږي. د دې کرکټرونو د بدلون لپاره باید قوي دلیل موجود وي.

خویونه په اسانه نه بدلېږي خو په ځینو افغاني کیسو نیوکه کېږي چې د کرکټر خوی پکې په اسانه بدلېږي او په اوله کې چې څنگه معرفي شوی وي، وروسته بیا په اسانۍ سره یو بل څوک ورڅخه جوړ وي. زموږ په ډرامو یا کیسو کې ممکن په یوه عادي نصیحت باندې یو څوک بیخي خپل خوی بدل کړي چې دا هم باید سره اړونده وبلو. (غضنفر، منلی، ۱۳۹۹: ۳۵)

د احمدي صاحب د ناولونو ډېری کرکټرونه پرته له دلیل نه دي بدل شوي.

په ربا ناول کې ملک هغه کس دی، چې له دروغو کرکه لري، د ناول په یوه برخه کې د اصلي کرکټر له خولې، چې د ملک زوی دی، اورو:

(ما دروغ نه شو ویلای، پلار می له دوو شیانو بد وړل، سوچ کوپر ورته ښکارېده، دروغ او ناحقه قسم. یو وخت زموږ یو درمند وسوځېد، لوی درمند و او خروارونه غنم ترې راوتل، پلار می په غوسه و، دهقان یې راوغوښت، هغه لږځېده، خبره یې سپینه وه، ویی ویل چې چیلیم یې څکاوه، شاید کوم سوه کی ورباد شوې وي.

پلار می دهقان ته هیڅ ونه ویل، یوازې په دې خاطر چې خبره یې سپینه وه او دروغ پکې نه و گډ. (احمدی، ۱۳۸۷ل: ۱۱۱)

د دې ځانگړنو له درلودونکي کرکټر نه مور د دروغ ویلو اونا حقه قسم تمه نه لرو؛ خو یاد کرکټر دومره بدلیږي، چې د ناول په یوه بله برخه کې دروغ وایي او ان په ناحقه قسم خوري:

(هغه یې له چرسې خپرو سه په کادانه کې ونیوله، د غزني په اولیاوو لو (قسم) درته خورم، که زما په ویلو کې کوم شک درلوېږي، د خپلي مور خبره خو به مني.) (احمدی، ۱۳۸۷ل: ۱۲۴)

کله چې کرکټر دومره بدلیږي؛ نو باید دلیل ولري. په رڼا ناول کې د ملک صاحب د دروغ ویلو او دومره بدلون لامل دا دی، چې دی د رڼا راتگ خپل کور ته د خپل شان سره سم نه بولي:

(پلار می هماغه شېبه هېڅ ونه ویل، خو د غرمې د ډوډۍ پرمهال یې په کلکه رایاده کړه چې رڼا له زړه وباسه! نه زموږ کور کومه یتیم خانه ده او نه هم د یوې خوارې کونډې لور د ملک عبدالکریم خان کلا ته را وډېدی شي.) (احمدی، ۱۳۷۸: ۱۱۶)

ملک عبدالکریم ډېره هڅه وکړه چې زوی یې له رڼا تېر شي؛ خو کومه گټه یې نه درلوده، ځکه خو اړ شو چې دروغ ووايي.

تور او سپین کرکټرونه

تور او سپین کرکټرونه دا مانا چې د داستان کرکټر یا داسې کس وي، چې هېڅ عیب نه لري او یا داسې کس وي، چې هېڅ ښېگڼه نه لري یا که یو څوک ښه سړی دی؛ نو ټول ښه خوښه لري او یو څوک بد وي ټول بد خوښه پکې وي. د کیسې اتل یا اصلي کرکټر تل ښکلي څېره لري؛ خو ضد یې بیا تل بدرنگ وي.

په افغانستان کې په کیسو باندې دا نیوکه هم شوی ده چې کرکټرونه ډېر ځله یا تک تور وي یا تک سپین وي. که لیکوال غواړي یو څوک ښه کس معرفي کړي، نو ممکن پلار او مور یې هم ښه کسان وي، ممکن رنگ یې هم د ښه سړي وي. (غضنفر او نور، ۱۳۹۹: ۳۶)

د احمدی صاحب د داستاني اثارو کرکټرونه دا ځانگړنه نه لري، داسې نه ده چې اصلي کرکټر به تل ښکلی وي. په (یوه خبره درته وکم؟) ناول کې د اصلي کرکټر ظاهر داسې څرگند شوی:

(د پراته سړي سترگې پټې وي، په پکه ککړۍ پورې نښتي تار تار وېښته یې لاندې ښکارېدل. په لمر وهلي تور تندې یې څاڅکي - څاڅکي خوله پرته وه. ده په تېزۍ ساه اخیسته، ارتې سړمې یې کښته پورته کېدې.) (احمدی، ۱۳۹۰: ۴)

دا د ناول اصلي کرکټر دی، او په ټول ناول کې به ښايي تر ده بدرنگ بل څوک نه وي.

داسې هم نه ده چې ظالم به تل بد رنگ وي، په رڼا ناول کې ملک صاحب جابر او کبرجن سړی دی؛ خو څېره یې ښکلي ده.

په خونکار ناول کې حمید یو قاتل سړی دی؛ خو بدرنگ نه دی.

انفعال

په پښتو داستانونو کې د کرکټر انفعال ته هم ډېره گوته نیول کيږي. فعال کرکټرونه داستان جالب کوي او دا د بريالۍ کرکټر کښني یوه ځانگړنه بللی شو.

منفعل کرکټر نه پېښه جوړولی شي او نه پېښه په ده باندې داسې اثر غورځولای شي چې کیسه ورسره روانه شي. (غضنفر او نور، ۱۳۹۹: ۴۸)

يو کرکټر که فعال نه وي، د لوستونکي توجه نه جذبوي. فرضاً يو بزگر دی. د پټي څښتن د ده محصولات خوري. له ده نه په زور محصولات اخلي. د ده لور ته هم په سپکه سترگه گوري. وهي يې هم. خو دی بيا هم همداسې ورته گوري. دغه منفعل کرکټر دی. په داسې ځايونو کې کرکټر بايد عکس العمل وښيي. (غصنفر او نور، ۱۳۹۹: ۴۷)

د عکس العمل ډولونه ډېر دي، په پورتنۍ مثال کې ضرور نه ده چې منفعل کرکټر جنگ وکړي، دی کولی شي دهقاني پرېږدي، يا وتښتي، دا خپله عکس العملونه دي.

د احمدي صاحب د ځينو ناولونو کرکټرونه هم منفعل دي. د بېلگې په توگه په زرو ناول کې د اصلي کرکټرونو انفعال د پام وړ دی. د دوی تېښته عکس العمل نه؛ بلکې انفعال دی.

د دواړو کرکټرونو منفعل حالت زرو وژلي ده. ښه به دا وای، چې نه وای تښتېدلې، د غزني په همدې غرنيز طبيعت کې پاتې شوي وای او خپله ټولنه يې ننگولې وای. که بريالي شوي نه وای، خوندوره تجربه خو به يې راکړې وای. (ښکلی، ۱۳۹۶: ۳۷۰)

د منفعل کرکټر بله بېلگه په رڼا ناول کې د رڼا کرکټر يادولی شو، په هغې تورو نه لگول شوي؛ خو هغې هېڅکله له جمال نه گيله ونه کړه. د رڼا دومره صبر د نه منلو خبره نه ده، اول خو دا چې رڼا پښتنه ده بل دا چې هغه په داسې محيط کې لويه شوي چې له دې يې زغمونکي ښځه جوړه کړې ده؛ نو که د رڼا کرکټر منفعل هم وي، نه يې مبالغه بللی شو او نه د کرکټر کښني نيمگړتيا.

د احمدي صاحب د ناولونو او لنډو کيسو د کرکټرونو توپير

دا چې په ناول کې د کرکټر ظاهر او باطن تر ډېره انځورېدی شي، دا ښکاره خبره ده، ځکه چې د ناول لمن پراخه وي او د کرکټر د لا بشپړېدو امکان پکې ډېر وي. په لنډه کيسه کې هم د کرکټر درې گوني اړخونه بيانېدی شي، خو دا چې لنډه وي؛ نو د ناول پرتله لږ څرگندېدای شي.

د احمدي صاحب د ناولونو او لنډو کيسو په کرکټرونو کې هم همدا توپير تر سترگو کېږي، د ناولونو کرکټرونه يې د لنډو کيسو د کرکټرونو پرتله ډېر ښکاره دي. د ناولونو د کرکټرونو ظاهري، باطني او ټولنيز اړخونه يې ډېر څرگند دي.

بله خبره د کرکټرونو د شمېر ده، په لنډه کيسه کې کرکټرونه د ناول پرتله کم وي؛ نو ځکه خو دا خبره د احمدي صاحب په ناولونو او کيسو کې هم ده.

ماخذونه

احمدي، نصير احمد. (۱۳۸۷ل). رڼا. کابل: دانش خپرونډويه ټولنه.

احمدي، نصير احمد. (۱۳۸۸ل). بربوکی. کابل: مومند خپرونډويه ټولنه.

احمدي، نصير احمد. (۱۳۸۹ل). خونکار. کابل: مومند خپرونډويه ټولنه.

احمدي، نصير احمد. (۱۳۹۱ل). يوه خبره درته وکم؟. کابل: مومند خپرونډويه ټولنه.

ښکلی، اجمل. (۱۳۹۶ل). ادبستان. ننگرهار: کلاسيک خپرونډويه ټولنه.

غصنفر، اسد الله، منلی، نجيب. (۱۳۹۹ل). د ادبياتو دنيا. کابل.

يادونه: دا ليکنه هغې غونډې ته ليکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهير د احمدي صاحب په ياد جوړه کړې وه. ياده غونډه د ادبي بهير د خواله رسنيو له پاتو په ویديويي بڼه خپره شوې ده.

د جادويي قلم څښتن لیکوال نصیر احمد احمدي / نرگس سهاک

يو وخت وه چې کله به مو په سر د ناول، رومان يا کيسې هوا ولگېده نو يا به مو د تولستوی جگره او سوله راخيسته، يا د گابریل سل کاله يوازيتوب، يا د داستایفسکي د کارامازوف وروڼه او يا هم سينو هه او له لوستلو به مو خوند اخيسته او يو وخت شو چې الله پاک په پښتو ژبې دا پېرزوينه وکړه او داسې لیکوال يې مونږ ته ډالی کړ چې بيا به مو دده د ناولونو په لوستو د بهرنيو لیکوالانو ناولونه او رومانونه نه يادېدل. د پښتو ادب په آسمان کې دی يو له هغو ستورو وه، لکه د ماينام ستوري چې رڼا خو يې ډېره رڼه وي مگر عمر يې ډېر لنډ؛ دغه روڼ ستوری زمونږ د معاصرې دورې محبوب لیکوال ارواښاد نصیر احمد احمدي دی. ارواښاد احمدي زمونږ د پښتو ژبې هغه ناول لیکوال او کيسه لیکونکی دی کوم چې لیکوالي يې په زړونو پاچايي کوي او دا بې تخته پاچايي ددې خبرې ښکاره ثبوت ده چې دی يو محبوب لیکوال دی. له بربوکی څخه نېولي تر بغدادی پير، له رڼا څخه تر اغزن سيم پورې احمدي په تڼاکو پښو هغه مزل کړی دی کوم چې د نړۍ د ډېرو لږو لیکوالانو دداسې مزله شاهدان يو. احمدي د يوه فوق العاده استعداد څښتن لیکوال وه، دی چې سياسي ليکنې کوي نو ته به وايي گني دی د وخت تکره سياستمدار دی، هم سياست بيانوي، هم يې ښيگني او هم يې هغه بدبختيو ته اشاره کوي چې ناکامه سياسيون يې د ځان د برياو او مطرحيدو له پاره کاروي او ټول ملت خپل ځانته د سياست ميدان گرځوي. چې کله د پېريانو او ښاپيريو بحث ته راځي نو داسې يې درته منظر کوي چې زړه ورسره رپي او وايي خدای مکره دا پېريان دلته رانښي. خو کله چې کله اغزن سيم ترسيموي نو انسان، د انسان غوښتنې، د انسان له ذهن څخه دده د خيالي نړۍ په اړه د خوش فهمی پرده په دومره مهارت او چټوي چې انسان نېغ په نېغه ريښتيني نړۍ سره مخ کوي. کله چې د يوې افغاني نجلی زړورتيا، ځيرکتيا او په ځان باور بيانوي نو بيا د ماري کيسه کوي او چې کله غواړي د يوه ساده کليوال زړورتيا، شهادت او مينه انځور کړي نو لوستونکي په دې سفر کې تر هغې ځان سره بيايي ترڅو چې دی ووايي:

يوه خبره درته وکم؟

دا هر څه به په ويلو ډېر آسانه ښکاره شي خو په عمل کې دا سفر د سمندرونو ورهاخوا سفر دی، ځکه چې يو ځل لیکوال سياستمدار شي، يو ځل د ولس يو عادي وگړی، بل ځای بيا جادوگر شي او کله کله خو آن ارواپوه، مفسر، قاضي، مشاور او د اړتيا په وخت کې يو فلسفي انسان او ټولنپوه هم ورته جوړيږي دا ځکه چې دی د ټولني په رموزو او حساسيتونو پوه لیکوال دی، دی په خپلو ليکنو کې ځای ځای داسې ستر ستر مفاهيم ځايوي چې جملې خو يې ډېرې ساده او لنډې وي خو تر شا يې يو کتاب خبرې او يو پوهنځی زده کړه ده. لکه په يوه ځای کې دی وایي:

- ځينې خبرې نه ويل کېږي خو بايد پرې پوه شو، مثلاً ځينې کسان پرته له مونږ څخه ژوند نشي کولای او دې حس ته وابستگي وايي او وابستگي له مينې څخه پورته احساس دی.

په بل ځای کې بيا وایي:

- کله کله له يو چا خپه کيدل د گرانبت وروستی حد دی.

تاسې وگورئ ددې سترو جملو اروايي اړخ ته څومره مطبوطې او ستري جملې دي او څومره ستر مفاهيم لېږدوي.

د لیکوال قلم دومره پراخ دی چې د لیکوالي، ډاکټري، سياستمداري رمزونو سره سره د يوه ښه ښوونکي او لارښود رول هم لوبوي، دی د لیکوالی چل، هنر او فن د يوه ستر فنکار په څېره کې نورو ته ورزده کوي او په خوږو خوږو خبرو نور د مطالعې او لیکوالی فن ته رابلي.

دده د ليکنو د انځورونو په اړه به نو څه ووايم؟

دده د ليکنو انځورونه دومره طبيعي، سوچه او د ټولني د حقايقو منعکسونکي دي، چې دده ليکنو او جملو ته ساه ورکوي او هغوی ته ژوند وربښي او ددې لامل کېږي چې کله هم څوک دده ليکنې لولي نو داسې انگيري لکه يوه ژوندۍ پېښه چې گوري او يا هم يوه سپين سري ادې ناسته ده او مونږ ته يوه کيسه داسې بيانوي چې ټولې خواوې له خپل ټول کيفيت او ماهيت سره پکې رانغاړي. مثلاً:

-د مخامخ کمره پر سر يوه ځوانه نجلۍ ولاړه وه، ټيکری يې نه وه، ټيتر يې راوتلی ښکارېده، آسمان ته يې کتل تور اورده وپښته يې له ملا بېل ښکارېدل. شيرمحمد منده ورواخيسته، نجلۍ توپ کرل، لاندې په سپينو ځگونو کې ننوته. سړي خپل څادر، تير او پټکي پر ځمکه واچول، کوټ يې وويسته په يوه هسکه ډبره وخت روانو ځگونو اوبو تور غنچه ويښته ورسره وړل. په بل ځای کې بيا داسې منظر کشي کوي:

- نجلۍ يو دم منده کړه، د گاز له سره يې ديگ ورپورته کړ، ديگ کور شو، خو تر چمنه ورسيد. بصير په بېره اول نجلۍ او بيا ماشوم ته وکتل، ماشوم د تخت په سر د گاز پر بله ډبه پښه اېښي وه.

تر ده مخکې آرزو ورورسېده، د گاز ډبه يې له تخته ښکته کړه، خپلې گوتې يې خولې ته ورورې، څو ځله يې ورپوه کړل. بصير په بېره ورغی، د نجلۍ غبرگ لاسونه يې په خپلو لاسونو کې ونېول، د د آرزو د دواړونو لاسونو گوتې تکی سړې وې. بصير د اوبو بوتل ورواخيست، د نجلۍ له لاسونو رڼې اوبه تويې شوې.

کله کله خو آن د کيسې د کرکټرونو د ظاهر د بيان، د هغوی د ځانگړنو او د هغوی د ښه پېژندلو له پاره استادانه ژبه هم پيدا کوي او تر مونږ يې رارسوي. د بيلگې په توگه:

-ښځې د برستن پيڅکه وښويوله، وړې څوړنې سترگې يې ردې راوختې.

د پراته سړي سترگې پټې وې، په پکه ککړې پورې نښتې تار تار ويښته يې لاندې ښکارېدل. پر لمروهلې تور تندې يې څاڅکي - څاڅکي خوله پرته وه. ده په تېزۍ سره ساه اخيسته. يا هم په بل ځای کې:

-نجلۍ کونج ته غلې کېناسته، سړي ورته وکتل، له خيرت څادر سره سپين مخ، تر شنو غټو سترگو راگرځيدلي تور اورده بانه او پر تندې پراته پيچلي لاندې ويښته راوتلي ول. او يا هم دا انځور:

-عکس ته مې وکتل، په ټيليفون کې د مريم خبرې را په زړه شوې:

-نه دومره بدرانگه هم نه يم، خوله مې وره ده، سترگې غټې، و پښته مې گڼ او پيچلي، رمنځ پکې بنديري، بس! له رنگه يو څه توره يم. ټول سم ول، يوازې په غټو سترگو کې دند اوښکې ترې هېرې وې.

دده ژبه د ولس او ټولني ژبه ده، هيڅ داسې کلمه نه راوري چې گڼې پردۍ دي وي او يا هم لوستل يې کتابي او خيالي ښکاره شي يا نابله خبره دي وي.

دی چې مينه کوي مينه يې د پښتونولۍ رنگ لري، چې ضد هم کوي پښتو ضد کوي، درناوی يې هم پښتون دی، ټولنيز چاپيريال هم په پښتني قالب کې ترسيموي، ژوند د ژوند معيارونه هم په پښتني ماحول کې بيانوي، دده مثل، نظر، مشوره، د حل لاره، ژوند، اساسات، هرڅه پښتني او اصيل دي هيڅ پردۍ خوند پکې نه ليدل کيږي او همدا هرڅه ددې لامل کيږي چې دده ليکنې په زړونو کيښي. لکه:

- شيرگل تو کرل، د نجلۍ له سپينې زڼې لارې وڅڅېدې.

کوچي چيغه کړه!

- تا ماته دوکه را کړه!

ماریا خپل لستونۍ پر زنه تېر کړ کلا ته وکتل، تور لوگی ترې پورته کېده ورو يې وويل:

- ما يوازې خپله دنده تر سره کړه!

او يا هم:

- ځوان ورو وويل:

- په مونږ يې څه! که يې وژني او که يې بل ځای بيايي، خو دلته نشي پاتي کېدای.

د وړانگې سر وڅرېد:

- ويال لري!

د بودی گونځي شونډې و خوځېدې:

- شېرگله زويه! خور دې بده خبره نکوي تورسري ده.

دده مکالمې او ديالوگونه دومره خواره دي چې انسان پکې ډوبېږي او فکر کوي لکه دا هرڅه چې دی تجربه کوي او وايي او دا هرڅه دده د جادوگر قلم ځواک ده. د بيلگې په ډول:

- نجلۍ لاس ورو غاوه، آيينه يې په تتر پورې ونيوله ورو يې وويل:

- څوک وايي: چې ته بدرنگه يې؟

شيرمحمد وخنډل:

- ملنډې وهي؟

نجلۍ پورته وکتل، له شنو سترگو څخه يې اوبنکو منډه واخيسته، په لنډو سپينو بغورو کې د باران له څاڅکو سره گډې شوې، شونډې يې و خوځېدې:

- له زره وایم.

شيرمحمد وويل:

- يوه خبره درته وکړم؟

د نجلۍ سلگيو زور واخيست.

- هو

سري په غريو کې وويل:

- هيڅ

نجلۍ په غريو کې وويل:

- يوه خبره درته وکړم؟

د سري ستونۍ ډک شو:

- هو

د نجلۍ سري شونډې ورپېدې:

- ته راباندې گران يې!

د احمدي صيب د کمال بله خبره دده د کتابونو له پاره د نومونو ټاکنه ده، چې څومره هم ښکلی کتاب وي خو چې نوم يې هنري او شاعرانه نه وي نشي کولای چې خپل لوستونکي ځان ته جذب او په هغوی کې د ښکلا احساس رامنځته کړي، ځکه چې اوبه د پيالي له مخې څښکل کيږي او تکرره ليکوال هغه کس دی چې د خپل کتاب له پاره داسې نوم ټاکي چې لوستونکي د کتاب لوستو ته يو ډول انگيزه پيدا کړي او غواړي چې وپوهيږي ددې ښکلي نوم تر شا به څه کيسه وي او احمدي دا ځانگړتيا لري او دی په دې راز ډېر ښه پوهيږي چې څه ډول د خپلو لوستونکو تلوسه راوپاروي او د کتاب لوستلو ته يې وهڅوي. مثلاً:

يوه خبره درته وکړم؟ رنا، رنگه غورونه، جوجو، بغدادی پير، اغزن سيم، د اوړي سري، سره سيلی، بوربوکی، خونکار، اخ وطنه، پټان، د معجزې تيره، اش، نيکه، زرو، ټال، بوډا او د ليوانو پلونه او داسې نور....

که دده د کتاب يوه پاڼه ولوستل شي نو پرته له شکه چې دا کتاب به ترپايه لوستل کيږي او داسې کتابونه ډېر کم دي چې خپله په خپل ځان د خپل بقا لامل گرځي. ما چې کله د احمدي صيب اغزن سيم ناول د کابل په يوې تيارې او بي برښنا شپې کې د ډېرې رنا ته ولوسته، هيڅ می

پام نه وه چې گڼې دومره موده به مې همداسې پرله پسې دا ناول لوستی وي، دا زما لومړی ځل وه چې دوامداره او دومره اوږده مطالعه مې کوله، چې کله مې پام شو نو د ناول د پای پاڼه رارسېدلې وه او چې کله مې د ساعت سنتې ته وکتل کابو پینځه یا شپږ ساعته وتلې وه او زه پرته له دې چې له خپل کتاب څخه سترگې اوچتې کړم ناول مې ختم کړی وه. ډاډه یم که دا کتاب تر سهاره هم نه وای خلاص شوی نو ما به تر سهاره پورې لوستی وی. دا دده د ناول کمال وه چې ماته یې دا اجازه نه راکوله ترڅو کتاب یوه اړخ ته کیږدم او بیا په فرصت سره یې مطالعه کړم.

ما به چې کله د ناول کتاب اخیسته نو لومړی به مې د لیکوال نوم ته کتل چې که د احمدي صیب وي چې هر ورو یې واخلم او که چېرې د کوم بل لیکوال وي نو بیا به یې په کرارې وگورم، د احمدي صیب له مرگه وروسته ما بیا ناول ونه لوسته نپوهېږم دا به د ناول لوستو سره زما عاطفي چلند وي او که په رښتیا هم د هغه د هنر مالگه په نورو ناولونو کې نشم موندلای؟

د ارواښاد احمدي په اړه که ساعتونه ساعتونه خبرې وشي بیا هم کمې دي خو زه خپل بحث دلته راټولوم او وایم: احمدي صیب هغه بختور انسان وه چې په پښتو ادبیاتو او ددې ملت په زړونو کې یې په ډېره کمه موده کې دومره ستر ځای ځانته جوړ کړ چې په معاصر ادب کې یې د ناول لیکنې او د کیسې د برخې تشه ډکه کړه، ده د یوه لیکوال په صفت خپل هغه مسوولیت ادا کړ کوم چې ده پورې اړوند وه، هیله منه یم چې دده دا لار به د ادب د مینه والو لخوا هر ورو تعقیبېږي او دده پاتې هیلې به په دې برخې کې حتماً پوره کېږي. خو یو څه چې ویل یې اړین دي هغه دا چې مونږ به کله هم داسې یو ستر، مهربان او د حوصلې خاوند احمدي پیدا نشو کړای، دی به کله هم تکرار نشي. خو د پښتو ادب په دې رانه آسمان کې به د احمدي ستوری تل ځلیدونکی او ځای به یې په حقیقي ژوند کې د تل له پاره خالي وي. دده د نشتون حس به د تل له پاره ژوندی او دا تشه به کله هم ډکه نشي.

اروا یې ښاده او یاد یې تلپاتې!

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدي صاحب په یاد جوړه کړې وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پانو په ویدویي بڼه خپره شوې ده.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدی په یاد

احمدی صاحب به چې تل غزني ته تلو، د کور کلی به یې موږ ته راکوله او ویل به یې چې په کور مو پام وي. دی لکه زموږ د کورنۍ غړی داسې و. په کور به مو تل پام کاوه. وروستی ځل چې راغی د کرونا اوج و. ماشومان یې ټول غزني ته لېږلي و. ده هم غوښتل ورپسې ورشي. دروازه وټکېده. مشر ورور مې ورغی روغېر یې ورسره وکړل په شین ماسک یې مخ پوښلی و. ما یې غږ وپېژاند. زه په دویم پور کې وم. له کرکۍ مې ورکتل. ورور مې غوښتل غږ کې یې ونیسي خو احمدی صاحب ونه منله ویل یې، زرگيه! مریض یم چې رانه ودې نه نیسي. ورور مې خنډل ویل یې، احمدی صاحب هېڅ خبره نه ده ډېر ژر به جوړ شي چې تشویش ورته ونه کړي. له څو نورو خبرو وروسته یې کلی زما ورور ته ورکړه او لاړ. دا تگ یې له کوره وروستی تگ شو بیا په خپلو پښو رانغی.

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

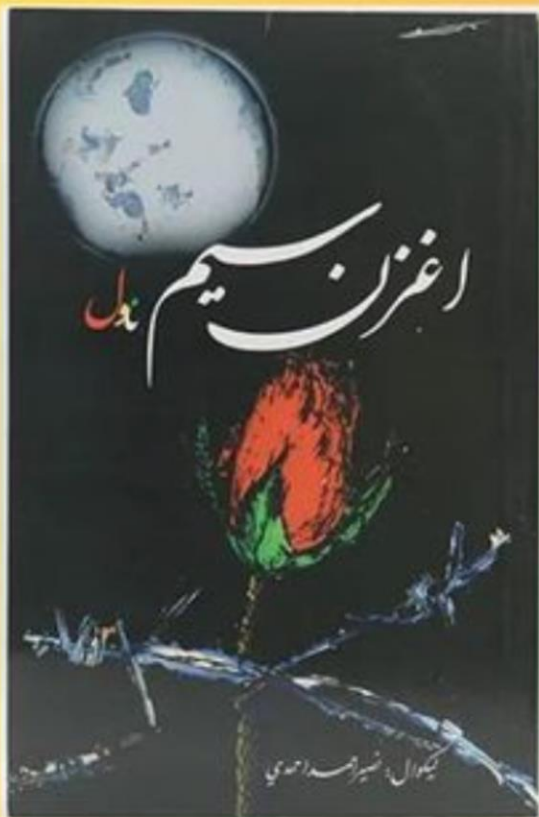
۲۰۲۱ز کال

سلما بدری

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

” ما د ”اغزن سیم“ ناول د کابل په یوې تیارې او بې برېښنا شپې کې د ډېوې رڼا ته ولوست. هېڅ مې پام نه و چې گنې دومره موده به مې دوامداره دا ناول لوستی وي. زه ډاډه یم که دا کتاب تر سهاره هم نه وای خلاص شوی نو ما به تر هغې خپلې لوستنې ته دوام ورکړی و چې ناول پای ته رسیدلی وي. د احمدي صیب مکالمې او ډيالوگونه دومره خواږه دي؛ چې انسان پکې ډوبېږي او داسې انگيري لکه هر څه چې څوک په خپلو سترگو ویني. دا د احمدي صاحب د جادوگر قلم ځواک او ښکلا ده.“

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

ليکواله: نرگس سهاک

شبهه گهڅ / د نصیر احمد احمدي په ناولونو کې ټولنیز موضوعات

ارواښاد نصیر احمد احمدي د پښتو ناول هغه سر لاری و، چې ښایي پښتو ادبیات یې بدیل ونه مومي. د هغوی د ناولونو یا په مجموع کې د کیسو ځانگړنه دا وه، چې د ټولني په یوه برخه کسانو پسې تړلی نه وه؛ بلکې د ټولني د ټولو وگړو ژوند یې رانگارل او دا هغه څه و چې د هر کتاب له چاپ وروسته یې د لوستونکي له تود هرکلي سره مخ کېدو. هغه د خپل د کیسو د موضوع په انتخاب کې دومره دقیق و، چې تر ننه یې لوستونکي د کیسو په لوستلو خپل ژوند او د ژوند روان بهیر پېښې پکې گوري او محسوسوي.

احمدي صېب زموږ د ټولني داسې لیکوال و؛ دی په میلیونونو کې یو و، چې ددې ټولني په نبض کې گوته ایښي وه او د هغه رنځور یې بیانول، چې ټولني ته پیریو ناخوالو له امله ورپېښ و. له همدې امله د احمدي صیب نوم د پښتو ادب د دې عصر له انسان سره نه بېلیدونکی اړیکه لري. د احمدي صېب د داستانونو ځانگړنه دا وه، چې سوژي یې له نړه پښتني خاوري او اوبه جوړه وه. که څوک د پښتني ټولني واقعي انځور لېدل غواړي د احمدي صېب داستانونه یې غوره تابلوگاني دي. (بهیر، دعوت میدیا ۲۴ وپېاڼه).

په هغه څه چې زه غواړم پرې وغږېږم د ارواښاد احمدي صېب په ناولونو کې زموږ د ټولنیز ژوند موضوعات انځورول دي.

احمدي صېب په خپله مرکه کې وایي: کیسه لیکوال د کیسې د موضوع په غوراوي کې باید له پوره دقت کار واخلي. هغه ویل د موضوع پیدا کول اسانه دي؛ خو باید له نوي زوايي ورته وگوري.

زموږ په ټولني کې په تېره بیا ولایتونو کې د جايداد، مال او دارايي لپاره وژنه ډېر تر سترگو کېږي. خونکار ناول موږ ته د جايداد او مال کیسه کوي. یاد ناول زموږ د ټولني د یوې ځنډې انځور دی، چې یو مال لري بل نه، یو زحمت گالي بل د شتمني په حسرت هر کار ته لاس اچوي.

حمید غلی شو، یوډم یې وخنډل، څنگ یې بدل کړ، د سدری له جبهه یې گني کونجیاني کلیاني (راوېستي، د لرگي صندوق یې خالص کړ، په غولي یې څو کاغذونه کېښودل شول، وروسته یې یوډم وخنډل: - دا ویني؟

ښځې په حیرانی وړ وکتل، د سري په لاس کې یو کوچنی تېر ښکارېده.

سري تېر لایتین ته وړ نږدې کړ، ورو یې وویل:

- ورته وگوره! د جانکو غاړه مې په همدې تېر پرې کړه، دی ساده سړی و، له خولې نه یې خټې پاکولي، زه هم د شا له خوا ورغلم تېر مې د هغه په غاړه راټیټ کړ.

د ښځې خرهاری شو.

سري پرته له دې چې هغې ته وگوري په خدا یې وویل:

- دې تېر د ډېرو غړی خورلې دي، ته ورته وگوره، خوله یې سره ده، په دغو وچو وینو کې دي د مور د غاړې وینه هم گډه شوي ده.

د ښځې خرهاری ډېر شو، یوډم یې توپ کړل، پر سري وړ پرېوته، د دواړو لاسونو تېره نوکان یې د هغه مخ ته برابر شول. سري تر ستوني ونيوله، پورته شو، د ښځې ژامې ته یې سوک ورکړ، د هغې له خولې وینو داره وکړه، څو څاڅکي د څراغ په ښیښه وپېدل، ښځه یوې خواته ږنګه شوه، په لنډ وخت کې د هغې له خولې نه راوتلې وینې یوه لوېشت غولی سور کړ. د ښځې راوتلې ټیټ په تېزۍ کښته پورته کېده....

سړی ولاړ شو، د ښځې گېډې ته یې درنه لغته ورکړه، ښځې وتوخل، تاو را تاو شوه، بېرته بې حرکت پرېوته.

سري چیغه کړه!

- ستا پلار هم ما وواژه، د سپې زوی ته سلامت دوه ساعته ماته وم، کله چې د غوثو له کوره راووت، په خور کې مې د تېر وار پرې وکړ، شپه وه، تېر سم خای ونه لگېد، ده منډه واخيسته، په تياره کې رانه ورک شو، خو وروسته مې پيدا کړ، په همدې تېر مې پر غاړه وواهه. سړی غلی شو، يو دم يې شونډې وپړې کړې، ښځې ته يې وکتل، په ملنډو يې وويل:

- خو ودې نه پوښتل چې ولي

ښځې تېزه ساه وهله...

د سړي تندې تريو شو، چيغه يې کړه:

- پلار ته مې دې مرکه ور ولېږله، ته مې ورنه وغوښتې، خو ده غاړې کولې، ويل يې چې ملک سړی يم، څنگه خپله لور يوه موټروان ته ورکم.

سړی غلی شو، ښځې ته يې وکتل، هماغسې يې تېزه تېزه ساه وهله.

سړي وخنډل، په ملنډو يې وويل:

- پوهيږې چې ته مې ولې کولې؟

ښځې ردې سترگې ورته نيولي وې...

د سړي تندې تريو شو، په خشکه يې وويل:

- زه ستا پر خيرن مخ نه وم مين، خبره د اتو شلو جريبو ځمکې، باغ، کال او گانو وه، ستا پلار نه خپل درلود او نه هم تربور، له غوثو هم ميراث وه، نو دا جايداد، ما د ځان لپاره تياره کوله گنله، بس! ملک بايد مر شوی وای. ما همدا کار وکړ، خو گوډ غوثو په ځنټ کې راشين شو، هيڅ مې نه وو ورته ويلې، هسې يې راسره بده شوه، که گوډ په کال کې نه وای اړولې، مور دې په خپله راضي کېده چې تا زما په نامه کړې، پر هغې خو هسې هم گران وم، ترور مې وه، غوثو يې د خپل خاوند قاتل گناه، ته ووايه! له ما پرته به يې په بل چا باور کاوه؟ (احمدی، ۱۳۸۹ه.ش: ۶۹).

دې ته ورته بيا تربورگلوې، د يو بل ميراث ته سترگې پټول، د ميراث لپاره د خپل تربور وژل، هغه له وطنه ورک کول او د ميراث لاسته راوړنې لپاره هر کار کول دا هر څه مور ته په يوه خبره درته وکم ناول کې انځوروي.

په ورځيني او ټولنيز ژوند کې قمار بازي، شراب خورل، په قمار کې د لور بايلل او له دغو ناوره چلندونو زېږېدونکي ستونزي هغه څه دي چې د غني ځاله ناول پرې پېلېږي. خو هاخوا بيا د يوې کونډې له کړاونو ډک ژوند، ستونزي، همت نه بايلل، د اولاد روزنه او په خپل همت د ځان، اولادونو او نورو د ژوند بدلېدو لامل کېدل لولو. دا مور په خپلې ټولني کې هم گورو، چې کله يوه ښځه کونده شي بيا يې د ژوند لوری بدلېږي. يا خو بايد د هماغه کور بل نارينه ته نکاح شي او که داسې ونه شي بيا د هر چا سترگې ورپسې وي. په بناديو کې د گډون حق له لاسه ورکوي؛ ورته بده قدمه او شومه ويل کېږي او يو عالم نورې خبرې چې بايد وزغمي. احمدی صېب په غني ځاله کې مور ته دا وايي چې ژوند او په ژوند کې شته ستونزي داسې ده لکه د غني ځاله؛ که يو ځل راگير شوی او د وتلو هڅه مو ونه کړه نو ټول عمر به هماغسې له کړاوو ډک ژوند تېروئ خو بر عکس همت، مبارزه او قوي هوډ لرل هغه څه دي چې تاسو د ژوند له ستونزو خلاصوي.

کډوالي هغه بده ښکارنده ده، چې انسان له خپل ټاټوبي، کورنۍ او ملگري لري کوي. افغانستان کې کډوالي بيخي لکه رواج داسې گرځېدلی. ځوانان او په ټوله کې کورنۍ د ارام ژوند په موخه له ناقانونه لارې ځان اروپايي هېوادونو ته رسول غواړي؛ خو ډيری ځوانان له همدې ارمان سره يوځای تر خاورې لاندې کېږي. ارواښاد احمدی صېب په اغزن سيم ناول کې مور ته د ناقانونه کډوالۍ سختي او په دغه لاره کې د ژوند خواخوږي او کورنۍ له لاسه ورکول کيسه کوي. د يوې نا پايلې مينې لپاره ځان او کورنۍ بايلل ښيي.

اخ وطنه دا ناول اته برخې لري، چې هره برخه يې د پښتني ټولني ناوره کړنې او دودونه را په گوته کوي. د ناول ځانگړنه دا ده چې مور ته د حيواناتو په ژبه هغه څه وايي، چې کېدای شي انسانان يې له ويلو عاجز وي. د پېشو په ژبه مور ته د پښتني ټولني هغه ناوره دودونه وايي، چې له ښځو سره د زور زياتي نه نيولي تر د ښځو حقوق پښو لاندې کول، لوراني ځانته شرم گڼل، پلونه خرابول، پرته له جگړې ورځ خوند

نه ورکول، مکتبونه سوځول او خپل ورور د خپل ځان دښمن بلل. نن هم مور گورو چې زموږ په ټولني کې دا هر څه شته ښوونځي سوځول کېږي، حتا د نوي حاکم حکومت په راتگ له نجونو اسلامي او انساني حقوق چې زده کړي دي اخیستل شوي. بيکارې او لوږه تر خپل اوج رسېدل. د اخ وطنه په پای کې احمدي صېب مور ته ددې ټولو ناخوالو د حل لارې په هکله هم وايي. پلونه جوړول، ښوونځي جوړول، تر ټولو مهمه مسله د ښځې او نر ترمنځ مساوي حقوق او په لوراني تعليم کول باندې د ټولني پرمختگ ولاړه ده.

- مياشت مخکې يې په گودر کې په زوره خندلي وو. دا خبره يوې کليوالي کوکولې ته کړې وه. کوکولې د دې نجلۍ مخ پر ځمکه ور وسولاوه، ورته ويل يې چې ولي داسې مسته يې. ياراني ته دې زړه شوی.

دلته د نجلۍ له خدا هم د شهوت مانا اخیستل کېږي. خدا ياني ببحيایي.

پيشو وويل:

- چوپ شئ، د مورک چوڼا نه اورئ!

ټول غلي شول.

يو دم په اوبو کې چرپا شوه. ټولو ور وکتل، يوه دوولس کلن هلک دويمه نجلۍ هم لښتي ته ور تېله کړه، دوي نجونې په بېره له اوبو راوختي. هلک خندل، خو لنډې نجونې لړزې اخیستي وي. يوې يې ژړل.

پيشو وويل:

- زما سترگې تر تاسې تېزې دي، د نجلۍ شونده وينې ده، په هماغه ځای کې د لښتي ژۍ راوتلي تيرې لري.

هیلې وويل:

- نجونې ولي څه نه ورته وايي؟ دواړې تر هلک پياوړې دي، يوه يخ رپوي، بله ورته ژاړي.

پيشو وويل:

- دا باتور نومېږي.

- څه مانا؟

- يانې تورزن، بس، سرونه پرې کوه. د دې خلکو ډېر نومونه ال وحشتناکه دي. باتور د کوکولې دويم زوی دی.

نجونې د رحمدل او کوکولې له ډاره څه نه شي ورته ويلی. يوه ورځ يې يوې خور له باتور سره مازې خبره اړولې وه، پلار يې شنو لښتو ته واچوله، ويل يې چې تاسې ټولې يوه خوا، باتور بله خوا. ټولې به د باتور بچک پښو ته حلالې کم. (احمدي، ۱۳۹۷ل: ۱۸).

يا هم دا:

پاچا وويل:

دا د نجونو د مکتب خبرې هم ماغزه راايشولې دي. ها بله ورځ هم ولسوالي ته له ولايته د حکومت سري راغلي وو. ويل يې چې په بوه شرط درته پل جوړو چې د نجونو مکتب به له بيا ترميمه وروسته ساتئ.

حاجي شمشر خان په ډکه خوله وويل

پرېږدئ دا خبرې! د خپل پلار او نيکه شمېخ مه ټيټوئ نه مو مکتب پکار دی نه پل، نه پلچک، نه سرک. زه خو وایم چې دا د هلکانو له مکتبه هم خدايکه ښه ورځ ووينئ! رحمدله د دې نوي لنگې غوا سخوندرې دې دي خوند راکړ. نه به يې کې را. (احمدي، ۱۳۹۷ل: ۸۰).

جُوځو مور ته ټولنيز ناخوالي او ناوړه دودونه، ولور، په نجونو تعليم نه کول او په بدو کې لور ورکول انځوروي. دلته د جُوځو ناول يوه برخه د بيلگې په توگه لولو.

يو څوارلس يا پنځلس کلن راغی او خپله خور يې غوښته، خو د کور خاوند يوه روپۍ کړ، ويل يې چې نا محرمه يې، په منډه يې له کوره وايست، خبره خلاصه نه شوه، د کور خاوند د باندې پسي ورغی، کليوالو ته يې وويل، څو کسه پر هلک ور ټول شول، دومره يې وډباوه چې له اخه، توخه ولوېد، ويل يې چې زموږ خويندو، ميندو ته دې کتل. خو ماسپښين په همدې سرای کې دوو پياوړو ځوانانو ډول واهه پېغلې پرې راگرځېدې، نه يې ځانونو ته پام وو او نه هم ټکريو ته، له څرخ سره به سپينې غاړې او خالص ټيرونه ښکاره شول.

جُوځو غلی شو، يو دم يې تواب ته وکتل، ويې ويل:

- پوښتنه، دا دوه ځوانان څوک ول؟

هلک په حيرانۍ ورته وکتل:

- ډمان

- له ټول کلي سره خپلوي لري؟

- نه

- محرم دي؟

- نه، خو په سيالانو کې يې نه گڼو.

جُوځو وخنډل:

- کوټ کوټ کوټ... اه، نردي دی چې له دېرې خندا اور واخلم.

يودم غلی شو، پر شيشه يې الښ تېر کړ، ويې ويل:

- ستا ځوابونه مې وليکل، د تحقيق استاد به مې حيران شي، ماشوم محرم نه دی، خو دوو پياوړو ځوانانو ته نڅېدا محرمه ده. کوټ، کوټ، کوټ،

کوټ... جُوځو بچو، سم ځای ته راغلی يې، د تحقيق له پاره تر دې حيرانوونکي خلک نه شي موندلی. د دوی هر څه د سيالانو له پاره

دي. (احمدی، ۱۳۸۴ل: ۱۷).

او يا هم:

جُوځو وويل:

- ښه نو، د ښځې د نوم اخيستل بد اخلاقي ده!

تواب په خبره کې ورولوېد:

- نه پوهېږم، خو دوی يې شرم گڼي. (احمدی، ۱۳۹۴ل: ۴۵).

رنګه غوړونه د جُوځو ناول دويمه برخه ده. دا ناول زموږ د ټولني هېنداره ده او داسې ده لکه افغانستان چې لولې. جُوځو له بلې سياري راځي او تواب له خان سره وړي. تواب د داسې توري سياري د آرامۍ او سوکالي لپاره کار کوي، چې دا توره سياره داسې ده کټ مټ لکه تور افغانستان. هغه څه چې په دې ناول کې لولو تعصب، يو تر بل ځان لور گڼل، شخړه او داسې نور... په دغه ناول کې موږ عزم، اراده او هوډ زده کوو. هيڅ څوک دين، فرهنگ، وطن او انسانيت ته زيان نه شي رسولی؛ خو جگړه دا هر څه زياتمنوي او په رنګه غوړونو کې پرته له شکه چې خان، ټولنه او کورنۍ لېدلې شوو.

خپلې خبرې به د استاد اجمل ښکلي له وینا سره داسې راټولې کړم، د ارواښاد نصیر احمد احمدی د کیسو ځانگړنه دا ده، چې خپل د وخت او جغرافیې ښه استازیتوب کوي. کله چې جغرافیه یادوو موخه مو عمومي پښتني ټولنه؛ خو په تېره بیا مرکزي ولایتونه او غزني دی. احمدی صېب د خپلې ټولني د غرونو او غرنیو ذهنونو ښه هېنداره په لاس راکوي او که پښتانه له اوسني خرافاتي دودونو وتل غواړي د احمدی صېب کیسي يې ښه ماخونه دي.

ماخونه

۱: بهیر، نوراجان. (۱۴۰۲ل). یو د کار سړی چې بې وخته او بې مخه ښي لار. دعوت میدیا ۲۴: وېبپاڼه.

<https://dawatmedia24.com/?p=158433>

۲: احمدی، نصیر احمد. (۱۳۸۹ل). خونکار. کابل: مومند خپرونډویه ټولنه.

۳: احمدی، نصیر احمد. (۱۳۹۱ل). یوه خبره درته وکم؟. کابل: مومند خپرونډویه ټولنه.

۴: احمدی، نصیر احمد. (۱۳۹۴ل). جوجو. کابل: مومند خپرونډویه ټولنه

۵: احمدی، نصیر احمد. (۱۳۹۷ل). اخ وطنه. pdf سمسور وېبپاڼه

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدی صاحب په یاد جوړه کړې وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پاڼو په ویدویي بڼه خپره شوې ده.

د غوزانو ونه – ساده خبرې، ژورې اندیښنې / ډاکتره شریفه شریف

د غوزانو ونه د ځلا نور لنډه کیسه ده. د کیسي اصلي ټیم یا موضوع د غوزانو ونه ده. دا هم ویلی شو چې د دې کیسي کرکټر یوه ونه ده چې «د کلي په منځ کې ولاړه وه» د راوي او د همدې ونې ژوند یو تر بل تړلی او موازي وده کوي. د دواړو ژوند په کلي کې او د کلیواله دودونو سره تړلی دی. د ونې سمبولونه او مفاهیم به وروسته وڅیړو.

ځلا نور د کلیوالو ورځنی ژوند د همدې ونې گرد چاپیر، د ساده او روانې ژبې او معمولي او ریالیستیکو کړنو سره انځوروي:

« ماشومانو ترې لاندې کورگي جوړول؛ جنکيو يې په ځانگو کې ټالونه اچول، پیغلو او زلمیو به یې پر دنداسه شونډې سري کولې.»

دلته له همدې یوې جملې سره د کلي د ماشومانو، پیغلو او ځوانانو د ژوند پړاوونه وینو چې د ونې د ودې سره برسیره کېږي.

د دې ونې د ژوند هر پړاو هم د کلیوالو پر ژوند بیله اغیزه لري. خو چې ټمر ته ورسیري، میوه وکړي، د کلي یو سړی چې ځان د ونې خاوند گڼي، ونه ټکوي.

« یو سړی چې ملا به یې کلکه تړلی وه ورپورته شو، کله به یې ځان هم په یوې ځانگي پورې وټره، له لاندې څخه دا غټ سړی د ماشوم غونډې کوچنی ښکاریده، له ده سره اوږده ډانگه ورسره وه، د ونې ډکې ځانگي به یې داسې په شرک وهلې چې تر لري یې اواز اوریدل کیده او له هر شرک سره به د غوزانو تر څنگ شنې پانې او وړې ځانگورگي پرڅمکه راپریوتې.»

یوه ورځ توپان کېږي او د ونې ځانگي چې د میوو سره درني وی ماتیري او « اخر یې څښتن غټ بیخ هم اړه کړ او لرگی یې په بازار کې خرڅ کړل.»

په دې ترتیب، د ونې ژوند اخستل کېږي. خپلې ریښې نه بیلیري او په بازار کې خرڅیږي.

راوي هم چې په ماشومتوب کې د ونې پر ځانگو ټالونه وهل، پیغله شي او پلار یې بل کلي کې واده کړي. د مور و پلار یا خپلې ریښې نه بیلیري او بل کلي ته ځي (خرڅیږي). پلار ورته د همدې ونې د لرگو نه تخت جوړوي.

کیسه د راوي د خوبونو سره ختمیري چې هماغه ونې او کلي ته یې بیایي:

«زه اوس له خپل کلي لري په بل کلي کې واده شوې يم، کله چې په خپل تخت کې ویده شم، د کلي همغه د غوزانو لویه ونه په خوب کې وینم چې تال مې پکې اچولې وي، تالی پکې وهم.»

د کیسي کره کتنه :

ادبي نقد بیلا بیلې بڼې او لید لوري لري. هره هنري پنځونه، د یو یا څو او یا هم ټولو لیدلورو له زاویې نقد کیدی شي. د «غوزانو ونه» هم د کیسې د تخنیک، د ژبې، سمبولونو او انځورونو د کارولو، او د موضوع یا سوژې له مخې ارزول کیري. زه دلته غواړم د کیسې پر سوژې یا موضوع باندې خبرې ولرم. زما لیدلوری خامخا د ښځنپالې یا فمستې تیورې نه اغیزمن دی.

خو زما د شننې پوښتنې دا دي :

کیسه راته څه وايي؟ راوي زموږ د ژوند، زمانې، سیاسي اړیکو، جنسیتي (جنډر) موقف، طبیعت او چاپیریال په اړه څه فکر کوي؟ د کرکټرونو د ژوند پړاوونه څنگه او د چا له خوا پرانستل او تړل کیري؟ د دې ټولو پوښتنو د ځوابونو تر شا کومه فلسفه او کوم ارزښتونه نغښتي دي؟ دا فلسفه یا ژوند ته کتنه څنگه د کیسې د ژبې، انځورونو او سمبولونو سره، نا ویلي ویل شوي ده؟

ونه په طبیعت کې انسان ته، بیا ښځې ته ډیره ورته ده. ریښې لري. تنکې وي، پیغله / ځوان شي. ثمر ته ورسیري. میوه / اولادونه وکړي. منی ورباندې راشي. خزان وهلي او زړه شي، پاني یې ورژیري. د ځوانې ونې ځانگې تنکې دي لکه نجونې او د نجونو د ټالونو سره زانگي. غوزان چې لانه وي پاخه شوي، د پیغلنوب په وخت، د پیغلو او ځوانانو سره سینگارول کوي. غوزان د ونې ثمر دی. ځانگې د میوو (ثمر) سره درنیري لکه مور چې امیندواره وي او بیا یې ماشوم یې غیره درنوي.

دې کیسې کې د ونې څښتن یا په ټوله، انسانان پر ونې باندې زور زیاتی کوي. پر ښځو باندې د خاوند زور زیاتی لږ نه پېښیري. خو دلته که ونه د ښځې سره پرتله هم نه شي، خپله مستقلة طبیعي ژوي ده. پر طبیعت او چاپیریال د انسان لخوا زور زیاتی، د نن ورځې یو پراخ لور لید دی. ځلا نور دې زورزیاتي ته داسې یو منطقي شرایط یا زمینه (کانټکست) جوړوي چې د خشونت او زور ډیر پراخ مفاهیم او بڼې پکې تعبیریدی شي.

«کله به یې چې غوزان پاخه شول، هره دانه به یې داسې ښکاریده لکه دې لاندې مخلوق ته چې خاندې. کله به یې چې دا خندا ښکاره شوه، یو سړی چې ملا به یې کلکه تړلی وه، ورپورته شو، کله به یې ځان هم په یوې ځانگې پورې وتړه، له لاندې څخه دا غټ سړی د ماشوم غوندې کوچنی ښکاریده.»

د غوزانو خندا دلته د پخیدا او په ځان باور سمبول کیدی شي. ډیر ځله د ماشومانو خندا د دوي د بې پروايي او بې شرمۍ نښه بلل کیري او دوي پرې رټل کیري هم. همداسې د ښځو خندا د نارینه و په وړاندې، د ټاکل شویو ښځینه حیا د حدودو نه، تیری او زیاتی گڼل کیدای شي. کله چې غوزان پاخه او «خندنی» شي، د څښتن سره یې «... له ده سره به اوږده دانگه ورسره وه، د ونې ډکې ځانگې به یې داسې په شریک وهلي چې تر لري یې اواز اوریدل کیده او له هر شریک سره به د غوزانو تر څنگ شني پاني او وړې ځانگورې هم پر ځمکه راپریوتې.»

دلته رټل او زورزیاتي د کلمو، غږونو او انځورونو سره ښکلی بیانیري. «شرک» غږیزه کلمه ده او د وهلو او رټلو کونوتیشن یا نغښتي معنی لري. «اوږده دانگه» هم د وهلو د شدت صفت دی. د دې وهلو او زورزیاتي اغیزه دومره زیاته وه چې «تر لري اوریدل کیده.»

د بڼې لیکنې یوه نښه دا ده چې د کیسې د ضمني پېښو د بیان او انځورولو نه لوی مفاهیم واخستل شي. دلته د ونې وهل که د چاپیریال په وړاندې د ننۍ زور زیاتي وي، نو دا سمه ده چې اغیزه یې تر ډیر لري رسیږي او که د زور زیاتي او په تیره د ښځو په وړاندې د زور زیاتي سره یې پرتله کړو یا مفهوم یې ترې واخلو، نو هغه هم څو اړخیزه او په څو نسلونو باندې منفي اثر لري.

په دې کیسه کې د ونې او د راوي کرکټرونه موازي وده کوي. ونه د یو توپان وروسته «داسې شوه چې د میوو کومه ځانگه پکې پاتي نه شوه، اخیر یې څښتن غټ بیخ هم اړه کړ او لرگي یې په بازار کې خرڅ کړل.»

ونه د خپلې ریښې نه جلا کیري او لرگي یې خرڅیري. راوي هم وډیري او د خپل پلار و مور له کوره او ان له کلي نه ځي. دلته ځلا نور دا نه دي لیکلي چې د راوي پلار به ولور اخستی وي کله، خو د نجونو خرڅول په بیلابیلو نامو او بڼو، زموږ او په ډیرو نورو ټولنو کې یو عام دود دی.

د دې کیسې کرکیچ یا کانفلټ او اصلي پېښه د ونې د لرگو خرڅول او بیا د همدې لرگو نه راوي -نجلی ته د خوب تخت جوړول دي. په دې کیسه کې ځلا نور د کیسې د پیل نه د کلي ژوند د همدې ونې د ژوند د بیلابیلو پړاونو په تړاو انځورکړی. لوستونکي کرکیچ ته ذهني اماد گي لري. ځکه د ونې د لرگو د خرڅولو وروسته، لرگي یې پلورل او تخت جوړول تصادفي نه ښکاري بلکې د کیسې د پېښو د ودې په ځنځیر کې یوه مهره ده.

د غوزانو د کیسې پای، د کیسې د ټولو توکو، پېښو، فضا، کرکټر، لید لور او کرکیچ، بشپړ داستاني او منطقي لښیز او پایله ده:

«زه اوس له خپل کلي لري په بل کلي کې واده شوې يم، کله چې په خپل تخت کې ویده شم، د کلي همغه د غوزانو لوبه ونه په خوب کې وینم، چې ټال می پکې اچولی وي، ټالی پکې وهم.»

کیسه د غوزانو د ونې سره پیل شوه چې نجونې یې په ځانگو کې ټالی وهلي او د نجلی یا راوي د خوب سره ختمیري چې د هماغه ونې د لرگو پر تخت باندې ویده ده او د ځان او د ونې د ځوانۍ خوبونه ویني. په خوب کې ټالی وهل، د ژبې او انځورونو سره ښکلی تجنیس او وحدت لري. خوب، خوب لیدل، ټالی وهل، ځنکیدل، ټولی کلمې متجانسي دي. که لیکوالې د ټالی وهلو پر ځای، د دنداسو سره د شونډو سره کول په خوب کې لیده، د ژبې، پېښو او انځورونو تر منځ وحدت به یې خرابیده.

د دې کیسې نثر ښکلی، بې تکلفه او داستاني دی. اضافي کلمې نلري. د کرکټرونو احساس د دوي د کړنو سره بیان شوی، نه د کلمو سره چې ډیره معموله ده. مثلاً کله چې د راوي مور د تخت بیه ډیره قیمتته بولي، خُلا نور دا کلیشه یې جمله نه لیکي چې: پلار مې سور اسویلی وایست او ورغبرگه یې کړه چې: دا خو هماغه د غوزانو د ونې لرگي دي. یا دیته ورته جملې. بلکې د پلار حرکت بیانوي: «پلار مې د تخت پر اوږده لرگی لاس تیر کړ». کله چې زموږ یو شی خوښ او راباندې گران وي، پر سر یې لاس تیروو. دا ساده حرکت، د پلار د خُواب دپاره کانتکتست یا زمینه برابروي:

«وا لیونۍ لرگی یې نه گوري چې د غوز د ونې دی.»

د کیسې د اصولو په تړاو، د غوزانو کیسه، د لنډې کیسې د توکو (ژبه، فضا، انځور، موضوع، کرکټر، پېښې، کرکیچ) یوه هماهنگه او واحده ټولگه ده. هېڅ کلمه د کیسې د فضا او پېښو سره پردی نه ده. پېښې یې منطقي او ذهني تسلسل لري. لوستونکي د ذهني اټکل خلاف پېښې سره نه مخامېري. د کیسې پای لوستونکی بیرته د کیسې پیل یا د کرکټر د کوچنیوالي او ماشومتوب پر او ته بیایي. جملې یې لنډې او طبیعي دي: منطقي او ژبني تسلسل لري. د کیسې د توکو یوالی یا وحدت تر ټوله مهمه ځانگړتیا ده. په هنري اثر کې ښکلا یا د انگریزي استتیک، یواځې د ژبې او انځورونو پکارول نده، بلکې د اثر د ټولو توکونو ترمنځ وحدت هم پنځونه ښکلي او هم یې خونوره کوي.

ما د غوزانو د کیسې د لوستلو نه ډیر خوند واخست. انځورونه تپل شوي نه دي بلکې د کیسې او پېښو طبیعي حالتونه دي. په عین حال کې دا ساده جملې، لوستونکي فکر کولو ته هڅوي.

مثلاً کله چې سری یا د ونې څښتن د غوزانو د شکولو دپاره پر ونه څیږي، «له لاندې څخه به دا غټ سری د ماشوم غونډې کوچنی ښکارېده.»

خُلا نور به دا جمله د سري د حالت د ترسیمولو دپاره لیکلې وي، خو د کیسې په کانتکتست کې ونه د کلي او طبیعت یوه اغیزمنه او گټوره غږې ده. سری چې ورڅیږي او د میو ډکې ځانگې پې شړکوي، ښه کار نه کوي. ځکه د لاندې نه کوچنی ښکاري. که څه هم ماشوم معصوم وي، خو که غټ سری ماشوم ښکاري، د دې مانا لري چې د لویانو کارونه نه کوي. یا د لویانو غونډې یې کارونه پاڅه نه دي. په بله وینا، انسانان چې پر طبیعت، ځمکې، یا یو بل باندې زور زیاتی کوي، وړوکي خلک دي. فکرونه یې واره دي. که خُلا نور دغسې کیسې لیکنو ته ادامه ورکړي، لویه او بریالی لیکواله به شي. خو د کامو او نقطو (پنکجوشن) پکارولو ته باید ډیر پام وکړي.

د غوزانو ونه

د غوزانو لویه ونه د کلي په منځ کې ولاړه وه، دا ونه په ټولو کلیوالو گرانه وه، ماشومانو ترې لاندې کورگي جوړول، جنکیو یې په ځانگو کې ټالونه اچول، پیغلو او زلمیو به یې پر دنداسه شونډې سري کولې.

کله به یې چې غوزان پاڅه شول، هره دانه به یې داسې ښکارېده لکه دې لاندې مخلوق ته چې خاندې. کله به یې چې دا خدا ښکاره شوه، یو سری چې ملا به یې کلکه تړلې وه، ورپورته شو، کله به یې ځان هم په یوې ځانگې پورې وتړه، له لاندې څخه به دا غټ سری د ماشوم غونډې کوچنی ښکارېده، له ده سره به اوږده ډانگه ورسره وه، د ونې ډکې ځانگې به یې داسې په شړک وهلې چې تر لري یې اواز اوریدل کېده او له هر شړک سره به د غوزانو تر څنگ شنې پانې او وړې ځانگورگې هم پر ځمکه راپربوتې.

یوه ورځ تېز توپان شو، د ونې ځانگې له میوې درنې وې، چې تېس دوی غټې ځانگې ترې ماتې شوې، ونه داسې شوه چې د میوې کومه ځانگه پکې پاتې نه شوه، اخبر یې څښتن غټ بېخ هم اړه کړ او لرگي یې په بازار کې خرڅ کړل.

زه چې وډیدم، پلار مې د خوب تخت راته اخیستی و، مور مې د تخت بیه ترې وپوښتله، پلار مې لکه چې قیمت ډېر لوړ ووايه.

مور مې شونډې سره راټولې کړې:

- وووو، دومره قیمت؟!

پلار مې د تخت پر اوږده لرگي لارس تېر کړ او موسیډه:

- وا لیونی، لرگی یې نه گوري چې د غوز د ونې دی.
زه اوس له خپل کلي لرې په بل کلي کې واده شوې يم، کله چې په خپل تخت کې ویده شم، د کلي همغه د غوزانو لویه ونه په خوب کې وینم،
چې تال مې پکې اچولی وي، تالی پکې وهم.

تاوان / لیمه ودان / لنډه کیسه

د قمری په مینوکه کې خلی و، له ځمکې ونې ته والوته، خلی یې د ونې په ښاخونو اېښوده، راولوېد. پسې رابنکته شوه، بیا یې په مینوکه کې واخیست ونې ته والوته، خلی بیا راولوېد.

حیات الله د خونې له کرکې کڅورني شنوای سترگي ورته نیولې وې، د قمری او خلی ننداره یې کوله. خپل تېر ژوند یې سترگو ته ولاړ و. سهار په خره کې به کار ته لاړ، گرده ورځ به یې په دوکان کې کار کاوه، تیاره ماښام به کور ته ستون شو. یو ځل یې مېرمنې ورته ویلي و چې کلي ته به په چکر لاړ شو، ده نه وه منلې، چې د دوکان کار په تپه درېږي، تاوان به وکړو. گونځې خوله یې وخوځېده:

- هغه میاشت به مې گټه کړي وه... که تاوان!؟

سعید چټک خونې ته ننوت، یو انځور یې سترگو ته نیولی و، په شونډو یې موسکا خپره وه:

- بابا! بابا جانه!! دا تاریخي کلا زموږ په کلي کې ده؟؟؟

حیات سر و خوځاوه، سعید بیا وویل:

- نو تالیدلې؟

- هو زویکه، زه چې ستا په عمر وم، موږ په کلي کې اوسېدو... .

سعید یې په خبره کې ورولوېد:

- نو تاسو به هلته مېلې هم کولې. د کلي خلک څومره بختور دي. څومره به یې سات تېر وي. د لویې کلا سیل به کوي.
حیات غلې و، د ماشومتوب وخت یې یاد شو. د دوی کور د زرې کلا سره نږدې و؛ خو ده ته هغه کلا جالبه نه وه، نه هم د کلي شنې ونې، د اوبو ویالې او غرونه ورته خوندور ښکارېدل. ده به له مشرانو سره په کارونو کې مرسته کوله، بېگا به بیا په دې بحث روان وو، چې پلاني مو د زردالیو د باغ پوله وهلي، پلاني بېنوبته اوبه ولگولې... .

د دروازي ټک ټک یې تر غور شو، سعید ورمنده کړه، وېي ویل:

- ابا مې راغی.

شریف په انگر کې رابنکاره شو.

سعید لا هم انځور ته کتل، شریف د چای پیاله ورپورته کړه، وېي ویل:

- میاشت پوره ده، چې معاش ولي نه راکوي.

حیات دیوالي ساعت ته ځیر و، یو وخت به دی هم د میاشتي پای ته په تمه و، بیرته به یې وه چې د میاشتي گټه وشمېري؛ هغه وخت یې دې ته پام نه و، چې میاشت یوازې د گټې حسابول نه دي، یوه یوه میاشت یې له عمر نه هم کمېده.

حیات غلی و.

سعید کتابونه راواخیستل، انځور یې د کتابچې منځ کې کېښود، شریف ته یې مخ کړ:

- ابا! نن مکتب کې هلکانو ویل مېله کوو. ما ونه منله، له درسه وتلو.

شریف سر و خوځاوه:

- ښه دې کړي... .

حیات موسک شو، د مخ گونځې یې لا ژورې شوې، د شریف په خبره کې ور ولوېد:

- سعید بچو په یوه ورځ له درسه نه وتلی.

د شریف تندې تریو شو:

- پلاره داسې مه ورته وایه، پرېږده چې درسونه یې وایي، دا مېلې تاوان ورته کوي.
حیات غلی و، انگر ته یې سترگې ورواړولې، قمري لا هم لگیا وه خلی یې ونې ته پورته کول، بېرته رالوېدل.

پر لوستونکو د ارواښاد احمدي د ناولونو کرپکټرونو اغېز / آمنه عزیزې

غالباً دریم ټولگي کې به وم چې له ښوونځي ور ها خوا مي د نورو کتابونو مطالعې ته لاس کړ.

زموږ په کور کې زما دوه نورو ورو خو له ما مشرانو کاکا لورگانو کتابونه ډېر لوستل او د هغوی په لیدو زه هم وهڅېدم چې مطالعه وکړم او لومړنی کتاب چې زما لاس ته راغی د نصیر احمد احمدي صیب د رڼا ناول وو.

په کم عمر کې د ماشومانو ذهن ډېر موارد نه شي درک کولی خو ولې د رڼا ناول دغسې نه وو لیکل شوی چې زما په عمر ماشومانو ته یې خوند او د درک ظرفیت نه وی ورکړی.

اوس مي هم یاد شي هغه کتاب چې ما لوسته د ښوونځي رخصتۍ وې او سخته گرمي وه، د نورو ماشومانو په څېر زه هم د ښوونځي رخصتۍ ته خوشالېدم، ځکه تر بل هر وخت مي ډېر له ملگرو سره لوبو او نانځکو ته وخت پیدا کاوه، خو پر دې کال مي د ښوونځي رخصتۍ له مطالعې قربان کړه. او د رڼا ناول پر لوست مي پیل وکړ. ما ورته یوه پښه په بله اړولې وه او توري توري مي یې لوستل. ما داسې نه احساسوله چې زه دې د جلال اباد ښار په یوه کوچني کور او یو لویه خونه کې اوسم، ځان مي کټ مټ په غزني کې لیده.

مور پښتانه په خپل منځ کې دا اصطلاح لرو چې پېریانو ته غزني څه دی؟

زه وایم د احمدي صیب د ناولونو په لوست سره انسانانو ته غزني څه دی؟ که له ما څوک وپوښتي غزني دې لیدلې؟ وایم هوو؛ د احمدي صیب په ناولونو کې.

راځم خپلې پاتې کیسې ته.

د کتاب پیل می هم لږ لږ یاد شي چې په یوه هواره دښته کې یوې ماشومې نجلۍ له یو برابر هلک سره رمه پپوله. د کتاب له پیل سره می سم ځان غزني او بیا هغې دښتې ته رسولی وو او ټولې صحنې می په خپلو سترگو لیدلې. کله کله خو می وجود د هغې لمرینې دښتې گرمه هوا هم حس کوله او خاورو او گردونو می د صحنو له لیدلو سترگو ته مزاحمت کاوه.

د احمدي صیب د رڼا ناول دومره راباندې اغېز کاوه چې کله به می ځان د رڼا په لور پانه کې جوړاوه، ځکه د پانې معصومیت بیخي زما د ماشومتوب معصومیت ته ورته وو. او کله کله به می ذهن زه رڼا جوړه کړې وم او ځان به می د ناروغۍ په بستر پرته رڼا گڼله چې د ناکامې مینې درد یې اوس هم د وجود رگونه او هډوکي خوړول.

ما د ناول له دې دوو کرېکټرونو سره ژوره خواخوږي خپله کړې وه، یو لامل خو یې دا وو چې دا دواړه ښځینه وې او په دې کیسه کې تر ټولو ډېر درد همدې دواړو ته رسېدلی وو ځکه می پرې زړه ډېر سوځېده. بل د احمدي صیب د کرېکټر کښې ځانگړی او اغېزمن سبک وو چې زما دنني احساسات یې را ژوندي کړي وو او زما دویم ځان یې کله پانه او کله رڼا راته جوړاوه.

دا زما د مطالعې کمال نه وو، دا د احمدي صیب د ناول او د هغې د سبک کمال وو چې زه یې له موټر پرته غزني ته وړې وم، صحنې یې راته ژوندۍ کړې وې او هر څه یې په خپلو سترگو را ښودل.

ما ته د کتاب لوست دومره خوند راکړی وو چې دوه ورځو کې می بشپړ کړ خو د کتاب له خلاصېدو وروسته هم زما ذهن او فکر څو ورځې غزني کې وو چې دومره یې زما ذهن تسخیر کړی وو.

دا کتاب یې ما دویم ځل بیا ولوست. د احمدي صیب دې کتاب ما ته د نورو کتابونو د لوست لېوالتیا هم راکړه او د همدې کتاب په مینه ما نور ډېر کتابونه هم ولوستل.

د احمدي صیب یوازې رڼا ناول نه بلکې د ټولو ناولونو او کیسه ایزو کتابونو سبک یې پر لوستونکو همداسې اغېز کوي، هر کتاب یې خپل جلا اغېز او پیغام لري. خو د رڼا ناول یې ما ځکه یاد کړی چې هغه لومړنی کتاب وو چې ما په ډېر ماشومتوب لوستی وو او څومره تاثیر یې راباندې کړی وو.

ارواښاد احمدي صیب زموږ د ټولني په نبض، نیمگړتیاوو، اړتیاوو او غوښتنو ډېر ښه پوه وو، دا او دې ته ورته موارد یې ډېر ښه پوښښ کول.

که موږ د پښتو ادبیاتو منظومه او منثوره برخه له خوشال خان خټک پرته هېڅ گڼو نو همداسې پښتو داستاني ادب هم د ارواښاد احمدي صیب له اثارو او خدمتونو پرته فلج گڼلی شو.

درېغه چې خدای ژر ځان ته نه وی بللی او د پښتو ادبیاتو داستاني برخه پرې نه وی خواره شوې.

د احمدي صیب د کتابونو ټول توري یې شافع او ورته دعا ویونکي دي شي.

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدي صاحب په یاد جوړه کړی وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پانو په ویډیويي بڼه خپره شوې ده.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

”

په کوچنیوالي مې یو ځای لوستي و؛ لیکوال نه مري!
د ارواښاد نصیر احمد احمدي صیب تر مرگ وروسته چې یې انار لولم، د
دې خبرې پر مفهوم پوهه سوم.
د هغه د کتاب هره جمله د لوستونکي په ذهن کې هنري نښې، حسې،
انځورې او روح لري.

د هغه د لیکوالي یو بل مهارت دا و چې په بیا بیا لوستولو یې هم کتابونه
نه تکراري کېږي
زه چې یې هر ناول دویم ځل لولم فکر کوم یو چا د کتاب جملې او پېښې
پکې بدلې رابدلې کړې دي، ځکه له یوې خبرې یې هر ځل بدله مانا او نوی
خوند اخستل کېږي.
نو احمدي صیب ته خپل قلم داسې ژوند وربښلی چې د مرگ هم زور نه
پرې رسېږي. دروېش ښایي د دغسې سړي لپاره ویلي دي؛

زیات شوی و یو ستوری په لمن کې د اسمان
په هغه شپه چې ځمکه باندي کم و یو سړی

“

کامله عزیزې

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

د نصیر احمد احمدي په آثارو کې د بېوزلو ژوند / فرزانه زیار

سرریزه:

نصیر احمد احمدي د پښتو ژبې ستر ناول لیکوال په (۱۳۵۳) کال د غزني په قره باغ سیمه کې نړۍ ته سترگې وغړولې. احمدي د افغانستان له تعلیمي موسسې سره چې هغه وخت یې د بی بی سي تعلیمي موسسې بللې تر ډېرو کار کاوه.

ارواښاد احمدي د لنډې کیسې او ناولونه ولیکل. ده د ډېرو مبارزینو ژوند لیکونه هم د داستان په ژبه وکښل. خدای بخښلي احمدي د پښتو ژبې یو له ډېرو لوستل شویو لیکوالانو ګڼل کېږي. ځینې یې دلیل دا ګڼي چې د ولس ستونزې او کړاونه انځورول. ده ناولونه د جفا، چل، فریب، ریاکاری، مینې، جګړې، انسانیت، او د بې وزلو ژوند او ګڼو نورو مسایلو راڅرخي. زه په خپله لیکنه په دې غږېږم چې ارواښاد طبقاتي سیستم او یا هم بې وزلي په خپلو اثارو کې څه ډول انځور کړي.

د نصیر احمد احمدي په ناولونو کې د بېوزلو د ژوند انځور

نصیر احمد احمدي هغه لیکوال چې تر ډېره یې په خپلو کیسو او ناولونو کې کلیوالي سوچه ژبه کارولې ده او د کلیوالو خلکو د ژوند انځور یې ډېر راوړی دی.

ارواښاد د غریبانو خلکو پر ژوند هم ډېر څه لیکلي دي او ما چې تر ډېره ولوسته نو ده په خپلو لیکنو کې له غریبانو سره خواخوږي ښودلې ده او د نورو له خوا یې پر دوی ظلم بد ګڼلی دی.

تل یې دا ښودلې چې باید د غریبي طبقي لاسنیوی وکړو، د هغوي له خورولو څخه لاس واخلو، دی د غني خاله په ناول کې وايي:
 « وار له واره یې فاحشه وګڼلم، زړه مې اور واخیست خو ځان مې کابو کړ ځوان یوه شیبه ولاړ وه خو بیرته په خپل ځای کیناسته، له همغه ځایه یې راناره کړه:

ته فاحشه یی!

بودا راغبر کړ:

ښځه چې له کوره راوځي داس ده لکه له شاتو ډک بي سرپوښه بوتل.

له شاتو ډک خلاص بوتل ته خامخا مچ ورځي

زما خبه ومنه په کور کې درنه کینه، پټه به یې، دلته گذاره نه شي کولای

ومي ويل:

نه گذاره کولای شم

يو وار ودرېدم، پر ناست ځوان مې مېده ورواخیسته وار له واره تر ځنیو کش کړ

رنگ شو سندان ته مې لاس وروغځاوه، نه کیده، دروند وه د بوتونو د رنگ ډبې تر ګوتو راغی، ځوان اخ کړ پر تندي یې د وینو نړۍ لیکه

راوبهیده، زړو موجیانو مېده راواخیسته، دواړو تر متو کلکه ونيولم، خلک راټول شول، ماشومانو خندل، لویان غلي ولاړ ول.

بیرته خپل ځای ته راغلم د چادري سپیرې پیڅکې مې څښلې، ځوان ته مې وکتل، غلی ناست وه په اندي یې د خپلې پیڅکې وینه پاکوله،

راتول شوی خلک لارل، بیرته خپل ځای ته راغلم، زړو موچیانو خپل سر و نه نیولی وو، خولې یې پټې وې خو کیدې یې ښکته پورته کیدې، په گڼو کې یې خندل.

ماته هم د مکتب یوې وړې نجلۍ خپلې خپلې راوایستې شېبه وروسته مې د بودا موچي خندا واوریده:

یاره بلا یې بلا

سړی دې له دې ځایه ورک کړ

ور و مې کتل

ځوان په دورو کې پټ وه، لیرې ځای یې جارو کاوه، شېبه وروسته یې د موچیتوب وسایل همالته یورل. بودا ته مې وویل:

گناه په شاتو کې نه ده په مچانو کې ده.»

نو دلته مو ولیدل چې د یوې مجبورې میرمنې ژوند یې انځور کړی وو چې هغه د مجبورۍ له امله خپل کار ته ځي کار کوي مگر خلک یې پر ارامه نه پریري دي.

زموږ په ټولنه کې په رښتیا سره چې همداسې ده حتا ښځې دا حق هم نه لري چې که له لورې مړه هم شي خو کار باید ونه کړي کار او د خپل ځان لپاره د ژوند توبه برابرول لوی شرم گنل کيږي. وروسته چې دا ښځه شتمنه کيږي خلک یې مخامخ دومره په بدو الفاظو نه یادوي. احترام یې کوي. لیکوال انځوروي چې که لاس دې تش وي د هر چا سپکي سپوري او ښکښل به زغمي.

احمدی صاحب د رڼا په ناول کې لیکلي:

شېبه وروسته یې په لور غږ وویل:

ای چینی، مالونه راوگرځوه

نجلۍ سر هسک کړ، په بیره ولاړه شوه منډه یې کړه، یو دم ځای پر ځای کیناسته خپلې لوڅې پښې ته یې لاس ونيو.

د هلک سورمې وپرسیدې او په غوسه یې چیغه کړه!

ژر کوه ای د سپي لوري!

... د خپلو تیرو په نوکانو یې له پوندو ازغی راوایسته او د یوه سیرلي خواته گړندی روانه شوه، څو ځلې د سیرلي مخې ته ودریده خو

سیرلي ټوپونه وهل، نه یې نیوی ورکاوه او نه هم نورو میرو او اوزو ته ورگرځیده، نجلۍ بې حوصیلې شوه ځمکې ته یې لاس کړ، یوه کوچنۍ ډبره په لاس ورغله ورسره د سیرلي پښو ته نږدې مړه دوره پورته شوه.

نجلۍ ستړې وه بې سیکه وجود یې لږ زیده، بیرته توت ته ورنږدې شوه او سیوری ته کیناسته، دې لادمه نه وه جوړه کړې، چې څټ، ته یې گوتې ورو لوبدې نجلۍ کوکه کړه، په تشو کې یې څو درانه دردونه تیر شول، بیا یې پر ژامه یو سوک وخور او پر خاورو پرمخې

پریوته

هلک چیغه کړه

تا زما پر سیرلي وار وکړ... پمني ته ودرې مور به مې څنې دروشکوي.

.... ښځې دوه درې غږوپه اوبه څښلې، بیرته یې پر بوتل سرپوښ تاو کړ او په بکس کې یې کښوده، بیا یې په رمې پسې وکتل خو

وروسته یې په نجلۍ باندي بام شو، او له هلک نه یې وپوښتل

هاغه دې خور ده؟

هلک تندي تریو کړ:

نه، زموږ مزدوره ده.

دلته مو وليدل چې حتا د ماشومانو تر منځ هم د شتمنی او غریبی غرور شته او یوه شتمن ته د خپل مزدور وجود یو بی حسه څیز ښکاري چې ممکن دی پر هلو، وهلو هیڅ نه خوریري.

احمدی د درې رنگه غوړونو(جوجو) په ناول کې لیکي:

«باتوره د خدای روی ومنه، د هلکانو مور مې په اولاد ناروغه ده، تر ښاره یی ورسوه، د تواب پلار خپل کین لاس د څراغ رڼا ته ورنږدې کړ، په خوبولي غږ یی وویل: په دې نیمه شپه کې به تر ښاره څنگه ځو.

سړي زاری کولي، باتور د موټر کلي پسې لاره، شیبه وروسته د موټر د چالانیدو غږ واوریدل شو، پر مخامخ دیوال تیزه رڼا ولگیده، موټر له کلا ووت، لال مامد د موټر د څراغو تر ژیرې رڼا مخکې مڼدې وهلي، تواب دروازه پورې کړه، کوتي ته راغی اوږد وغځید، د جوجو درک نه وه.

د هلک سترکي سره ورغلي وي، دې وخت یې د موټر هارنونه واوریدل، د باندې ووت، ژیره رڼا د کلا د رنگینې دروازي تر چولو راوتلي وه، دروازه یی خلاصه کړه موټر د کلا منځ ته راغی، تواب له پلاره د ناروغې ښځې پوښتنه وکړه، لنډ ځواب یې واورید: په لاره کې مړه شوه.»

نو دلته مو بیا هم ولید چې د کلیوالو، غریبو بیچاره خلکو ژوند ته یی توجه کړي ده چې یوه ښځه څنگه د بل چا د موټر پر تمه مري. احمدی د زرو په ناول کې لیکلي:

«زړه مې طاقت نه کاوه، موبایل مې غوړ ته ونیوه، د یو ماشوم آشنا غږ راغی.

هلو څوک یې؟

زړه مې غټ کړ.

حاجي نواب غواړم

ماشوم وویل:

نیکه مې په کور کې نشته، دا موبایل نومره د له کومه کړه؟

ښځینه نار ه مې واوریده

چینجیه دا زما موبایل د ولي اخیستی؟

تلیفون مې قطع کړ د زړه تکان مې ډېر شو، له شک پرته زرو وه.

شیبه وروسته زنگ راغی، په ښځینه ټیټ غږ یې وویل:

اوس خو پوه شوي چې دروغ نه وایم ته راباندې گران یی

زړه مې بی واره دربیده، خو دا ځل دا دربا بده نه راباندې لگیده، یو نری خوند مې ترې اخیست، ځان مهم راته ښکاریده، وړه خبره نه وه یو خوار نجار په یوې ښکلې نجلۍ گران وه.

څو ځله یی یوه خبر تکرار کړه

یو خوار نجار په یوې ښکلې نجلۍ گران وه.»

نو ومو لیدل چې دلته یی د یوه بی وزلي، ناهیلی نجار ژوند انځور کړی دی، دا چې په کومې نجلۍ گران وي نو څومره خوښي څرگندوي، سره له دې چې تل مو په ټولنه کې دا دود دی د چا بی وزله او غریب خلک نه خوښیري.

او تر ډېره باورونه دا دي چې ټولې نجونې غواړي، له شتمنو سړیو سره واده وکړي او له هغوی سره اوسي. لنډی ده چې:

عالمه راشی مخ می تور کړی
د پاچا لور وم په کولال مینه شومه

احمدی د اغزن سیم په ناول کې لیکي:

«یوه شیبه غلی وه، وروسته یی په ډک ستونی وویل:

دوه کاله مخکې می پلار ته یو لیک راغی، د جومات ملا ورته ولوست، تره می تهران ته غوښتی وو، پلار ته می لیکلی وو چې دلته می د خښتو په ټی کې سرکاریگری درته موندلی ده د یو کال د دهقانی پیس په یوه میاشت کې موندلی شی، له کور نه راوتو، دلته راوسیدو، پلار می څو ځلې خپل ورور ته تلیفون وکړ، خو کار یی نه کاوه، علي رضا پیسې غوښتی... د هغه آخره خبره دا وه چې دوه کاله به د غواوو په فارم کې له تنخوا پرته کار کوئ.»

نو دلته مو ولیدل چې یوه غریبه او بیچاره کورنی څنگه د خپل د اقتصاد د ښه والي لپاره په قاچاقي لارو تر ایرانه ځي.

او بیا له سختو ستونزو سره مخامخ کیږي، د نجلۍ مور او پلار دواړه مړه کیږي او نجلۍ په همدې ځای کې د ډېرو ستونزو سره د یوې نوکري په شان کار کوي.

ارواښاد نصیر احمد په خپله یوه لنډه کیسه کې لیکي:

«یو سور اسویلی یی وایست، شونډې یی وڅوځیدي:

څه درته ووایم، اووه سره عیال لرم، ټول واړه دي، څوک ناروغه وي، څوک د مکتب کتابچې غواړي، یو جامې نه لري او بل هم لوڅي پینې گرځي.

باور وکه د غنمو ریبلو ته یوه میاشت پاتي ده، خو مور دوه اونۍ مخکې لا کندو جارو کړ، کله پسي رسیدی شم.

یوه شیبه غلی وو بیا پرته له دې چې راته وگوري په خوشینی یی وویل:

نه پوهیږم، څه پري وخورم؟»

دلته یی هم د یوه بیوزله سړي ژوند ته کتنه کړې ده او د افغانانو د ژوند سختي یی بیان کړې دي.

پایله:

نصیر احمد احمدی د پښتو ژبې په داستاني ادب کې یو بی ساری ځلانده ستوری وه چې په خپلو ناولونو او کیسو کې د پښتنو رسم و رواج، د ښځو محرومیت، کلیوالي ژوند او په تیره بیا د د غریبو او بیوزله خلکو ژوند ته یی ډېره پاملرنه کړې ده.

نو وړاندیز می دا دی چې د احمدی صاحب ناولونه ولولئ باوري یم که مو یو ځل لوستل پیل کړل نو په نیم کې یی نه شی پریښودلی، ډېر څه به ترې زده کړئ.

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدی صاحب په یاد جوړه کړې وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پاتو په ویدیويي بڼه خپره شوې ده.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

د «یوه خبره درته وکم؟» کتاب کې د ښځې انځور جالب بیان شوی، داسې یوه ښځه چې د خپلې کورنۍ لپاره ودرېږي، د ځان لپاره او له دومره سختیو سره له هم د ژوند او ارمیتیا په لور لار وهې، لا هم مهربانه وې هیله منده وې او مینه شې. د احمدي صیب دا کتاب لومړی پښتو ناول دی چې خوند یې راکړ او دومره راته جالب وو چې پرته له کومې وقفې مې ولوست. داسې حال کې چې هرڅه پکې په طبیعي ډول پېښېدل، خو هره برخه یې له هیجان او ویرې ډکه وه. د دوه معصومو ځوانانو کیسه چې ناڅاپه سره مخ شي، د اوږدې لارې ملګري شي، په یوبل مین شي او په یو ډول یوبل وژغوري.

ماته ښه ناول هغه دی چې لیکونکی په کیسه برلاسه وي او عین حال کې لوستونکي ته د فکر او تصور کولو ازادې ورکړي. په پښتو ډېر کتابونه تشریحي ډول لیکل شوي، مثلاً لیکوال چې ناول لیکې داسې وي چې هرڅه له یوې کرکۍ گورې او بیا یې کتاب کې بیانوي. خو د احمدي صیب لیکل داستاني دی، هرڅه د یوې کرکۍ له زاویې نه گوري بلکې داسې یې لیکې گوندې د کوټې دننه دی، هرڅه لمس کوي، حس کوي او بیا یې لیکي پخپلو کیسو پوره ځواک لري او د لوستونکو تخیل لپاره ډېر څه پرېږدي. احمدي صیب یو طبیعي راوي وو.

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

خدېجه نسا

د تخیل پارونکی لیکوال / فرشته صالحی

د ښوونځي په يوولسم ټولگي کې وم چې نژدې ملگرې مې درې پرېنټ شوي ورقي په ميز ايښي وې، د لومړۍ ورقي په سر هينداره ليکل شوي وه ما ورقي راواخيستي او په لوستلو مې پيل وکړ، کيسه د يوې ښايسته پيغلې وه چې د سرطان په ناروغي اخته وه. په کيسه کې کارول شوي ډيالوگونه دومره روان، واقعي او ښځينه ول چې زه يې جذب کړم. د کيسې په جريان کې مې ځان سره وويل چې ضرور به يې لیکواله کومه ميرمن وي ځکه د يو نارينه له خولي څخه داسې د ښځينه احساساتو دقيق او عميق ابراز تر ډيره ناممکن دی. په کيسه کې پيغله هيندارې ته ولاړه وي او خپل ځان ته مينه ورکوي د خپلو وښتانو، سترگو او انگو ستاينه کوي، د کيسې هرې برخې به زما روح او خيال يوې عيني شيبې ته يوړ او د پيغلې د هر ډيالوگ وروسته به مې هغسې شيبه ځان سره انځور کړه. زه نه پوهېدم د کيسې لیکوال/ليکواله څوک ده، خو ما ورسره ډير عميق ارتباط حس کړ. د ورقي په پای کې هم د لیکوال نوم نه وو او نه مې ملگرې ته دقيق لیکوال مالوم وو خو حدس يې وواهه چې شايد د مصطفى سالک ليکنه به وي. لنډه کيسه په ټولگي کې ختمه شوه مگر زما خيال کې يې دوام درلود هر ه شيبه مې خپل خيال کې ورته بيله نتيجه ورکوله، دا لومړی ځل وو چې داسې يوه لنډه کيسه مې لوستې وه چې ډيره طبيعي وه او هر څه چې واقعي او طبيعي وي هغه د انسان پر روح اثر پرېږدي. د نوموړې کيسې تاثير زما په شخصيت دومره ډير وو چې ما د نوموړې کيسې کرکټر راواخيست او د خپلې خوښې ډيالوگونه مې په وويل او د خپلې خوښې پای مې ورکړ دا زما لومړنۍ ليکنه وه. دا چې له کيسې متاثره شوي وم او گومان مې کاوو چې د سالک صيب ليکنه وه نو د سالک صيب دوه ناوله مې ولوستل. څه موده وروسته مې د فيسبوک له لارې وموندل چې د نوموړې کيسې لیکوال احمدي صيب دی. ما د احمدي صيب کيسې تقريبا ټولې ولوستې او تر ټولو راته جالبه برخه يې دا وه چې احمدي صيب د خپلو کيسو ښځينه کرکټرونه دومره حساس او منظم تصوير کړي ول چې د يو نارينه لپاره دا ډير شايد سخت وي چې دومره عميق او دقيق او بيا داسې په ښځينه ژبه هغه تصوير گويا کړای شي. ۲۰۱۸ کال کې مې احمدي صيب سره وليدل، احمدي صيب ته مې خپله ارزونه هم وويله احمدي صيب په ورين تندي وويل چې زه هر څه ليکم له زړه يې ليکم او د زړه ليکل به زرو نو لگيري. زما لپاره د احمدي صيب کيسو زما خيال وروزو، او تل کوبښ کوم له زړه وليکم شايد همدا تاثير وي چې دفعتا په يوې سوږي کيسه نشم ليکلای تر څو چې مې زړه رضايست ونلري.

يادونه: دا ليکنه هغې غونډې ته ليکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهير د احمدي صاحب په ياد جوړه کړې وه. ياده غونډه د ادبي بهير د خواله رسنيو له پاتو په ویديويي بڼه خپره شوې ده.

زما گاونډی، لوی لیکوال نصیر احمد احمدي / سلما بدري

خاطرات (۱)

د واورې سپین بڅرکي د ځمکې خواته ورو ورو کوزېدل. د ماښام تیارو هم د واورې سپین والی نشوای پتولای. زه په پخلي لگیا وم، سابه مې پخول. مور مې د ماښام لمونځ کاوه. ما یو قاب له سابو ډک کړ، وچه ډوډی او لږ څه نور خوراکی توکي مې هم ورسره کېښودل. په منډه له پخلنځي ووتم. مور ته مې غږ وکړ:

مورې! زه ژر بېرته راځم.

غږ مې وانه وربډ. د حویلي دروازه مې خلاصه کړه. مخامخ د گاونډي دروازي ته مې وکتل. په واوره کې د قدمونو کرښې ښکارېدې. ورغلم، دروازه مې ټک ټک کړه. څو شېبې وروسته احمدي صاحب راووت په خوبنی يې وویل:

- ورپرې سترې مسې!

له مننې وروسته مې د خوارو پټوس ورته ونيو، په خندا يې وویل:

- دا لږ مخکې کور ته راوړسېدم. د ماشومانو مور مې د پروېز (د احمدي صاحب زوی) دوی سره غزني ته لېږلي دي اوس حیران وم چې ځان ته څه تیار کړم. ډېره ډېره مننه.

- ور يې نه ده کاکا جانه. لومړی پخلی مې دی خدای د وکړي چې خوش دې شي.

- څنگه به مې نه خوبېږي، ستا د لاس به وي او خوندور به نه وي!؟

گوره! که ماسره ډوډی خورې خو راځه کنه نو څه چې مریضه به شي.

له دې پېښې ډېر کلونه تېر دي خو زه لا تر اوسه هم چې سابه پخوم راته یادېږي.

روح دې يې ښاد وي.

۲۰۱۷م کال

خاطرات (۲)

د حویلي دروازه يې خلاصه وه، ورننوتم. حویلي کې څوک نه ښکارېدل. غږ مې وکړ:

- مدیني!!

د کرکی له هاخوا يې ولیدم موسکی شو، ويې ویل:

- ورپرې! راځه د ننه.

کوټي ته د ننه شوم. بالښت ته يې ډډه وهلي وه. لورانې يې زما هرکلي ته ودرېدې، مېرمنې يې غېږ کې ونيولم. له روغې وروسته يې راته

ووېل:

- ښه نو ادبیاتو ته کامیابه شوي؟

د هو په دود مې سر وخوځاوه. مېرمنې يې په خندا وویل:

- داده بله لیکواله هم پیدا شوه.

ما احمدي صاحب ته وکتل، ومې ویل:

- ادبیات به څنگه وایم؟ سخت راته ښکاري.

په پوښتونکي نظر يې راته وکتل. زیاته مې کړه:

- باید لیکل وکړم، خو؛ نه يې شم لیکلی. غواړم لکه تاسو کیسه لیکونکي شم، خو؛ هېڅ مې ذهن ته نه راځي. الهام مې تښتېدلی.

په خندا يې وويل:

- الهام څوک دی؟

ځواب مي نه درلود. بيا يې وخنډل زياته يې کړه:

- کوره بچي! ليکل کوه، هر څه ليکه، د ورځي د څه وکړل، چيرته لاري، څه د خوړل، کوم څه د خوښ شول، ولي؟ کوم دي خوښ نه

شول، ولي؟ دا هر څه وليکه. پيل يې همدا دی. يوه ورځ به له ما مخکې وي. زه باور درباندي لرم.

بيا يې لور ته مخ کړ ويي ويل:

- لوري! ورشه له لماري زما کتابونه راوړه.

څو شېبې وروسته يې زما مخي ته لس کتابونه کېښودل، ويي ويل:

دا ووايه، زما لخوا درته ډالي.

په کتابونو مي گوتي تېري کړې. مننه مي ترې وکړه. ويي ويل:

- وروسته له دې مي چي نوی کتاب چاپېده، لومړی يې تاته دروړم. وعده ده.

هر نوی کتاب به يې په خپله زمور تر کوره راوړه او په خپلو لاسونو به يې راکاوه بيا به يې ويل:

- غلطی يې نيسه ادبيي!

ډېر وخت وشو چي زمور دروازي ته چا نوی کتاب رانه وړ. ډېر وخت شو چي لا مي هم سترگي د يوه نوي کتاب په تمه دي.

له مرگ وروسته يې د غني ځاله کتاب چاپ شو. دا ځل يې لور راغله په ډکو سترگو يې نوی کتاب راته ونيو.

۲۰۱۹م کال

خاطرات (۳)

کور ته يې ورو غوښتم. ورغلم. راته يې وويل:

- ښه نو چي زه دې ونه غواړم ته خو نه راځي. دا څنگه ورېره يې چي د کاکا پوښتنه دې نه کوي؟

- کوم يې کاکا جانه.

- کله يې کوي.

څنگ ته ناستو ورېرو ته يې وکتل ويي ويل:

- دغه نجونو ته دې کم راوستم. هر وخت ورته وایم چي له سلما يې زده کړئ او ته مي يو ځل احوال هم نه اخلي.

مملې (د احمدي صاحب ورېره) ماته وکتل ويي ويل:

- هو! کاکا مي رښتيا وايي.

راته ويي کتل، خندا کي يې وويل:

- توکي کوم چي خپه نه شي.

- نه ولي به خپه شم.

خپلي لور ته يې وکتل، ويي ويل:

- دغه وينې، ښوونځي ته يې لېږم چي درس زده کړي خو؛ هلته خوراک کوي.

ټولو وخنډل لور يې (للمه) سره واوښته ويي ويل:

- يه! داسي نه ده.

ما وویل:

- په ژوند کې به یوه زه، یوه للمه ډنگري نه شو.

مشري لور (مدینه) یې پسي زیاته کړه:

- او مور به چاغي نه شو.

ويې خندل د کوچنی لور په سر يې لاس تېر کړ، ماته يې وکتل، ويې ويل:

- دغه للمه تاته سپارم. د خان په څېر دې يې تکره کړه. زه بوخت يم کنه نه مي په عذابولي.

- نه څه عذاب. په دواړو سترگو.

للمي ته يې مخ کړ ويې ويل:

دا دې استاده ده، احترام يې کوه.

بيا يې ماته وکتل ويې ويل:

- گوره! که يې درس نه و زده، وهل هم روا دي.

ما ورغبرگه کړه:

- بېکل روا دي.

کله کله به يې د لور په کتابچه کې ځينې يادښتونه راته پرېښودل. خو له مرگ وروسته مي يې لور ونه لیده او نه مي هم هغه يادښتونه ولوستل.

۲۰۱۸م کال

خاطرات (۴)

څو کاله مخکې يې يو سور رنگ موټر اخیستی و. حویلی ته په نښاسلو او راويستلو کې ورسره پتنگ و. تر ډېره به يې زما ورور ته ويل چې موټر را نښاسه يا يې وباسه.

هره د جمعي ورځ به له کورنۍ سره چکر ته تلل. موټر به يې داسې ډک کړی و چې که دروازه دې خلاصه کړې وای، يو دوه تنه به ترې راغورځېدل. ډېری وخت به ماته راغی ويل به يې چې راځه که چکر ته ځي.

ما به چې د موټر وضعيت وليد، نه به مي ورته وويل. ده به ټينگار وکړ؛ راځه کنه، تا او للمه به د موټر په سر کېنوم، په سيټ کې خو د دوو تنو ځای نيسي. بيا به مو وخنډل. ده به په خوبنۍ د موټر له بښينې راته لاس وښور او بيا به موټر په چټکۍ له کوڅې ووت.

خاطرات (۵)

د اسد مياشت وه. هوا گرمه وه. د شنبه مازديگر څلور بجې شاوخوا به وي. زه له پوهنتون نه راغلم. د حویلي دروازه بنده وه. ټک ټک مي کړه. تليفون مي راوويست. واتسپ مي کاته. دروازه لا هم خلاصه نه شوه. دا ځل مي په لغته ووهله. له شايې راباندې غږ وکړ:

- داسې نه کيږي، سمه يې ماته کړه.

چټکه مي وخوړه شاته مي وکتل. موسکي و. ومي ويل:

- نه يې خلاصوي کاکا. په دې گرمۍ کې ورته منتظره يم.

- دا لا د اونۍ پيل دی ته دومره بې حوصلې يې. چې د اونۍ اخر کې به دې څه حال وي.

کوچني ورور مي دروازه پرانيسته. کور ته د ننوتلو په حال کې مي ورته وويل:

- کاکا ماسره نه ځي؟ چای به درته تيار کړم.

- ستا په لاس د دروازې ټکولو ته له وسې نه کیري، بیا به ماته چای ښه تیار کړي! څه ورځه بچي. که دې له دوکانه څه پکار وي چې درته رايې ورم؟

- نه مننه کاکاجانه پخیر لار شي.

۲۰۱۹م کال

خاطرات (۶)

د پسرلي موسم وروستی میاشت وه. د سهار او مازدیگر لخوا نرم شمال په انسان ښه لگېد. زه د حویلي په انگر کې له خپلې کورنۍ سره په شنه چمن کې ناسته وم. شمال د زردالیو پانې ورو ورو خوځولې. د حویلي دروازه وټکېده. پلار ته مې وویل چې زه به ورشم.

د حویلي دروازه مې پرانیسته. مخامخ راته له خندا ډکه خوله ولاړ و. له روغې وروسته یې وویل:

- برق مو شته؟

- هو شته دی.

- زموږ خو نشته، باید زموږ هم وای ځکه یو فاز کې یو.

- ستاسو لین به غلو وړی وي.

سمدستي یې د اسمان خواته وکتل بیا یې ماته وکتل و یې ویل:

- نه نو، په رڼا ورځ غله څه کوي.

- هسې ټوکه مې وکړه کاکا، زموږ هم برق نشته.

په خندا یې وویل:

- مضرې.

- خیر کاکا برق به راشي تشویش مه ورته کوه.

د هو په دود یې سر وڅوڅاوه بیا یې وویل:

- تر ماښامه به په تمه شو که رانغی بیا دې پلار ته ووايه چې یوه چاره یې وکړو.

- سمه ده کاکاجانه. خو راځه کور ته چای به هم وڅښي او خپله به خبرې هم ورسره وکړي.

- سلامتې دې وي. ځم چې کمپیوټر مې خلاص پرې ایښی، ارزو (د احمدي صاحب کوچنی لور) به اوس ښه څه پکې کړي وي.

پینځه شپږ قدمه یې واخیستل. زه تر هغه ولاړه وم چې کور ته د ننه شو.

۲۰۱۹م کال

د برق د نشتون سره یې نه لگېده. هر کله به چې برق لار یا به کور ته راغی یا به مې یې پلار ته زنگ کړ چې دا ولې لار. څه وکړو، کنه وي برقي راولو او دې ته ورته نورې پوښتنې به یې کولې.

خاطرات (۷)

د کور په انگر کې په کتاب ویلو لگیا وم. کوچنی ورور مې په منډه راغی په لنډه ساه یې وویل چې احمدي صاحب د غواړي. په بېره ورغلم. له روغې وروسته یې وویل:

- ورپرې ځمه کلي (قره باغ) ته، که کوم څه دې پکار وي غږ وکه.

- ډېره مننه کاکاجانه پخیر لار شئ او پخیر راشئ.

- ډېر تشکر. یعنی چې څه دې نه دي پکار!

سترګې مې د فکر کولو په دود وغړولې بیا مې وویل:

- کاکا که زحمت نه درته کیري لږ تار دسرره راوړه.

- د څه شي تار؟

- هغه د قره باغيانو تار چې چکن ټکري پري گندي.

- شه شه. سمه ده خو کوم رنگ؟

- صبر زه به يې يوه نښه درکړم.

په منډه کوټې ته د ننه شوم د گوټې د بند په اندازه مې د تار نښه ورته راوړه. تار ته يې وکتل ويې خندل بيا يې وویل:

- لږ ډېر به دې راوړی و دومره هم سختي مه کوه.

- کاکا دا تار بايد ضايع نه شي ځکه چې ماته مديني (د احمدي صاحب لور) راوړی.

ويې خندل بيا يې وویل:

- ښه نو که ورک شو بيا؟

- خو رنگ خو دې يې په ياد دی، جيگري رنگ تار دی کنه.

- سمه ده پخیر.

خدای پاماني يې وکړه.

يوه اوونۍ وروسته بيا راغی، په دروازه کې ولاړ و. ورغلم. لاس کې يې دوه رنگه تارونه و؛ ژېړ، گلابي.

ويې ويل:

- هغه د تار نښه رانه ورکه شوه، بازار کې مې همدا خوښ شول. خدای د وکړي چې ستا هم خوښ شي.

تار مې ترې واخيستل ډېره مننه مې ترې وکړه.

لاټر اوسه هم هغه تارونه شته راسره. گنډل نشم پرې کوی، وایم هسي نه چې خلاص شي.

۲۰۱۹م کال

خاطرات (۸)

د جوزا مياشت وه. مازديگر و خو لا هم هوا گرمه وه. راتلونکې مياشت روژه وه. مور د کوټو قاليني مينځلې. يو برس کم و. مور مې راته

وييل چې د مديني له کوره برس راوړم. زه هم ورغلم. پرته له دې چې دروازه ټک ټک کړم کور ته ورننوتم. دوی هم د حويلۍ پر مخ قاليني

مينځلو ته غوړولې وې. د احمدي صاحب درې لوراني او درې ورېرې يې پر مينځلو لگيا وې. احمدي صاحب او مېرمن يې پاس ناست و.

د شين چای پيالې ورته ايښې وې. د مينځلو تماشه يې کوله. زما په ليدلو په خدا شو ويې ويل:

- پخیر راغلي. عجب وخت کې راغلي. لوري يو برس ورکړه.

ما وخنډل ومې ويل:

- هو، برس راکړه چې کور ته يې وړم. زموږ همدا حال دی.

- نه نو اوس راغلي يې خپله برخه کار به دې کوي.

ما وخنډل ومې ويل:

- زه له کاره دلته راوتينوم او ته مې دلته هم نه پرېږدي.

په کرس يې وخنډل بيا يې وویل:

- ای تمبلی! دا چاغ خلک ټول تمبل وي.
 - نه زه نه يم تمبله. راکړه برس چې اوس يوه دقیقه کې قالينه درته پريمينځم.
 - مدینې! برس ورکړه.
 مدینې برس تر شا نیولې و نه یې راکاوه. ویل یې که یې کور ته وړې درکوم یې کنه دلته دي نه پرېږدم چې څه ته لاس وروړي.
 ومې منله. برس مې ترې واخیست. کښاستم چې قالينه پريمينځم. احمدي صاحب په منډه راغی وېي ویل:
 - هله بچي جگه شه زه خو توکي کوم.
 - پوهېرم کاکا. خو ما ویل چې درته ثابتې یې کړم چې تمبله نه يم.
 خندا کې یې وویل:
 - هسې خو راته معلومه یې.
 له خدای پامانې وروسته یې له کوره ووتم.
 ۲۰۲۰م کال

خاطرات (۹)

د قرنطین ورځې وې. شپه ورځ به ویده وم. فکر مې کړ دا به د ژوند پای وي. لوستل، لیکل هر څه مې پرېښودل. د شنبې په یوه ماښامه
 چې کله له خوبه پاڅېدم، ذهن کې څه راتېر شول. مور ته مې وویل چې ځم د مدینې دوی کره ويې منله. د احمدي صاحب کور ته ورغلم.
 پوشتی ته یې ډډه وهلې وه. شاوخوا یې لوراني او ورېرې ناستې وې زه هم کښاستم. له روغېر وروسته مې وویل:
 - کاکا! غواړم دنده ولرم. یو څه وکړم. کور کې مې بیخي حالت خراب دی او ورځ په ورځ خرابیږي.
 - د پوهنتون څوم کال دي دی؟
 - دویم کال. څلورم سمستر.
 - گوره بچي! دا حالت تل داسې نه پاتې کېږي. یوه ورځ به راشي هر څه به بېرته سم شي. ته زحمت وباسه. دا ډېر ښه چانس دی. مطالعه
 وکړه او پاتې شوه د دندې خبره؛ زه چې چېرته دنده کوم هغه فول ټایم دی یعنی ټوله ورځ به کار کوي، نو که ستا پوهنتون شروع شي بیا
 مجبوره یې چې دنده پرېږدي. داسې نیم نیم کارونه په درد نه خوري. ته کولی شي په خپل مټ ډېره ښه دنده واخلي خو په دې شرط چې
 حوصله به کوي.
 ما هم ورسره ومنله او د کتابونو لوستلو ته مې شروع وکړه.
 ۲۰۲۰م کال

خاطرات (۱۰)

د پوهنتون نه راغلم. کوڅه کې مې له لږې وپېژاند. له بل سړي سره په خبرو لگیا و. کله کله به یې وخنډل. مخکې له دې چې دروازي ته
 ورسېږم، ده هم له سړي نه خدای پامانې واخیسته. سلام مې ورکړ. له روغېر وروسته یې وویل:
 - زمونږ د حوډلې مرچ دي خورلي؟
 د سر په خوځولو مې د نه ځواب ورکړ.
 بیا یې وویل:
 - راځه لږ به درته وشکوم. حاجي صاحب ته یې ورکړه. زړه ته یې گټور دي.
 ومنې منله ورپسې شوم. دروازه کې ورته ودرېدم. څو دانې شنه مرچک یې راکړل بیا یې وویل:

- ترخه دي ته يې نه شي خورلی پلار ته دې يې ورکړه.

موسکي شوم خدای پاماني مي ترې وکړه.

۲۰۱۹م کال

خاطرات (۱۱)

د سنبلې مياشت وه. هوا ډېره گرمه وه. لمر د لوړو بلدينگونو په سر ښکارېد. زه په کوڅه کې روانه وم چې له شا راباندې غږ وشو:

- ورپرې!

چټکه مي وخوړه په بېره مي شاته وکتل. لاس کې يې د ژېړو منو ډکه کڅوړه وه. خندل يې. له روغېر ورسته يې رانه پوښتنه وکړه:

- درسونه دي څنگه دي؟

- بيخي ښه دي شکر دی.

- گوره که کومه ستونزه و ماته وايه. زه هلته ډېر شناخت لرم.

- که ستونزه وه، ولې نه حتما درته وایم.

زما د خبرو پر مهال مي له څنگه ورک شو. شاته مي پسې وکتل. ولاړ و د کڅوړې له منځ نه يې مينه رايستله. ويې ويل:

- صبر چې نه راوځي.

- راځه کاکا څه يې کوي.

راغی لاس کې يې څو مني نيولي وي. ومي ويل:

- يوازې يوه اخلم بس.

- دا بله هم واخله. حاجي صاحب ته يې ورکړه. گټه لري.

مينه مي ترې واخيسته. زه د خپل کور دروازې ته ودرېدم او هغه خپل کور ته ننوت.

پلار مي ډېر پرې گران و. د خپل ورور نه يې کم نه گانه. او په پلار مي هم بېجده گران و.

۲۰۲۰م کال

خاطرات (۱۲)

د سرطان مياشت وه. زمور د حوبلې زردالو پاخه شوي و. پلار مي څو سره سره زردالو راوشکول او ماته يې راکړل چې احمدي صاحب

ته يې يوسم. ما هم ومنله. د زردالو جالی مي راواخيسته او کور ته يې ورغلم. احمدي صاحب په حوبلې کې ناست و. وروسته له روغېر څخه

مي د زرداليو جالی مخته ورته کېښوده. په خدا يې وويل:

- اوس دا زردالو دي که مني؟

- زردالو دي کاکا.

- دومره غټ، غټ؟!؟

- هو، زمور د حوبلې دي کنه.

ويې خندل بيا يې وويل:

- زمور د حوبلې هم بي جوړې دي. بيا يې غږ وکړ:

- لوري! ورشه يو څو زردالو راوشکوه.

څو شېبې وروسته يې د چهارمغز په اندازه زردالو زما مخې ته کېښودل. احمدي صاحب وويل:

- قواري ته يې مه گوره خوند ته يې گوره.

ما هم وخنډل او له کوره يې راووتم.

۲۰۱۹م کال

خاطرات (۱۳)

د ۲۰۲۱ کال د دلوې میاشت وه. د دې کال لومړنۍ واوره ورپېلې وه. په ژمي کې به معمولاً احمدي صاحب خپله کورنۍ غزني ته لېرله او دی به کور کې یوازې و. تل به یې زما پلار ته ویل چې، ماشومان مې نه وي ډېر ښه لیکل کولی شم. دا ژمی یې هم ماشومان کور نه وو. ساړه ډېر و خو واوره ډېره نه وه شوې. زه مې له ورور سره په واورو کې په مستی لگیا وم. یو بل مو په توپونو ویشتل چې دروازه وټکېده. ورور مې د دروازې خلاصولو ته ولاړ ما هم زر د واورې توپ جوړ کړ او ورپسې وار مې کړ. دروازه خلاصه وه توپ د احمدي صاحب د پښو سره ولگېد. مخامخ یې راته وکتل. ما مې دواړه لاسونه سر ته وړي وو او د پښېمانۍ احساس مې کړ. راته ویې خنډل نور یې هېڅ هم ونه ویل او ولاړ.

خاطرات (۱۴)

هر کله به یې چې لیدم، درس ته به یې هڅولم. یوازې زه نه، د ټولو نجونو د زدکړې طرفدار و. د احمدي صاحب د کور دروازه ټولو زدکړیالو نجونو ته بې پوښتنې پرانیستې وه. د ده کره به یې لرې لرې خپلوانې راتلې زده کړې به یې وکړې او بېرته به کلي ته ستنې شوې. د مرگ تر وخته یې هم ورپرې ده کره اوسېدې او ده هم لکه د خپلو لورانو داسې زیار پرې ایست او هڅولې یې. زما هېڅکله نه هیریري چې؛ خپلو لورانو او ورپرو ته به یې وکتل بیا به یې وویل:

خدای مې دې تر هغه وخته نه وژني چې زده کړه پرې وکړم او یوځای ته یې ورسوم. بیا که مې هم شم فرق نه کوي.

په دې نیمگړې دنیا د هېچا ارمان پوره نشو.

خاطرات (۱۵)

احمدي صاحب به چې تل غزني ته تلو، د کور کلی به یې مور ته راکوله او ویل یې چې په کور مو پام وي. احمدي صاحب لکه زمور د کورنۍ غړی داسې و. په کور به مو تل پام کړ. دا وروستی ځل چې راغی د کرونا اوج و. ماشومان یې ټول غزني ته لېرلي و. ده هم غوښتل ورپسې ورشي.

دروازه وټکېده. مشر ورور مې ورغی. روغبر یې ورسره وکړل. په شین ماسک یې مخ پوښلی و. ما یې غږ وپېژاند. زه په دویم پور کې وم. له کرکې مې ورکتل. ورور مې غوښتل غبر کې یې ونیسي خو احمدي صاحب ونه منله ویل یې، زړگيه! مریض یم چې رانه ودې نه نیسي. ورور مې خنډل ویل یې، احمدي صاحب هېڅ خبره نه ده ډېر ژر به جوړ شي چې تشویش ورته ونه کې. له څو نورو خبرو وروسته یې کلی زما ورور ته ورکړه او لاړ. دا تگ یې له کوره وروستی تگ شو بیا په خپلو پښو رانغی..

۲۰۲۱م کال

خاطرات (۱۶)

وروسته له هغه چې غزني ته لاړ، تلیفون یې بند و. څو ورځې وروسته مې پلار ورسره وغږېد، ویل یې کوما کې وم خو اوس ښه یم. خو غږ یې ښه نه و. څو ورځې یې بیا تلیفون بند و. کله مې چې پلار بیا زنگ ورته وکړ ورور یې و. ویل یې کابل ته مو راوستلی. امیري

شفاخانه کې دى خو څوک نه ورپرېږدي. وروسته له هغه به مو هره ورځ زنگ ورته کړي. ورور به يې کله کله کور ته راغى ځينې مهم توکي به يې له کوره وړل. د شنبه ورځ ماښام قضا و. زه مې خپله کوټه کې وم کورنۍ مې حوږلې کې دودۍ خورله. تليفون مې وشړنگېد. ټولگيوال مې و. اوکې مې کړ. وروسته له سلام نه يې سمدستي وويل چې، په فيسبوک کې يې ليکلې و چې احمدي صاحب وفات شوى، رښتيا ده؟؟ په وجود مې ځخه تبه شوه ما ويل نه. شکر ژوندى دى. جوړ دى. دروغ يې ويلي.

تليفون مې بند کړ په منډه مې پلار ته ورغلم ومې ويل:

- پلارکه! ټولگيوال مې ويل چې احمدي صاحب وفات شوى زه يې نه منم ته خو يو زنگ ورته وکړه.

پلار مې جوړه کړې مړۍ بېرته په کاسه کې کېښوده. جگ شو. سر يې وگرځېد. تر لاس مې ونيو ويل يې ښه يم. مور مې په زړه لاس ايښى و له پرېشاني سره يې غوسه گډه وه ويل يې داسې غږ څوک نه کوي. پلار دې د زړه تکليف لري او احمدي صاحب ژوندى دى هر چا چې ويلي دروغ دي.

زه په منډه پلار پسې ورغلم. د احمدي صاحب دروازه يې ټکلوله. کوم زاننه ورته ويلي و چې د احمدي صاحب وينې ته اړتيا ده ورور يې همدا اوس ورغى چې وينه ورکړي.

خو دا تسلي د دروغو ښکارېده. پلار مې د څو نورو گاونډيو دروازي هم وټکولې، ټولو پر فيسبوک علان ليدلى و. خو هېڅوک له رښتيا نه و خبر.

څو ساعته تېر شول. پلار مې دا څو ساعته په کوڅه کې گرځېد، کله به کور ته راغى. زه په کرکۍ کې ناسته وم. يوازې دعاوې مې کولې. د شپې شاوخوا دولس بجې وې چې امبولانس مو کوڅه کې ودرېد. پلار مې په مړاوو قدمونو کور ته راغى هېڅ يې هم نه ويل. مور مې تر لاس ونيو ويې ويل صبر ولره. ما منډه کړه لوڅې پښې ووتم. له کوره يې د چغو او ژړا غږونه اوچت شول. امبولانس دوه درى قدمه زمور له کوره لرې ولاړ و. غوښتل مې ورشم ويې وينم، مور مې تر لاس نيولې وم نه يې پرېښودم ويل يې نارينه ډېر دي. دواړه د دروازي په خوله کې کېناستو. خولې مو په ځادر کلکې نيولې وې چې د ژړا غږ مو څوک وانه وري. تر هغه وخته ناست و چې امبولانس له کوڅې ووت او دى يې هم راڅخه يووړ. ۲۰۲۱م کال

د احمدي صاحب مرگ دومره سخت و چې لا تر اوسه مې هم ژړوي. هغه يوازې زما گاونډى نه و، زما ملگرى، کاکا، استاد، رهنما و. هغه زما د لارې څراغ و. د ده يادونه او خاطرې ډېرې خوږې دي. خندانه څهره مې يې ذهن کې ده. خوږې خبرې يې لکه اوس هم چې اورم خو نشتون يې ډېر سخت دى. ما يې هره خاطره د اوبښکو په ملتيا ليکلې. زر ځلې مې ويلي چې، اى کاش ژوندى وى. اوس بيا هم واييم: اى کاش چې ژوندى وای.

يادونه: دا ليکنه هغې غونډې ته ليکل شوى وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهير د احمدي صاحب په ياد جوړه کړې وه. ياده غونډه د ادبي بهير د خواله رسنيو له پانو په ويډيو يې ښه خپره شوې ده.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

نصیر احمد احمدي په افغانستان کې لومړی لیکوال یادېږي چې پښتو داستاني ادبیاتو ته یې هم د کیفیت او هم د کمیت له پلوه ډېر څه لورولي دي. ده داسې ناولونه او کیسې لیکلي چې زړه او ذهن دواړه له ځانه سره وړي.

د ده ستر والی په همدې کې دی چې حقیقتونه یې داسې بیان کړي دي څرنگه چې دې زموږ د ژوند انځورونه یې انعکاس کړي دي او موږ یې هغو عیبونو ته څیر کړي یو چې نه یو څیر شوي د ژوند ناخوالې، دودونه، کړاوونه، یې په داسې انځوریزه هنرمندانه ژبه لیکلي چې په بار بار لوستلو ارزې ناولونه او کیسې یې په زړه پورې مکالمې او ترکیبونه لري د احمدي کیسې او ناولونه ډېر چاپ او ډېر مطالعه شول. د احمدي زیاتره ناولونو د ښځو په ژوند، بیوسې، محرومیتونو را څرخي چې دا یې د مشهوروالي یو لامل هم دی.

“

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

ملاله کلیواله

ارواښاد نصير احمد احمدي ته د اغلي خلانور ليک:

نصير ته چيغه !

غیر مې مری کې بند دی. اواز نشم کولی. ته ډېر ډېر لري تللی یې. له خپله حاله دې څنگه خبر کړم؟ او چا ته به خپل حال ووايم؟ زه نو نور څوک لرم چې ورته د خپل ستړي ژوند حال ووايم؟ او هغه ورته غور شي او کيسه مې کړي. ته نو دومره لري تللی یې چې نه مې کيسه کولی شي او نه مې اورېدلی شي.

دا دی دوه کاله ووتل چې ته نه یې. په دې دوو کلونو کې مې دومره ډېرې هيلې ماتې شوي چې ستا په خیال کې له پرتو سوژو ډېرې وي. قلم مې لاس کې لکه کرکی وچ شو. کله ووايم چې راشه له دې وچ قلم نه شپیلی جوړه کړه او دې ویده مخلوق ته یې واوروه، ځکه دوی هسي هم څه لولي نه که چیرې مې واورې او د یوې نغمې په څیر یې په وجود کې راوگرځم او یو قیامت پکې راوپن کړم، خو له شپیلی وتلی غر هم څوک نه اورې او د ثواب په نیت خپلې گوتې په غوړونو کې ورکوي.

ای هااااا ما په څومره سختیو تور کمیس او سپین ټکری پیدا کړي و. اوس په خپله تیاره کوټه کې دوه الماری لرمه چې یوې کې ستا کتابونه او بلې کې مې د ښوونځي جامې او کتابونه ایښي دي. دواړو ته په ژراندو سترگو ورگورمه دا دوه کاله شول چې یو امر ته مې زړه بوت راوخوت. د ښوونځي د خلاصیدو امر د پوهنتون د شروع کېدو امر زما د پاتې کېدو او غوړېدو امر... زه اوس په خیال کې ژوند کوم. ښه دی خیال لرم، الوت پکې کولی شم، پکې نخیدلی شم، په جادويي لاسونو ټولې بندې دروازې خلاصولی شم. نجونو ته وزرې ورکولی شم او پاس تر سپورمې او ستورو یې رسولی شم. خو چې کله له خیال نه راوځم، څلور دیوالونه کې ایساره یم. لکه زه چې جهنمی یم او دا څلور دیوالونه لکه د قبر څلور دیواله. ویرېرم چې راباندې را به شي او پښتې به مې له یوې بلې وباسي....

نصیره!

دوه کاله کیږي چې په مړو حساب یم لکه ستا هغه (رڼا) زه هم تیارو کې یمه. ما ته یې هم دروغښي و عدي راکړي. زه هم اوس د بل تمې ته ناسته یم. ورو ورو مې وجود په ورکیدو دی. اوس نو څوک نشم پیدا کولی چې زما کيسه وپولي، د زړه دردونه مې څوک نه راسپړي

.....

کاش ته د خپلو بې شمېره سوژو په منځ کې ناست وای او زه په تور لباس کې درغلي وای او د خپل ژوند کيسه مې درته په سلگیو سلگیو بیان کړې وای. تا له خپلو سوژو ځان راخلاص کړی وای او قلم په لاس راته غوړ شوی وای....خو....آه....

تا به زما کيسه اول لکه لنډه کيسه پیل کړې وای، وروسته به درنه اوږده شوې وای، په رومان به دې بدله کړې وای، په یو جلد کې نه په دوو او درو جلدونو کې....

ته چې لار یې زموږ خوبني هم درسره ولاړه. زموږ غږ ته، زموږ لاسونو ته، پښو ته، زلفو ته... هتکړی رالويدلي دي، مور کنهگاري شوي یو، دوزخیانې شوي یو....

د غني په ځاله کې بندې مچې ته ورته یو، یوه توره غڼه زموږ وزرونه په تېرو پنجو وهي، له الوته غورځېږو، په جال کې بند په بند

بندېږي ....

نصیره!!!!

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر د اتمې غونډې راپور / لېمه ودان

ځای: آنلاین

نېټه: د ۱۴۰۲ل/ کال د چنگاښ ۲۵مه، د جولای ۱۶مه

د گډون والو شمېر: ۲۸

ویانده: نرگس سهاک

راپور: لېمه ودان

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر اتمه غونډه د تل په څېر د کابل په وخت پینځه نیمې بجې پیل شوه. درې برخې یې درلودې، د غونډې په لومړۍ برخه کې په دې موضوع بحث وشو، چې ایا غونډې ریکارډ کړو که نه او پایله هم دا شوه چې ځینې غونډې به ریکارډ کېږي.

د غونډې په دویمه برخه کې له اجنډا سره سم د اغلی سلما بدري په لاندې لنډه کیسه کره کتنه وشوه:

څنډ

ورپڅو د لمر مخه نیولې وه، د واورې سپین بڅرکي ورو ورو د ځمکې خواته کوزېدل. له ونې تیب وچ کلک بازگل د بخارۍ سر پورته کړ. دود یې سترگې وخنولې. په بېره یې څو لرگي بخارۍ ته ورواچول. سر یې وربند کړ. انجینر رفیع وروکتل بیا یې تورې بنورې سترگې څو ناستو ځوانانو ته واړولې. وپې ویل:

- تر څو چې د خارجیانو مرستې شته، زما د دفتر دروازه ستاسو پر مخ خلاصه ده.

یوه ځوان په توره نېکتایي گوتې تېرې کړې، لاسونه یې لپه کړل. انجینر ته یې د خیر دعاوې وکړې. دوو نورو تنو غیرک لاسونه پر نوې خربیل شوې رېره تېر کړل آمین یې وویل. انجینر پنډ لاسونه د څوکۍ پر ژۍ تکیه کړل. ودرېد. دواړه لاسونه یې پر تېر کېښودل. تندۍ یې ورین شو وپې ویل:

- زه مو خدمت کې یم. هر کله راشئ.

ځوانانو سپین پاکټونه ورواخیستل. له کوتې ووتل. له ونې لوړ هډور سرې د کرکۍ خواته ورغی. په څو پوریزو کورونو یې سترگې ولگېدې. ځای ځای لغړې ونې یې هم تر نظر تېرې کړې. موټی لاس یې خولې ته ونيو. وتوڅپد. وپې ویل:

- د کابل هوا ژمي کې بیخي وژونکي ده.

مخامخ پر څوکۍ ناست ځوان ته یې وکتل. هغه سترگې د کمپیوټر پر سکرین گنډلې وې. گوتې یې خوځېدې. سړي په پک سر لاس تېر کړ. دروازې ته یې وکتل. له ونې تیب وچ کلک سړي چېنگه خوله نیولې وه په تیب غر یې وویل:

- انجینر صاحب! حاجي ملا راغلی.

سړي وروځې پورته کړې په ورخطایې یې وویل:

- هله! د ننه یې راوله.

شېبه پس په غوښو پټ، پنډ سړی چې د تور پټکي د پاسه یې ژېر بخون پټو تر ځان تاو کړی و، کوتې ته ننوت. په تورو بوتو یې ځای ځای واوره نښتې وه. تر انجینر یې لاسونه تاو کړل. له روغېر وروسته سړي په نوې سره کړې رېره لاس تېر کړ وپې ویل:

- خدای رازق دی، بنده یې وسیله ده.

انجینر د هو په بڼه سر وخوځاوه. څو نخود یې خولې ته واچول. دروازې ته یې وکتل. غر یې وکړ:

- بازگل کاکا! د حاجي صاحب ساتونکي درنه خپه نه شي.

له ها خوا ت غر راغی:

- په سترگو!

ږیرور سری یو پلو کور شو. له جبهه یې سپین کاغذ راوویست. د انجینر مخې ته یې کېښود. پگری یې په سر سمه کړه. ویې ویل:

دی لېست کې مې د ځینو بې وزلو کورنیو پټې لیکلې دي، په دې هیله چې مرسته ورسره وشي.

انجینر کاغذ ورپورته کړ ویې ویل:

- مرستی به په خپلو لاسونو ورووېشم، ته هېڅ اندېښنه مه کوه.

سری جگ شو. پټو یې پر اوږو سم کړ. د انجینر سره له کوتې ووتل. بهر اوږې سپینه لمن غوړولې وه. څو ځوانان له رنجر موټر رانښکته شول. یو یې رامخته شو. ټوپک یې پر اوږه سم کړ. د حوډلې دروازه یې پرانیسته. انجینر وروکتل. د دروازې سره په ناستې ښځې یې سترګې ولګېدې چې له خپل ماشوم سره په لمده ځمکه ناسته ده. ماشوم له یخنی شین اوبنتی و. غاښونه یې یو بل سره لګېدل. مخې ته یې څو اوسپنیز یوګوني پراته وو. انجینر څو قدمه ورمخته شو ویې ویل:

- توری! دا ځای د ناستو دی؟ د موټر لاره دې بنده کړي.

ښځې ځای ځای سوری ټیکری په پوزه تېر کړ. په سختی جیګه شوه. انجینر موټر ته ښی لاس د سلامی په دود پورته کړ. په سپینه اوږه کې د موټر د ټایرونو رډې ښکارېدې.

د کره کتنې په برخه کې ګډونوالو نظرونه وړاندې کړل.

میمونه کامران: عالی کیسه ده، ښه نوم ورته ټاکل شوی ځکه اوږه هم د بې وزلو د ژوند د ارامتیا خنډ ده. انجینر د کیسې اصلي کرکټر دی، ملا، ښځه او نور کسان فرعي کرکټرونه دي. د کیسې زمان او مکان ښه انځور شوي، که څو کاله وروسته یې هم څوک لولي، معلومه به وي چې د کوم وخت کیسه ده. مکالمې لنډې؛ خو ژور پیغام لري. د کیسې پیغام هم ښه دی؛ خو که لږ نور هم واضح شوی وی لا به ښه به و.

نعیمه غني: د کیسې پیغام ښه را اخیستل شوی او کیسه ښه پای ته رسېدلې یعنې لیکوالې لوستونکي ته فرصت ورکړی چې د کیسې د پای په اړه خپله فکر وکړي. بله خبره دا چې د کیسې اصلي کرکټر ښځه ده، ځکه چې ټوله کیسه په دې راڅرخي؛ نو ښه به وه چې تصویر یې نور هم واضح وی، دا به د کیسې د لا ښکلا سبب شوی و.

د کیسې په پیل کې راوي کرکټر ته انجینر رفیع خطاب کوي، دلته د راوي بې طرفي تر سوال لاندې راځي. راوي چې یو بې طرفه شخص دی ولې هغه ته انجینر رفیع وایي؟ ایا دا سری په همدې نوم مشهور دی که څه؟

ښه به وی چې دا نوم د کیسې د کوم بل کرکټر لخوا کارول شوی وی وروسته بیا راوی را اخیستی وی.

بله خبره د کرکټرونو د پیژندنې ده، یو ځای لولو (وچ کلک سری) بل ځای بیا لیکل شوي (له ونې لور وچ کلک سری) دا ښه تصویرونه دي؛ خو تکراري شوي دي.

په کیسه کې لولو (لاسونه یې لپه کړل) دلته د دعا ښه نه ده واضح شوي. که ملا دعا کوي، عربي به وي؛ خو که د ملګرو په مجلس کې څوک دعا کوي ښایي بیا داسې نه وي چې لاسونه سره لپه کړي.

د کیسې موضوع لږ څه گونگه پاتې، مرستی مستحقو خلکو ته نه رسېږي؛ خو واضح شوي نه دي چې مرستی ولې نه ورته رسېږي، په کیسه کې لږ نور کار ته هم اړتیا وه چې را برخه واضح شوي وي.

وروستی انځور ډېر ښکلی او سمبولیک دی، (په سپینه اوږه کې د موټر د ټایرونو ردې ښکارېږي) دا په دې مانا چې دا همدا معمول دی او تل همداسې شوي دي.

هیله هدایي: کیسه د فکر جلبونکې ده، هر کرکټر منظم راغلی او ترتیب یې خوندور دی. د کیسې اخره برخه یو څه نوره هم واضح کېږي شوی، چې لوستونکي ته لا جالبه وي.

ځلانور: ما ته دې کیسې احمدی صاحب را یاد کړ، دا چې سلما بدرې له احمدی صاحب سره وخت تېر کړی نو ښایي د ماحول اغیز وي. د نصیر احمد احمدی د کیسې ژبه انځوریزه وه د سلما بدرې کیسه هم دا ځانگړنه لري.

بله خبره دا چې د کیسې د پیل انځور (لمر د ورځو مخه نیولې وه) تکراري شوی، د دې تر څنگ د کیسې ځینې انځورونه سمبولیکه مانا لري، لکه: له ونې لوړ هډور سړی د کرکي خواته ورغی. په څو پوږیزو کورونو یې سترگې ولگېدې. دا داسې مانا هم لرلی شي چې دا کس یوازې لوړ کسان ویني او هغه ښځه چې په اوږه کې ناسته ده هغه نه ویني.

په کیسه کې یو بل پیغام دا و، چې خارجیان په مور زړه سپزي خو زموږ د خپلو خلکو زړونه کلک دي.

فاطمې اعظم د د ځلانور د خبرو په تایید وویل: سلما بدرې د احمدی صاحب د سبک پلوي کړې، داسې چې لوستونکي د کیسې صحنې ته بیايي. بله خبره دا چې د کیسې انځور کښنه ډېره عالی ده، لکه: (ښځې ځای ځای سوری ټیگری په پوزه تېر کړ) دا یو ښه انځور دی. د کیسې مکالمې روانې دي. په کیسه کې ځینې برخې که په یو څه بدلون سره راغلي وي، ښه به وه، لکه: (دود یې سترگې وټخولې) د دې پر ځای که راغلي وي (دود یې سترگې ترخې کړې) ښه به وه. بل ځای لویو: (له هاخوا) د دې پر ځای که (له هغې خوا) لیکل شوي وي ښه به و.

یوه بله خبره دا چې په کیسه کې ټکي ډېر کارول شوي، که په اوږدو جملو کې کامې وکارول شي؛ ښې به وي.

ځولی لمن د نورو گډونوالو د نظرونو په دوام وویل: د دې کیسې په پیل کې زما توقع بل ډول وه. ما فکر وکړ چې په دې کیسه کې به ملا د بهرنیو مرستو مخالفت وکړي. دا د کیسې یوه ښېگڼه وه چې پای یې د لوستونکي د توقع خلاف وي.

کامله عزیزې: په پیل کې چې حاجي ملا راځي انجینر ورخطا شوی، خو وروسته بېرته بې پروا کېږي، ښایي دا ځینې لاملونه ولري، له سلما بدرې به یې وپوښتو.

شفیقه خپلواک: په دې کیسه کې د افغانسان د تېرو شلو کلونو د بهرنیو مرستو، بې وزلو، ملا او ټولني یو ریالیستیک تصویر وړاندې شوی.

لوی پیغام د ټولني کاذب حالت و، یعنې ټول په کاذب حالت کې دي.

بله خبره دا چې د کیسې د پیل انځور اضافي ښکاري، که اوږه ورپري نو لمر طبعاً پټ دی.

د کرکټرونو د معرفي لپاره د هغوی د ځانگړنو یادول ښه لاره ده؛ خو دلته یوه پوښتنه دا ده چې ایا د دې کیسې کرکټرونه ډېر نه دي؟

هیله پسرلی: د کیسې اصلي پیغام حق حقدار ته نه رسېدل دی، چې لاملونه یې ښایي ډېر وي، په ټوله کې کیسه د دې موضوع اړینوالي ته اشاره ده. بله خبره دا چې د کیسې انځورونه کامیاب دي، په کیسه کې هر څه ویل شوي نه دي؛ بلکې ښودل شوي.

په ډیرو لنډو کیسو کې د کیسې راټول والی اړین دی، دا کیسه هم ډېره لنډه ده، تکراري پېښه نه لري او اضافي کلمات پکې کم دي.

د نصیر احمد احمدي د سبک اغیز په دې کیسه کې تر سترگو کېږي لامل یې دا دی چې احمدي صاحب ډېر لوستل شوی. د احمدي صاحب د کیسو یوه ځانگړنه دا ده چې کرکټر له حرکت سره معرفي کوي، دا ځانگړنه د سلما جاني کیسې هم لرله.

د کیسې کرکټرونه ډېر دي، دا د دې لامل کېږي چې درک یې لوستونکي ته ستونزمن شي. یوه حل لاره دا ده چې کرکټرونه کم کړي بله لار دا چې بل پراگراف ته لاره شي او د کرکټر نوم یاد کړي.

بله خبره دا چې په دې کیسه کې له پېله تر پایه د فقر او ثروت مقایسه لیدل کېږي. د بازگل په هکله نعیمی غني یاده کړه چې یوه ځانگړنه یې څو ځلي یاده شوې، وچ کلک انځور شوی؛ ایا دا هم فقر او ثروت ته اشاره ده؟ که په نابرابري تاکید دی ولي د تکراري انځور په ځای بل انځور نه دی لیکل شوی؟

لېمې ودان د هیلې پسرلی د خبرو په دوام وویل:

په کیسه کې باید ان هره کلیمه د کیسې له اصلي موضوع سره مرسته وکړي، دا کار د دې لامل کېږي چې پلاټ لا پیاوړی شي. خنډ کیسه هم همدا ځانگړنه لري. لومړی که د کیسې نامه ته ځیر شو وینو چې له اصلي موضوع سره ډېر ښه اړخ لگوي، په دې کیسه کې اصلي کرکټر (ښځه) دفتر والو ته خنډ او مزاحمه ښکاري. د کیسې لومړی انځور هم د کیسې اصلي موضوع ته یوه اشاره ده. لکه څنگه چې ورېځو د لمر مخه نیولې، په کیسه کې هم ځینې لاملونه د دې سبب شوي چې د دفتر خلک له بې وزلې ښځې سره مرسته ونه کړي.

د کرهکتني په پای کې سلما بدري له ټولو مننه وکړه او پوښتنو ته یې ځوابونه وویل:

سلما بدري: د کیسې په پیل کې د ورېځو او لمر انځور می د کیسې اصلي موضوع ته د اشارې لپاره یاد کړی او یو بل ځای لغزې ونې هم ښځې ته اشاره ده، چې دواړه په سختو کې مقاومت کوي.

په کیسه کې می کرکټرونه ځکه ډېر کړي، چې د دفتر گڼهگونه انځور کړم.

کاملې جاني وویل چې انجینیر رفیع په پیل کې ورخطا شوی، دا ځکه چې په پیل کې دی له دې ویره لري چې حاجي ملا له دې خبر شي چې حق حقدار ته نه رسېږي؛ خو وروسته پوهېږي چې حاجي ملا هم د مرستې د اخیستلو لپاره راغلی.

د غونډې درېیمه برخه نرکس سهاک په نظم پیل کړه، ورپسې ځلا نور یوه انتخابي څلوریزه گډون والو ته واوروله. شفيعي خپلواک خپل نوی نظم او امنې فنا خپل نوی غزل وړاندې کړ. تقوا شکوري، نعیمی غني، منزی غفورزی او ځولی لمن هم خپل شعرونه گډونوالو واورول.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

”

روانباد احمدي صيب په يوه راډيو کې ميلمه وه. اوس
يې رانه نوم هير دی چې کومه خپرونه وه، خبريال ورنه
پوښتنه وکړه، وی ایا دا ناول لیکل مشکل نه دي؟
احمدي صيب ورته په ځواب کې وويل:

نه زما لپاره هېڅ سخته نه ده او نه بايد سخته واوسې
ځکه زموږ وطن ټول سوژه، سوژه دی. يوازې لیکل غواړي.
واقعته هم يوه مکمله خبره او مشوره يې ناول لیکونکو او
کيسه لیکونکو ته پرېښوده او دا خبره مې ډېره خوښه
شوه او تل مې د کيسه لیکلو پر وخت را يادېږي.

“

فتانه ژوند

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د نصیر احمد احمدي په یاد

شپه وه، د باران د څاڅکو غږ اورېدل کېده. خوب مې سترگې درنې کړې وې. د دروازې په کړپ مې سترگې رنې کړې، په وره کې مې مشر ورو ولاړ و، په لاس مې یې کتاب ښکارېده، ویې ویل:

ویده وې؟

نه خو ویده کېدم.

کتاب یې راته ونيوه، ویې ویل:

دا ډېر ښه کتاب دی ما ولوست، ته یې هم بیا ولوله.

کتاب مې ترې واخیست، له ځان سره مې وویل:

اوس خو ناوخته ده، سبا به یې ولولم.

د کتاب پوښتی مې تر نظر تېره کړه، د نصیر احمد احمدي ټال ناول و، د کتاب نوم راته جالب و راخلاص مې کړ. لومړۍ کرښې مې یې ولوستې، ورپسې یوه پاڼه، دوې پاڼې. د کتاب تلوسې دې ته نه پرېښووم چې بند یې کړم.

په همغه شپه مې ټال ناول تر پایه ولوست.

ځینې کتابونه داسې ځانگړنه لري، چې یوازې خپل ځان نه درباندي لولي؛ بلکې په زړه کې دې نورو کتابونو ته هم مینه پیدا کوي. ټال ناول هم دا ځانگړنه درلوده، وروسته له هغې مې د احمدي صاحب ټول ناولونه پرلپسې ولوستل او له مطالعې سره مې مینه دوه برابره شوه.

 Afghan Women Literary Online Association

 Afghanwomen_literary

 @AfghanWLiterary

“

لېمه ودان

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر د نهمې غونډې راپور / منزه غفورزی

ځای: آنلاین

نېټه: د ۱۴۰۲ لمریز کال د زمري لومړۍ، د جولای ۲۳مه

د گډونوالو شمېر: ۲۲

ویانده: ځلا نور

راپور: منزه غفورزی

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر نهمه غونډه د معمول مطابق د کابل په وخت پنځه نیمې بجې پیل شوه. درې برخې یې درلودې، د غونډې لومړۍ برخه پر ځان د باور لوړولو، دویمه برخه د فولکلور ارزښت او دا چې څنگه یې راټول کړو؟ او دریمه برخه مشاعرې ته ځانگړې شوې وه.

د غونډې په لومړۍ برخه کې بهیروالو پر ځان د باور اړوند خپل نظریات له گډونوالو سره شریک کړل. دا چې د لومړۍ برخې موضوع ته د گلالي مومند په غوښتنه اجندا کې ځای ورکړل شوی و، بحث گلالي مومند پیل کړ.

د بحث په لومړي سر کې گلالي مومند پر ځان د باور لرلو په ارزښت خبرې وکړې. هغې وویل چې پر ځان باور پیدا کول او په تدریجي ډول ورته وده ورکول شونې چارې دي. مهمه دا ده چې د دې پروسې په جریان کې پر ځان په دوامداره توګه کار وکړو، حوصله ونه بایلو او هر وار ځان ارزيايي کړو چې کوم کارونه مو بهتره کړل، او څنگه دا نور هم بهتره کولی شو.

په دې برخه کې د ځان پېژندل، له نورو مشورې غوښتل او مطالعه کول هم بې گټې نه دي. د ځان پېژندلو یوه گټه دا ده چې د نورو له قضاوتونو دې بې پروا کوي، دا درکوي چې پخپلو وړتیاوو باور ولري. همدارنګه هغې زیاته کړه چې خپل ظاهري وضعیت؛ نظافت او لباس ته پام کول، د بریالو تجربو نوټ جوړول، تمرین کول، خپل استعدادونه پېژندل هم پر ځان د باور کچه لوړوي.

شفیقي خپلواک د ځان باور د کچې د لوړوالي له پاره مطالعه او له معلوماتي خلا څخه د ځان ایستل اړین وبلل. هغې وویل انسان باید له ځانه ډېره توقع ونکړي، هېڅوک فوق العاده ونه گڼي، او دا دې ومني چې دی هم تېروتنه کولای شي، د نورو د غبرگونونو اندېښنه دې هم ونکړي، او ویې وبل چې د انسانانو فردي توپيرونه هم یو عامل کېدلای شي.

فاطمې اعظم پر ځان د باور لوړولو له پاره د قوت او د کمزورۍ ټکي لیکل اغېزناک وبلل. هغې وویل، انسان که وغواړي هر څه ترلاسه کولی شي، پر ځان باور هم کسب کولی او وده ورکولی شي. که چېرې د منفي افکارو ځای مثبتو افکارو ته ورکړل شي، ځان سره مینه او ځان ومنل شي نو دا به ډېره مرسته وکړي چې پر ځان د باور کچه مو لوړه کړي.

ځلا نور او ښکلا نور په دې ټینګار وکړ چې د ماشوم پر ځان د باور نه لرلو مهم لامل مور او پلار دي. د دوی په وینا، اکثره ماشومان د مور او پلار او خپلوانو لخوا په رواني لحاظ خپل کېږي ان د خبرو کولو اجازه نه ورکول کېږي.

هیلي پسرلی د اکثره افغانانو پر ځان د بې باورۍ او جرات نه لرلو مهم عامل د ماشومتوب غلطه تربیه او چاپیریال (کور، کوڅه، ښوونځی) وبله. د دوی په باور؛ که له ځانه بې ځایه توقع ونکړو، موخي منطقي وټاکو، ځان له نورو سره مقایسه نکړو، او خپلې بریاوې او کمالونه بیا بیا راپاد کړو، نو پر ځان باور مو ډېرېږي.

دا یې هم وویل چې، مخکې تر خوبه یا هر بل وخت د خپلو بریاوو هغه که هر څومره وړې هم وي راپادول د ځان په هکله زموږ فکر مثبتوي، مثبت فکر بیا مثبت انرژي رامنځ ته کوي او مثبت انرژي مو لا ډېر کار ته هڅوي.

د امنې فنا نظر دا و چې ځینې خلک ممکن پر ځان باور و نه لري او علت یې حتمی نه ده چې د مور او پلار غفلت وي. د ځینو طبیعت ممکن همداسې وي چې په لویه اجتماع کې ډېر ارامه نه وي.

د بحث په پای کې ملاله کلیوالي ځان له نورو سره مقایسه کول، ځانته ارزښت نه ورکول، هڅه نه کول، او سلما پدري د کافي معلوماتو نه لرل پر ځان د باور نه لرلو لاملونه وبلل، او د حل لارې یې وړاندې کړې.

دا افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر غواړي چې په نږدې راتلونکي کې د فولکلور د راټولولو او پرې د لیکلو لړۍ پیل کړي. د دې له پاره چې دغه کار په مسلکي بڼه ترسره شي د غونډې دویمه برخه یادې موضوع ته ځانگړې شوې وه.

دغه برخه نعيمې غني په هر اړخيز بحث پیل کړه.

نعيمة غني: فلکلور دوه برخې لري عواطف او باورونه. باورونه د وسایلو له بدلون سره بدلېږي، لکه د مریض سره د ډاکټر برخورد او ځینو رسمونه او رواجونه چې د وخت له تېرېدو سره تغیر کړی لکه: زموږ کلي کې ناوې له بل کړي څراغ سره د پلار له کوره وتله او یا به زوم بوتونه ور په پښو کول، او دوی هر یو د دې لپاره یو باور او کیسه درلوده.

په زیارتونو کې نغزی تودول، ډوډۍ پخول او په خلکو وېشل چې په نورو کې ډېر رواج و، سره تېڅۍ په روانو اوبو کې ایښودل په دې باور چې انگار یخو اوبو ته ورسېږي نو وچکالي ختمېږي. د برات په شپه د نجونو ناوې کول یا فال نیول چې وروسته دا د ماشومانو په ساعتی بدلېدنه شوه او اوس یې ډېر خلک نه لمانځي.

د اختر په ټال کې زانگل د گناهونو د توپیدو په نیت، د خوښیو په مجلسونو کې د توکمار راوستل، د ښځو لخوا دم کول، نظر وچول، چې اوس دا اکثره دودونه د مذهبي افراطیت له امله ناروا گڼل کېږي او یا هم خلک یې دومره لمانځلو ته لېواله نه دي.

مور د یو باسواده قشر په توگه مسولیت لرو چې دا ټول دودونه راټول کړو، او ویې لیکو. ځکه دا پر مور د راتلونکي نسل حق دی چې دوی ته د لیکلي تاریخ په بڼه یو څه پرېږدو. اوس زمانې ته هم پاملرنه په کار ده ځکه اوس هم په سیمو او کلیو کې ډېر فلکلور شته چې باید راټول او خوندي شي. له دې سره سره مور په دې برخه کې هم باید پوره دقت وکړو چې مور د عادي وگړو په توگه نشو کولی چې په فلکلور کې په خپل سر څېړني وکړو ځکه هر یو یې جلا جلا برخو لکه ژبپوهنه، لرغونپوهنه او ټولنپوهنه پورې اړه لري خو مور باید د خپل کلتور د خوندي کولو په موخه هغه راټول او خوندي کړو. ددې کار گټه به دا وي چې راتلونکی نسل به مو د هويت له بحران سره نه مخ کېږي. همدا راز کله مو که په تاریخ څېړني کولي خام مواد به په لاس کې ولرو.

فاطمه اعظم:

فولکلور د انسان مادي او معنوي تجربې دي چې نسلونو ته په میراث پاتې کېږي چې د وخت په تېرېدو سره یې بڼه بدلون مومي. د فولکلور په مرسته د خپلو پلرونو او نیکونو څخه راپاتې ارزښتونو سره آشنا کېږو، له خپل حال سره یې پرتله او ترې گټه اخیستلای شو. د فولکلور خوندي کول ډېر اړین دي او ددې موخې له پاره ساحوي څېړني ته اړتیا ده تر څو مسلکي کسان ساحې ته لار شي او دقیق معلومات راټول کړي.

آمنه عزیزې:

فولکلور پوله نه لري. د هرې سیمې فولکلور بېل دی. پراخ دی. پخوا به په کلیو کې فولکلور ته ډېر ارزښت ورکول کېده مگر اوس په کلیو کې هم دغه برخه کمزور شوی ده.

یوه بېلگه یې دا ده:

په کلاسی کې تماشه وه

ډمه گډېدله

زموږ ټولو په سلا وه

سمه سرنګېدله

کامله عزیزی:

فولکلور چې خوندي شي، ادبیات ورسره غني کېږي. او هم به د پښتنو د ژوند، فکر په اړه تاریخي معلومات راپیدا شي. فولکلوریک توکي ډېر طبیعي جوړ شوي نو په لیکوالي کې هم راسره مرسته کولی شي.

د فولکلور د راټولولو له پاره غوره لاره داده چې هر څوک د خپلې سیمې فولکلور راټول کړي، ځکه له جغرافیې سره نوعیت بدلوي. او دې ته باید پام وکړو چې خیانت پکې ونشي، یعنی د نکل پیغام باید په سمه توګه انتقال شي په دې شرط چې پیغام یې ګټور وي.

فرزانه زیار:

فولکلور ولسي پوهه ده، دوه برخې لري مادي برخه او معنوي برخه. مادي برخه کورونه او ساختمانونه دي او معنوي برخه یې ادبیات دي. د فولکلور د راټولولو ګټه دا ده چې تاریخ خوندي کېږي راتلونکي نسل ته یو څه پاتې کېږي، او موږ سره مرسته کوي چې د خپلو پلرونو او نیکونو د وخت له هغو باورونو خبر شو کوم چې اوس وخت کې اعتبار نه لري.

ولی باید فلکور ولیکل شي؟

د فلکور لومړۍ ګټه زموږ د رسم و رواجونو خونديتوب دی. بل دا چې راتلونکي ته یو څه پریږدو چې موږ څنګه او په کوم ډول ژوند کاوه.

په مادي لحاظ هم د فلکور خپرول، ستړي ګټي لري، د بیلګې په ډول: که زموږ افغاني کالي نړیوال شهرت ولري، او خلک ترې ډېره استفاده وکړي نو دا به زموږ په اقتصاد په تیره بیا د ښځو په اقتصاد باندې ژوره اغیزه ولري. همداسې لوبښي جوړل او نور صنعتونه درواخله!

که فولکلور راټول کړو ځینو ډېرو نوو خبرو ته به مو پام شي. تیره ورځ مې پلار ویل: ګورئ دې میاشت کې احتیاط کوئ دا ډېره گرمه او سخته میاشت ده. پخوا وختونه کې به یې دا میاشت د څپرې میاشت بلله، کله به چې د څپرې میاشت تیره شوه نو د کور مشرانو به موږ ټولو ماشومانو ته شنې لښتې په لاس کې راګرې او موږ به هرځای او د کور هرڅی په هغو شنو لښتو وهل او له وهلو سره به مو ویل: څپرې توری ووځه، څپرې توری ووځه! دا دود زما لپاره ډېر په زړه پورې وه، چې اوس بیخي له رواجه لویدلی دی. موږ ټول په خپلو کورنیو کې داسې ډېر ولسي باورونه لرو چې په خوندي کولو ارزې. نو زموږ ټول مسولیت لرو چې په راټولولو کې یې مرسته وکړو، له خپلو مشرانو پوښتنې وکړو، او د هغوی نکل نه او روایتونه ولیکو.

هیله پسرلی:

فولکلور ټولو ته منل شوی او ډېر دقیق تعریف نلري. هر هېواد ممکن خپل تاریخ او کلتور ته په پام سره فولکلور له نور لږ بېل تعریف کړي. په ولسي پوهه کې بېلابېل شیان شامل دي لکه: لقبونه، ولسي طب، او نور ..

زما وړاندیز دا دی چې هغه دوستان چې د فولکلور له راټولو سره ډېره علاقه لري او غواړي په دې برخه کې کار وکړي یو ګډ ګروپ دې جوړ کړي، ترڅو یو له بل سره خبرې او مشورې وکړي. د دې لپاره چې د فولکلور پر اهمیت مو لا ډېر تاکید کړی وي ښایي ښه به وي چې یو آنلاین سیمینار هم پرې جوړ کړو.

دا ډېره مهمه ده چې ښځې فولکلور راټول کړي، ځکه زموږ د فولکلور په تولید کې یو اصلي نقش د افغانو ښځو دی. که موږ ښځې فولکلور راټول کړو ښځینه لیدلوری به مو دقیق، ژور او پراخ خوندي کړی وي.

د غونډې دریمه برخه چې مشاعره وه، ځلا نور په ښکلي غزل پیل کړه، ورپسې کاملې عزیزې خپل نظم واوراوه، گلالی مومند د نعیمی غني بیتونه ډېکلمه کړل، ملاله کلیوالي، آمنې فنا، فتانې ژوند او خورې پخپلو غزلونو او نظمونو د غونډې فضا شاعرانه او د گډونوالو ادبي تنده ور ماته کړه.

درې جلا دنیاوي او یو لیکوال / خدیجه نسا

ورو یې وویل:

یوه خبره درته وکم؟

د انجلی سلگو زور واخیست: هو

سړي په غریو غږ کې وویل:

هیڅ

تورپیکې هماغسې ورته کتل....

زه پښتو کتابونه ډېر نه لولم، ځکه چې کیسې یې تقریباً له یو شي راڅرخپړي ډېر څه نوي نه وې پکې او انسان پوهېږي چې څنگه پای مومي. ډېرې کیسې د کلیوالي ژوند وي یا هم د ښځو اړوند مشکلات وي، چې هغوي پکې تل مظلومي او بې وسې وي. زه ځان داسې کیسو کې نه احساسوم او نه تر او ورسره پیدا کولی شم ځکه یې له لوستلو خوند نه اخلم.

خو د ارواښاد نصیر احمد احمدي په «یوه خبره درته وکم؟» کتاب کې د ښځې انځور جالب بیان شوی. دا داسې یوه ښځه ده چې د ځان او کورنۍ لپاره درېږي. له ډېرو سختیو او ناخوالو سره هم د ژوند او اړتیا په لور لار وهي، لا هم مهربانه او هیله منده ان دا چې مینه شي. د احمدي صیب دا کتاب لومړی پښتو ناول دی چې خوند یې راګر او دومره راته جالب و چې پرته له کومې وقفې مې ولوست. پیه ناول کې هرڅه په طبیعي ډول پېښېدل، خو هره برخه یې بیا هم له هیجان او ویرې ډکه وه. د دوه معصومو ځوانانو کیسه چې ناڅاپه سره مخ شي، د اوږدې لارې ملګري شي، په یوبل مبین شي او په دې ډول یوبل وژغوري.

ماته ښه ناول هغه دی چې لیکوال یا لیکواله یې په کیسه برلاسیټوب ولري او عین حال کې لوستونکي ته د فکر او تصور کولو ازادې ورکړي. په پښتو کې ډېر کتابونه تشریحي ډول لیکل شوي، مثلاً لیکوال چې ناول لیکي داسې وي چې هرڅه له یوې کرکې گوري او بیا یې کتاب کې بیانوي. خو د احمدي صیب لیکل داستاني دی، هرڅه د یوې کرکې له زاویې نه گوري بلکې داسې یې لیکي گوندي د کوټې دننه دی، لیکوال هرڅه لمس کوي، حس کوي او بیا یې لیکي. پخپلو کیسو پوره واک لري او د لوستونکو تخیل ته ډېر څه پریږدي. داسې ښکاري چې احمدي صیب یو طبیعي راوي و.

ماته ده بل ناول جوو هم ډېر خوند راګری و. جوو یو عجیب فضايي موجود وي چې له بلې سیارې ځمکې ته د تحقیق لپاره راغلی وي. دی د خپل تحقیق پوره کولو لپاره د تواب په نوم له یوه ماشوم نه مرسته وغواړي، وخت ورسره تیر کړي، او د افغانانو/پښتنو ټول ورځني کره وړه ورته د پوښتنې وړ وي. دې کتاب کې د ټولني منفي اړخونه داسې راښودلي چې څوک سترګې نشي پر پټولی. څه چې ماته دې کتاب کې ډېر جالب و هغه ډيالوګ یا محاوره وه. تقریباً اتیا فیصده کتاب محاوره دی، خو خبرې یې اضافي نه وي. د افغان ښځو د آنلاین ادبي بهیر په اوونیزو غونډو کې مې د محاورې په اړه دا زده کړل چې باید کیسه وخته یوسي، د کرکټر په اړه نوې خبره راته وکړي، او په یوه جمله کې ډېر څه راعرفي کړي. زما په فکر د احمدي صاحب دا ناول د ښو محاورو بېلګه دی. ده په دې کیسه کې ساینس فیکشن او رښتیا داسې سره ګډ کړي چې لوستونکی ورسره اخلې. ده ډېر ژور پیغامونه د کرکټرونو تر منځ په ډيالوګ وړاندې کړي. احمدي صیب خیال او رښتیا داسې سره ګډ کړی او دومره حقیقتونه یې بیان کړي چې انسان فکر کوي دا خیالي موجود “جوو” هم رښتونی دی.

نیکه کتاب د یو مهم تاریخي شخصیت میرویس خان کیسه کوي، چې د صفوي حکومت پر ضد یې بغاوت کړی او لوی کندهار یې د گرگین له ظلمونو خلاص کړی. دې کتاب کې ډېرې تاریخي پېښې د کیسې په ډول او د احمدی صیب خپل تخیل او خلاقیت په گډیدو سره ډېرې منطقي او ښکلې بیان شوي دي. دا کیسه په ۱۱۲۰ شاوخوا ه ق کال کې پېښه شوې او ټول جزئیات یې مطابق د زمان بیان کړي، د هغه وخت ټولنیز شرایط، د جنگ صحنې او وسایل، مکان او ډیالگونه ډېر په تفصیر او منطق روایت کړي.

د احمدی صاحب دا درې ناولونه په جلا، جلا «Themes» یا هم موضوعاتو او حتا ژانرونو دي. یو یې د اوسني عصر د ځوانانو کیسه ده، بل یې ساینس فیکشن دی چې مور ته زموږ د ټولني واقعیتونه پرې را ښيي، او دریم یې هم تاریخي ناول دی. خو دا درې واړه سیکونه یا موضوعات ده دومره ښه لیکلي چې یوه کې هم د تصنع احساس نکوي. هر کتاب دې خپلې دنیا بیايي، خو که احمدی صاحب له هرې کړکۍ کتلي مور ټولو ته یې زموږ واقعیتونه راښودلي دي. په دومره هنري او نرمه ژبه چې خپله دې قانع کوي چې وې مني او انکار نشي تر کولی.

د دوی روح دې ښاد وي.

یادونه: دا لیکنه هغې غونډې ته لیکل شوی وه چې د افغان ښځو ان لاین ادبي بهیر د احمدی صاحب په یاد جوړه کړې وه. یاده غونډه د ادبي بهیر د خواله رسنیو له پاڼو په ویدیويي بڼه خپره شوې ده.

فلکلور څه دی او څنگه یې راټول کړو / نعيمه غني

یادونه: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر د فلکلور راټولولو او پر فلکلور د لیکلو لړۍ پیل کړې ده. دلته د دې لړۍ لومړۍ لیکنه لوستلې شۍ.

فلکلور څه دی او څنگه یې راټول کړو:

فلکلور د خلکو په مینځ کې موجود شفاهي علم ته وايي.

په فلکلور کې ټول هغه څه (لکه د ورځینو چارو څرنگوالی، ټکنالوژي، خبرې، تفریح او ساعتري، د ماشومانو د بوختیاوو لارې چارې، خبرې اتري، ادبیات، سندرې، متلونه، خواږه، لمانځني، غندنې، خرافات...) چې یوه ټولنه یې د کړو وړو په اساس له نورو ټولنو څخه متمایزه کړې ده، شامل دي.

د ۱۹ پېړۍ په لومړیو کې روماني ژبپوه او ادیب په لومړي ځل کلیو ته ځینې پوښتنې وپېژلې او له کلیوالو خلکو څخه یې ځینې پوښتنې مطرح کړې چې بیا وروسته د فلکلور په برخه کې د تحقیقاتو نوم ورکړل شو او دې عبارت په علومو کې ځانته ځای وموند. فلکلور د تاریخ په بیلابیلو پړاونو کې ځانته ځانگړې معنا غوره کړې لکه په لومړي سر کې چې ورته د عوامو علم یا د عامو خلکو پوه ویل کېده، وروسته بیا خلک پېژندنه ورته ویل شوي او بیا ځینې برخې ترې د ژبپوهنې یا ارواح پوهنې یا هم په ټولو کې د ټولنپوهنې په نوم بیلې شوي. خو دا هغه برخې دي چې د فلکلور په پېژندنه او تحقیقاتو کې وخت پر وخت مراجعه ورته کېږي.

همدارنگه فلکلور په دوو برخو ویشل کېدای شي چې یوه برخه یې عملي ژوند او یا هم د ژوند لارې چارې دي لکه عقاید، رسوم، عنعنات، خرافات او انگیرني او داسې نور...

دوهمه برخه بیا د فلکلور ارمانی برخه ده چې په افکارو او احساساتو پورې اړه لري د بیلکې په ډول کیسې، اشعار، اساطیر...

د فلکلور لومړۍ برخه د خلکو په مینځ کې له خلکو سره یو ځای وده کوي او نوي الگوې د زرو سره په تعامل رامنځته کېږي. د بیلگې په ډول مور که نوي اسطوري جوړوو نو هغه اسطوري چې مور په ماشومتوب کې ورسره بلد یو زموږ په فکر او نويو اسطورو جوړولو باندې اغیز لري. خلک به بیا هم په هماغه فلکلوریک قالب کې شعر تولیدي خو نوي مفاهیم به پکې رانغاړي، همدارنگه ولسي کیسې هم په پوره توگه نه مري او لکه څرنگه چې له یو نسل څخه بل نسل په یو څه توپیر سره تر اوسه رارسېدلې نو دا امکان ډېر دی چې له دې وروسته

هم محفوظې پاتې شي او راتلونکو نسلونو ته ورسول شي. که څه هم د دې برخې راټولولو او خوندي کولو ته څه ناڅه پاملرنه او کار شوی. مور د ولسي نکلونو کتابونه، د لنډيو او ولسي سندرو د راټولو هڅې وخت په وخت کړي او لا هم داسې کسان شته چې په دې برخه کې کار کوي او لکيا دي. مگر د فلکلور لومړی ویشل شوی برخه چې زموږ د عملي ژوند سره سرو کار لري او زموږ د ژوند لارې چارې رانغاړي، هغه برخه د ورکېدو له جدي گواښ سره مخ ده او پاملرنې ته اړتیا لري.

دلته يې څو بيلگي لولو:

۱- د واده د مراسمو ځينې دستورونه: زموږ د سيمې په يوه کلي کې به پخوا ناوې د توري، ټوپک يا هم بل دفاعيه يا جنگي وسيلې په تکيه راولاړېدې همدارنگه د پلار له کور څخه د وتو په وخت کې بايد زوم بوتان ورپېشو کړي وی او يا هم د تگ پر وخت به يې لگيدلی څراغ له ځان سره د پلار له کوره وورځو دا بيا په يو بل کلي کې بل ډول يا هم په لږ توپير سره دود وو. دې دودونو هره يوه ځانته انگېرنه يا فلسفه لرله چې خلکو ورباندې ټينگ باور درلود ځکه خو دا دودونه هم د وډونو د مراسمو حتمی برخه وو.

۲- د زيارت تودول يو بل داسې فلکلوريک دود دی چې په اکثره افغان کلیوالو سيمو کې په بيلابيلو ډولونو سره ترڅو کالو مخکې هم لمانځل کېده خو اوس د ورکېدو له خطر سره مخ دی. زموږ په سيمه کې هم د نوي کال په ورځ د زيارت تودول يوه حتمي خبره وه. نجونو او هلکانو به له ټولو کلي څخه اوږه او غوري راټول کړل او بيا به يې د زيارت په مينځ کې نغزی جوړ کړ او هلته به يې غوري ډوډۍ پخولې چې هغې ډوډۍ ته به يې (تبرک) ويل. پاڅه شي تبرک به بيا پر خلکو ویشل کېدل او خلکو به هم د ثواب په نيت هغه خورل. همدارنگه هغه تبخي چې د زيارت د تودولو پر وخت په اور توده شوي وو، هلکانو په ډېره بېره، مخکې له دې چې ساره شي د کلي کومې چينې يا ويالې ته وړل او هلته به يې په يخو اوبو کې اېښودل. عقیده دا وه چې په دې کار سره د وچکالی مخه نيول کېږي او نوي کال به د زراعت لپاره يو اباد او باراني کال وي.

۳- (کوچه) زموږ په کلیو کې به پخوا د نوي کال په ورځ بيلابيلې غلې او دانې لکه نخود، لوبيا، غنم، نسک، باقلي دا يو ځای سره پخېدل چې (کوچه) به يې ورته ويله او باور دا و چې د نوي کال په ورځ د دې پخلی تيارول به د کال کرنيز حاصلات (روزي) ډېر کړي.

۴- د برات د شپې لمانځل: دا دود بيا د برات د مياشتې په پينځلسمه شپه يوي پيغلي څخه ناوې جوړول وو. بيا به په يوه منگي کې چې د چينې له اوبو به ډک و، د کلي د خلکو له خوا ځينې نښې اچول کېدې، د مجلس ښځو به فالونه ويل، د ناوې له خوا به په پت مخ له منگي څخه نښې را ايستل کېدې او خلکو ته به فال ليدل کېده. په دې مجلس کې به د کلي ډېرو مخورو کسانو هم برخه اخيسته او د ځان لپاره به يې فالونه کتل. په وروستيو کې دا کار د ماشومانو په ساعتېرۍ بدل شو او ورو ورو له منځه ولاړ. خلک په دې باور وو چې په دې شپه د د يوه راتلونکي کال لپاره د انسانانو د روزی، نکاح، مرگ او ژوند په څېر مهم استحقاقونه ليکل کېږي نو دا فال يې د د راتلونکي کال لپاره يو ډاډ او وړاندوينه بلله.

۵- ممکري يا په عامه اصطلاح(پيښې کول): دا دومره مروج دود و چې د ښادۍ يو محفل به پرته له دې نمايش څخه ناممکن و خو اوس دا رواج ډېر کمزنگه دی.

۶- د نکل مجلسونه: د شپې لخوا د نکلچيانو مجلس په اکثره کلیو کې ډېر مروج و او نکلچي کس (چې عموماً به مشران سړي يا هم ښځې وي) معلوم و. خلکو به له لېرې کلیو څخه دا کسان د څو شپو لپاره خپل کلي ته په ميلمستيا بيول تر څو نکلونه ورته وکړي او د ژمي د اوږدو شپو له ډېرو په زړه پورې ساعتېريو څخه گنل کېده.

۷- د ټوکيانو مجلسونه: دا هم يو پخوانی دود وو چې اوس هم څه ناڅه پالل کېږي خو په دې توپير سره چې اوس يې خلک د يو او بل د توهين، تحقير او ملنډو وهلو په موخه کاروي. پخوا دا د معلومو خلکو کار و چې په سيمه کې به په ټوکيانو مشهور وو. دوی د خلکو په منځ کې ښه محبوبيت درلود چې د ټولني په نبض پوه او د خلکو له ارزښتونو خبر کسان به وو.

۸- هغه بوتې چې د بيلابيلو نارغيو لپاره به درمل بلل کېدل د بيلگي په ډول:

چهار بیخ: د څلورو بوټیو ریښې چې په یخو اوبو کې به لمدېږي او تر سهاره به ستورو ته اېښودل کېږي او سهار به ناروغ کس په نهره څښلې. دا درمل د هغو کسانو لپاره چې د گرمۍ په موسم کې به یې تبه او کسالت درلود علاج بلل کېدل.

- نظرمات: هغه بوټي چې د نظر د وچېدو یا ماتېدو لپاره به کارېدل لکه مانو(بدر او)، سپیلنی...

د غره ژوالي یا هم د خرمریو ژوالي چې د نس د خوړو درمل بلل کېږي.

۹- انکی یا انکی: څو کاله وړاندې مه له بي بي سي راديو څخه د يوه ليکوال مرکه اورېده چې د کوټي د شاوخوا سيمو د يوه ډول شاعرۍ (انکي) په اړه يې کتاب ليکلی و. ليکوال ويل چې په هغه سيمه کې د واده په مراسمو کې کله چې ناي د پلار له کوره رخصتېږي نو (انکي) وايي او په دې شاعرۍ (انکيو) کې د خپل ژوند ناخوالو ته اشاره کوي. د انکي يوه بيلگه چې د ولور د دود په خلاف د ناي گيله ده:

«زما په غم کې نه دی

د خپل نس په ډکېده دی

بابک نه دی ليوه دی»

ماته جالبه خبره دا وه چې کله زه وره وم نو په یاد می دي چې زموږ په کلي کې څو تنه مشرو ښځو یوې پیغلې ته چې څو ورځې وروسته یې واده و، دا وربښودل چې د پلار له کوره د رخصتیدو پر وخت څه ډول وژاري او دې ژرا ته یې (انکي) ويل. انکی نوم لا هم په کلیو کې د ناي ژرا ته وايي خو دا ژرا له نورو ژراوو څخه بېله ده. د انکي پر وخت ناي باید په یوه خاص نظم او اهنگ سره ډېره په سوز او میانه غږ وژاري. دا دود اوس له منځه تللی او د انکي یا انکيو په اړه څوک نه غږیږي.

۱۰- د خوړو لپاره ځینې اصطلاحات:

- لاندی: هغه غوښه چې په مني کې د باد یا هم لمر په مرسته وچوي او ژمی خوړل کېږي.

- لورمابښ/ لرمابښ: په ځینې سیمو کې د پسه له پښې څخه تیار شوي خواړه، په ځینو سیمو کې بیا هر په بیره تیار شوي خوړو ته لورمابښ وايي.

- څر: هغه خواړه چې د خوړو د دريو اصلي وختونو لکه سهار چای، گرمي ډوډی او مابښام ډوډی په مینځ کې خوړل کېږي ورته څر وايي.

- نری: د روژه ماتې څخه وروسته، د مابښام/ ماسخوتن ډوډی ته نری وايي.

۱۱- د وخت اصطلاحات: پخوا چې ساعت نه و نو خلکو په بیلابیلو نښو د ورځې او شپې وختونه د لمر او ستورو په حرکت ډېر په دقیق او منظم ډول سره ویشلي وو او ځانته یې یو مهال ویش جوړ کړی و. د بیلگې په ډول د ورځې له پیله تر پایه مهال ویش: سپیده چاود یا سپیده داغ، لمانځه مهال، لمر څرک، گهیځ، کمکی برېڅر، برېڅر، توپ، ماسپښین، قضا ماسپښین، مازدیگر، لمر او غر، لمر لوږده، مابښام. همدارنگه د شپې لخوا په اسمان کې د ستورو په موقعیت سره خلک پوهېدل چې اوس د شپې څومره برخه تېره ده او سهار ته څومره وخت پاتې دی. د ساعت په مروجېدو سره اوس خلک دا اصطلاحات نه کاروي.

عنعات او رواجونه نه یوازې دا چې بدلېږي، مختصر کېږي بلکې ورکېږي او مري. هغه لمانځني او غندنې چې پخوا به خلکو ډېر باور پرې درلود اوس یې څرک نه لیدل کېږي او په ډېرو مواردو کې خو له سره لمانځني نشته او د مذهبي افراطیت له څپو سره هر څه په حلال او حرام وېشل شوي. انسانان خپلې د ژوند د پر مخ بیولو لارې چارې، لوبې، لمانځني، غندنې، باورنه او عقیدې بدلوي. هغوی نور په هغو مروجې ابتدایي علومو، انګېرونو، خرافاتو او کوډو یا جادو عقیده نه لري چې پخوا یې لرله او له دې سره نور هغه پخواني رسمونه او رواجونه هم بدل شوي چې پخوا به خلکو لمانځل.

دلته زموږ مسوولیت د ټولني د باسواده قشر په توګه دا دی چې د فلکلور بیلابیلې برخې د هماغه سیمې د خلکو له روایتونو څخه د هغوی په ژبه واورو او راټولې یې کړو. د فلکلور د راټولو او پیژندلو لپاره موږ لومړي لاس معلوماتو ته اړتیا لرو او دا اړتیا مو دې ته اړ باسي چې له خپل تېر سره اړیکه ټینګه کړو. موږ ته ښایي چې ډېر دقت سره دا معلومات راټول کړو، که امکان ولري له څو تنو څخه یې واورو، ویي

لیکو او خپاره یا خوندي يې کړو. فلکلور یوازې د تېرو کړه وړه نه دي بلکې د هغوی احساسات او عواطف او د ژوند څرنگوالی رانښيي چې دا کار به په راتلونکي کې زموږ د ټولني په پېژندلو کې له مور او زموږ له راتلونکي نسلونو سره ډېره مرسته وکړي.

د دې تر څنګ به د فلکلور په راټولو سره مور له هڅه کړي وي چې:

۱- که مور د یوه عادي وګړي په توګه دا نشو کولای چې په فلکلور کې تحقیقي لیکنې وکړو خو زموږ دقیق معلومات له، ژبپوهنو، ارواپوهنو او ټولنپوهانو یا هم لرغونپوهانو سره مرسته کولای شي چې په اوس او راتلونکي کې زموږ د ټولني په اړه دقیق تحقیقات وکړي او مهم حقایق راوسپړي.

۲- زموږ کلتور به خوندي شي او زموږ ټولنه به د هغه په لوستلو او پوهېدلو سره له نړۍ سره په تعامل کې یوه متمایزه او پېژندل شوې ټولنه وي.

۳- زموږ تېر او لرغونی تاریخ به ورسره راوسپړل شي.

۴- د فلکلور په راټولو سره که له یوې خوا مور دا وینو چې مور څومره بیل رسم، رواج او ټولنه لرله له بلې خوا وینو چې مور له نوري نړۍ سره څومره مشترکات لرو او بالاخره مور انسانان له ټولو تفاوتونو سره سره د یوې واحدې انساني ټولني بیلې بیلې برخې یو چې که تر څنګ ایښودل او ورته والي مو لږ څه وخت نیسي خو بالاخره مور هر یو په خپل ځای د دې ګردي دابري تکمیلونکي یو.

څنګه یوه فلکلوریکه موضوع راټوله کړو:

۱- پر خپل ځان او خپلو معلوماتو باور وکړی او څه مو چې په ذهن کې دي (یا مو هم له نورو اورېدلي) په یوه کاغذ يې ولیکي.

۲- وګورئ هغه څه مو چې لیکلي ستاسو د نظر یا هم هغه څه چې غواړی وي وایی پوره تصویر وړاندې کوي که نه؟ مطلب دا چې واضح او جامع دي که نه؟

۳- له نورو سره یې شریک کړی یا هم نور یې په اړه وپوښتی. پوښتنه به وي چې له چا سره؟ له هغه چا سره چې په دې اړه معلومات لري او هغه زمانې ته له تاسو څخه ډېر ورنږدې دی. ښه به وي چې له مشرانو يې واورو او په تېره بیا له هغو کسانو چې ډېر په مجلسونو او سیمه کې پاتې شوي دي. ښایي په هر کلي کې یوه داسې مشره ښځه یا مشر نارینه وي چې په داسې موضوعات ډېر غږېږي او معلومات يې ډېر او دقیق وي، له هغوی يې وپوښتی.

۴- خپل راټول کړي معلومات له دوو، دريو کسانو سره يې شریک کړی یا هم د دوو، دريو کسانو نظرونه را واخلئ.

۵- د هرې کيسې او دود بېلابېل روایتونه ولیکي. اوس او تېر دواړه بیل بیل ولیکي.

۶- د خپل ګاونډ د کلي او سیمې د همدې رواج یا هم کيسې په اړه نظرونه وپوښتی. دواړه سره پرتله کړی او توپيرونه يې سره ولیکي.

۷- که کوم څه درته په کې مناسب نه ښکاري یا يې هم په نشر کې زړه نازره یاست او نه غواړی چې دا څه دي ستاسو له ادرسه خپاره شي نو اوس يې هغه برخه مه خپروئ، له ځان سره يې وساتئ خو یوه اشاره ورته هرو مرو وکړی. ښایي هغه څه چې تاسو ته نن ورځ نامناسب ښکاري سبا يې د خپرېدو وخت راوسپړي. که يې تاسو نه غواړی ښایي د بل کس سره يې شریک کړی.

۸-مبالغه او قضاوت مه کوی. تر ټولو مهمه خبره دا ده چې په خپلو راټولونو کې قضاوت او مبالغه ونکړو او یوازې په هغه څه باندې ولیکو چې د خلکو په مینځ کې واقعا شته نه هغه څه چې مور ته ښه ښکاري او یا هغه څه چې مور ته منطقي یا هم سم ښکاري. دا په یاد ولری چې مور یې د ښه او بد د قضاوت لپاره نه لیکو مور یوازې تاریخ خوندي کوو.

۸-خپاره یې کړی تر څو تر نورو ورسېږي او هم خوندي پاتې شي.

۹-کیدای شي د خپلې لیکنې په پای کې د خپلې سیمې نوم ذکر کړی او له لوستونکو وغواړی چې خپل نظرونه او زیاتونې له تاسو سره شریک کړي. دا به مو هم د لیکنې په غنماندې کې مرسته وکړي.

۱۰-خپلې لیکنې له ځان سره ولری، کیدای شي وروسته په دې اړه نور څه واورې، هغه هم وراضافه کړی.

پوهیږم چې دومره دقت به مو کله کله له ښو ښو لیکنو راوگرځوي خو باور وکړی که د لیکوالې له پیل څخه یو څه په دقت ولیکی له یوې خوا به مو د تکراري او یکنواخته مفاهیمو پر ځای نوي او جذاب لیکل کړي وي له بله پلوه به مو د خپلې ژبې او فرهنگ یو نوی او روښانه تصویر خپلو لوستونکو، راتلونکو نسلونو او نړۍ ته وړاندې کړی وي.

کتاب او ماشوم / بحث (۴)

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر، پر ادبي مسایلو بحثونه پیل کړي دي. دلته د دې لړۍ څلورم بحث لوستلی شئ.

لېمه ودان:

اکسوس کتاب پلورنځي ته تللي وم، د ادبیاتو د کتابونو خواته ورغلم، په دې وخت کې په عمر پوخ سری کتابتون ته دننه شو، درې ماشومان، چې عمر یې تر لسو کالو لوړ نه وو، هم ورسره وو. دوی د ماشومانو د کتابونو میز ته ودرېدل، سړي دوه کتابونه راواخیستل، یوه شپبه ورته ځیر شو، بیا یې کوچنیانو ته مخ کړ:

— دا څنگه دي؟

یوه ورته وکتل:

— دا یو خو مو لوستی، دا بل ښه دی.

دا صحنه ماته جالبه ځکه وه، چې په افغانستان کې د مطالعې فرهنگ ډېر عام نه دی. ډېری کورنۍ د خپلو ماشومانو ټولې اړتیاوې پوره کوي؛ پرته له کتابونو. که د یوې کورنۍ لویان کتاب لولي هم؛ خو ښایي دې ته پام ونه کړي چې ماشومان هم باید د عمر له اولو کلونو له کتاب سره مینه پیدا کړي.

د یوه هېواد پرمختګ د ولس په علم او پوهه پورې تړلی او دا پوهه له کتاب لوستلو پرته ستونزمنه ده. د مطالعې د فرهنگ په عامېدو کې د ماشوم ادبیاتو له رول نه سترګې نه شو پټولی. که یو ماشوم د خپل عمر په لومړیو کې له کتاب سره مینه پیدا کړي، په لوی والي کې به د ټولني لپاره یو مثبت کس ترې جوړ شي.

په دې برخه کې د لیکوالو رول هم مهم دی، هغوی ته بویه چې د ماشومانو لپاره داسې کتابونه ولیکي، چې د هغوی تخیل راوپاروي.

د لیکوالانو تر څنګ د کورنۍ د غړو رول ډېر مهم دی. تېرو ورځو کې چې زموږ بهیر د نصیر احمد احمدي د دویم تلین په یاد غونډه کوله، ما هم مقاله ورته لیکله؛ نو ګڼ کتابونه مې رااخیستي وو او په کمپیوټر کې مې لیکل کول. پینځه کلني خور مې هم خپل د کیسو ټول کتابونه له الماری راواخیستل، لوستل نه شي کولی، د ماشومانو د کتابونو انځورونه ته ځیر وه، ټولو ته یې ویل چې زه سبا په کمپیوټر کې غونډه لرم.

دا خبره زما لپاره ډېره جالبه ځکه نه وه، چې یوازې زما خور نه بلکې ټول ماشومان همدا ځانگړنه لري، دوی د کورنۍ له مشرانو زده کوي. که یوه مور د خپل ماشوم تر څنگ کتاب لولي؛ آیا د ماشوم به مینه ورسره پیدا نه شي؟! ستاسو په نظر د ماشومانو لپاره کتاب لوستل څومره اړین دي او په دې برخه کې د مېرمنو رول څه دی؟

فرزانه ترهګي:

تر هغه ځایه چې کورنۍ د ماشوم لپاره لومړنۍ ښوونځۍ دی، همداسې مور د خپل ماشوم لپاره پخپله یو کتاب ده.

مخکې له دې چې د ماشوم لپاره زده کړه، لوستل او کتاب غوره کړي لومړی باید د هغه ذهن او د درک و جذب وړتیاوې و ارزوي.

تر کومه چې زه پوهیږم یو ماشوم ذهنیت د هر څه د زده کړې لپاره په هر وخت کې چمتو نه دی ځکه ځینې وختونه ورباندې بوج کيږي، ځینې وختونه یې پر خلاف کيږي، ان ځینې وختونه یې غلط درک کوي نو د زده کړې لپاره یې باید تلوار ونکړو.

د ماشوم د درک او فهم اندازه د هغه په عمر پورې نه ده تړلې؛ بلکې د هغه د ذهنیت په حجم پورې تړلې ده، چې د هغه ذهنیت څومره وړتیا لري.

مېرمنې دې لومړۍ هڅه وکړي چې د یوه ماشوم پر ټولو کیفیتونو، ذهنیتونو، افکارو خوښ او ناخوالو پوه شي، بیا یې د زده کړې لپاره کتاب د ماشوم له کیفیتونو وټاکي، حجم یې د ماشوم د ذهنیت په اندازه وي، لوستل او زده کړه یې د شوق له حده وانوري او د دې تر څنگ هغه کتاب یې چې ورته ټاکلی باید تر ډیره انځورونه ولري ځکه انځورونه لکه عملي زده کړه ذهن او زړه ته زړ لویږي، او یو ماشوم د زده کړې تر څنگ لوستلو ته هم هڅوي.

په لومړي ځل، شپاړلس کاله مخکې په ۱۳۸۶ شمې کال چې تقریباً ۲۰۰۷ میلادي کال سره سمون خوري، ما یو امریکایي فلم د (baby's day out) په نوم ولیده چې دا ۹۹ دقیقه یې فلم په ۱۹۹۴ میلادي کال کې، په انګلیسي ژبې، د (John Hughes) پواسطه لیکل او د (Patrick read Johnson) په کارکردګۍ جوړ شوی وو. په دې فلم کې یو وړوکی ماشوم ته، چې لا په خبرو نه ډیراغلی، کورنۍ یې تل یو کتاب ورته لولي چې په دې کتاب کې خورا ډیر او بېلابېل انځورونه دي. دې ماشوم له دې انځورونو دومره ډیر څه زده کړي وو چې کله یوه ورځ د دريو ماشوم ټینټونکو په منګولو کې راځي خو د هغه کتاب د تصویرونو د زده کړې په واسطه په ډیرې هوښیاری سره ځان د هغو ماشوم ټینټونکو څخه ژغوري....

د دې فلم لیدل زما لپاره ډیر جالبه او خوشاینده وو

او د دې تر څنگ ما ورڅخه زده کړل چې یو ماشوم څه ډول زده کړه کولای شي، څومره یو څه، په څومره موده کې زده کولای شي.

کورنۍ څومره رول لري،

لوستل څومره ګټه او

انځورونه د ماشوم په ذهن څومره اغیزه لري.

هیله پسرلی:

ستاسو د اکسوس خاطرې ماته د کلونو پخوا خاطرې رایاده کړه. ښایي د ښوونځي په نهم ټولګي کې به وم. له بابا سره مې د شهر نو یوې کتابفروشي ته تللي وم، فکر کوم سادات، یا سعادت دغسي یو څه نومېده. په کتابفروشي کې بابا زما له خور ورینې سره چې لا یې ابتداییه نه وه شروع بوخت شو. ورینې به کله یو کتاب راواخیست کله بل، ما هم بېلابېل کتابونه کته پورته کړل. په پای کې مې نه یادېږي چې ورینې کوم کتاب خوښ کړ خو ما د مغولو د سلطنت په هکله یو پښ، دروند، سور کتاب راواخیست، بیه یې هم ډېره وه... هغه کتاب مې هېڅ وخت بشپړ ونه لوست. چې کور ته راغلم له څو ساعتو مطالعې وروسته پوهه شوم چې کتاب زما له سویې پورته دی. بابا مې هم پوهېده چې کتاب زما له سویې پورته دی خو راته یې و نه ویل چې مه یې اخله، نه یې هم زما خور ته وویل چې ته لا کوچینی یې کتاب مه اخله... ده پرېښودو چې مور یې خوښ کړو حتا که غلط انتخاب هم وي.

زه چې کله هم له وړینې سره کتابتون ته تللي يم، پرې ایښي مې ده چې پخپله په کتابونو کې وگرځي یو څه خوښ کړي. البته، زه د بابا زغم نه لرم ډېر کله مې طاقت نه کېږي او خپلې مفتې مشورې خامخا وراوړوم. ښايي د انتخاب دغه ازادې بې یو علت وي چې هغه کتابونه چې زه لولم او هغه کتابونه چې وړینه او زما د کورنۍ نور غړي یې لولي توپیر سره کوي. د کتابونو د اخیستلو په تجربه کې کاش ماشومان شریک کړو او انتخاب ته یې ازاد پرېږدو دا شی یې ذوق او تخیل روزي.

یو عام نظر دا دی چې ماشوم ژبه له مور زده کوي. زموږ په وطنونو کې چې پلرونه ډېر وخت فکر کوي چې د دوی اصلي مسولیت له کوره بهر دی او ماشومان یې په اصطلاح مور ته خوشې کړي وي. مور په شخصیت جوړولو کې لا ډېره اغېزه لري.

زه چې ماشومه وم مور او پلار ته به شله شوم چې کیسه راته وکړي. د مور به مې ډېر کله همهغه یوه تکراري کیسه وه چې یو خرگوشک (سوی) و چې په ځنگله کې لار تری ورکه شوې وه... د مور د تکراري کیسو دغه خرگوشک لا هم زما د ذهن یو مهم کریکټر دی. مور چې به کیسه ختمه کړه ما به بیا په خپل ذهن کې پسې اوږدوله او دغسې به خوب راته.

زه اوس هم هغه خرگوشک کله کله په خوب وینم او پوهېږم چې خرگوش ته په پښتو کې سوی وايي خو زړه مې کېږي په کیسو کې ورته خرگوشک ووايم.

په بهیر کې که میندي وي زما مشوره ورته دا ده چې خپلو ماشومانو ته کیسي وکړي او د کیسو په هکله دوی وپوښتي، د دوی کیسي هم واورئ.

چې ماشومه یې تر هر بل چا دې په مور او پلار باور ډېر وي د دوی کیسي داسې اورې لکه د دنیا تر ټولو مهم داستان چې وي او چې ماشومه یې زړه دې کېږي ستا د دنیاګی تر ټولو مهم کسان مور او پلار دې ستا کیسي هم واورې.

زه کله کله فکر کوم که مې ښوونځی او په ماشومتوب کې کتابونه په پښتو لوستي وای ښايي ډېرې او ښې کیسي به مې لیکلي وای. زموږ په وطن کې چې ډېر ماشومان په خپلې مورنۍ ژبه د تعلیم له حقه محرومه دي او د ماشومانو لپاره ډېر کتابونه نشته ممکن ډېرو ماشومانو ته په لوی عمر دا احساس ورپیدا شي چې خپل ځان، احساس او فکر هغسې نشي بیانولی لکه څرنګه چې یې زړه کېږي.

زه یو وړانديز لرم:

د ماشومانو کتابونه ځینې ډېر لنډ دي، ښايي ټول لس جملې وي. د دغو کتابونو ژباړه بیخي کم وخت غواړي. په دې بهیر کې مور ډېرې داسې بهیروالي لرو چې له پښتو پرته یې یوه یا څو نورې ژبې هم زده دي. راځئ د ماشومانو د کتابونو ژباړه پیل کړو، د اصلي کتاب له عکسونو سره به یې آنلاین خپاره کړو. حتا کولی شو دې لړۍ ته د ((کوچنیانو خزانه)) نوم ورکړو. په لسګونو کتابونه به مو پښتو ته ژباړلي وي کله چې امکانات برابر شول بیا به یې چاپ هم کړو.

دا لړۍ به له خپل بهیره پیل کړو او بیا به په نورو لیکوالو هم ږغ وکړو چې په دې کار کې راسره شي. که دا کار پیل کړو او پکې کامیاب شو د ډېرو کوچنیانو ماشومتوب به مو ښکلی کړی وي او د خپل ماشومتوب ارمان به مو یو بل نسل ته ارمان نه وي پرې ایښی. کولی شو په دې موضوع یو ورځ بحث وکړو. په ګروپ کې په بیلابیلو ژبو د ماشومانو لنډ کتابونه شریک کړو په خپل منځ کې یې ووېشو او دې کار ته مټې راوغاړو.

فټانه ژوند:

یو ایراني زما پلار ته ویل، ستاسو ځوانان ځکه ټول جنگیالي دي چې تاسو په ماشومتوب کې په مینه مینه د جنگ کیسي ډیرې ورته ورت، غوړونه او ذهنونه مو له جنګي کېسو وړ ډک کړي دي.

دا ستاسو جنګ چې نه ورکیري د میندو او پلرونو روزنه مو نیمګړتیا لري.

او مور هرکله خپلو ماشومانو ته د وطن پالنې، تعليم، مکتب، پوهنتون او هغو کسانو کيسې کوو چې په ټولنه کې د علم په ذريعه بريالي کسان وي، ترڅو مو د ماشومانو غوښتنه فکر، هڅه او تشويق د درس لوستلو او پرمختگ په لور شي.

نو دلته ښکاره خبره ده چې کيسې د ماشوم په ذهن جوړونه کې غټ رول لري، بايد ورته داسې کيسې وشي چې ماشوم يو مثبت پيغام ترې واخلي، ترڅو ټولني ته مو يو ښه انسان ډالی کړی وي.

او دا به د هر مور او پلار يو مسوليت هم وي چې ټولني ته سالم انسان وړاندې کړي او سالمه روزنه ورکړي، چې د سالمې روزني به برخه کې کيسې کول ورته اړين دي.

او له طبي اړخه هم د ماشوم ذهن يو تش ارشيف دی چې ډکيدل غواړي او هر څه په کښې ساتل کيدلی شي.

بايد داسې شيان پکې ځای پر ځای شي چې راتلونکی يې متضرره نه کړي او راتلونکي کسان او خپله ماشوم ورته ښه استفاده وکړي.

نو کيسه پکښې يو ښه رول لوبولای شي.

يادونه: ماشومانو ته بايد ډېرې وپروونکي کيسې ونه شي ځکه چې ډارن او بي زړه کېږي.

شفیقه خیلواک:

امریکایی ارواپوه اوري برونفنبرنر استدلال کوي چې ماشوم د معلوماتو په څلورو لرونو کې نغښتی. يا په اصطلاح څلور لايې ترې راتاو دي. لومړی لايه خپله ماشوم دی. دوهمه يې کورنۍ او نږدې دوستان دي. دريمه باندنی چاپيريال دی لکه ټلويزيون، رسنۍ، ټولنيز چاپيريال او نور. څلورمه لايه ملي ده، چې د تعليمي نصاب او مکتبونو په ذريعه ماشوم ته ارزښتونه ور ښودل کېږي. زموږ په هيواد کې متاسفانه دا يوه لايه يا لږ هم د ماشوم د مطالعي هغسې فضا نه لري چې بايد وي. يونسف په خپلو وروستيو موندنو کې ښيي چې ۸۸٪ افغاني ميندې بېسواده دي. پلرونه چې سوادار هم دي کم يې داسې موندل کېږي چې ماشوم سره په ورين تندي خبرې وکړي پاتې خو کيسه او کتاب لوستل شول. په مور کې ښه او غيرتي سړی هغه دی چې ښځې او واره ترې ډارېږي. ما ډېرې کمې لوستي ميندې هم ليدلي چې ماشوم ته دې سمه پاملرنه وکړي. البانيا کې له مور سره په هونل کې تقريباً ټولې ميندې باسواده وي، خو ماشومان به يې داسې تاويدل لکه له کوم ليرې کلي چې راغلي وي او هېڅ يې نور څه په ژوند نه وي ليدلي. يوه ملگري مې په اروپا کې د ښوونځي استاده ده هغه وايي چې افغان ماشومان به له ليرې معلوم وي حتما مکتب ته يې لا منظم او پاک نه رالېږي. البته چې استثنا به وي خو په عموم کې مور د ماشوم د روزني کلچر نه لرو. مور په هر څه کې غربت، جنگ او بېسوادي ملامتو خو واقعيت دا دی چې مور ځان نه په عذابو خپل ځينې عيونه د عيب په توگه لا ومنو. دا اوس به په پښتو کې څو د ماشوم د روزني کتابونه وي؟ څو ميندې پلرونه به له دې مخکې چې ماشوم يې پيدا شي دې کتابونو ته يو وار سر ورښکاروي؟

دوهم مهم ځای مکتب دی. مور يو وخت شخصي مکتب ته تللو له باغ بالا سره و. کور مو کارت چهار کې و، دريو ښوونکو مو حبيبي ليسي کې هم درس ورکاوه. په رخصتي کې به هغوی هم له مور سره موټر کې راتلل. پر لار به ماسره يو نيم کتاب و يا د شعر يا کوم ناول خو د مکتب کتاب به نه و، دا استادان به دومره راته وډونگيدل چې ته ولي په دې شيانو وخت ضايع کوي؟ رياضي ولوله، جغرافيه ولوله. يانې پر لار هم بده وه چې د خپلې خوښې کتاب ولولم. رابعه بلخي کې ډېر گلالی کتابتون و خو يو کتاب مو هم کور ته نشوای وړلی. دغسې به کوم ساعت خالي نه و چې هغلته مو کتاب لوستی وای. او نه هم هېڅکله راته وبل کيدل چې مطالعه مهمه ده.

زموږ کورونو ته وگورئ چې څومره تزيني شيان اخلو، الماری مو له شل رقمه لوښو ډکې وي خو يو د کتابونو الماری نه لرو. يو قران شريف مو په ټاکي کې ايښی وي د هغه په پوښ هم دومره گرد ناست وي چې مکوه پوښتې. پاچا خان به وبل چې پښتانه به لکونه روپی په محفلونو او مراسمو مصرفوي خو بيا يو اخبار او مجله نه اخلي.

دلته گورم چې هره عامه کتابخانه د ماشومانو جلا برخه لري. واره بيخي په کتابونو لوبې کوي. ځان سره يې خپل د لوبو شيان هم راوړي وي. ځينې کسان يې رضاکار ځي اوونۍ يا مياشت کې يو ځل ماشومانو ته عامه ځايونو کې کيسې لولي. مکتبونه جلا کتابتونونه لري. هر کور کې د ماشوم کتابونه وي، که څوک وس نه لري نوي واخلي له دوهم لاس دوکانونو يې ارزانه پيري. غريبانو ته د وړيا شيانو ویش کې يوه مهمه برخه کتابونه وي.

نو که راشم ستا پوښتنې ته طبعاً میندې تاثیر لري. پلرونه اغېز کوي، زمونږ کورونه خو بیا گډ وي نو نیا، نیکه، تره، عمه او نور دا ټول په لومړني چاپیریال کې راځي او د ماشوم د کرکټر مهمه برخه همدې وخت کې جوړېږي. خو له دې وروسته رسنۍ او گاونډ تاثیر لري او ورپسې مکتبونه. مور متاسفانه چې په دې یوه برخه کې هم داسې جوت څه نلري. دا برخه تر بلې هرې برخې ډېر کار ته اړتیا لري خو دا چې لږ، لږ حداقل نن سبا دا مسله مطرح شوې هم ده دا به هم په لوی گام وشمېرو. زما په نظر په عموم کې د ماشوم د سالمې روزنې د کلتور عامیو ته اړتیا لري. دا کلتور زمونږ په لوستو او نالوستو کې کمزور دی.

درځانی:

مور ټول په دې خبره پوهېږو او لاد د مور او پلار تقلید کوي. په کوچنیوالي د کوچني دماغ د سپینې تختې په څېر دی هر څه چې مور و غواړو پر هغه تخته یې لیکلای سو. که مور غواړو او لاد مو د مطالعې سره عادت سي لومړی باید خپله مطالعه وکړو تر څو کوچنیان مو مور وويني او هغوی هم خپل کتابونه را واخلي.

زما د پوهنتون څلورم کال و. لور مې تلوسه د دونیمو کالو وه. د پوهنتون څلورم کال پر یوه محصل د مونوگراف لیکلو په سبب ډېر مصروفه تېرېږي؛ نو زه به هم ډېر وخت له خپلو کتابو او کمپیوټر سره مصروفه وم. تلوسې ته به مې ناوکی ایښې وې تر څو لوبې وکړې خو هغې د ناوکیو پر ځای زما له کتابو او کمپیوټر سره ډېره مینه درلودله، نو زه هم مجبوره سوم هغې ته مې د ناوکیو پر ځای کتابچه او قلم ورکړه. د هغې مینه تر اوسه د کتاب، قلم او کتابچې سره هغومره لږونۍ ده، وایي چې لویه سم ستا په څېر جوړېږم.

زه او پلار چې یې هر وخت کتاب پلورنځي ته ځو، دا له ځان سره بیا یو تر څو دا د کتاب اخیستلو سره عادت سي. څه وخت مخکې په کابل کې د کوچنیانو لپاره د کیسو یو پکیچ چاپ سو. مور هم هغه وخت کابل کې وو. تلوسې هغه وخت لوستل نه سواي کولای خو پلار یې بیا هم هغه پکیچ ورته واخیستی او هره شپه به یې هغې ته یوه کیسه کوله. د تلوسې اوس هغه کیسې په یاد زده دي. مور یو بل کار هم کوو زما په نظر کیدای سي دا کار هم مثبت تمام سي کتابونه چې تلوسې ته اخلو هغه یې په خپل لاس له هغه ځایه را اخلې، دا کار ځکه کوو تر څو د تلوسې مینه د کتاب سره لا پیاوړې سي.

دوهمه خبره مې دا کوله چې کوچني ته د کتاب په اړه یا باید هیڅکله ونه ویل سي. پوهېږم ځینې وخت اقتصادي ستونزې وي خو باید د کتاب غوښتنې په وخت کې یا ونه ویل سي. تاسو ټول پوهېږئ اوس وخت کې د افغانستان خلک ډېر له اقتصادي ستونزو سره مخ دي فقر او غریبۍ له خلکو کتاب او قلم هېر کړي دي خو پر دې ټولو ستونزو سربېره مور تلوسې ته د قلم، کتاب، کتابچې او بستې اړوند یا نه ده ویلې.

راځم یوې بلې خبرې ته، زه د ابتدائیه ښوونځي ښوونکې یم. په اونۍ کې یو ځل زه خپل زده کوونکي د ښوونځي کتابتون ته بیایم. هغوی ډېر وخت داسې کتابونه اخلې چې دوی یې ویلای نسي خو زه هغوی له انتخاب څخه نه را گرځوم، بلکې د هغه کتاب په لوستلو کې مرسته ورسره کوم.

اونۍ کې یو ځل زه خپله یو کتاب د کوچنیانو د کیسو را اخلم. کیسه ورته کوم او وروسته له دوی څخه د کیسې پایله اورم، بیا دوی په کورنۍ دنده کې ماته یوه کیسه له خپله ذهنه لیکي. داسې درس ویل د دوی لپاره ډېر په زړه پوري دی له دې زه څو موخې لرم؛ لومړی د مطالعې سره عادت کول، دوهم درس چې د کیسې په بڼه وویل سي نه هېرېږي، دریم د کیسې لیکلو سره عادت کول چې دوی سر له اوسه و کولای سي چې یوه کیسه ولیکي او د دوی د املا سمول.

یوه کیسه به خپل د کوچنیوالي دا درته وکړم چې مور د کوچنیوالي څخه پلار د شپې لخوا په نکلو او کتابو عادت کړي یوو. هغه وخت برقونه سم نه وه، پلار به یو کوچنی د تیلو څراغ ځان ته ایښی وو، د کلکین سره به نږدې ناست وو، مور دوی خویندې دوه ورونه به په خپلو ځایو کې د مور سره پراته وو او نکلونه به مو په ډېر خوند اوریدل. د ژمي په موسم کې به پلار اوږده نکلونه راته کول ویل شپه اوږده ده زما تر اوسه د هغه څراغ، د باران د څاڅکو، تالاندې او بریښنا خوند هېر نه دی. د باران له ږغ، د څراغ له رڼا سره به د پلار څخه د نکل اوریدل بیل خوند کوي. کله کله به بیده سوي وو په دا سبا شپه به مو هغه نکل بیا په پلار وایه. زما په نظر همدا لامل وو چې زما د کتاب او ناول لوستلو سره مینه پیدا سول، بس د هغه کوچنیوالي څخه بیا ما هیڅکله د سهار او ماښامین د پلار لخوا را کول سوي پیسې د خورک پر شیانو

خرڅي نکرې، هغه به مي ټولولي وروسته له يو اونۍ څخه چې به د يوه کتاب د اخیستلو سوې، ارگ بازار ته به تلم هلته به مي يو کتاب اخیستی، دا کار ما تر هغه وخت کوي تر څو چې ما دنده پیلول او نور مي خپل معاش درلودلی. ما خپل د کوچنیوالي سرمایه ټوله پر کتابو ورکړې ده کله چې مي واده وو د پلار له کوره مي تر کالو کتابونه ډېر یوړل او دا ټول زما د پلار له برکته وو چې زه يې له کتاب سره آشنا کړم. نن هغه کار زه له خپلو زده کوونکو او اولادو سره کوم.

خبرې خو مي ډېرې دي مگر د دې لپاره چې ونه غمېږي نور يې بس کوم، هیله لرم دا يو څو کيسې او تجربې گټورې تمامې سي.

ښکلا نور:

زه پنځه لس کلنه يم او لا تر اوسه ماشومه يم، نو په دې برخه کې غواړم خپلې تجربې شریکي کړم. په لومړي ځل مي د “سیند پیغله” په نوم کتاب ولوست دې کېسې له هغې کېسې سره ډیر فرق درلوده چې نیا جاني مي راته کړې وه. دا کتاب مي ځان سره ښوونځي ته هم وړی و او خپلو ټولگيوالو ته به مي په لور اواز وايه. ځینې وختونه به مي د سیند پیغله په خوب هم لیدله د ماشومانو له کتابو وروسته مي پلار راته د نصیر احمد احمدي د جوجو په نوم کتاب راوړو اوس مي هم یادېږي د کوي په منځ کې به ناسته وم ماشومان به رانه چاپېر و او ما به کتاب په لور اواز لوسته. ماشومان به راته غلي ناست وو او راته غور غور به وو. کله به چې سترې شوم دوی به ټینگار کاوه چې پاتې برخه يې هم ووايم. یوه ورځ زه د غني ځاله په نوم کتاب ته ناسته وم، پلار مي په الماری کې کتاب ته اشاره وکړه او ځلا ته يې وویل چې هغه کتاب شروع کړه د مصر له تاریخ نه دي خبروي.... پلار مي د کتاب په اړه ځینې جالبې خبرې وکړې. د کتاب نوم سینوهه و. ما سره د سینوهه د کتاب ویلو شوق پیدا شوی و. خو پلار مي راته وویل، کله چې د ځلا عمر ته ورسیږي بیا يې ووايه خو ما ضد کړی و. کتاب مي شروع کړ. سريزه يې راته سترې کوونکې وه. خو ناول له لومړيو پاڼو نه ښکلې و. د سینوهه له کتاب نه مي هغه څه زده کړل چې کورنۍ مي نه وو راته ښودلې او ځینې وختونه به مي په خپلو خبرو کې د سینوهه مثال ورکاوه. یو ورځ په بام کې ناسته وم، د سینوهه کتاب اخيري سريزه مي لوسته ماښام و. هوا ورو ورو تیاره کېده د سینوهه کتاب اخيري کيلې مي په سختۍ ولوستې. د سینوهه کتاب مي بند کړ دلته هم د طبس په څېر ښایسته شمال و. که څه هم مور مي د بام له دیوالونو نه د سیل کولو منعه کړې وم خو بیا مي هم په ټيکري باندې مخ پټ کړ او مخامخ غره ته مي وکتل په تک تور غره باندې د افغانستان نوم روښان ښکارېده، نري باد به کله کله د ونو ښاخونه وڅوځول د سرک ننداره خو لا ښکلې وه. موټرونه واره ښکارېدل. د سینوهه کتاب مي لا په لاس کې و. کيناستم کتابچه او قلم مي راواخیستل د لیتر تټي رنا ته مي د احساس په نوم لیکنه وکړه.

میمونه کامران:

یو څه چې تر نن يې په یاد راوړم، تل ترې خوند اخلم، او ډېر څه مي تر زده کړي دي، هغه به زما د پلارجان کور ته د راتگ پرمهال په لاس کې کتاب لرل وو. دا ښایسته انځور مي تل ذهن کې ده. پلار ته په کتو به زه هم دي ته تشویقېدم چې یو څه ولولم؛ نوټ کړم او زده کړم. زما پلار ماته ونه ویل چې مطالعه وکړه؛ بلکې راوښودل، يعني هغه ته په کتو زما لار روښانه شوه، له کتاب سره مي مینه پیدا شوه. که والدين خپل ماشوم په کوچني والي کې له کتاب سره بلد کړي، کتاب ور وپېژني، د دوی په مخ کې يې مطالعه کړي له کتاب سره روزي نو کتاب به يې د ژوند برخه وگرځي. زه وایم د ماشوم په کوټه کې باید کتاب شتون ولري، د کتاب دا شتون به پرته له مطالعې هم د ماشوم لومړیتوب وگرځي.

د پوهنتون د لومړي سمستر د پیل ورځو کې زموږ استاد د مطالعې لپاره څو کتابونه معرفي کړل، چې یو يې ملي هنداره وو. دا کتاب مي له ځان سره راواخیست، کله مي يې چې په لوستو پیل وکړه؛ ډېر خوندور وو، تر دې چې بیا به مي کور کې په لور غږ لوستو او ټول به راته غور وو.

زه چې په کومه ورځ ناول لولم؛ نو دوه واره وروڼه مي د درېيم ټولگي زده کوونکي دي، له مکتب راشی اول به د ناول پوښتنه کوي، چې بشپړ شو کنه؛ او څه ډول کيسه وه، بیا ټول ناول ورته بیانوم.

که غواړو کتاب لوستنه مو په ټولنه کې رایج شي نو باید لومړی له کور څخه مور پلار پیل وکړي، کور ته کتاب راوړي، کتاب ته وخت ورکړي، ماشوم مور او پلار ته په کتو گام اخلي. او همدارنگه ماشوم ته باید مور دوامداره گټورې کیسې ولولي چې هم به یې په روزنه کې تر دې عالي څه پیدا نکړي او هم به د کتاب مینوال روشن فکره شخص ټولني ته وړاندې شي.

آمنه فنا:

زه چې ماشومه ومه ماته مې مور او پلار کیسې نه کولې نه پوهېږم چې زده به یې نه وي، که ما به نه وي غوښتي.

خو هغه وخت چې ما لیک او لوست نه شو کولی زه خپله د کیسو خزانه وم، تل به مې له ځانه سره یوه اوږده کیسه روانه کړې وه. کله به مې وړې خویندې وروڼه راپسې شول چې کیسه راته وکړه. ما به هم ملگري کړل، باغ ته به لاړوو، په یوه شنه پوله به سپورې ته کښېناستوو، بیا به ما کیسه ورته پیل کړه اوس مې هغه کیسې په یاد نه دي خو دا مې په یاد دي چې یوه ورځ په کیسه کې یو ډېر ښه کس رانه مړ شو یو دم مې وروکې ورور په ژړا شو مخامخ راته ودرېده سترگې یې له اوبنکو ډکې وې راته ویل یې چې “مړ کوه یې مه پکې”. دا مې د ماشومتوب له کیسو جالبه خاطر ده.

رابه شو دې ته چې په کور کې د کتابونو شتون او د مشرانو کتاب لوستل څومره ماشومانو ته مثبت ذهنیت ورکوي چې بیا کتاب د ژوند یوه مهمه برخه گڼي. په دې اړه به زه د خپل ماشومتوب ځینې خاطرې درسره شریکې کړم:

زه چې ماشومه وم مونږ په کلي کې ژوند کاوه. په داسې کلي کې چې نه په کې د نجونو ښونځی و او نه هم مدرسه وه.

او زمونږ له کورنۍ پرته په ټول کلي کې یوه کورنۍ هم داسې نه وه چې یو دوه لوستي کسان دي ولري. زما خوشبختي خپله باسواده کورنۍ وه. زما نیکه چې یو باذوقه ادیب او عالم انسان و، هره شپه به زمونږ په کور کې مشاعره او ادبي بحثونه وو. بابا مې ډېر زیات مهربانه و او د ماشومانو په روان ډېر ښه پوهېده. هېڅ کله به یې د یوه ماشوم په مخ کې داسې خبره نه کوله چې د هغه زړه مات شي یا د ناپوهۍ او کمترۍ احساس وکړي. په دومره مهربانۍ او عالي اخلاقو به یې مور ته درس راکاوه چې کله به مو د درس وخت شو، دومره به په مینه ورتلو لکه کومې میلی ته چې روان یوو. یو بی جوړې انسان و الله ج دې جنتونه نصیب کړي.

زما مور او پلار دواړه باسواده دي. مور مې شاعره هم ده. زه چې ماشومه وم زما مور ته د کور ډېر کارونه او مسنولیتونه ورپه غاړه ول خو مور مې یو منظم مهالویش درلود. د کور د کارونو او ماشوم پالنې تر څنګ یې هم خپله مطالعه کوله هم یې خپلو ماشومانو ته درس ویلو. کله به چې میلمانه راغلل یا به کومه بله خبره شوه د ورځې به وزگار نه شوه د شپې به ناسته وه د څراغ رڼا ته به یې یو څه لوستل یا به یې خپل شعرونه لیکل. مور مې هېڅ کله په بی ځایه خبرو او مجلسونو خپل وخت نه ضایع کاوه اوس هم همداسې ده د کت تر څنګ میز باندې یې پنډ کتابونه ایښي وي. د مطالعې وختونه یې معلوم دي.

دا مې هم یاد دي چې پلار به مې هره اوونۍ له دندې راغی نو له ځان سره به یې مجلی او کله کله به یې پښتو نوي کتابونه راوړل په هغو مجلو به زما ټوله اوونۍ ښکلې تېره شوه هغه اوس هم کلي کې زما په الماری کې خوندي دي.

زمونږ په کور کې د کتابونو کمی نه و خو دا چې پلار مې نور هم راوړل نو مونږ ته یې رابښودل چې کتابونه څومره ارزښت لري.

زمونږ په کور کې چې کومه کتابخانه وه تقریباً ټول کتابونه یې په دري ژبه وو، هغه ځکه چې زما نیکه له فارسي ادبیاتو ډېر متاثره و. د فارسي ژبې د ټولو کلاسیکو او معاصرو شاعرانو کتابونه یې اخیستي ول. پښتو کتابونه ماته لمړی پلار راوړل چې زه ډېره ورته خوشحاله وم. اول ځل یې چې د کاراوان صاحب کتاب راوړی و، دومره ورته خوشحاله وم لکه ټوله دنیا چې یې راته راوړي وي. وروسته به مې بیا خپله د خپلې خوښې پښتو کتابونه له پلار، ورور او ماما نه راغوښتل او هر یو به مې په ډېره مینه بار بار ولوست. ما ځانته د پښتو کتابونو یوه الماری ډکه کړه. کله مې چې د خوشحال بابا کلیات اخیستي و، بابا مې ډېر زیات خوشحاله و، هر چاته به یې ویل چې لمسی مې اوس تر ما مخکې ده زه خوشحال نه لرم دا یې لري. دې خبرو به زه نوره هم هڅولم چې کتابونه واخلم وي لولم.

زما د ماشومتوب په کور کې داسې کوټه نه وه چې کتابونه دې پکې نه وي ایښي. مونږ په کور کې یوه وړه کتابخانه هم لرله خو په هرې گوټه کې به د هر چا د خوښې کتابونه د مطالعې له پاره ایښي وو.

زما هم چې لیک لوست زده شو بیا به مې تل یو کتاب له ځان سره گرځاوه. که به پخلنځي کې وم، که به باغچې ته تلم نو د پښتو شعرونو یوه ټولگه به مې ملگرې وه.

زمونږ د کور په دوهم پور کې مې د نیکه وړه کتابخانه وه. د ورځې به څو وخته هلته تلم او له بابا به مو درس لوست. چې له درسه به فارغه شوم بیا به مې له بابا نه د کتابونو په اړه پوښتنې کولې. هغه به هم په دومره مهربانۍ او شوق زما پوښتنې ځوابولې چې زما زړه به باغ باغ شو او ځان به راته مهم ښکاره شو. یوه ورځ مې ترې وپوښتل چې بابا دا ټول کتابونه تا لوستي؟

هغه موسک شو راته وې ویل: هو ځینې مې چې ډېر خوښ شوي هغه مې بیا بیا لوستي دي.

بابا مې په خپلې کتابخانه کې یو ډېر ورکې څراغ لره او ویل به یې چې، ډېره مطالعه یې د شپې له خوا کړې ده او د همدې څراغ رڼا ته یې ډېر کتابونه لوستي دي.

بابا به مې تل مونږ ته د کتابونو او لویو لیکوالانو او شاعرانو کیسې کولې. دا کیسې به ماته دومره جالبې او خونوړې وې چې زما په ذهن کې به یې د کتاب لوستلو تلوسه وزېږوله. ما به وې، چې زه به کله دا کتاب ولوم. د لویو لیکوالانو او شاعرانو د ژوند په اړه معلوماتو به دا را زده کول چې دا لوی کسان له مور نه نابغه نه وو پیدا دوی د خپل عالي استعداد تر څنګ یو عمر زحمت ایستلی چې دې مقام ته رسېدلې.

هر وخت به مې بابا ته ویل چې کاش زه هم ستا دا ټول کتابونه ولولم او سترګې به مې په الماری کې تر ټولو غټو کتابونو ته نیولې وې. زړه کې به مې ویل، زه به کله دا لولم خو چې کله د مطالعې شوم بیا به مې د بابا په مشوره کتاب انتخاب وه، ځکه هغه به تل ډېره ښه مشوره راکوله. راته ویل به یې چې اول دا کتاب ولوله بیا د دې بل کتاب لوستل درته اسانه کیږي. ما هم همداسې کول د مولانا د کلیات او مثنوي لوستل مې لوی ارمان و. د مولانا کلیات او مثنوي او د فردوسي شاه نامه او داسې نورو غټو کتابونو په لیدو به زما حرص لا زیات شو ما به وې چې اول باید دا غټ کتابونه ولولم چې ژر او ډېره پوهه تر لاسه کړم، خو دا چې د بابا په مشوره مخکې تلم نو باید اول مې څه نور کتابونه لوستلې وای. وخت راغی چې د حضرت مولانا مثنوي مې پیل کړ او مکمل مې ولوست که څه هم زما عمر ډېر کم و ډېر څه به مې ترې نه وي زده کړي خو بیا هم زما هغه هیله او شوق ترسره شو.

له ماشومتوبه تر ننه، ماته تر هر څه لوستل او لیکل د ژوند مهم کارونو دي او زما د ژوند ټولې خوږې خاطرې د کتابونو له لیکلو او لوستلو سره تړلې دي. له ماشومتوبه مې دا عادت دی چې د شپې له خوب مخکې که څه ونه لولم خوب نه راځي. کله چې په کلي کې وم، د شپې به مې چې سر ته راډیو، کتاب، قلم او کتابچه نه وو ایښي خوب به نه راته. د ماشومتوب ځینې عادتونه ښه وې چې مونږ سره د ژوند تر پایه پاتې شي او له ماشومتوبه له یو څه سره مینه هم همداسې باید د ژوند تر پایه وپالل شي، لکه کتاب لوستل، لکه شعر لیکل.

زه چې اوس گورمه زما ټولې خوښې له کتاب سره له زده کړو سره بې اندازې مینه لري. دا مینه یې دومره پیاوړې ده چې که څه هم په وطن کې اوس د نجونو د زده کړو ټولې لارې تړلې دي خو زه چې دوی ته گورم کتابونه یې داسې له ځانه راچاپېر کړي وي، داسې پکې غرقې وي، چې ته به وایې هېڅ هم نه دي شوي.

زمونږ ټولو یو بل عادت دا دی چې که د یو دوه ورځو له پاره هم چیرته تفریح ته ځو نو حتما یو کتاب له ځان سره اخلو. له کتاب سره مینه او دا هر څه د یوې ښې کورنۍ له برکته مونږ تر لاسه کړي دي. زما لویه هیله دا ده چې زه خپله یو کتابتون ولرم چې د هرې ژبې د ادبیاتو کتابونو پکې وي.

ستاسو بلې پوښتنې ته به راشم، نور دوستان او لیکوالان څنگه کولی شي د ماشومانو ماشومه دنیاګی په کتابونو ښکلي کړي؟

بیا به هم راشم خپلې یوې خاطرې ته:

دوه کاله مخکې مې د ماما د لور پینځمه کلیزه وه. ټولو ورته جامې بوتان او نور د لوبو شیان ډالی اخیستي وو. ما ورته د نعیمه جاني دوه پښتو کتابونه چې ماشومانو ته کیسې په کې لیکل شوي وې ډالی کړل.

تېر کال ژمی مې ماما کره تللي وم. ماما او مېرمن یې راته ویل چې ستا ډالی خو دومره ارزښتمنه او قدرمنه ده چې ټوله ورځ زما د لورګانو همدا کتابونه لاس کې وي. د دوی وړې دوه کلنې لور چې لوستل نه شی کولی له مور او پلار یې د کتاب کیسې په یادو زده کړې وي. مور یې ویل چې کتاب راواخلي تصویرونو ته یې گوري او ماته یې کیسې کوي. ویل یې چې ان خپلو نانځکو ته د کتاب کیسې کوي. نو که غواړو د یو ماشوم ژوند وربدل کړو او بهترینه ډالی ورکړو باید کتابونه ورته ولیکو او کتابونه ورته ډالی کړو. په مینه یې خبرو ته غور شو. پوښتنې یې ورته ځواب کړو او هر ماشوم چې په هره برخه کې استعداد لري په پاللو کې یې ورسره مرسته وکړو.

ګلالی مومند:

لوستل د ماشومانو په وده کې ډیر مهم رول لوبوي. زما د معلوماتو له مخې که یو ماشوم په کم عمر کې وهڅول شي او مرسته ورسره وشي چې په لوستلو پیل وکړي نو تر ټولو لومړۍ ګټه یې دا ده چې دی په لوستلو راځي او د لغاتو زخیره یې ورځ تر بلې ډیريږي. لوستل د دوی دماغ هڅوي چې فکر وکړي او پوښتنې وکړي. د کیسې لوستل ماشومان هڅوي چې خپل تخیل وکاروي او د تخلیقي فکر کولو مهارتونو ته وده ورکړي. په کم عمر کې د مختلفو موضوعاتو په اړه معلوماتو او نوې پوهې ته لاسرسی وربرابروي، د دوی نړۍ لید پراخوي. په لنډو کې که ووايم، نو لوستل د ماشوم د ټولیز پرمختګ لپاره یوه اړینه حیاتي مسله ده چې وروسته همدا خبرې کولی شي د دوی اکادمیک فعالیت او د ژوند پر مهارتونو باندې مثبت اغیزه ولري. په کم عمر کې د ماشوم لوستلو ته هڅول د دوی په راتلونکي کې یوه ارزښتناکه پانگونه ده. دا د مور او پلار یو له اړینو مسئولیتونو دي چې خپل ماشوم په مینه او خوښۍ د کتاب لوستلو ته وهڅوي او دغه موضوع ته جدي پاملرنه وکړي. په پرمختللي نړۍ کې دې خبرې ته ډیر وخت او اهمیت ورکول کیږي. د ماشومانو لپاره بیلابل امکانات شته چې وهڅول شي خو پیل یې د مور او پلار په مرسته له کوره په تدریجي توګه چې پر ماشوم فشار هم رانه شي او بې له دې چې وپوهیږي یا یې احساس کړي د یو پراسس نه تیريږي او د کتاب لوستلو سره یې مینه پیدا کیږي او زیاتیري.

لېمه ودان:

زه چې ماشومه وم انا جاني به راته د بدري جمالي، ښاپېریانو، دېوانو او نور نکلونه کول. که به یې یو نکل لس ځلي هم وکړ، نه راته بېخونده کېده. د هغو نکلونو کرکټرونه مې اوس هم په ذهن کې شته، او د صحنو انځورونه یې تصور کولی شم. که هغه نکلونه نه وې، ښایي اوس به مې کیسې نه لیکلې.

بابا جان به مې ډېر کله په کتاب لوستلو بوخت لیده، دی لومړی کس و چې الف، ب او دا یې رازده کړل چې قلم څنگه په گوتو کې ونیسم. د ژوند لومړي لس کلونه مې په کلي کې تېر کړي. په هغه وخت کې زموږ په زړونو کې لیک او لوست ته دومره مینه پیدا وه، چې ان لوبې مو پرې رنگینې وې، پر هوارو تیرو به مو په سکرو لیکل کول.

کله چې کابل ته راغلو، پلار جان به مې د کیسو کتابونه راته راوړل، اوس یې هم هر انځور زما په ذهن کې شته.

مور جاني مې له ماشومتوبه تر نن ورځې کتاب لوستلو، لیکلو، ژباړې او په نورو برخو کې ډېره هڅولې یم.

که زما د کورنۍ د غړو هڅې او هڅونې نه وې، اوس به تر دې ځایه نه وم رارسېدلې.

دا ښکاره خبره ده، د دې لپاره چې کوچنیان له کتاب او مطالعې سره مینه پیدا کړي، باید د کورنۍ نور غړي په لوستلو وویني؛ نو که مور دې حقیقت ته وگورو چې په افغانستان کې ډېرې میندې نالوستې دي، دا خبره سختیږي؛ خو ناشوني هېڅکله نه ده. که یوه مور لوستل نه شي

کولی، له خپل ماشوم سره خو د کتابونو په انځورونو خبرې کولی شي، درس او کتاب لوستلو ته یې هڅولی شي. دا ټولې چارې شونې دي؛ خو که څوک یې وغواړي.

زموږ د ښوونځي استاد د خپل ژوند بریاوې د خپلې مور له برکته گڼلې، ده به کیسه کوله:

“مور مې د ښوونځي په لومړیو ټولگيو کې د ښوونځي درسونو او د نورو کتابونو لوستلو ته ډېر هڅولم. کوم درس به مې چې په ښوونځي کې زده کړی و، په کور کې به یې په وار وار راباندې تکرار کاوه. ډېر کله به داسې هم وه چې ما به په ښوونځي کې درس څنگه چې زده کړی و، همغسې به مې ورته تېر کړ؛ خو هغې به افرین ووايه، او ویل به یې چې څو ځله یې بیا هم ولوله چې ښه سم دي زده شي. زه به حیران شوم چې درس خو مې سم زده کړی، نو بیا یې ولې ولولم. یوه ورځ مې په ښوونځي کې درس سم زده نه شو، مور ته مې وویل چې رازده یې کړي، هغې ټینگار کاوه چې له ځان سره یې کار کړه، زده کېږي دي، خو زه بیا هم شله وم، اخر یې راته وویل چې لیک لوست مې نه دی زده.

د مور د هغې ورځې ډنډ سترگې به مې هېڅکله هېرې نه شي.”

زموږ د استاد مور نالوستې وه؛ خو خپل اولادونه یې له درس او مطالعې سره روږدي کړي وو؛ نو لوستي خو څه چې نالوستي مېرمنې هم باید د خپلو ماشومانو په روزنه کې هڅاندې اوسي.

په دې برخه کې زموږ په ټولنه کې ډېرې ستونزې دي؛ اخر یوه ورځ یې باید د حل هڅې پیل شي، مور ټول باید په دې برخه کې خپله دنده پر ځای کړو، خپلو ماشومانو ته کتابونه واخلو، ورته وپې لولو او هغوی ورته وهڅوو. خپل ملگري او خپلوان دي ته متوجه کړو چې خپلو ماشومانو ته کتابونه واخلي او ورته وپې لولي.

په پای کې باید ووايم، چې کتاب لوستل د ماشومانو لویه اړتیا ده؛ باید ناغېږي پکې ونه کړو.

زموږ د فعالیت شپږ میاشتني پوره شوی. په دې موده کې مو لاندې لاسته راوړنې لرلې. هیله او هوډ لرو چې د هرې ورځې په تېرېدو زموږ کلتوري او ادبي فعالیت لا پراخ، پیاوړی، تخصیصي او اغیزناک واوسي.

Afghan Women Literary Online Association
د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

په لومړیو ۶ میاشتو کې د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر لاسته راوړنې

۱۶ اوونیزې آنلاین غونډې چې ورځنی بحث، کره کتنه او مشاعره پکې شوې

د لوی اختر او د مرحوم نصیر احمد احمدي د دوهم تلین
په مناسبتونو ځانگړې غونډې

د بهیروالو لخوا د لسگونو نویو مقالو، خاطرو، شعرونو او
نقد لیکل او خپرول

د فعالو بهیروالو شمېر له ۷۰ لوړېدل

۴ اوونیز گروپي بحثونه او په لیکنې بڼه یې خپرول

له نړیوالو تصویري او غږېزو رسنیو سره لسگونه مرکې، د
شعرونو او لنډو کیسو غږیز کول او خپرول

د لیکوالي اړوند د ورکشاپونو او سیمینارونو پیلول

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر / راپور (۱۰) / تقوا برهان شکوري

د ستر ذات په نامه

نیټه: ۲۰۲۳/۷/۳۰ میلادي _ ۱۴۰۲/۵/۸ شمسي د غونډې

ځای: آنلاین

د غونډې وړاندې کوونکي: میمونه کامران

راپور لیکونکي: تقوا برهان شکوري

د غونډې گډونوالی: ۲۱ تنه

د افغانستان ښځو آنلاین ادبي بهیر غونډه د کابل پر وخت ۵:۳۰ پیل او ۷:۳۰ پای ته ورسیده. د غونډې اجندا مخکې شریکه شوې وه چې درې برخې یې لرلې:

- د غونډې په لومړۍ برخه کې د لیکوالی پر ورکشاپ خبرې وشوې.
  - د غونډې په دوهمه برخه (کره کتنه): د کره کتنې په برخه کې د اغلي کاملې عزیزې پر لنډه کیسه کره کتنه وشوه.
  - د غونډې درېیمه برخه د تل په څېر مشاعره وه.
- لومړې برخه:** د بهیر د هغو گډونوالو لپاره چې نوي لیکوالي پیلوي اغلي شفیع خپلواک د لیکوالی ورکشاپونه پیلوي. دا ورکشاپونه به د بهیر د اوونیزو غونډو څخه په بیل وخت کې تر سره کېږي او درې جلسې به وي.
- د دې ورکشاپ له ختمیدو وروسته به کیسه لیکواله اغلي لېمه ودان د لنډو کیسو ورکشاپ پیلوي چې د بهیر پینځه اوونۍ به دوام کوي او د بهیر په عمومي غونډو کې به وړاندې کېږي.
- دویمه برخه:** د غونډې په دویمه برخه کې د کیسه لیکوالې او شاعرې اغلي کاملې عزیزې پر کیسې "یو ورک لیک" کره کتنه وشوه.

يو ورک لیک

قبر تیار شو!

د دې غږ وهم می اوس هم په زړه دی.
 نن می دلته د راتگ اته کاله پوره شوي، خو اولنی ورځ می لا هم هېره نه ده، کله چې یې زما لحد ته وروستی خښته کېښوده او د قدمونو غږونه ورو ورو لرې شول، پرته له دې چې سترگې خلاصې کړم یو بل خواته می وکتل.
 مخامخ راته په تورو کالیو کې یوه ښځه ولاړه وه، په مخ کې یې یوازې زرغونو سترگو ځلا لرله، پرته له دې چې خپل سره غاښونه سره خلاص کړي، ویې ویل: پخیر راغلي!
 له وېرې لرزېدم...
 زیاته یې کړه، وېرېره مه ملگرې دي یم، لږ وخت وروسته به داسې راسره عادت شي چې نه یم وېرېرې به!
 تر خبرو یې مهربانه غږ ډاډه کړم...
 وجود می دومره سپک شوی و چې پرته له زحمته په اسانۍ الوتلاي شوی.

مازديگر د خپل قبر په يوه وره ډبره ناسته وم، په هدېره کې د سپېرو قبرونو دورې الوتې، يو څوک را روان و. لږ وروسته مي مور له وري خور سره يو ځای راغله، ژړل يې، د قبر تېري يې سره جنگولي، په چيغو کې يې ويل؛
لوري ته ولي ولاري! زه له تا پرته په نړۍ کې هيڅوک نه لرم!
نور مي څه و نه ليدل ملگري مي راوستلي وم، ويل يې تر وخت وروسته د خپگان گټه څه ده؟ نور دي خوښه!
طاقت نه راته ساعت وروسته بيا پورته شوم، هره خوا تته ښکارېدل، حتی لمر هم ځلا نه لرله!
پام مي شو يو څوک دي خواته رانږدي کيږي...

ميئن مي له سرو گلونو سره يو ځای پر قبر ولوېد، په سترگو کې يې سره رگونه ښکلي ښکارېدل، تر ډبره يې ژړل، ورو يې وويل؛ ولي ولي دي داسې وکرل؟
کاش ته خبره وای! کاش پوهېدلای چې زه د دنيا تر هر انسان ډېره مينه در سره لرم!
تر دې مخکې چې وپوهېږي لاري!
زه له تا پرته هيڅوک هم نه لرم، يوازي يم بېخي يوازي!
بيا يې زما د قبر په کتبه وليکل
“تا پخپله بې پروايي له ځان سره نور هم ووژل”
يوخت مي سرته ملگري ناسته وه، بيا يې په ارام غږ وويل؛ هغو خلکو چې ځان يې وژلي مور يو قانون لرو!
حيران مي ور وکتل.
دي زياته کړه؛

تر مرگ وروسته يې دلته تر اتو کالو او يوې ورځې پورې ساتو، له هغه وروسته يې خوښه چې بېرته نړۍ ته ورځي کنه؟
د حيرانتيا او خوښۍ گډو احساساتو پسې واخيستم، ځان مي يو ځل بيا له مور سره يو ځای او د ميئن تر څنگ له بارانه ډکه کوڅه کې تر يوې چترۍ لاندې وليد.
مگر دلته اته کاله؟ انديښمنه يې کړم! دي د خيالونو لړۍ را پرې کړه؛
ته به د نن تر لمر لوېدو وروسته ويده شي!
او بيا مي د هغې ورځې اخبره خبر هم واورېده؛
لمر په لوېدو دی!!!
***

نن د هغې ورځې اته کاله او ۱۹ ساعتونه تېر شوي!
سهار به لمر لا تر غره هسک نه و چې سر ته مي ملگري ولاړه وه، تر دې مخکې چې زه څه وپوښتم ويې ويل؛
اته کاله پوره شول!
ذهن ته مي پخوانۍ خبرې، ومې پوښتل، ستا خو به هغه وعده هېره نه وي؟ ويې خندل؛ اي د ژونديو له ډلې خو نه يم! ستا يوه ورځ لا پاتي ده.
زړه مي طاقت نه کاوه پورته وختم، د قبر وري ډبرې ښويېدلې وې، يوازي خاوري، سپاندې او څو لوېدلي خايونه ښکارېدل. هوا ډبره ښکلي وه نور مي صبر نه شوای کولای.
څه وخت وروسته د کور مخ ته ورسېدم، د دروازې مخ ته خلک ډېر و مجبوره شوم پر دېوال پورته شم، انگر له ښځو و نجونو ډک و، نه پوهېدم څه شوي خو له يوې کوتي د ژړا غږ راته شناخته ښکاره شو، ورغلم مور مي ژړل، په چيغو يې ويل؛

لوري زه له تا پرته هيڅوک نه لرم پر تا مي زړه روښانه دي!

له بلې کوتي د څو نجونو تر منځ يو دنگه نجلۍ را ووتله، ومې نه پيژندله، خو وپښته او سترگي يې زما کشري خور ته ورته و، د ناوي په کاليو کې ښکلي ښکارېده!

له کوره ووتم! د مور وروستيو خبرو مي په ذهن تياره خپره کړي وه، زه دلته نوره هېره وم.

يو بل ځای لارم، د ميئن کره مي!

ورغم د دروازي مخي ته موټر ولاړ و، په کور کې د گلابونو خور بوي لگېده، دهليز ته ورغلم، زړه مي ولرزېد، هغه يوي بل خوا ته په نا ارامي قدم واهه ورته ومې کتل، خاص د پخوا غوندي و، هيڅ بدلون يې په څېره کې نه ښکارېده يوازي په خرمايي وپښتانو کې به يې څو سپين وپښته لکه د وريځو په ترورمي کې د برېښنا غوندي کله کله وځلېدل.

د يوي کوتي له دوازي وري نجلۍ ور منده کړه.

دی تيب شو په خندا يې ورته وويل؛

شپږ کلنه شوي خو لا هم چپ او ښي بوټ نه پيژني!

وري نجلۍ ته مي وکتل، خرمايي وپښتو يې خري سترگي چې کت مت ده ته ورته وي نيمي يې پټي کړي وي، مگر پوزه يې لوره او شوندي يې نري وي.

هغه نارو کړه؛ ډېر ناوخته دي! شايد زموږ تر ورتگه مېلمانه هم لار شي!

د هماغې کوتي په وره کې يوه د مناسب قد ښځه ودرېده، سم له واره يې وويل؛ وگوره ستا د ډالي کالي؟

خدای ستا ښايست له تا پرته په هيچا کې هم نه دي خلق کړي.

- هي دروغجنه!

- قسم کوم ځکه خو زه د دنيا تر هر انسان ډېره مينه درسره لرم!

شايد ښځي رښتيا ويل يا ښايي زما کرکه وه چې سترگي يې بي ډوله او بانه يې له څو گامه لرې نه مالومېدل، مگر شوندي او پوزه يې کت مت وري نجلۍ ته ورته و...

***

نن تر لمر راختمو مخکي زه د تل لپاره ويده کېرم، دا ليک د هديرې تر څنگ لار کې په دې هيله ردم چې ښايي يو لاروی مي د کتبي ليکنه پاکه کړي.

19/7/2034

چهارشنبه

AM12:33

پای

د کره کتبي په برخه کې گلالی مومند، کاملې جاني ته د مبارکي په پار وويل چې کيسه ډېره ښکلي ده او سمبولیک تصويرونه لري. جملې يې داسې ترکيب شوي لکه لوستونکی چې هغه ځايونه په سترگو ويني. هغې وويل چې په کيسه کې مي دا جمله ډېره خوښه شوه: «څه وخت وروسته د کور مخ ته ورسېدم، د دروازي مخ ته خلک ډېر و مجبوره شوم پر دېوال پورته شم»

استادې نعیمی غني وویل:

د ژوند دا فلسفه چې ژوند یو سفر دی په کیسه کې ډېره ښه تشریح شوی. که دا سفر هر ډول وي مور ورو ورو خان ورسره عادت کوو او د سفر مسیر د خان لپاره خوندور یا هم د تحمل وړ گرځوو.

انسان که هر څومره هم قوي حافظه ولري خو بیا هم هیرونکی دی او د وخت په تېرېدو سره هېرول د انساني حافظې کار دی، بلکې کمال یې هم دی چې ورسره کولای شي په اسانۍ سره راتلونکی ومني او په ژوند کې پر مخ ولاړ شي. دا ډول هېرول د هر سالم انسان نښې دي چې تېر به پرېږدي او په اوس کې به ژوند کوي او راتلونکي ته د تگ په تیاری کې وي.

د کیسې د پیل جمله ډېره دقیقه او اېښونکې راغلي:

«قبر تیار شو»

«د دې غږ وهم مي اوس هم په زړه دی»

دا جمله مو وار د وار د مرگ او هدېرې صحنې ته بیایي.

همدارنگه په کیسه کې ځینې تصویرونه ډېر رښتوني او روښانه دي لکه:

د مرگ تصویر په دې جمله کې:

«وجود مي دومره سپک شو چې پرته له زحمته په اسانۍ الوتلی شوی

یا هم دا ښایسته تصویر چې وايي:

په سترگو کې یې سره رگونه ښکلي ښکارېدل»

همدارنگه د نجلۍ د څېرې ورته والی له مور او پلار سره هم ښایسته تصویر شوی.

په مکالمو کې ځینې نورې ښکلې جملې وې چې لوستونکی ورسره آشنا حس پیدا کوي او د ژوند له رښتینو مکالمو را اخیستل شوي دي. لکه

کلنه شوي خو لا هم ښی او چپه بوت نه پیژني.

یا هم ښځه چې مېړه ته د خپل صفت په مقابل کې وايي.

«هی در غجنه»

ښه به وای که دا ډول جملې په کیسه کې ډېرې وې.

همدارنگه ځینې خبرې وې چې په کیسه کې غواړم ورته تم شم:

یوه خبره دا وه چې د یوې لوستونکې په توګه زه دې حالت ایښه یا هم حیرانه نه کړم که څه هم د کیسې پیغام روښانه وو خو د لوستونکې په

توګه دې پیغام زما په فکر کې څه رابدل نکړل او دا راته د ژوند یو عادي حالت ښکاره شو چې پس له مرګه دې انسانان هېر شي.

مکالمې په کې ساده وې او تصویرونه یې ډېر روښانه نه وو.

همدارنگه دا چې لیکوالي په کیسې کې د اته کالو وروسته د مړې نجلۍ/ ښځې ژوندي کول په څه دلیل غوښتل؟

په ټولو کې عالي کیسه ده چې لوستونکی تر اخره له خان سره ساتي.

ډاکټري شریفې شریفې په خپله تبصره کې کیسه عالي یاده کړه او د کیسې موضوع یې نوې وبلله. هغې د نعیمی جانې د خبرو په تایید دا جمله

چې «ورو ورو د قدمونو غږ اورېدل کیده» یوه انځورېزه جمله وبلله چې لوستونکی صحنې ته بیایي. هغې زیاته کړه کیسه هغه ده چې

لوستونکی خوند ترې واخلي او دا یې وظیفه نده چې د مقالې په څېر دې د لوستونکې فکر بدل کړي. میرمن شریفې دا موضوع چې یو راوي

د خپل مرګ په اړه لیکل کوي په پښتو لیکنو کې نوې موضوع وبلله. هغې وویل چې دې ته په نړیوالو ادبیاتو کې د میتافکشن اصطلاح

کاروي. هغې همدا راز وویل چې په کیسه کې ژوند ته ور تگ هم ډېر ښکلی انځور شوی کله چې راوي وايي چې دروازه بنده وه او زه په دیوال وروختم. دا تصویر زما په ذهن کې وار له واره مجسم شو. په دې اړه چې ولې راويي ته اته کاله وخت ورکول شوی تر څو بیرته راژوندی شي نو دا ماته هیڅ پوښتنه پارونکی نه وو او ماته کیسه په ټولو کې ډېره جالبه او له نویو خبرو ډکه وه.

دې کیسې کې د مور او مبین د احساساتو تکراری بیان، همدا په ژبه او بیان کې بی مسوولیتي او مبالغه ده. خواله رسنیو کې دا د مبالغې ډک صفتونه ډیر دي. دلته هم مور او مبین راوي ته دروغ ندي ویلي، بلکې مبالغه یې کړې ده.

خو مبالغه بیا په دروغو بدلېږي. د دویم کرکتر خبره چې وايي زه په ژونديو کې نه يم چې دروغ ووايم، زما په اند همدو مبالغو ته اشاره ده. همدارنگه هغې وویل چې له مرگ وروسته د راوي ملگري په تورو جامو کې ده چې سره غاښونه لري، دا تصویر ډارونکی دی خو بیا دا کس مهربانه ده چې دا تضاد ماته د پوهاوي وړ نه وو.

لېمې ودان وویل: په لنډه کیسه کې لوستونکی قاضي دی او لیکوال باید په کافي اندازه شواهد وړاندې کړي تر څو قاضي ته قناعت ورکړي. ما چې له دې کیسې څخه برداشت واخیست هغه دا و چې لیکوالي د کیسې د پیغام لپاره د یوه پر ځای دوه دلېله وړاندې کړي چې له مرگه وروسته هر څوک هیرېږي.

همدارنگه د کیسې ژبه په ځینو برخو کې ژورنالیستیکه شوې ده، د بیلگې په ډول: «زیاته یې کره.» چې ښه به وو په ځای یې لیکل شوي وی «وي ويل» یا د «يو بل خوا يي وکتل» په ځای که وليکي «يوې بلي خوا ته يي وکتل» ډیر به ښه وي.

بله خبره دا چې په کیسه کې راوي ولې د ځان وژلو هڅه کړې، لامل یې څه و، دا ندي واضع شوي.

وروسته ځلانور د کیسې د پیغام په اړه وویل چې ډیر عالي و. ځان وژل حرام دي مگر بیا هم راوي ځان وژنه کوي چې لامل یې څه کېدای شي؟ دلته یې د مور او مبین ډیره ښه تشبیه راوړې ده. کله چې یې خور وډېږي مور یې داسې ورته وايي لکه څنگه چې یې دې ته د مرگ وروسته ویلي وو. له دې څخه دا پیغام اخیستی شو چې د لور وډیده هم د مور لپاره د مرگ نه کم ندي.

همدارنگه د راوي، د مبین دروغ زما لپاره ډېر جالب و او کله چې وروسته هغه د خپلې ښځې صفت کاوه نو ما داسې انگیرله چې دا به هم دروغ وي.

خولي لمن هم د کیسې پیغام ته تم شوه او ویي وویل: مور تل په ژوند کې داسې فیصلي کوو چې په پایله یې فکر نه کوو. هغه که روابط وي یا هم له یوه ځایه تگ وي. که چیرې دې نجلي دا فکر کړی وای چې که زه نه يم هم به د مور هیرېږم هم به د مبین او نتیجه به یې زما هیرول وي نو دې به هیڅ کله ځان وژنه نه وای کړې.

منزې غفورزی د کیسې په هکله وویل: کیسه ډېره ښه وه. ښه پیغام یې درلود خو دا چې د ځان وژني لامل نه و روښانه شوی زه فکر کوم داسې کوم دلیل یې نه درلود چې د دې دا کار دې توجیه کړي، کله نو هر ورومرو به یې د مور یا مبین په مکالمو کې یاد شوی و.

ځینې وخت انسان د خپلې کورنۍ او نږدې خپلو لخوا له بې تفاوتۍ سره مخ کېږي چې له امله یې هغه کس فکر کوي هېچاته ارزښت نلري او له ټولو هیر/هیربه ده، نو د دې لپاره چې هم د دې سلوک بدل واخلې او هم د ټولو پام ځانته واړوي داسې غلط قدم پورته کوي. دا دلیل به ځکه سم وي چې وروسته له مړینې یې د هېرېدو موضوع باندې ډېر تمرکز هم شوی. نجلی چې هر ځای ته تللي له داسې یوې صحنې او مکالمې سره مخ شوي چې ښودل شوي ددې نشتون هم بې تفاوته ده ټولو ته، او ددې دومره لویې قربانۍ هم دا نده مهمه کړې، دا بیا هم له ټولو هیربه ده، او کار یې بې گټې دی.

د معصومه عزيزي نظر دا و چې: هغوی چې د هېرولو شک ورباندې کېږي ممکن تر هغو کسانو ډېر وځورېږي چې د نه هېرېدو هیله لري چې دې موضوع ته په کیسه کې پام نه دی شوی.

مور ته پکار ده چې په دې اړه هم لیکل وکړو.

بل په کیسه کې د ځان وژنې لامل نه یادېدل د کیسې ښه والی دی، ځکه د ښه هنر ځانګړتیا دا ده چې مور فکر کولو ته وهڅوي. په کیسه کې د اتو کالو ذکر ممکن له هغې عقیدې سره ارتباط ولري، هغه کسان چې ځان ووژني اته خونه یې په غاړه دي، نو دلته شاید هر کال د یو خون اندازه وي.

آمنې عزيزي وویل: د کیسې د انځورونو په اړه وویل په دغه کیسه کې انځورونه ډېه عالي ده، یوه بریالی کیسه هغه ده چې راوي یې خپل انځور بیان نه کړي او په انځورونو پیل نه شي بلکې د کرېکټر په خبرو پیل شي او کرېکټر په خپلو خبرو کې انځورونه وړاندې کړي. بل د کیسې دوه اړخونه زما لپاره په زړه پوري وو، یو دا چې انسان څومره د نورو له خوا خپل ځان ته په ارزښت ورکولو خوشالیري او څومره ډېر غواړي چې تل د نورو په یاد وي. بل په کیسه کې د هېرولو اړخ دی، چې نجلی فکر کوي له ټولو مهمو خلکو یې هېره شوې حالانکه له اتو کلونو وروسته هم د دې قبر ته یې کورنۍ، ملګري او مېین راځي، خو که مور او تاسو وګورو نو هر انسان له مړه کېدو وروسته یوازې دوه درې کاله د ټولو په یاد وي له هغې وروسته هر څوک په خپلو سرګردانیو کې دومره اخته کیږي چې د مړ انسان په یاد راوړل هم ترې هېر وي، خو دلته نجلی وروسته له اتو کلونو هم د ټولو په یاد ده او د دې له پاسه هم فکر کوي چې نه هېره شوې ده. خو اصل کې که مور پوه شو چې له مرګ وروسته دومره زر هیرېږو او څوک به مو د دومره اوږدې لپاره یاد نه کړي نو هېڅکله به په خپل مرګ راضي نه شو. زما لپاره د هېرولو خبره ډېره جدي او حساسه ده ځکه په دې ټوله کیسه کې ما ته دغې مور د خوند راکړی.

ور پسي شفيعي خپلواک د کیسې د ماهیت په اړه وویل چې ډیر نوی و، جالبه دا ده چې مري خپله کیسه خپله کوي او دا ډیر ورته جالبه وو چې لیک لیکي او بیا یې د ژوند له نوي اړخ سره یو ځای کوي.

هغې زیاته کړه چې د هغې په نظر دا ظلم یا هم یو ډول ځانغوښتنه ده چې یو څوک دې تل و غواړي چې کلونه کلونه دې له چا هیر نشي، ځکه د ژوند هره ورځ نوي کیږي هر څه بدلون مومي او مور باید له چا دا طمع ونلرو چې هیر مو نکړي. مور دې مو نه هیروي مین دې مو دې نه هیره وي او د پای تاریخ یې کیسې ته ور کړي دا ډیر جالب و.

شفيعي خپلواک زیاته کړه: په یوه ورکشاپ کې مې له نامتو لیکوال هاروکی موراکامې څخه د هغه د یوې کیسې د یوه انځور په اړه وپوښتل نو هغه مې په ځواب کې وویل چې دا لوستونکی دی چې دومره په کیسه فکر کوي، ما چې کله کیسه لیکله نو دومره په جزیاتو مې یې فکر نه وو کړی. د لیکوال دا ځواب ماته سم ښکاره نشو خو وروسته مې له میرمن شریف سره په بحث کې له هغې دا وارېدل چې لیکوال اړ ندی د هرې پېښې او انځور په اړه دې توضیح ولري.

د کره کتنې په پای کې کاملې عزيزي پوښتنو ته ځوابونه وویل: دا چې تورو کالیو کې یوه ښځه راځي چې مخ کې یې یوازې زر غونې سترګې ځلا کوي، له دې څخه یې هدف دا و چې تل ښه او مهربانه خلک سپین لباس او ښکلې څهري نه لري. داسې توري څېرې او جامې لرونکې ښځې(انسانان) هم مهربانه کېدای شي. هغې د ټولو له نظرونو څخه مننه وکړه او وې ویل چې په دې کره کتنه کې یې د کیسې ډېر داسې اړخونه چې دا هم نه پرې پوهېده ورته روښانه شول.

د غونډې په پای کې د ګډونوالو لخوا مشاعره تر سره شوه چې هرې یوې، ګلالی مومند، امنه فنا، شفيعي خپلواک، نعیمی غني، منزه غفوري، میمونه کامران، تقوا برهان شکوري، ځلا نور، معصومي عزيزي په کې شعرونه ولوستل او له دې سره غونډه په ټاکلي وخت پای ده ورسېده.

ښکلا نور

" د سينووه له كتاب نه مي هغه څه زده كړل چې كورنۍ مې نه وو راته ښودلي او ځيني وختونه به مې په خپلو خبرو كې د سينووه مثال وركاوه. يو ورځ په بام كې ناسته وم، د سينووه ناول وروستۍ برخه مې لوسته، ماښام و، هوا ورو ورو تياره كېده، د ناول وروستۍ جملې مې په سختۍ ولوستې. د سينووه كتاب مې بند كړ دلته هم د طبس په څېر ښايسته شمال و. كه څه هم مور مې د بام نه له سيل كولو منعه كړې وم خو بيا مې هم په ټيكرې باندي مخ پټ كړ او مخامخ غره ته مې وكتل په تك تور غره باندي د افغانستان نوم روښان ښكارېده، نري باد به كله كله د ونو ښاخونه وخوځول د سر ك ننداره خو لا ښكلى وه. موټرونه واړه ښكاريدل. د سينووه كتاب مې لا په لاس كې و. كيناستم كتابچه او قلم مې راواخيستل د ليټر تټې رڼا ته مې د احساس په نوم ليكنه وكړه."

د افغان ښځو انلاين ادبي بهير

د لیکوالي روزنیز ورکشاپ (۱) / خانګه بهشتي

نېټه: دوشنبه، ۹/۵/۱۴۰۲ لمريز کال، ۳۱/۷/۲۰۲۳ م

ځای: آنلاین

وراندې کوونکي: شفيقه خپلواک

وخت: د کابل د ماښام ۵ نیمې

تعداد: 24 تنه

رپور او ترتيب: خانګه بهشتي

موضوعات:

• ځانته سفر وکړئ!

• دري هغه شيان چې لیکوالی ته مو هڅوي

• زه يې کولای شم!

• آیا لیکل زده کيدای شي؟

• له کومه يې پيل کړو؟

• د لیکلو دايره

د افغان بنځو آنلاین ادبي بهير د هغو بهيروالو لپاره چې غوښتل يې لیکوالي په ښه توګه زده کړي يا يې نوې پيل کړي وي، دري ورځينی آنلاین ورکشاپ چمتو کړی. دا ورکشاپ به هر دوشنبه د کابل د ماښام پنځه نیمې بجې پيلیږي او دوه ساعته به دوام کوي. د دې لړۍ لومړی ورکشاپ تېره دوشنبه ترسره شو. په دې ورکشاپ کې د لیکوالي پر مختلفو موضوعاتو پريزنټيشن آغلی شفيقه خپلواک وراندې کړ.

ددې ورکشاپ ونډه اخيستونکو عملي او ګروپي کارونه ترسره کړل او پريزنټيشن په سکرین له نورو سره شریک شوی و. دا ورکشاپ په دې موخه جوړ شوی و چې تر پایه يې ګډونوالی وکولی شي د لیکلو مهارتونه زده يا هم غښتلي کړي. د لومړي ورکشاپ تمرکز ډېر پر دې و چې د لیکوالي په برخه کې خپلي وړتياوي، علاقه او ځان ومومو.

«په جهان مي څه پروا، لاس کې لاس لرمه ستا

ستا پوښتنه مي علاج، ستا خبري مي دوا»

د پوره ډاډ، سکون او صميميت احساسولو لپاره دا ورکشاپ په دې ښکلې سندرې پيل شو. د دې سندرې په پای ته رسيدو سره آغلی شفيقه خپلواک په ډېره حوصله مندۍ او صميميت سره خپل پريزنټيشن د (ارنسټ همنګوي) په دې خبره پيل کړ: «اندېښنه مکوی، تاسې مخکې هم لیکلي او له دې وروسته به يې هم ولیکئ.»

ځانته سفر وکړئ!

وروسته يې له ټولو ګډون والو هيله وکړه چې د څو شېبو لپاره (ځانته سفر وکړي)، پرته له دې چې د چا، يا کوم څه په هکله فکر وکړي. سترګې مو پټې کړئ. په هر هغه ځای کې چې تاسو ځان راحت احساسوئ په فکر کې راولئ او يوه اوږده ساه اخلئ. رښتيا هم ډېر ښکلې سفر مو تجربه کړ.

درې هغه شیان چې لیکلو ته مو هڅوي:

ځانته له سفر وروسته، په دې پریزنټیشن کې په پر بل عنوان (درې داسې شیان در یاد کړئ چې لیکلو ته مو هڅوي) کار وشو. هرې ګډون والې درې هغه انگیزې له ځانه سره یادښت کړې چې هغوی لیکلو ته هڅوي. ګډونوالو په وار سره خپل درې دلایل بیان کړل، چاته طبیعت الهام ورکاوه. څوک وطن او خلکو هڅولې، چا هم اوسني حالات داسې ګڼل چې مجبوروي یې لیکل وکړي. ځینو د خپل روح د ارامتیا لپاره لیکوالي اړینه بلله.

وروسته پر دغو انگیزو شفیقي خپله وینا د (ټوني مورسن) له دې لیکنې (که داسې یو کتاب وي چې ته یې غواړي ولولې خو تر اوسه نه وي لیکل شوی نو ته یې باید پخپله ولیکې). سره وویل: ممکن بېلابېل شیان وي چې د لیکلو انگیزه راکړي، خو لیکوالي علاقه، حوصله او ریاضت هم غواړي. د دې ترڅنګ مهمه ده چې پر ځان باور وکړو او په بیا، بیا ځانته ووايو چې «زه یې لیکلې شم» او پیل یې کړو. تر ټولو اسانه لار یې د ورځنیو خاطراتو لیکل دي. دا مونږ سره مرسته کوي چې لیکوالی کې بر لاسې شو، تمرین وکړو، او نسبتاً تر بلې موضوع یې لیکل اسانه دي.

زه یې لیکلای شم!

په دې برخه کې د ګډون والو لپاره دا پوښتنه مطرح شوه، «نن ورځ مو څنګه پیل شوه؟ څه مو وکړل؟ څه مو واوریدل؟ څه مو وویل؟ څه مو وخورل؟» وروسته له ګډون والو و غوښتل شول چې هره یوه دې پوښتنو ته په ځواب کې یو یا دوه پرګرافونه ولیکې. د نننۍ ورځې تر دې دمه فعالیتونو ټول ولیکې او ددې لیکنې لپاره لس دقیقې وخت وټاکل شو. له لسو دقیقو وروسته هرې ګډون والې، چا لنډ چا اوږده پرګرافونه وړاندې کړل. ځینو یې متن شریک کړ، او ځینو هم ولوستل. پر دې بیا مفصل بحث وشو او دې ته اشاره وشوه چې د هر چا د لیکوالي طرز، لیدلوری او نثر متفاوت دی. ځینې وخت جزییات او مشخصې خبرې لیکل مهم وي، خو کله کله ډېرې او پر لوستونکو غمښتې. پر دې پوهېدل مهم دي چې کوم معلومات او په څه ډول یې له نورو سره شریکولو.

آیا لیکل زده کېدای شي؟

هو!

بلکل زده کېدای شفیقه خپلواک د خپل پریزنټیشن په دوام کې څو مهمو ټکيو ته اشاره وکړه:

لیکوالي لکه نور هنرونه، مهارتونه او مسلکونه زده کېدلی شي. مثلاً انځورګري چې شروع یې د پېنسل له رسم نه کېږي، وروسته څوک دا پیاوړتیا مومي چې رنگونه وکاروي. د ښې انځورګري کول هم ځینې تخنیکونه لري، چې د استعداد تر څنګ د یوې عالي نقاشي په تولید کې مرسته کوي. که ډېر کله تاسې ښو هېرې څنګه خپله لیکنه پیل کړئ، ځینې خلک یې دا لارې وړاندیزوي:

1. کله چې لیکنه کوئ نو د لیکنې لومړنۍ جمله یا د پیل خبره عمومي پیل کړئ، یعنې داسې یوه جمله ولیکئ چې ستاسو د لیکنې له موضوع سره تړاو ولري، بیا کولی شئ ورو، ورو مشخصې خبرې ولیکئ او یا هم نور مثالونه وړاندې کړئ.
2. کله، کله کولی شئ خپله لیکنه په یوې جالبې کیسې، خاطرې، شعر یا وینا که مو خپله وي یا د بل چا پیل کړئ. داسې لوستونکي لوستلو ته هڅېږي، خو دا باید داسې څه وي چې ستاسو له بحث سره پوره ارتباط ولري.
3. په لیکنې کې مو له دقت کار واخلي. جزییاتو ته پام کوئ. عمومي ځواب مه لیکئ.
4. هر کله چې لیکنه کوئ نو مهمه نده چې په ځان زور یا فشار راولئ یا حتما د یو ځانګړي موضوع په هکله لیکنه وکړئ بلکه هر څه چې ستاسو ذهن کې وي هغه ولیکئ. په هره لهجه چې تاسو راحته یاست ولیکئ. ځکه د لیکنې جملې چې هر څومره ساده ولیکل شي هغومره لوستونکي قانع کولای شي. او ددې تر څنګ د هر لیکونکي د لیکلو انداز توپیر کوي ځینې لیکوالان کولای شي په خپلو لیکنو کې تصویر یا انځور ترسیم کړي او ډېر په ساده کولای شي تصویري جملې ولیکي خو ځینې غواړي یوازې ژر خپله خبره وکړي. او د دې مثالونه ستاسې په پاکرافونو کې و چې اوس مو ولیکل.

کله چې تاسو لیکنه پیل کوئ په نورو فکر مه کوئ. یوازې خپل ځانته او خپلې لیکنې ته پام وکړئ. په پوره توګه د ازادۍ احساس وکړئ، په هیڅ شي قضاوت مه کوئ.

د ورکشاپ په بله برخه کې د لیکنو په دريو برخو بحث وشو چې د لیکوالي دایره وبلله شوه. (پروسه، رابطه او پایلې).

پروسه

د هر چا د لیکلو پروسه متفاوته ده. په دې ورکشاپ کې مور د ډیرو ګډون والو د لیکنې په انگیزو وغږیدو چې هماغه انگیزې یو له هغو پروسو څخه دي چې ولې لیکنې کوو. په دې برخه کې ځینو ګډونوالو د خپلو لیکلو پروسې په لنډو بیان کړه.

ما (ځانګې بهشتي) ته د یوازیتوب څنګ، د خاموشۍ ژبه او د مېایل د نوبت پانې هغه څه دي چې زما د لیکنې د پیل سبب ګرځي. کله کله چې مېایل را اخلم نو لومړی څه چې د مېایل له خلاصیدو وروسته کوم هغه د مېایل د نوبت د پانې کتل دي. دا مې دې ته هڅوي چې یو څه را ګوښه شم اوله دې سره د خاموشۍ ژبه راته ګویا شي د ذهن الهامونه مې په لیکنو راشي.

فاطمې اعظم هم وویل چې په یوازیتوب کې ښه لیکل کولای شي. دا خپله مشخصه کتابچه او قلم لري، ژوره ساه اخلي، او ذهن یوازې د کتاچې مخته سپاري.

د کاملې عزیزې د ذهن پردې په تیاره کوټه کې راوینښېږي، له ویدو کېدو په چوپټیا کې فکر کوي او په مېایل کې په راحتۍ لیکل کوي.

هېندارې پژواک بیا ویل چې له مېایل نه کتابچې ته ترجیح ورکوي. له اووم ټولګې لیکل کوي او اوس یې ډېر جزئیاتو ته پام کېږي. د ملالې کلیوالي نظر بیا دا و چې، «زما ذهن د شپې ډیر فعاله وي نسبت ورځ ته، شپه کې لیکل کوم، زما لیکنه موسمونو پورې هم اړه لري، د خزان موسم کې یو ډول لیکل کوم د زمې موسم کې بل ډول او اوږې کې بل ډول، زیاتره وخت په زمې کې لیکنه کوم، د منې په موسم کې تراژیدي لیکنې کوم، د لیکلو حالات مې فرق کوي کله کله مې په خوب کې هم شعر لیکلی وي او چې کله راوینښه شم نو ځینې مې په یاد وي ځینې مې هیر شوي وي خو ډیر ښه لیکل رانه شوی وي.»

امنې عزیزې ته یې ماشومتوب وریاد شو چې د کورس ښوونکي به په زور لیکل پرې کول خو دې به نشوای کولی. اوس تر هغه هم ښه لیکل کولی شي خو د انگیزې لپاره د خپل استاد مدیونه ده. دا چې لیکل کوي ګرځي، هوا بدلوي. او کله، کله باید خپل ځای هم بدل کړي.

له لیکوالي سره رابطه

له لیکوالي سره مو رابطه څه ډول تعریفوئ؟

ډار لری او فکر کوئ ښه لیکنه نشي کولای؟

په لیکلو کې نهایت راحت یاست او له زړه یې لیکئ؟

ځان کمزوری احساسوئ، غواړئ خو یې نشي پیلولای؟

یوازې پام غلطوئ او نور لیکل درته جدي نه دی؟

په ورکشاپ کې وویل شول چې که تاسې ډار لری چې ښې لیکنې نشي کولی د دې حللارې شته. د خپلو خاطر اتو لیکل پیل کړئ. هر څه چې ذهن ته درځي هغه ولیکئ. که د کاغذ له مخ ویره لری نو ریکارډ یې کړئ. هر څه چې لیکئ نو د هغه لیکنې مربوط هر څه چې مو په ذهن کې وو نوبت یې کړئ. کوم عنوان کوم نوم یا هر څه چې مو ذهن ته درځي یادانت یې کړئ. ځان چیلنج کړئ. که تاسو لیکنې ته زړه نشي کولای نو داسې یو څه وکړئ چې لیکنې ته وهڅیږئ. که د پخوا په څیر لیکنه نشي کولای نو د لیکنې فارمټ مو بدل کړئ. د لیکنې انگیزې مو بدلي کړئ. له ورو ورو جملو لیکنه پیل کړئ.

پایله

له پایلې څخه مرام دا دی چې څه غواړئ تر لاسه کړئ؟

ستاسو مرام او مقصد د ستاسو له لیکنې څخه څه دی؟ نو تاسو باید یو هدف ځانته ټاکلی وي که هغه هر څه وي وویاست غواړئ څه هدف ته ورسیرئ، او راتلونکي کې څه شی واوسئ.

غواړم د خلاقیت پنځونې وکړم

ښه کره کتونکي اوسم

ښه مقالې او کالمونه ولیکم

یا مهمه نده چې کومه خوا ځم یوازې غواړم د زړه خبرې وکړم .

ورکشاپ کې یادونه وشوه چې لیکل لکه سمندر داسې دي، که له چا سره فکر نه وي چې ساحل ته ورسیرم نو ورکېږي. مهمه نه ده چې کوم ساحل ته رسیرئ خو دا ضرور ده چې د دې خیال ولری چې یوې غاړې ته غواړئ پورې وځئ.

د ورکشاپ پای

د نني ورکشاپ په هکله د ټولو گډون والو نظریات وپوښتل شول د نویو پیشنهادونو غوښتنه وشوه چې ځینو له نني ورکشاپ څخه د خوښۍ څرگندونه وکړه او ډېرو بیا دداسې نورو ورکشاپونو غوښتنې وکړې. له گډون والو و غوښتل شول چې راتلونکي ورکشاپ ته د دې اوونۍ خاطرې یا ژورنال ولیکي. او په پای کې ورکشاپ د سلویا پلټ په دې جملې پای ته ورسیده: پرې مي رډه ژوند وکړم ، مینه وکړم او دا هر څه په ښایسته کلمو ولیکم .

زما لیکوالي او بېلابېلې پروسې یې! / امنه عزیزې

زما لیکوالي او بېلابېلې پروسې یې!

که د انسان خلقت ته فکر وکړو نو ټول انسانان یو ډول نه دي پیدا شوي. لکه: ټول انسانان لوستي نه دي، ټول ملایان نه دي، ټول شاعران او لیکوالان او انځورگران، عکاسان یا هنرمندان نه دي.

همداسې د انسانانو فطرت او طبیعت هم له یو بله جلا دی. ځینې یې ډېر نازک، ظریف او حساس دي، ځینې یې ډېر سخت دي او په اسانۍ د اغېز لاندې نه راځي.

هغوی چې ډېر نازک او حساس دي، په چاپېریال او طبیعت کې یې ډېرې لویې او وړې پېښې، بدلونونه او غبرگونونه حساسیت ته گوتې ور وړي او راپاروي یې. هغه بیا د دې لامل کیږي چې یادو پېښو او بدلونونو ته د خپلو حساسیتونو ځواب په شعر، لیک، عکس، رسامۍ یا په یو بل هنر ورکړي.

ما ته می ملگرو تېره شپه پیغام وکه چې مور ته پښتو نثر لیکل را زده که یوه چې ډېره ښه عکاسي کوي، ور نه می وپوښتل؛ که ته د ورځې په لړ کې حتی د څو شېبو لپاره هم ښه احساس ولری څه کوي؟

ویل عکس اخلم او ما ته خپله الهام کیږي چې له دغه زاویې داسې عکس واخلم.

مال گوره ستا هنر ښه عکس اخیستل دي، خو زه ښه عکس نه شم اخیستی. همداسې ته به ښه نثر نه شي لیکلی، خو ښه عکس اخیستی شي. بیا می ورته وویل هر کله چې دې عکس واخیست، له هغې وروسته پر عکس له څو زاویو تصبره وکړه، هغه خپل احساسات چې له عکس اخیستو دې مخکې لرل یا یې وروسته لرې؛ ولیکه، کېدی شي د ښه نثر لیکلو هنر هم ولري او که یې ونه لري زده به یې کړي. راځم د خپلې لیکوالۍ طرز او پروسو ته. د نورو لیکوالانو په پرتله زما لپاره لیکل جلا دي.

زه ډېره نازکه او حساس طبیعتي نجلۍ یم. په چاپېریال او طبیعت کې ډیرې وړې پېښې، چلندونه او بدلونونه زما حساسیتونو ته گوتې وړې. هر کله چې دغو پېښو او بدلونونو زما له پنځو حواسو یو یې هم لمس او متحرک کړو زه بیا لیکل کولی شم. زما په شاوخوا کې ډېرو وړو مسایلو ته پام کېږي. هر څه چې په لومړي ځل ښه یا بد حس راکړي یا کوم نوی حس راکړي چې ما کله نه وي تجربه کړی، هغه ما ته د لیکلو لپاره سوژه ده.

تر ډېره په طبیعت کې غیر ژوندي شيان ما ته جالب وي او زه هغوی ته د ژونديو په څېر انعکاس او ارزښت ورکوم. لکه: باد، خاوره، اوبه، د ونو پانې، د باران د څاڅکو غږ، تیري، خور بوی او ... .

کله چې یو سوژه راته پیدا وي او غواړم لیکل پرې وکړم، په خپله خونه یا د کور په انگر کې له طبیعت سره نژدې قدم و هم، د سوژې اړوند خپل احساسات او د زړه خبرې ځان ته په لور غږ وایم، ځان یې په جزییاتو قانع کوم او له هغې وروسته یې په مېایل کې لیکم. ځکه کمپیوټر ته کېناستل زما ذهن خوروي.

نه شم کولی لیکلو لپاره مې حواس او فکر راټول کړم.

او ځینې وختونه له ما هم سوژه ورک کېږي یا د ډېرو لیکوالانو په څېر له جام حالت سره مخ کېږم، ښايي اکثر لیکوالان کتاب ته وخت ورکړي. مطالعه وکړي چې یو نوی سوژه یا یو نوی فکر د لیکلو لپاره ورته پیدا شي او یا د کتاب مسایل خپله بحث کړي. ځینې سفر کوي، ځینې موسیقي اوري یا په یو بل کار ځان بوختوي.

خو زما لپاره سفر سوژې راکوي. کله چې زه له کور د ډېر لنډ واټن لپاره هم وځم ما ته سوژه پیدا کېږي یا یو نوی فکر راته راځي. خو اوس تر ډېره د کور چاپېریال او طبیعت زما لپاره تکراري شوی او کوم لیکل چې ما باید کړي وو، هغه ما په کور کې کړي. نور زه فکر کوم چې لنډو یا اوږدو سفرونو ته اړتیا لرم، د نویو ځایونو او نویو خلکو او چلندونو لیدلو ته اړتیا ده چې زه ډېر ولیکم.

زه اوس هم لنډ لنډ لیکل کوم خو پخوا مې ډېر کولی شول، اوس کله کله هغه لنډ لیکل هم په میاشتو میاشتو نه شم کولی، کله چې یو څه ولیکم، فکر کوم؛ دا به زما وروستي لیکل وي او نور به ونه شم، خو له هغې وروسته زه له هغې هم ډېر ښه لیکل کولی شم.

کله هڅه کوم خپل ورځني یادښتونه خوندي کړم.

هر کله چې زه یو یادښت لیکم، ما ته په کې حتماً یو سوژه یا نوي څه د نورو لیکلو لپاره پیدا کېږي. حتی زه چې د خپلې خوبې کوم کار هم ترسره کوم، هغه خوند چې زه یې له کار اخلم، ما ته نوي څه راکوي. مثلاً زه هره جمعه ماسپینین د خپلو رسمي کارونو پر وخت قهوه چکم او د قهوي له چکلو کله کله دومره خوند اخلم چې په یو یادښت کې یې خوندي کوم یا نوي څه پرې لیکم.

یو مهمه خبره د لیکوالۍ په اړه دا ده چې لیکوال هېڅکله په یو حالت او یو سبک کې نه پاتې کېږي. ممکن د ځینو لپاره داسې نه وي، خو زما لپاره هر کال یا هر عمر کې مې د لیکوالۍ طرز هم بدل شوی.

کله چې ما د ښوونځي په دواړو کې لومړی ځل لیکل پیل کړل، هغه به رانه سیاست کې کېدل. ځکه هغه وخت ما ټلويزيون ډېر څارلو او هیله مې وه خبریاله شم، کټه مټه سیاسي لیکواله شوې وم.

بیا چې یو څو کلونه تېر شول، ما له زده کوونکو سره د ښوونځي د ادارې تاوتریخجن چلند او د زده کوونکو غبرگونونه لیدل، زه وهڅېدم چې ماشومانو اروپاونه برخه کې لیکل وکړم. ما د ماشومانو روزنې په برخه کې هم کورنیو، هم ښوونځیو او هم ټولني ته لارښوونې وړاندې کړې.

کله چې مې د ښوونځي وروستی کال شو، لا فارغه نه وم خو د کرونا له کبله درسونه ودرېدل. ما چې بيا په دې دمه کې ليکل کول، په ټولنيزو موضوعاتو رانه کېدل. کله کله هم ادب او سياست څنگ ته ور نژدې کېدم، خو زما ليکل د تېر يو کال په پرتله بيخي بدل شوي وو.

چې له ښوونځي فارغه شوم دا دی اوس زما ليکل بيخي بدل او له هېڅ قالب سره جوړ نه دي. زه او زما د ليکنو لوستونکي فکر کوي، يوه ډېره فلسفي ډوله موضوع لولي؛ نو زه هم په دې فکر شوم چې زما ليکل نور فلسفي ته ننوتې. زه ډېرو لويو او کلشه يي سوژو پسې نه ګرځم. وړې وړې را اخلم، هغه له ټولو ډېرې خوندورې وي. ځکه هغو ته د هر ليکوال پام نه وي. خو که بيا هم وغواړم لکه د نورو ليکوالانو په څېر په هر ډول عمومي موضوع ليکل وکړم راته خوندور به نه وي. ځکه هغه ډول موضوعات راته اوس تکراري ښکاري او په کوم څه چې نور ليکل کولی شي زه نه غواړم ويې ليکم، حتی کتابونو مطالعې کې مې هم ذوق اوښتی. هر کتاب خوند نه راکوي چې ويې لولم. فکر کوم په دې کتاب زه پوهېږم، بايد بل او د خپل ذوق مطابق کتاب واخلم. همداسې لکه ليکوالی کې چې غواړم نوي څه وليکم چې زموږ په پښتو ژبه يا نړيوالې ليکوالی کې نه وي ليکل شوي او که ليکل شوي هم وي، نو کم وي.

دوېيمې لړۍ ته د آرمان پښتو کتابتون سره پاتې شئ!

Telegram: @ArmanPashtoLibrary5

Facebook: آرمان پښتو کتابتون

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English